

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELAGATI BİLİM DALI

OSMAN BEKTAŞ EL- MEVŞİLÎ VE ŞİİRİ

Ramazan ŞAHİN

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Sedat ŞENSOY

Konya - 2019

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

DOKTORA TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ramazan ŞAHİN
	Numarası	148106013005
	AnBilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı/ Arap Dili ve Belagatı Bilim Dalı
	Programı	Doktora
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Sedat ŞENSOY
	Tezin Adı	OSMAN BEKTAŞ EL-MEVŞİLİ VE ŞİİRİ

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Osman Bektaş el-Mevşilî ve Şiiri başlıklı bu çalışma 14/06/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Doç. Dr.	Sedat ŞENSOY	
2	Prof. Dr.	İsmail Çöğür	
3	Prof. Dr.	Muhammet TAŞT	
4	Prof. Dr.	Mehmet Akın Demirel	
5	Doç. Dr.	Hasan Taşdemir	

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ramazan ŞAHİN		
	Numarası	148106013005		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı/ Arap Dili ve Belagati Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora	X	
Tezin Adı	OSMAN BEKTAŞ EL-MEVŞİLÎ VE ŞİİRİ			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Ramazan ŞAHİN
İmzası

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Ramazan ŞAHİN		
	Numarası	148106013005		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı/ Arap Dili ve Belagatı Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora		x
Tezin Adı	OSMAN BEKTAŞ EL-MEVŞİLÎ VE ŞİİRİ			

Bu çalışmada Osmanlı devletinin son dönemlerinde Musul'da yaşamış önemli şairlerden birisi olan Osman Bektaş el-Mevşilî ve onun şiiri ele alınmıştır. Osman Bektaş'ın şiirinin incelenmesinde kendisinin derlemiş olduğu divan göz önünde bulundurulmuştur.

Çalışma, giriş ve üç bölümden oluşmakta, giriş bölümünde konu, amaç, yöntem ve kaynaklar ele alındıktan sonra şairin yaşadığı Musul şehri ana hatlarıyla tanıtılmaktadır. Birinci bölümde Osman Bektaş el-Mevşilî hakkında bilgi verilmektedir. Çalışma ikinci bölümde muhteva yönünden incelenmekte, şairin divanında başta medih olmak üzere ele aldığı konular incelenmektedir. Üçüncü bölümde ise Osman Bektaş'ın divanı şekil yönünden incelenmekte, şairin başta kaside olmak üzere divanında kullandığı nazım türleri ile şiirindeki anlatım yöntemleri, beyan üslubu ve bedii ilmine dair sanatlar aktarılmaktadır.

Osman Bektaş, ömrünün büyük bir kısmını, yaşadığı şehir olan Musul'un yerel yöneticilerinin içerisinden çıktığı Celiloğullarının himayesinde geçirmiş önemli bir şairdir. Genellikle, adı geçen ailenin fertlerinin medhine tahsis ettiği şiirlerinde güzel ve akıcı bir üslup kullanmıştır. Osman Bektaş ağırlıklı olarak, klasik Arap şiirinin vazgeçilmez tarzı olan kasidenin yanında, urcûze ve muvaşşah gibi tarzlarda da şiir kaleme almıştır. Osman Bektaş'ın şiiri incelendiğinde onun hem konu hem de şekil açısından Abbasî dönemi şairlerinden etkilendiği anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osman Bektaş, Musul, Celiloğulları, Medih, Muvaşşah, Tarih Düşürme.

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

ABSTRACT

Author's	Name-Surname	Ramazan ŞAHİN		
	Number	148106013005		
	Department	Department of Basic Islamic Sciences/ Field of Arabic Language and Rheotoric		
	Study Programme	Master's Degree		
		Doctor's Degree		x
Title of the Thesis	OSMAN BEKTASH AL-MAWŞİLÎ AND HIS POEMS			

One of the most important poets who lived in Mosul in the last period of Ottoman Empire, Osman Bektash el-Mevşilî and his poetry was discussed in this study. In the analysis of Osman Bektash's poetry the divan composed by him was taken into consideration.

The study consists of introduction and three sections and in the introduction section Mosul in which the poet lived was generally introduced after the subject, method and sources were discussed. In the first section a general information is given about Osman Bektaş el-Mevşilî. In the second section the study is analyzed in terms of content and the issue that the poet depicted in his divan especially praise are discussed. In the third section the divan of Osman Bektaş is analyzed in terms of form and the verse types that the poet used in his divan especially odes and the narrative methods, aesthetic style and arts of expression in his poetry are narrated.

Osman Bektaş is an important poet who spent most of his life under the auspices of Celîlogullari who were the local rulers of Mosul, where he lived. Usually, he used a beautiful and fluent style in his poems devoted to the praise of the members of that family. Osman Bektaş also wrote poems in the styles such as urcûze and muvaşşah besides odes which were the inevitable style of classical Arabic poetry. When the poetry of Osman Bektaş is analyzed, it can be understood that he was influenced from the poets of Abbâsîd period in terms of both subjects and forms.

Key Words: Osman Bektash, Mosul, Celîlogullari, Praise, Muvashshah, Chronogram.

ÖNSÖZ

Osmanlının son dönemi, önceki dönemlerinden daha fazla tartışmalara konu olan bir dönemdir. Gittiği her yere adalet, ilim ve umran götüren Osmanlı, art niyetli araştırmacılar tarafından, ele geçirdiği yerlerin kaynaklarını sömüren emperyalist bir devlet gibi gösterilmeye çalışılmıştır.

Bazı Arap müellifler, Osmanlı Devleti'nin ele geçirdiği Arap ülkelerine de emperyalist emellerle yaklaştığını buna binaen bu ülkelerin hem maddi hem de ilmî açıdan çok gerilediklerini iddia etmişler, insaf sahibi bazıları ise durumun böyle olmadığını bir takım delillerle ispat etmeye çalışmışlardır. Hatta Arap müellif Abdulazîz eş-Şinnâvî bu konuyu ele aldığı kitabına *ed-Devletu'l-Uşmâniyyetu Devletun İslâmiyyetun Mufterâ 'Aleyhâ/ Osmanlı Devleti İftiraya Uğramış Bir İslam Devletidir* ismini vermiştir.

Divanı çerçevesinde şiiri ele alınacak olan Osman Bektaş el-Mevşîlî'nin yaşadığı Musul şehri, 1517 yılında Osmanlı hakimiyetine girmiş, diğer bazı Arap şehirleri gibi idaresinin yerel yöneticilere bırakıldığı bir yerleşim birimidir. Musul, Osmanlı hakimiyetine girişinden 1918 yılında İngilizler tarafından işgaline kadar bölgesinde ekonomik, siyasi, ilmî ve kültürel yönden başat şehirlerden birisi olmuştur. Bunda Osmanlı Devletinin iç işlerine karışmadığı yerel yöneticilerin payının çok önemli olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Celîloğulları, içlerinden çıkardıkları valilerle Musul'u 1724-1836 yılları arasında yüz yılı aşkın bir süre idare etmiş olan bir ailedir. Bu ailenin fertlerinin ilmin gelişmesine yaptıkları katkılar çok önemlidir. Celîloğulları, Arap Dili ve Arap Edebiyatı başta olmak üzere gerek dinî gerekse beşerî ilimlerde her zaman teşvik edici olmuşlardır.

Şiirinde yaptığı anlatımlar ve hakkında, kaynaklarda yer alan sınırlı malumata dayanılarak Osman Bektaş'ın erken denebilecek bir dönemden başlayarak ömrünün büyük bir kısmını, yukarıda bahsedilen ailenin ve yöneticilik yapan fertlerinin maiyetinde geçirdiği söylenebilir.

Osman Bektaş, Arap edebiyatının şiir başta olmak üzere pek çok sahasında eser vermiş ve bölgesinde temayüz etmiş bir şahsiyettir. Onun, maiyetinde hayatını idame ettiği valileri medih için yazdığı şiirler başta olmak üzere, başka konularda ve nazım türlerinde yazdığı şiirleri derlediği divanı eldeki tek eseridir.

Bu çalışmadaki asıl amaç Osman Bektaş'ın divanında yer alan bütün şiirlerini tek tek ele almak değil, genel olarak şiirdeki üslubunu muhteva ve şekil yönünden tespit etmek ve –Osmanlı Devletinin son döneminde Arap şiiri de dahil olmak üzere– şiirinin Arap şiiri içindeki yerini ortaya koymaktır.

Bu çalışmada her türlü yardım ve desteklerini gördüğüm başta danışman hocam Doç. Dr. Sedat ŞENSOY olmak üzere, Prof. Dr. Muhammet TASA'ya, Prof. Dr. Muhiddin OKUMUŞLAR'a ve çalışmanın başından sonuna kadar kıymetli görüşlerinden faydalandığım tüm hocalarıma ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Ramazan ŞAHİN

İÇİNDEKİLER

DOKTORA TEZİ KABUL FORMU	I
Bilimsel Etik Sayfası.....	II
ÖZET	III
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER	VII
TABLolar	XI
KISALTMALAR.....	XII
TRANSKRİPSİYON	XIII

GİRİŞ

KONU, AMAÇ, YÖNTEM VE KAYNAKLAR GENEL HATLARIYLA MUSUL

1. Konu, Amaç	2
2. Yöntem ve Kaynaklar.....	2
3. Genel Hatlarıyla Musul	5
3.1. Musul Şehri.....	5
3.2. Osman Bektaş'ın Yaşadığı Dönemde Musul.....	9
3.2.1. Siyasi Durum	9
3.2.2. Sosyal ve Ekonomik Durum	15
3.2.3. İlmî ve Edebî Durum	16

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMAN BEKTAŞ EL-MEVŞİLÎ' NİN HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1. İsmi, Doğumu, Ailesi	20
2. Hocaları ve Talebeleri	24
3. Seyahatleri.....	24
4. İlmî, Edebî Şahsiyeti	24
5. Eserleri	26
6. Vefatı.....	27

İKİNCİ BÖLÜM

OSMAN BEKTAŞ'IN ŞİİRİNDE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

1. Medih	30
1.1. Hz. Peygamberi Medhi	31
1.2. Ehl-i Beyti ve Ashab-ı Kiramı Medhi	51
1.3. Celîloğullarını Medhi	58
1.3.1. Vali Süleyman Paşa'yı Medhi	66
1.3.2. Vali Muhammed Paşa'yı Medhi	73
1.3.3. Muhammed Emin Paşa'yı medhi.....	80
1.4. Tekessüp Şiiri	85
2. Gazel.....	92
2.1. Hissî Gazel.....	93
2.1.1. Yanak	93
2.1.2. Ben	94
2.1.3. Kaş	95
2.1.4. Ağız, Dudak ve Dişler.....	96
2.1.5. Saç/ Saç Lülesi	97
2.1.6. Boy ve Endam.....	98
2.1.7. Bakış, Cilve.....	100
2.2. Afif Gazel	101
3. Mersiye.....	105
3.1. Hz. Hüseyin'e Mersiye	106
3.2. Muhammed Emin Paşa'ya Mersiye.....	117
3.3. Süleyman ve Muhammed Paşaların Annelerine Mersiye.....	120
4. Hikmet.....	128
5. Fahr.....	135
6. Eleştiri	143
7. Tasvir.....	145
8. Av/Tard	152
9. Seyahat	163
10. Hamriyyat.....	167
11. İhvaniyyat.....	172

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
OSMAN BEKTAŞ'IN ŞİİRİNDE ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

1. Nazım Türleri	180
1.1. Kaside	180
1.1.1. Matla Beyitleri	181
1.1.2. Mukaddime	184
1.1.2.2. Gazel.....	184
1.1.2.3. Hikmet.....	191
1.1.2.4. Tabiat.....	197
1.1.2.5. Geçmişe Özlem	200
1.1.3. Tahallus.....	203
1.1.4. Husn-i Hatime	210
1.1.5. Vahde (Konu Bütünlüğü).....	216
1.2. Urcûze.....	218
1.3. Muvaşşah	222
2. Anlatım Yöntemleri ve Üslup Özellikleri	235
2.1. Anlatım Yöntemleri	235
2.1.1. İktibas.....	235
2.1.1.1. Kur'an'dan İktibas.....	235
2.1.1.2. Hadislerden İktibas.....	240
2.1.2. Tazmin ve Başka Şairlerden Etkilenmesi	242
2.1.3. Muaraza.....	248
2.2. Üslup Özellikleri.....	255
2.2.1. Beyan İlmi Üslupları.....	255
2.2.1.1. Teşbih	256
2.2.1.2. Mecâz	262
2.2.1.3. İstiâre	265
2.2.1.4. Kinaye	267
2.2.2. Bedîî Sanatlar	268
2.2.2.1. Tıbâk.....	268
2.2.2.2. Tedbîc.....	271
2.2.2.3. Tevriye	272
2.2.2.4. Murââtu'n-Nazîr.....	275
2.2.2.5. Te'kîdu'l-Medh bima Yuşbihu'z-Zemm.....	276
2.2.2.6. el-Leff ve'n-Neşr.....	279

2.2.2.7. Mübalağa.....	281
2.2.2.8. Husnu't-Ta'lil.....	285
2.2.2.9. Tasvir.....	286
2.2.2.10. Teşhîş	288
2.2.2.11. Tecâhülü'l-Ârif.....	291
2.2.2.12. Tatrîz	292
2.2.2.13. Aks	293
2.2.2.14. Te'rih (Tarih Düşürme).....	294
2.2.2.15. Cinas.....	299
2.2.2.16. Reddu'l-'Acuz ale's-Sadr.....	304
2.2.2.22. Tasrî'	305
2.2.2.23. Telmih	308
3. Vezin ve Kafiye.....	311
3.1. Vezin.....	311
3.2. Kafiye	312
SONUÇ.....	315
KAYNAKÇA.....	318
Öz Geçmiş.....	325

TABLÖLAR

Tablo 1. Osman Bektaş'ın Şiirlerinin Konularına Göre Dağılımı	29
Tablo 2. Osman Bektaş'ın divanını oluşturan nazım türleri	180
Tablo 3. Osman Bektaş'ın divanında kullandığı vezinler.	311

KISALTMALAR

- Bk./bk. : Bakınız
- bs. : baskı
- byy. : basım yeri yok
- c.c. : celle calâlihü
- ç. : çoğulu
- çev. : çeviren
- DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Asiklopedisi
- h. : hicrî
- haz. : hazırlayan
- Hz. : Hazreti
- İA. : İslam Asiklopedisi
- m. : miladî
- ö. : ölüm tarihi
- s. : sayfa
- s.a.s. : sallallâhu aleyhi ve sellem
- sy. : sayı
- thk : tahkik eden
- tsz. : tarihsiz
- TTK : Türk Tarih Kurumu
- vb. : ve benzeri
- vd. : ve diğçerleri
- yy. : yüzyıl

TRANSKRİPSİYON

Bu çalışmada aşağıda verilen transkripsiyon sistemi kullanılmıştır:

Ünlüler:

â : آ, ا, عَى	î : ي	û : أُ
e, (kalın harflerde: a) : َ	i : ِ	u : ُ

Ünsüzler:

h : خ	h : ح	c : ج	s : ث	t : ت	b : ب	' : ء
ş : ص	ş : ش	s : س	z : ز	r : ر	z : ذ	d : د
k : ق	f : ف	ğ : غ	' : ع	z : ظ	t : ط	d : ض
y : ي	v : و	h : هـ	n : ن	m : م	l : ل	k : ك

Yukarıda verilen transkripsiyon sisteminden farklı olarak:

- Harf-i ta'rifler, her zaman küçük harflerle yazılmıştır. Örneğin: es-Sâdânî, el-'Ayn gibi.
- Harf-i ta'rif ile gelen kelimenin başındaki şemsî ve kamerî harflerin okunuşuna riayet edilmiştir. Örneğin: es-Sekkâkî, el-Mevşilî gibi.
- İzâfet şeklinde bulunan ibarelerde (şahıs adı, kitap adı vb.) ve vasl gerektiren yerlerde muzâf ve muzâfun ileyhın i'râbı yazıda gösterilmiştir. Örneğin: Ususu'n-Nağdi'l-Edebî 'Înde'l-'Arab gibi.
- Osman, Hüseyin, gibi Türkçeye yerleşmiş kelime ve tabirlerde transkripsiyon uygulanmamış, sıklıkla kullanılan Abdurrahman, Şemseddin, İmruül-kays gibi bileşik isimler tek kelime halinde yazılmıştır.
- Türkçede, Arapçada oldukları şekillerde telaffuz edilen aruz bahirleri, belagat terimleri, sarf ve nahiv ilmine dair ifadelerde sadece med harfleri ile ع (ayn) ve ء (hemze) harflerinde transkripsiyon yapılmıştır.

GİRİŞ

**KONU, AMAÇ, YÖNTEM VE KAYNAKLAR
GENEL HATLARIYLA MUSUL**

1. Konu, Amaç

Çalışmanın konusu Yavuz Sultan Selim'in 1517 yılında Şam ve Irak bölgesini ele geçirmesiyle Osmanlı hâkimiyetine giren Musul'da yaşamış olan Osman Bektaş ve onun şiiridir. Bu çalışmada gözetilen en önemli amaç Osman Bektaş'ın edebî kişiliğini incelemek, şiirinin gerek genel gerekse yaşadığı dönem Arap Şiiri içerisindeki durumunu ortaya koymaktır. Çalışmada, pek çok edebî türde eser verdiği ifade edilen Osman Bektaş'ın sadece şiiri incelenecek, şiirinin incelenmesinde de divanı baz alınacaktır.

2. Yöntem ve Kaynaklar

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden metin taraması ve klasik Arap şiiri inceleme yöntemi kullanılmıştır.

Çalışmanın giriş bölümünde Osman Bektaş'ın yaşadığı şehir olan Musul'un tarihi ve coğrafi durumu hakkında kısa bilgiler verilecektir. Bu konuda Musul tarihi ile ilgili yazılmış olan Arapça ve Türkçe kaynaklardan yararlanılmıştır. Aynı bölümde onun şiirini şekil ve özellikle muhteva yönünden etkileyen siyasi, sosyal, ekonomik ve ilmî şartlar ele alınacaktır.

Musul'un, tarihî ve coğrafi durumuna dair tarih ve coğrafya kitapları yanında ansiklopedik eserlerden de faydalanılmıştır. Şehrin, Osman Bektaş'ın yaşadığı dönemdeki tarihî ve sosyal durumuna dair en çok 'Îmâd Abdüsselâm Raûf'un, *el-Mevşil fi'l-'Ahdi'l-'Uşmânî Fetrate'l-Hukmi'l-Maḥallî* isimli eserinden faydalanılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde Osman Bektaş'ın hayatı ve edebi kişiliği ele alınmıştır. Bu bölümde el-Murâdî'nin *Silku'd-Durer*, Süleyman Sâîg'in *Târîhu'l-Mevşil* ve Davud el-Celebî el-Mevşilî'nin *Kitâbu Maḥtûâtî'l-Mevşil* isimli eserlerindeki malumattan yola çıkılarak şairin edebi kişiliği ve eserleri ile ilgili bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Osman Bektaş'ın şiiri, ikinci bölümde muhteva yönünden, üçüncü bölümde ise şekil yönünden incelenmiştir. Osman Bektaş'ın şiirinin muhteva yönünden incelenmesinde Ahmed Ahmed Bedevî'nin *Ususu'n-Naḫdi'l-Edebî 'Inde'l-'Arab* isimli

eserinden, şekil yönünden incelenmesinde ise İbnu'l-Mu'tez'in *Kitâbu'l-Bedi'*, İbn Hicce el-Hamevî'nin *Hizânetu'l-Edeb ve Gâyetu'l-Ereb* isimli eseri ile İn'âm Fevâl Akkâvî'nin *el-Mu'cemu'l-Mufaşşal fi 'Ulûmi'l-Belâğa el-Bedi'* ve *'l-Beyân ve 'l-Me'ânî* isimli eserlerinden çokça faydalanılmıştır. Bu eserlerin yanında her bir konunun incelenmesinde gerek klasik dönem kitapları, gerekse modern dönemde yazılmış mu'cem/ ansiklopedi türü eserlere müracaat edilmiştir.

Osman Bektaş ve şiiri ile ilgili Ahmed Hüseyin Muhammed es-Sâdânî'nin Musul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde 1996 yılında yapmış olduğu “*Dîvânu Osmân Bektâş el-Mevşilî el-Muteveffâ Sene 1222 Cem' Taḥkîk ve Dirâse*” isimli yayınlanmamış bir doktora tezi bulunmaktadır. Bu doktora tez çalışması, 2018 yılı başlarına kadar Musul'un asayiş durumundan kaynaklı sebeplerden dolayı elde edilememiş bu süreç içerisinde Kral Suud Üniversitesinde bulunan ve eldeki tek yazma nüsha olma özelliğini taşıyan “*Dîvânu Osmân Bektâş el-Mevşilî*” isimli kaynak, çalışmaya esas olarak alınmıştır.

es-Sâdânî, bahsedilen çalışmasını Osman Bektaş'a ait yazma bir divan ile yazma ve matbu diğer bazı kaynaklara dayanarak hazırlamış, çalışmasında yazma divanın tamamını kullandığı gibi yukarıda bahsedilen diğer kaynaklarda yer alan, şaire ait şiirleri de derleme yoluna gitmiştir. es-Sâdânî, çalışmasını hemzeden nûn harfine kadar alfabetik sırayla, kafiye düzenine göre hazırlamıştır.

es-Sâdânî, dayandığı yazma divanın Bağdat Dâr-u Şaddâm li'l-Maḥḫûḫât'ta 2189 numaralı nüsha olduğunu ve bu divanda 2332 beyit bulunduğunu belirtmekte, bu divanın bizzat Osman Bektaş tarafından Musul valisi Süleyman Paşa ve kardeşi Muhammed Paşa'yı methetmek için yazdığı şiirlerin derlenmesiyle oluşturulduğunu ifade etmektedir.

es-Sâdânî'nin doktora tezinde tahkikini yaptığı divan ile bu çalışmada esas alınan ve Kral Suud Üniversitesi Kütüphanesi 5-811 numarada kayıtlı yazma divan hemen hemen örtüşmektedir. Ancak es-Sâdânî'nin tezindeki divanda yer alan az sayıdaki bazı beyitlerin ele alınan divanda yer almadığı, eldeki divanda örneğin Hz. Hüseyin'e yazılan mersiyedeki bazı beyitlerin de es-Sâdânî'nin çalışmasında bulunmadığı, bazı kelime ve harflerin yazımında iki divan arasında küçük farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında es-Sâdânî'nin aktardığı sayfa numaraları ile

çalışılan yazma nüshanın sayfa numaraları birbirini tutmamaktadır. Bu hususlardan hareketle es-Sâdânî'nin faydalandığı yazma nüshanın bu çalışmada kullanılan nüshadan farklı olduğu kanaatine varılmıştır.

es-Sâdânî çalışmasında şiirleri, kafiyelerine göre alfabetik olarak sıralamışken, bu çalışmaya esas alınan yazma nüsha medâih, erâciz, muvaşşahat, tevârîh, merâsî ve bünûd adı verilen altı bölüm halinde konu ve nazım şekillerine dayalı bir tasnife tabi tutulmuştur.

Bu çalışmada, Osman Bektaş'ın şiirlerinin büyük çoğunluğunu içermesi, buna bağlı olarak şiiri hakkında yeterli bilgiyi sunması, konulara göre tasnif edilmesi ve planlanan çalışma yöntemine daha uygun olmasından dolayı Kral Suud Üniversitesi kütüphanesinden temin edilen yazma divan baz alınmıştır. Bunun yanında es-Sâdânî'nin tezinde divan olarak yer alan bölümle eldeki nüsha karşılıklı çalışılmış, bazı kelimelerin harekelenmesi ve anlamları konusunda es-Sâdânî'nin tezinden faydalanılmıştır. Ayrıca az kullanılmasından ya da yerel kullanımından dolayı sözlüklerde anlamına ulaşamayan bazı kavram ve kelimeler için yine adı geçen tezden faydalanılmıştır.

Osman Bektaş'ın şiiriyle ilgili yine Ahmed Hüseyin Muhammed es-Sâdânî'nin kaleme aldığı ve *ed-Dirâsâtü'l-Mevşiliyye* isimli dergide 2013 yılında yayımlanan “Şi'ru's-Şaydi ve't-Ṭardi fi'l-Mevşil Urcûzetu Osmân Bektaş el-Mevşilî Unmûzecen” isimli makale ve Şerîf Beşîr Ahmed tarafından kaleme alınan ve 2012 yılında *Âdâbü'r-Râfideyn* isimli dergide yayımlanan “Ḥarakiyyetu's-Şûra fi Şi'ri 'Usmân Bektaş el-Mevşilî” isimli makaleler de faydalanılan çalışmalardandır.

Çalışmanın tamamında, farklı konuların açıklanması hususunda kasidelerin uzunluğu göz önünde bulundurularak kısa kasidelerin tamamı uzun kasidelerin ise konuyu istenilen şekilde ortaya koyan örnek bölümleri ele alınmıştır. Örnek olarak alınan kaside ya da bölümlerin harekelenmesi yapılmış ve vezinleri belirtilmiştir. Çalışmaya esas alınan yazma divanda beyitlere numara konmadığından kaynak gösterilirken es-Sâdânî'nin çalışmasından faydalanılmıştır.

Osman Bektaş'ın şiirinin muhteva ve şekil yönünden incelenmesi sırasında bazı konular ve bu konularla ilgili örnekler mükerrer olarak işlenmek durumundadır. Çalışmanın hacminin gereğinden fazla artmaması ve amaçtan uzaklaşmaması için

mükerrer konular, ilgili bölümde ele alınsa da konularla ilgili mükerrer örnekler çok lüzumlu haller dışında tekrar kullanılmamıştır. Örneğin Osman Bektaş'ın şiirinin muhteva yönünden incelendiği ikinci bölümde 'Hikmet' konusu ele alınmış, aynı konu şiirin şekil yönünden incelendiği ve kasidenin mukaddimesinde yer alan konuların aktarıldığı kısımda tekrar işlenmiştir. Bu kısımdaki 'Hikmet' başlığı altında hikmet konulu bütün beyitlere yer verilmemiş sadece kasidelerin mukaddime kısmında yer alan bazı beyitler ele alınmıştır. Aynı şekilde birinci 'Hikmet' başlığı altında mukaddimelerdeki hikmet konulu şiirlere yer verilmemiş ilgili bölüme işaret etmekle yetinilmiştir.

3. Genel Hatlarıyla Musul

Bir sanatçının yaşadığı çevrenin onun eserlerini etkileyeceğinde kuşku yoktur. Bölgenin geçmişinden gelen tarihi ve kültürel miras sanatçıyı etkilediği gibi onun yaşadığı dönem eserlerinde etkisini daha çok göstermektedir. Şair olarak Osman Bektaş'ta bu etki açıkça görülmektedir. Bu açıdan şairin yaşadığı Musul şehrinin tanınmasında fayda bulunmaktadır.

3.1. Musul Şehri

Türkçede Musul olarak bilinen şehrin adı, Araplar arasında موصيل (Mûsil) ve مؤصيل (Mevsil) olarak iki şekilde telaffuz edilmektedir. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*'da şehrin adının مؤصيل (Mevsil) şeklinde okunduğunu belirtir.¹

Musul şehrine tarihte farklı isimler verilmiş olmakla birlikte, Dicle ile Fırat nehirleri arasında bulunan Mezopotamya/Cezîre (beyne'n-nehreyn) ile Irak'ı, Irak ile Hadîse'yi, Dicle ile Fırat'ı, Sincar ve Hadîse'yi birbirine bağladığından dolayı bu ad verilmiştir. Bir rivayete göre de şehir, kurucusu olan kralın isminden dolayı bu şekilde adlandırılmıştır.² Şemseddin Sâmî şehrin Şam ve Mısır ile Horasan, Bağdat ve Basra kervanlarının buluşma (vasl) yeri olduğundan dolayı böyle adlandırıldığını belirtir.³

¹ Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî, Şihâbüddîn Ebû Abdillâh, *Mu'cemu'l-Buldân*, Dâru Şâdir, Beyrut, 1995, V, 223.

² Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, V, 223.

³ Şemseddin Sâmî, *Qâmûsu'l-A'lâm*, VI, 4480.

Şehir Musul ismiyle birlikte, Hâdîse ismiyle ve Dicle nehri akış yönünde akmayıp eğri büğrü bir halde aktığından dolayı “Hâdbâ’ ” ismiyle adlandırılmıştır.⁴ Nilüfer Bayatlı Dicle nehrinin düzensiz akması, kalesinin eğri olması, yeri düz değil de engebeli olması yahut evlerinin bir kısmının kale üzerinde diğer kısmının alçak yerlerde olmasından dolayı Musul’a Hâdbâ’ lakabının verildiğini belirtir.⁵ Osman Bektaş şehrin bu ismini divanının farklı kasidelerinde geçen şu iki beyitte zikretmiştir⁶: [Recez]

17   لِلّٰهِ اَرْضُ الْمُؤَصِّلِ   الْحَدْبَاءِ   كَمْ لَيْسَتْ مِنْ بُرْدَةِ حَضْرَاءِ

17. Hâdbâ’ (engebeli) Mevsil’e maşaallah, yeşil hırkayı ne kadar da çok giymiş.

Osman Bektaş bu beyitte şehrin Hâdbâ’ ismini zikreder aynı zamanda divanındaki başka kasidelerinde de geçtiği üzere Musul’un yemyeşil oluşunu ifade eder. Şu beyitte Musul ismini zikretmeden sadece Hâdbâ’ ismiyle yetinir⁷: [Basît]

1   بُشْرَى لَقَدْ حَلَّتِ الْحَدْبَاءَ وَأَهْلِيهَا   وَرَأَةَ   أَجْحَجَتْ بِالْعَرِّ   وَالْيَهَاءِ

1. Müjdelers olsun! Valisini şeref ile sevindiren bir vezirlik, Hâdbâ’yı ve onun ehlini süslemiştir.

Musul, Hâdbâ’ ismi ile beraber, mevsimi geldiğinde yağmurların yağmasıyla her tarafı yemyeşil olduğu için “**Hadrâ**”, Aralık ve Ocak aylarında buğday ve arpanın bir anda ortaya çıkıp her taraf yeşillik olduğundan “**Ümmü’r-rebî‘ayn**” (iki baharın anası) ifadeleri ile de tavsif edilmiştir.⁸ Osman Bektaş tardıyyat konulu kasidesinde Musul’un Ümmü’r-rebî‘ayn lakabını şöyle kullanır⁹: [Recez]

18   أُمُّ الرَّبِيعَيْنِ   وَأُحْتِ الْعُشْبِ   وَبِنْتُ   أَزْهَارِ   الرَّبِيِّ   وَالْأَبِّ

18. (O) Ümmü’r-rebî‘ayn (iki baharın anası), yeşilliğin kız kardeşi, tepelerin çiçeklerinin ve çayırın kızıdır.

⁴ Cengiz Eroğlu, Murat Babuçoğlu, Orhan Özdi, *Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Musul*, 2. bs., Global Strateji Enstitüsü, Ankara, 2008, s. 78.

⁵ Nilüfer Bayatlı, *XVI. Yüzyılda Musul Eyaleti*, TTK Basımevi, Ankara, 1999, s. 4.

⁶ Ahmed Hüseyin Muhammed es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş el-Mevşilî el-Muteveffâ Sene 1222 Cem’ Tahkîk ve Dirâse*, Musul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1996, s. 202.

⁷ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 316.

⁸ Eroğlu, Babuçoğlu, Özdi, *Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Musul*, s. 78.

⁹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 202.

Dicle nehrinin her iki yakasında yer alan Musul, Cezire (Mezopotamya)'nin kuzey-doğu bölümünde bulunmaktadır ve arazisinin büyük çoğunluğu engebelidir (Hâdbâ' Lakabının bundan dolayı verildiği rivayet edilmektedir), tepe ve dağları yanında düzlükleri de mevcuttur. Çok fazla ormanı yoktur. Yerleşim ve ziraat alanları Dicle nehri boyunca yoğunlaşmaktadır.¹⁰

Musul'un İklim ve havasıyla ilgili olarak bu şehirde dört mevsimin de yaşandığı, sıcaklığın yazları 34-40 dereceler arası olduğu kışın ise eksi 14 dereceye kadar düştüğü belirtilmektedir. Güneyden esen rüzgârın sıcaklık ve sıkıntı verdiği kuzeyden esen rüzgârın ise ferahlık verecek derecede güzel olduğu, kasımdan nisana bazen de mayısa kadar yağmurların yağdığı bu durumun da Musul'a ayrı bir güzellik kattığı ifade edilmektedir.¹¹

Yâkût el-Hamevî de Musul'u tanıttığı bölümde onun, havasının güzel oluşu ve suyunun tatlı oluşu sebebiyle insanın ömrüne ömür kattığını belirtir. Bunun yanında şehir için " Musul'un bahçelerinin azlığı ve ekim sahalarında akarsuyun olmaması, yazın aşırı sıcak kışın ise aşırı soğuk olması dışında kusuru yoktur." ifadelerini kullanır.¹²

Vilayet dâhilindeki bazı orman ve ağaçlı yerlerde kurt, domuz, ayı, tilki, çakal yaşamakta, çöllerde ise geyik, ceylan, tavşan çokça bulunmaktadır.¹³

Musul Antik çağın ünlü Ninova (Neyneva) kentinin batısında, Dicle'nin karşı kıyısında kurulmuştur. Uzun yıllar Hristiyan kimliğini koruyan Musul, Hz. Ömer zamanında İslam hâkimiyetine geçmiştir.¹⁴ İslam hâkimiyetine geçtikten sonra Musul'un imarı ve genişletilmesi konusunda en büyük çalışmalar son Emevî Halifesi Mervan b. Muhammed tarafından yapılmıştır.¹⁵ Emevîlerden sonra bazı Abbasî valilerinin yönetimini takiben Musul, Benî Ukayl ve Benî Mervân ile Irak Selçuklularının eline geçmiştir.¹⁶ Daha sonra Musul'da müstakil bir Musul Atabekliği

¹⁰ bkz. Gündüz, *Osmanlı İdaresinde Musul (1523-1639)*, s. 31-32.

¹¹ Eroğlu, Babuçoğlu, Özdi, *Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Musul*, s.116.

¹² Bkz. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, V, 224.

¹³ Eroğlu, Babuçoğlu, Özdi, *Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Musul*, s.129.

¹⁴ bkz. Ebu'l-Abbas Ahmed b. Yahya b. Câbir el-Belâzurî, *Fütûhu'l-Buldân*, Muessesetu'l-Mearif, Beyrut, 1987, s. 463; Gündüz, *Osmanlı İdaresinde Musul (1523-1639)*, s. 4; Suphi Saatçi, *Irak Türkmen Boyları, Oymakları ve Yerleşme Bölgeleri*, Kerkük Vakfi (bs. Dijital Ofset), İstanbul 2009, s. 68; Sâmî es-Sakkâr, "Musul", *DİA*, XXXI, 362.

¹⁵ Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, II, 223; Şemseddin Sâmî, *Qâmûsu'l-A'lâm*, VI, 4480.

¹⁶ Şemseddin Sâmî, *Qâmûsu'l-A'lâm*, VI, 4480.

kurulmuşsa da bu devlete Moğollar tarafından son verilmiştir. Böylece bağımsız devlet olmaktan çıkan Musul sırasıyla İlhanlı, Celayirli, Timurlu, Karakoyunlu, Akkoyunlu ve Safevî idarelerinden sonra 923/ 1517 yılında Osmanlı hâkimiyetine girmiştir.¹⁷

Musul Osmanlılar tarafından fethedildikten sonra Diyarbakır Eyaletine bağlı bir sancak haline getirilmiş, 1534-1563 yılları arasında Bağdat eyaletine, 1563-1566 yılları arasında Şehrizul Eyaletine, 1566-1571 arasında ise tekrar Bağdat eyaletine bağlanmıştır. 1571 yılında ikinci kere Şehrizul Eyaletine bağlandıktan sonra 1586 yılında müstakil bir eyalete çevrilmiştir.¹⁸ Bu tarihten sonra Musul eyaletine farklı sancaklar bağlanmış, bazı tarihlerde bu sancaklardan bazıları Musul'dan ayrılarak yerlerine yenileri eklenmiştir. Musul Eyaletinin idari taksimatında sürekli yaşanan bu değişim devam eden Osmanlı-İran savaşlarına ve Osmanlı'nın kendi iç yapılanmasına bağlıdır.¹⁹

Musul, XVIII. yüzyılın ilk yarısına kadar nispeten sakin bir dönem geçirmiş ancak bu dönemde başlayan Osmanlı-Safevî mücadelesi Musul'u da etkilemiştir. Osmanlılar ve Safevîler arasında gerçekleşen savaşlarda Musul birkaç kez Safevîler tarafından ele geçirilse de, 1777 yılında yapılan ve Safevî ordusunun bozguna uğratıldığı savaştan sonra Musul bölgesinde başka savaş yaşanmamıştır.²⁰

Musul 1918 yılında İngilizler tarafından işgal edilmiştir. 1926' da Türkiye ile İngiltere arasında imzalanan antlaşma ile Türkiye-İrak sınırı belirlenmiş bunun üzerine Musul Irak sınırları içinde kalmıştır.²¹

Musul Osmanlı döneminde timar ve askeri ikta sistemine²² tabi zirai bir bölge idi.²³ Bu durumuna bağlı olarak Musul valilerinin sık sık gerek Musul'a yakın

¹⁷ bkz. Sâmî es-Sakkâr, "Musul", *DİA*, Ankara, 2006, XXXI, 362; Ayrıca bkz. Bayatlı, Nilüfer, *XVI. Yüzyılda Musul Eyaleti*, TTK Basımevi, Ankara, 1999, s. 4-16; Gündüz, *Osmanlı İdaresinde Musul (1523-1639)*, s. 4-23; Abdülazim Abbas Naşşâr, *Belediyyâtü'l-'Irak fi'l-'Ahdil-'Uşmânî 1534m.1918m.*, el-Mektebetü'l-Hayderiyye, h. 1427, s. 51.

¹⁸ Gündüz, *Osmanlı İdaresinde Musul (1523-1639)*, s. 36.

¹⁹ Eroğlu, *Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Musul*, s.16; Ayrıca farklı zamanlarda Musul Eyaletine bağlı sancaklar için bkz. Gündüz, *Osmanlı İdaresinde Musul (1523-1639)*, s. 38-42.

²⁰ bkz. Gündüz, "Musul", *DİA*, XXXI, 363-364.

²¹ bkz. Gündüz, "Musul", *DİA*, XXXI, 363-364.

²² Timar ve İkta sistemi konusunda geniş bilgi için bkz. Halil İnalçık, "Timar", *DİA*, Ankara, 2012, XLI, 168-173; Mustafa Demirci, "İkta", *DİA*, Ankara, 2000, XXII, 43-47.

²³ Halil İnalçık, *Osmanlı İdare ve Ekonomi Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), İstanbul, 2011. s. 124.

bölgelerdeki Osmanlı topraklarında ortaya çıkan ayaklanmalar, gerek işgalci devletlere karşı savunma, gerekse Osmanlı'nın savaş halinde olduğu devletlere karşı asker temin ederek, bizzat bu savaflara katıldıkları malumdur. Osman Bektaş da divandaki bazı kasidelerin yazılış sebebini ortaya koyduğu açıklama bölümlerinde Musul valilerinin asker temin ederek bizzat katıldıkları bu savaflardan söz etmektedir.

3.2. Osman Bektaş'ın Yaşadığı Dönemde Musul

Osman Bektaş'ın divanı ve dolayısıyla şiiri yaşadığı dönemin siyasi, sosyal ve ekonomik yönden daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Diğer yandan tarihi verilere dayanarak bu dönemde Musul şehri hakkında bilgi sahibi olunması onun şiirinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

3.2.1. Siyasi Durum

Osman Bektaş'ın yaşadığı dönem olan XVIII. yy. da Musul, Osmanlı idaresindeydi. Yavuz Sultan Selim'in Doğu ve Güneydoğu Anadolu'yu ele geçirdiği yıllarda Musul da Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Özellikle 1517 yılında Mardin'in alınmasından sonra Osmanlı, Musul'un da içinde bulunduğu pek çok yerde hâkimiyet kurmuştur.²⁴ Bu tarihten sonra Musul, IV. Murad'ın 1638 yılında düzenlediği ve Bağdat ve civarının ele geçirilmesiyle sonuçlanan Bağdat seferine kadar birtakım karışıklık ve savaflara sahne olmuş -her ne kadar sonra da ara ara muhasaralar ve savaflar yaşansa da- 1639 da İran'la yapılan Kasr-ı Şirin anlaşmasından sonra bölge genel bir istikrara kavuşmuştur.²⁵

Daha önceleri olduğu gibi Musul, Osmanlı hâkimiyetine girişinden sonra da güç mücadelelerine sahne olmuştur. Özellikle XVIII. yüzyılın ilk yarısında tekrar başlayan Osmanlı-Safevî mücadelesi Musul'u da etkilemiştir. 1777 yılından sonra şehri etkileyen çatışma yaşanmasa da bu yüzyılın son çeyreği ve XIX. yüzyılın başlarında halk ile idareciler arasında ciddi problemler ortaya çıkmış, isyan hareketleri yaşanmıştır.²⁶

²⁴ Ahmet Gündüz, "Musul", *DİA*, Ankara, 2006, XXXI, 363.

²⁵ Ahmet Gündüz, *Osmanlı İdaresinde Musul (1523-1639)*, Fırat Üniversitesi Basımevi, Elazığ, 2003, s. 27-28.

²⁶ Gündüz, "Musul", *DİA*, XXXI, 363-364.

Osmanlı'da eyaletler Beylerbeyi tarafından yönetilirdi. Beylerbeyi görevlendirildiği eyaletin Paşa Sancağı denilen, istediği herhangi bir sancağına yerleşir ve eyaleti oradan yönetirdi. Ancak XVII yüzyılın sonlarına gelindiğinde ve XVIII. Yüzyıl boyunca görev yerlerine gitmeyip yetki ve salâhiyetlerini kullanmak üzere *mütesellim* denen kişileri görevlendirmişlerdir.²⁷

Mütesellim aileler elde ettikleri yetkilerle pek çok servet edinmişler, bu servetle bölgenin asayişini sağlamak üzere asker toplayıp onların iaşesini sağlamak görevini üstlenmişlerdir. Mütesellimler servetlerini bazen zulme varan yollarla edinmeye çalışmışlar, bu da zaman zaman şikâyetlere sebep olmuştur.²⁸

Musul'un XVIII. yüzyıl toplumsal ve siyasi tarihi, ailelerin tarihinden ibarettir.²⁹ "Devlet XVIII. yüzyılda doğu cephesindeki savaşların giderlerini karşılamak ve savaşları yürütmek için bu gruplara (ailelere) başvurmuştur. Musullu aileler içinde özellikle biri³⁰ doğu cephesinde savaşacak askeri toplama ve askerin yiyecek-giyecek gereksinimini karşılama işini üstlenmiş ve kendisine duyulan güveni boşa çıkarmamıştır."³¹ Genelde Irak, özelde Musul Osmanlı'nın sınır bölgesi olmasından dolayı özel bir önem arz etmektedir. Bu önemine binaen çok defalar saldırılara maruz kalmış ve Osmanlı hükümdarları nüfuzlu aileleri bu bölgede - özellikle Musul'da Abdülcelîl ailesi, Bağdat ve Basra'da ise Hasan Paşa, oğlu Ahmed Paşa ve bunların memluklerini-yönetici konumunda bulundurmak durumunda kalmışlardır.³²

Musul'da Abdülcelîl (Celîlî) ailesinin yönetimi 1726 yılında başlar, birçok aile içi kavgalar ve çatışmalar neticesinde zayıflayan Celîlî ailesine 1834 yılında son verilir.³³ Celîlî ailesi üyeleri zaman zaman kesintiye uğrasa da yüz yılı aşkın bir süreç içerisinde aşağıda isimleri yer alan mensuplarıyla Musul'u idare etmişlerdir. Yine Celîlî ailesinden valiler savaş, sefer vb. sebeplerle görevleri başında olmadıkları zamanlarda kendi ailelerine mensup şahısları mütesellim olarak Musul'da

²⁷ Yücel Özkaya, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Ankara, 1985, s. 196; Gündüz, *Osmanlı İdaresinde Musul (1523-1639)*, s. 44.

²⁸ bkz. Özkaya, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı*, s.196-198.

²⁹ Dina Rizk Khory, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Taşra Toplumu, Musul 1540-1834*, çev. Ülkün Tansel, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 2003. s. 23.

³⁰ Khory'nin kastettiği aile bu yüzyılda Musul'un idaresini elinde bulunduran Celiloğulları ailesidir.

³¹ Khory, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Taşra Toplumu, Musul 1540-1834*, s. 22.

³² Abdülkerim Râfik, *el- 'Arab ve'l- 'Uşmaniyyûn 1516-1916*, Mektebetü Atlas, Dimeşk, 1974, s. 324

³³ Gündüz, "Musul", *DİA*, XXXI, 363.

bırakmışlardır. Bu aile mensuplarının mütesellim olarak zaman zaman yürüttükleri bu görevin, diğer vilayet ya da eyaletlerdeki görevlerine gitmeyen valilerin kendi yerlerine görevlendirdikleri mütesellimlerin görevinden farklı olduğu anlaşılmaktadır.³⁴

Bâb-1 Âlî'nin, yerel yönetimini kendilerine devrettiği Musul valilerinden zaman zaman gerek devlet, gerekse bölge ya da şahıs bazında Osmanlı devletinin mücadele ettiği unsurlara karşı savaşmalarını istediği bilinmektedir. Örneğin Rusya ile savaşmak üzere çıkan ve onların elinde beş yıl esir kaldıktan sonra, yapılan musalaha ile serbest kalan, bu esaret sonucunda da 'Gazi' ünvanına layık görülen Celîlî Muhammed Emin Paşa, Şam sorununda devlet adına mücadele ettiği sırada vefat eden Abdülfettah Paşa bunun örneklerindedir.³⁵ Ayrıca Celîlî ailesinin, gelen emirler doğrultusunda asker toplayıp çeşitli savaşlara ve seferlere katıldıkları Osman Bektaş'ın divanından da anlaşılmaktadır.³⁶

Osman Bektaş, divanında 1726-1834 arasında Musul'un idaresinin kendilerine bırakıldığı Celîlî ailesinin özellikle şehrin yönetiminde bulunan fertlerinin bazılarında söz etmektedir. Bu açıdan liste halinde bu isimlerin verilmesi divanda işlenen konuların pekişmesini sağlayacaktır. Liste valilerin idareyi ele alış sırasına göre değil doğum tarihlerine göre oluşturulmuştur.

- Abdülcelîlzade İsmail Paşa 1726-1727'da Musul valisi olarak görevlendirilmiştir.
- Abdülcelîlzade İsmail Paşa oğlu Hüseyin Paşa ilk defa 1730 da vali olmuş ondan sonra 1757,1758 yıllarındaki son valiliğine kadar toplamda yedi kez vali atanmıştır.
- Hüseyin Paşa oğlu Sadullah Paşa 1810-1812 arası valilik yapmıştır.
- Hüseyin Paşa oğlu Hasan Paşa'nın 1818 yılında vali olduğu bilinmektedir.

³⁴ 'İmâd Abdüsselâm Raûf, *el-Mevşil fi'l-'Ahdî'l-'Uşmânî Fetrate'l-Hukmî'l-Mahallî 1139 h. -1149 h. 1726m.-1834m*, Matbaatü'l-Âdâb, Necef,1975, s. 222,223; Mütesellim kavramı ve Osmanlı Döneminde bu kurumun işleyişi için ayrıca bkz. Musa Çadırcı, *Tanzimat Sürecinde Türkiye, Ülke Yönetimi*, İmge Kitabevi, Ankara, 2007, s. 30-33.

³⁵ 'İmâd Abdüsselâm Raûf, *el-Mevşil fi'l-'Ahdî'l-'Uşmânî Fetrate'l-Hukmî'l-Mahallî*, s. 223.

³⁶ Bkz. es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 91, 123, 132, 154.

- Hüseyin Paşa oğlu Muhammed Emin Paşa ilk kez 1752 yılında olmak üzere, 1775'e kadar 5 kez atanmıştır.
- Muhammed Emin Paşa oğlu Süleyman Paşa ilk kez 1771-1775 arasında vali oldu. 1786-1789 arasındaki son görevine kadar aynı makama üç kez atanmıştır.
- Abdülcelilzade Ubeyd oğlu Abdülbaki 1785-1786 yıllarında valilik yapmıştır.
- Muhammed Emin Paşa oğlu Muhammed Paşa 1789-1806 yılları arasında valilik yapmıştır. Celîlilerden en uzun süre valilik yapan kişidir.
- Süleyman Paşa oğlu Numan Paşa 1806-1808 yıllarında valilik yapmıştır.³⁷

Celîlî ailesinden gelen valilerin dönem dönem valilik görevini bırakmaları ve daha sonra tekrar bu göreve gelmeleri, bu valilerin azledilmeleri sebebiyle değil kendilerinin Musul çevresinde olsun, daha uzak Osmanlı topraklarında olsun (örneğin Süleyman Paşa'nın Sivas ve Kars valilikleri gibi) farklı görevlere atanmaları sebebiyledir.³⁸

Celîlî ailesinden yöneticiler Osmanlı Padişahından gelen emirler doğrultusunda gerek devlet adına başka bir devletle yapılan savaşa katılma, gerek Osmanlı devleti içerisinde ortaya çıkan olayları bastırma, gerekse hali hazırdaki görevlerinden ayrılıp başka bir göreve başlama konusunda padişaha itaatten geri durmamışlardır. Musul Valisi Süleyman Paşa'nın valilik görevinden alınıp Sivas'ta görevlendirilmesi ve sonrasındaki gelişmeleri anlattığı kasidede Osman Bektaş valinin emre itaatini şöyle anlatır³⁹: [Recez]

³⁷ Bkz. Khory, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Taşra Toplumu, Musul 1540-1834*, s. 82-83; 'Îmâd Abdüsselâm Rauf, *el-Mevşil fi'l-'Ahdi'l-Osmani Fetrate'l-Hukmil-Mahallî*, ek-2; Ayrıca Osman Bektaş'ın yaşadığı dönemde Celîloğullarından valilik yapanlarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Cengiz Eroğlu, Murat Babuçoğlu, Orhan Özdil, *Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Musul*, 2. bs., Global Strateji Enstitüsü, Ankara, 2008, s. 104-109.

³⁸ Detaylı bilgi için bkz. Süleyman Şâîğ, *Târîhu'l-Mevşil*, Matbaatu's-Selefiyye, Mısır, 1923, s. 278-294.

³⁹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 209.

31	حَدَّثَتْهُ بِأَحْسَنِ النَّظَامِ	خَمْسَةَ أَعْوَامٍ عَلَى الدَّوَامِ
32	حَتَّى أَتَى الْعَزْلُ وَحَقَّقَ السَّفَرُ	وَيُدَلَّ الْمَنْصِبُ فِي شَهْرِ صَفَرٍ
33	وَجَاءَنَا الْأَمْرُ عَلَى التَّحْقِيقِ	أَنْ نَقْصِدَ الرُّومَ بِلَا تَعْوِيقِ
34	وَأَنْ نُحِثَّ بِالسُّرَى وَالنَّقْلِ	وَنَتْرَكَ الْأَوْطَانَ تَرَكَ النَّقْلِ
35	وَنَسْلُكَ الْوَهَادِ وَالْقَفَارَا	وَنَقْطَعَ السُّهُولَ وَالْأَوْعَارَا
36	وَنَصْعَدَ الشُّمَّ مِنَ الْجِبَالِ	عَلَى ظُهُورِ الْحَيْلِ وَالْجِمَالِ
37	نَقْصِدُ سِيوَاسَ بِلَا تَوَانِي	فَقْصِدْ خَلِيعَ فَقَدِ التَّدَانِي
38	فَقَامَ فِي الْحَالِ أَبُو نُعْمَانَ	مُتَتَبِلًا لِبَطَاعَةِ السُّلْطَانَ
39	أَصْلَحَ مَا يَحْتَاجُ فِي الطَّرِيقِ	وَأَنْجَزَ الْأَمْرَ بِلَا تَعْوِيقِ
40	وَأَحْكَمَ الْأَمْرَ وَأَخْرَجَ الْحَيْمَ	وَفَرَّقَ الْمَالَ عَلَى سُودِ الْحِدْمِ
41	وَدَقَّ طَبْلَ الشَّيْلِ وَالرَّحِيلِ	مُفَوِّضَ الْأَمْرِ إِلَى الْجَلِيلِ

31. Ona kesintisiz beş sene boyunca en güzel şekilde hizmet ettim.

32. Ta ki Safer ayında azil emri gelinceye, yolculuk gerçekleşinceye ve görevi değiştirilinceye kadar.

33. Bize oyalanmaksızın Rûm'a (Sivas'a)⁴⁰ doğru yola çıkmamız emri kesin olarak geldi.

34. Gece yolculuğunda ve taşınmada acele etmemiz ve gereksiz işleri bırakarak vatani terketmemiz (emri geldi).

35. Alçak araziye ve çölü izlememiz, ovaları ve engebeli arazileri geçmemiz (emri geldi).

36. Atların ve develerin sırtında dağların yükseğine çıkmamız (emri geldi).

⁴⁰ Sivas: Osmanlı dönemindeki büyük Anadolu şehirlerinden biridir, XVI. yy. dan sonra Sivas eyaletine 'Eyâletü'r-Rûm' ismi de verilmiştir. (ayrıntılı bilgi için bkz. Ömer Demirel, "Sivas", *DİA*, Ankara, 2009, XXXVII, 278-282)

37. Birlikte yaşama fırsatını kaybetmiş, istenmeyen kişinin gidişiyle, gevşeklik göstermeden Sivas'a gidiyoruz.

38. Ebû Numan, sultanın emrine itaat etmek için derhal işe koyuldu.

39. Yolda ihtiyacı olan şeyleri hazırladı ve oyalanmaksızın emri uyguladı.

40. Emri takviye etti, çadırları çıkardı ve eşyayı siyahi hizmetçilere dağıttı.

41. İşi Celil'e havale ederek yük ve göç davulunu çal(dır)dı.

Osman Bektaş divanında, maiyetinde bulunduğu valilerin İstanbul ile ilişkilerine dair ve genel siyasete dönük şiirlere yer vermemiş, sadece birisi Süleyman Paşa'yı oğlu Abdülmecid'in doğumundan dolayı tebrik için söylediği kasidede, diğeri de Muhammed Paşa'nın sakal bırakması dolayısıyla tebrik için söylediği kasidede olmak üzere iki beyitte Osmanlı Padişahı Sultan I. Abdülhamid'in ismini zikretmiştir.

Şairin Sultan I. Abdülhamid'in ismini zikrettiği birinci beyit şöyledir⁴¹: [Kâmil]

4   بَاهَتْ   بِهِ   الدَّوْلَةُ   وَأَنْسَرَ   فِي   مَوْلِدِهِ   السُّلْطَانُ   عَبْدُ   الْحَمِيدِ

4. Devlet onunla gururlanmış ve Sultan Abdülhamid onun doğumunda sevinmiştir.

Vali Süleyman Paşanın bir oğlunun olması dolayısıyla devletin gururlanması ve Sultan Abdülhamid'in sevinmesi padişahın Vali'ye olan iltifatının bir göstergesidir.

Sultan I. Abdülhamid'in isminin zikredildiği ikinci beyit ise şöyledir⁴²: [Serî']

2   وَكَسَاكَ   مِنْ   خَلْعِ   الْوَقَارِ   أَجْلَهَا   عَبْدُ   الْحَمِيدِ   الْعَادِلُ   السُّلْطَانُ

2. Adil sultan Abdülhamid vakar elbiselerinin en görkemlilerinden birini sana giydirmiştir.

Şair, Muhammed Paşa'nın sakal bırakması sebebiyle onu tebrik ederken Sultan I. Abdülhamid'i zikretmektedir. Şairin padişahın söz ederken 'adil sultan' ifadesini kullanışı dikkat çekicidir.

⁴¹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 101.

⁴² es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 195.

Osman Bektaş, Muhammed Emin Paşa'nın Ruslarla yaptığı savaşı anlattığı şu beyitlerinde savaşın İslam adına yapıldığını belirtmekte ve orduyu İslam ordusu olarak nitelendirmektedir⁴³: [Kâmil]

30 حَمَلَتْ عَلَى الْإِسْلَامِ حَيْلُ كَتَائِبٍ مِنْ آلِ أَصْفَرَ كَالسَّحَابِ الْمُرْجِسِ
 31 فَتَلَاخَمَتْ فُرْسَانُهَا وَتَزَاخَمَتْ شُجْعَانُهَا مِثْلُ الذَّبَابِ الطَّلَسِ
 32 وَفَوَارِسُ الْإِسْلَامِ بَيْنَ مُهَلَّلٍ وَمُكَبَّرٍ وَمُسَبِّحٍ وَمُقَدِّسِ

30. *Âl-i Asfar (Ruslar)'dan süvari birliklerinin atları, gök gürültülü bulutlar gibi İslamın üzerine hücum etti.*

31. *Böylece süvarileri (kalabalıktan) birbirine yapıştı ve cüretkar olanları da gri renkli kurtlar gibi üşüştü.*

32. *İslamın süvarileri ise tehlil, tekbir, tesbih ve takdis içinde (onlara karşılık veriyorlardı)*

Arap asıllı Celîlî ailesinin maiyetinde bulunan Osman Bektaş, yukarıdaki beyitlerde, Osmanlı yönetimini bir İslam Devleti ve çıkardığı orduyu da bir İslam ordusu olarak tanımlamaktadır. Şairin diline dökülen bu ifadeler Musul'un yerel idaresini elinde bulunduran Celîlî ailesinin fikrini yansıtmaktadır. Osmanlıyı -özellikle Yavuz Sultan Selim'in Arap topraklarındaki hakimiyetinden sonra- işgalci bir devlet gibi göstermeye çalışan bazı Arap müelliflere verilecek en güzel cevaplardan birisi de yukarıdaki beyitlerde yer almaktadır..

3.2.2. Sosyal ve Ekonomik Durum

Osman Bektaş'ın yaşadığı dönemde Musul'da zengin feodal yapı ve halk arasında belirgin bir ayrım ortaya çıkmıştır.

Dina Rizk Khory'e göre Musul'da en güçlü aileler olan Celîlzadeler, Ömerzadeler, Yasin el-Müftüler ve Kara Mustafalar'ın idareyi ve ekonomik hareketleri ellerine geçirmeleri daha önce iyi durumda olan zanaatkar, tüccar, bilim adamı ve yönetici konumundaki diğer kişilerin ekonomik ve sosyal durumlarında gerilemeye sebep olmuştur. İdareyi elinde bulunduran Celîlî ailesi ile beraber adı geçen diğer

⁴³ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 144.

zengin aileler pek çok gelir kalemi elde ederek zenginliklerine zenginlik katarken halk daha çok tarım ve basit zanaatla meşgul olup üzerlerine düşen vergileri ödemek için çalışmışlardır.⁴⁴ Osman Bektaş'ın şiirleri göz önünde bulundurulduğunda yazarın yukarıdaki ifadelerine – özellikle Celiloğulları hakkında olanlara- katılmak mümkün görünmemektedir.

Osman Bektaş'ın yaşadığı dönemi de içerisine alan miladi 1726-1834 yılları arasındaki Celîlî ailesi yönetiminin özellikle ilk üç çeyrek asırlık döneminde halk ile aralarında çatışma olduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır. Tersine Celîlî ailesine mensup valilerin Musul'un imarı için yaptığı çalışmalar zikredilmektedir. Halk ile yerel idareciler arasındaki çatışmaların, adı geçen ailenin idare anlayışından uzak olan ve bu hâkimiyetin son zamanlarında başa geçen yöneticilerin halkı galeyana getirecek birtakım icraatları sebebiyle ortaya çıktığı belirtilmektedir.⁴⁵

Musul'da Müslümanların yanı sıra Ermenî, Süryânî, Keldânî, Yâkûbî ve Nasturî cemaatlerinden oluşan Hristiyanlar ve Yahudiler gayr-i müslim azınlık olarak yer almaktadırlar.⁴⁶

3.2.3. İlmî ve Edebî Durum

Musul, İslam hâkimiyetine geçişinden itibaren bölgesinde ve İslam âleminde ilmî açıdan temayüz etmiştir. XIII. yy'ın ikinci yarısında 28 medrese ve on sekiz dârul hadis'in mevcudiyeti bilinmektedir.⁴⁷ Yine İslam tarihinde ilk dârulilm Musul'da kurulduğu gibi Kur'an ilimleri başta olmak üzere pek çok ilim dalında Mevşilî nisbe-siyle anılan pek çok âlim bulunmaktadır.⁴⁸

Osman Bektaş'ın yaşadığı dönemi de içine alan Celîlî ailesi hâkimiyeti döneminde Arapça, gerek resmi alanda gerekse ilmî ve edebî mecrada kullanılan hâkim dil olmuştur. Bu dönemde Celîlîler pek çok eserin yabancı dillerden Arapçaya tercümesine gayret ettikleri gibi divan kâtibi olarak Arapçayı çok iyi bilen kişileri buldurmuş⁴⁹, şairler Arapça şiirleriyle onları methetmişlerdir. es-Sâdânî, Osman Bektaş'ın yaşadığı dönem olan ve aynı zamanda Celîlî ailesinin Musul'daki yerel idaresini de kapsayan h. XII. yüzyılın ortaları ile XIII. yüzyılın başlarında yaşayan

⁴⁴ Khory, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Taşra Toplumu, Musul 1540-1834*, s. 23-24.

⁴⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ayrıntılı bilgi için bkz. 'İmad Abdüsselâm Raûf, *el-Mevşil fi'l-'Ahdî'l-'Uşmânî Fetrate'l-Hukmî'l-Maḥallî*, s. 89-93.

⁴⁶ bkz. Gündüz, *Osmanlı İdaresinde Musul, 1523-1639*, s.235-240

⁴⁷ Sâmi es-Sakkar, "Musul", *DİA*, XXXI. s. 362

⁴⁸ Sâmi es-Sakkar, "Musul", *DİA*, XXXI. s. 362

⁴⁹ 'İmad Abdüsselâm Raûf, *el-Mevşil fi'l-'Ahdî'l-'Uşmânî Fetrate'l-Hukmî'l-Maḥallî*, s. 373.

bazı Musul şairlerinin isimlerini zikreder. Onlardan bazıları şunlardır: Hasan Abdalbâkî el-Mevşîlî, Salih b. el-Hâfız el-Mimar, Abdulvehhab b. Huseyn el-İmam, Halil b. Ali el Başîr, Muhammed b. Mustafa el-Ğulâmî, Kasım er-Râmî, Muş‘ab Ca‘fer el-Haddâdî, Yahya b. Fahreddin el-A‘racî, Abdullah b. Fahreddin el-A‘racî, Ali b. Ebi‘l-Feğâil el-‘Umerî, Ali b. Derviş el-Mevşîlî, Ali el-Vehbî el-Cefatrî, Muhammed Emin b. Hayrillah el-‘Umerî, Fethullah el-Mevşîlî el-Ğadirî, Muhammed b. Ħamd el-Mevşîlî, Muhammed Emin el-Muftî, Muhammed b. Ahmed el-‘Umerî, Ahmed b. Ahmed el-FaĦrî, Yusuf b. Vâ‘iz el-Mevşîlî, Osman el-Ħayâî el-Celîlî.⁵⁰

Celîlî ailesi fertleri Musul’un ilmî ve edebî yönden gelişmesinde önemli bir rol üstlenmişlerdir. Onlar, yanlarında bulunan şairler arasında bir yarış ortamı oluşturup bu yarışa katılan şairlere mükâfatlar vererek Arap şiirinin gelişmesinde, şairlerin şiirlerinin gün yüzüne çıkmasında etkili olmuşlardır. Ayrıca Celîlî ailesi fertleri sadece edebiyatta değil diğer ilimlerde de desteklerini sürdürmüşlerdir.⁵¹ Osman Bektaş’ın bazı kasidelerinin başında kasidenin yazılış sebebine dair verdiği malumattan, bu yarış havası hissedilmekte, bazı şiirlerin memduhun bizzat isteği ile söylendiği anlaşılmaktadır.

Arapça yanında Türkçe ve Kürtçe de Musul’da konuşulan diller arasındadır.⁵² Osman Bektaş’ın divanında kullandığı, الْمَجْكُ (Micek: Bir çeşit küçük sinek), زَغْرُ (Zağar: Bir av köpeği türü), الْجَامُ (Çam) vb. Türkçe kelimeler ve kurduğu Türkçe cümleler onun Türkçeyi bildiğini göstermektedir.

Osman Bektaş’ın yaşadığı ve Celîlî ailesinin idaresi ile geçen m. XVIII. yüzyılın son üç çeyreği Musul için ilmî ve edebî açıdan çok parlak bir dönemdir. Bu dönem adı geçen ailenin Arap diline yaptığı büyük hizmetlerle anılmalıdır. ‘İsâmuğdin Osman b. Ali Murad el-‘Umerî (ö. 1184 / 1770) kaleme aldığı *er-Ravdu’n-Nağir fî Tercemeti ‘Udebâi’l-‘Asr* isimli eserinde, döneminde yaşamış onlarca edibin ismini zikreder. Müellif bu eserinde Osman Bektaş’ın divanında methine çok fazla yer verdiği Süleyman Paşa ile Muhammed Paşa’nın dedeleri Hacı Hüseyin Paşa ile Muhammed Emin Paşa’yı gerek nesir gerekse nazm ile methetmiştir.⁵³

⁵⁰ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 2.

⁵¹ ‘İmâd Abdüsselâm Raúf, *el-Mevşîlî fi’l-‘Ahdi’l-‘Uşmânî Fetrate’l-Hukmi’l-MaĦallî*, s. 373-379

⁵² Şemseddin Sâmi, *Kâmûsu’l-A‘lâm*, Mihran Matbaası, İstanbul, 1898., VI, 4480.

⁵³ ‘İsâmuğdin Osman b. Ali Murad el-‘Umerî, *er-Ravdu’n-Nağir fî Tercemeti Udebâi’l-‘Asr*, thk. Selîm en-Na‘îmî, Matbaâtu’l-Mecme‘i’l-‘İlmi’l-‘İrâkî, 1984, I, 33-35.

Şemseddin Sâmî (1850-1904) Musul'da bir tane matbaa bulunduğunu ve bu matbaada bir resmi gazete ve salnamenin basıldığını⁵⁴ belirtir ki bu durum Musul'un ilmî ve medeni gelişmişliğine bir işarettir.

---

⁵⁴ Şemseddin Sâmî, *Qâmûsu'l-Âlâm*, VI, 4480.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMAN BEKTAŞ EL-MEVŞİLÎ' NİN HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

OSMAN BEKTAŞ EL-MEVŞİLÎ' NİN HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Osman Bektaş'ın hayatı hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Hayatı ve edebî kişiliği hakkında daha çok Musul tarihi hakkında yazılmış eserlerde muhtasar bilgiye rastlanmaktadır.

1. İsmi, Doğumu, Ailesi

Bir kasidesinin başlığında kendisinden **Osman b. Ömer Ağa Bektaş Zâde** olarak bahsetmektedir.⁵⁵ Yine divanına kendi yazdığı mukaddimenin baş kısımlarında ismini: “Ben, Bektaş el-Mevşilî diye meşhur Osman b. Ömer b. el-Hâc Velî olarak derim ki...” cümlesiyle söylemektedir. Osman Bektaş'ın taşıdığı Bektaş isminin nereden kaynaklandığı konusunda farklı görüşler mevcuttur. Bunlara göre bu ismin onun amcasına nispet edilerek Bektaş ismi ile anıldığı, başka bir görüşe göre ise Bektaşî tarikatına mensup olduğundan dolayı bu ismi aldığıdır. Osman Bektaş'ın şiirlerinin muhtevası göz önünde bulundurulduğunda onun Bektaşî tarikatına mensup olma ihtimalinin zayıf olduğu görülmekte, Bektaş isminin, amcasına nispet edilerek verildiği görüşü ağırlık kazanmaktadır.⁵⁶

Çalışmada kullanılan Osman Bektaş'a ait divanın yazma nüshasının kapak kısmında onun 1164/1751 yılından önce hayatta olduğu bilgisi verilmektedir. es-Sâdânî, Osman Bektaş'ın divanında yer alan bedî'iyyenin sonundaki tarih kaydının h. 1164 yılı olmasından hareketle böyle nitelikli bir en erken kasidenin yirmili yaşlarda yazılabileceğini belirterek doğum tarihinin h. 1145 dolayları olduğunu ifade etmektedir.⁵⁷

Osman Bektaş'ın Süleyman Paşa ile katıldığı Sivas seferini anlattığı kasidenin başında yer alan şu beyitler, ailesi, yetişmesi, Musul'a yerleşmesini ve Celîlî ailesinin hizmetine girmesini şöyle anlatır⁵⁸: [Recez]

⁵⁵ Osman Bektaş el-Mevşilî, *Dîvânu Osman Bektâş el-Mevşilî*, Kral Suud Üniversitesi, no: 5-811, s. 163.

⁵⁶ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 6-7.

⁵⁷ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 8.

⁵⁸ es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektâş*, s. 207-208.

5	حَدِيثِ أَوْقَاتِ اهْتَا وَالْفَرْخِ وَذِكْرِ أَيَّامِ الْمُئِي وَالْمِنْخِ
6	أَيَّامِ كَانَتْ حَالِي حَالِيَّةً وَهَمِّي مِنْ هَمِّهَا حَالِيَّةً
7	وَفِكْرِي كَالْوَرْقِ فِي الْأَوْزَاقِ جَاذِبَةً الْقُلُوبِ بِالْأَطْوَاقِ
8	وَكُنْتُ فِي نَظْمِي أَفَوْقُ الْبُحْتُرِيِّ أَنْظُمُ فِي شِعْرِي صِحَاحِ الْجَوْهَرِيِّ
9	أَفْصَحُ مِنْ نَابِعَةَ الدُّبْيَانِي يَخْصَعُ لِي جَرِيرُ وَابْنُ هَانِي
10	مَا كَانَ لِي فِكْرٌ سِوَى نَيْلِ الْأَمَلِ وَلَا سِوَى اللَّذَاتِ شُعْلُ وَعَمَلِ
11	أَكْثَرُ أَوْقَاتِي تَقَضَّتْ فِي الْفَرَى لَا أَعْرِفُ الْبَيْعَ وَلَا أَدْرِي الشِّرَى
12	حَتَّى دَهَانِي الزَّمَنُ الْكَذَّابُ وَدَارَ حَوْلِي الْفَلَكُ الْقَلَّابُ
13	وَقَادِي إِلَى طَرِيقِ الْكَدْرِ حَنَمًا بِأَرْسَانِ الْقَضَا وَالْقَدْرِ
14	وَصَاحِ صَائِحِ الشَّتَاتِ وَالْتَلَفُ وَمَا عَمَّا لِيْظْمِهِ عَمَّا سَلَفُ
15	أَتَلَفَ مَا كَانَ بَيْنِي جُمَعًا مِنْ أَفْحَرِ الْأَنْثَاثِ وَالْبَيْتِ مَعَا
16	وَأَتَلَفَ الْقُدْنَ جَمِيعًا وَالنِّعَمَ وَالْمَالَ وَالْحَيْلَ الْعَوَالِي وَالْعَنَمَ
17	وَصِرْتُ مَا بَيْنَ الرَّدَى وَالْكَرْبِ حَيْرَانَ حَرَّانَ الْحَشَا وَالْقَلْبِ
18	لَمْ أَدْرِ مَا أَصْنَعُ فِي زَمَانِي وَمَنْ أُطِيقُ صَبْرًا عَلَى الْهُوَانِ
19	يَا لَيْتَ بَعْدَ الْوَالِدِي لَا عِشْتُ أَوْ لَيْتَنِي مِنْ قَبْلُ لَا حُلْفْتُ

5. Neşe ve sevinç vakitlerinin haberini, ihsan ve atıyye günlerinin zikrini (dinle)

6. (Onlar) Halimin tatlı olduğu ve benim zihnimin üzüntüsünden uzak olduğu günlerdi.

7. Fikrim yapraklar içindeki güvercin gibi kalpleri yerinden oynattıyordu.

8. Nazmımda Buhturi'yi geçiyordum, şiirimde de Cevherî'nin Sıhâh'ını nazmediyordum.

9. Nâbiğatü'z-Zübyânî'den daha fasih idim, Cerîr ve İbni Hânî bana boyun eğiyor(du).

10. Benim, isteğime kavuşmaktan başka bir düşüncem ve lezzetler dışında da bir uğraşım ve işim yoktu.

11. *Vaktimin çoğu satmayı da satın almayı da bilmeden köylerde geçti.*

12. *Ta ki yalancı zaman başıma musibet getirene ve halden hale çeviren felek etrafımda dönene kadar.*

13. *(Felek) Kaza ve kaderin yularıyla beni kesin bir keder yoluna sürdü.*

14. *Ayrılık ve yok olmayı haykıran kişi haykırdı ve zalim oluşundan dolayı geçmişte işlenenleri bağışlamadı.*

15. *Evimde toplanmış olan şeyleri, göz alıcı eşyaları ev ile birlikte yok etti.*

16. *Köşkü ve nimetlerin hepsini, malı, değerli atları ve koyun sürüsünü telef etti.*

17. *Ölüm ve hüznün arasında, içi ve kalbi yanmış olarak şaşkın bir hale geldim.*

18. *Bu durumda ne yapacağımı bilemedim ve zayıflığa karşı sabretmeye gücüm yetmedi*

19. *Keşke babamdan sonra yaşamasaydım veya keşke bundan önce yaratılmasaydım*

Yukarıdaki beyitlerden Osman Bektaş'ın, Musul'a yerleşmeden önce köylerde yaşadığı bilgisi ortaya çıkmaktadır. Köylerde ifadesinden ve oralarda yaşarken ilmi ve edebiyatla temayüz etmiş olmasından onun, babasının işi dolayısıyla farklı yerlerde çocukluk ve gençliğini geçirdiği, bunun yanında iyi bir eğitim aldığı, "almayı ve satmayı bilmem" ifadelerinden edebiyat ve şiirden başka bir şeyle meşgul olmadığı, çıkan yangında kaybettiğini belirttiği varlıklardan da zengin bir ailenin mensubu olduğu çıkarımlarında bulunulabilir. Osman Bektaş divanının mukaddimesinde yukarıdaki bilgilere benzer şekilde kendisinin şiirden başka bir yeteneğinin bulunmadığını belirtmektedir.

Osman Bektaş, Celîlî ailesinin hizmetine girişinin hikayesini de şu beyitlerle aktarır⁵⁹: [Recez]

⁵⁹ es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektâş*, s. 208.

- 25 أَنفَعْتُ فِي بَدَلِ النَّأِ كُنَزِ الشِّعْرِ   وَلَمْ أَنَلِ قِيَمَةَ بَيْتٍ مِنْ شِعْرِ
- 26 وَلَمْ أَنَلِ بِالشِّعْرِ غَيْرَ الدُّلِّ   وَبَدَلُ مَاءِ الوُجْهِ عِنْدَ السُّؤْلِ
- 27 لِإِنَّ رِزْقَ الْمَرْءِ بِالتَّقْدِيرِ   لَيْسَ بِمُحْسِنِ الرَّأْيِ وَالتَّوْبِيرِ
- 28 وَإِنِّي لَمَّا عَدِمْتُ حُبْرِي   وَطَاشَ عَقْلِي وَفَقَدْتُ صَبْرِي
- 29 أَتَيْتُ أَشْكَو الضَّمِيمِ فِي آدَابِ   إِلَى وَزِيرِ عَالِي الْجَنَابِ
- 30 أَعْنِي أبا نُعْمَانَ كَشَّافَ الرِّدَى   مِصْبَاحِ مِشْكَاةِ الْعَطَا كُنَزِ النَّدى
- 31 خَدَمْتُهُ بِأَحْسَنِ النِّظَامِ   حَمْسَةَ أَعْوَامِ عَلَى الدَّوَامِ

25. Övgüyü ortaya dökmek için şiir hazinesini harcadım ama şiirden bir beytin kıymetine bile erişemedim (bir kıl çadır kıymetine bile erişemedim)

26. Şiirle, zilletten ve dilenme sırasında yüz suyu dökmekten başka bir şeye ulaşamadım.

27. Çünkü kişinin rızıkı güzel görüş ve tedbir ile değil, takdir iledir.

28. Ben yeteneğimi yitirdiğimde, aklım karıştığı ve sabrımı kaybettiğimde...

29. Âl-i cenab vezire zararımı şikayet ederek edeb içerisinde geldim.

30. Ebû Numan'ı, yok oluşu gideren, ihsan kandilinin lambası ve cömertlik hazinesini kastediyorum.

31. Ona kesintisiz beş sene boyunca en güzel şekilde hizmet ettim.

Aktarılan beyitlerden Osman Bektaş'ın yukarıda bahsi geçen yangınla ailesini ve diğer bütün varlıklarını kaybettikten sonra maddi sıkıntı içine düştüğü, geçimini sağlamak üzere bildiği tek meslek olan edebiyata dayandığı fakat bunda başarısız olduğu, sonrasında ise Celîlî ailesinden, dönemin valisi olan Süleyman Paşa'nın hizmetine girerek Musul'a yerleştiği anlaşılmaktadır. Osman Bektaş'ın, Süleyman Paşa'nın Musul Valiliğinden alınıp Sivas'ta görevlendirilmesi ve sonrasındaki bütün görevlerinde, ayrıca Celîlî ailesinden diğer valilerin yanında uzun süre hizmet ettiği ve onların meclislerinde, sefer ve gezilerinde onlarla birlikte bulunduğu divanındaki diğer kasidelerinden anlaşılmaktadır.

Musul'un çevresinde yer alan önemli Türkmen köyleri arasında Bektaş Köyü de zikredilmektedir.⁶⁰ Osman Bektaş'ın divanında Türkçe cümleler bulunmakta ve bir kasidesinde de o Türkçe harflerin kullanıldığı pek çok yer ismini zikretmektedir. Bütün bu argümanlara rağmen Osman Bektaş'ın Türk olabileceğine dair kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır.

2. Hocaları ve Talebeleri

Osman Bektaş, Şeyh Musa el-Ḥaddâdî'den (h.1186) ve Musul'un diğer bazı âlimlerinden ders almıştır.⁶¹ Talebelerinden ise sadece Osman el-Ḥayâî'nin ismi zikredilmekte ve onun Osman Bektaş'tan Kur'an-ı Kerim, hadis, şeriat usulü, nahiv ve lügat ilmi okuduğu belirtilmektedir.⁶²

3. Seyahatleri

Osman Bektaş'ın yukarıda ailesi hakkında verilen bilgiler arasında da belirtildiği üzere başlangıçta Musul dışında bazı yerlerde yaşadığı, ilmî ve edebî yönden gelişimini buralarda tamamladığı, bir yangınla birlikte aile fertlerini ve bütün varlığını kaybettikten sonra Musul'a gelip Celîlî ailesinin hizmetine girdiği anlaşılmaktadır.

Osman Bektaş, maiyetinde bulunduğu valilerle beraber seferlere katılmıştır. Özellikle Sivas seferi ve hem giderken hem de dönüşte uğradıkları beldelerle ilgili bilgiler önemlidir.

4. İlmî, Edebî Şahsiyeti

el-Murâdî, *Silku'd-Durer* isimli kitabında Osman Bektaş'ın yeni ifadeler kullanmasıyla, ifadelerinin fasih ve tatlı oluşuyla, şiirde muasır olan şairler arasında temayüz ettiğini belirtmektedir.⁶³ Süleyman Sâîğ de, *Târîhu'l-Mevşil* isimli eserinde Musul valisi Süleyman Paşa'nın, valiliği sırasında Musul surlarını yenilemesine dair

⁶⁰ Suphi Saatçi, *Irak Türkmen Boyları, Oymakları ve Yerleşme Bölgeleri*, Kerkük Vakfı (bs. Dijital Ofset)İstanbul 2009, s. 66.

⁶¹ Saîd ed-Divecî, *Târîhu'l-Mevşil*, Mecme'ul 'İlmî'l-'Irâkî, h. 1422, m. 2001, II, 236; es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektâş*, s. 12.

⁶² es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektâş* s. 12.

⁶³ Ebu'l-Fadl Muhammed Halîl b. Ali el-Murâdî, *Silkud'-Durer fî A'yâni'l-Karni's-Şaniye Aşer*, 3.bs., Dâru's-Şekâfe İbn Hazm, Beyrut, 1988, III, 162.

malumat veren ve bu işin tarihini de, yazdığı beyitlerle düşen Osman Bektaş'ın usta (mucîd) bir şair oluşundan bahseder.⁶⁴

Saîd ed-Dîvecî, *Târîhu'l-Mevşil* isimli kitabında Osman Bektaş'ın şiir ve edebiyatla meşgul olduğunu, onun Celîlî divanlarında katiplik yaptığını, şiirinin medih, gazel ve fahr ağırlıklı olduğunu belirtmekte, tarih düşürmeye dair pekçok şiiri olduğunu aktarmaktadır.⁶⁵

Rıza Muhsin el-Ğurayşî, *el-Muvaşşahâtu'l-'Irâkiyye Munzu Neş'etihâ ilâ Nihâyeti'l-Ğarni't-Tâsi'a 'Aşer*, isimli kitabında Osman Bektaş'ı önemli Iraklı veşşahlar arasında saymaktadır.⁶⁶

Osman Bektaş'ın şiiri bir konuyu sadece görünen bir boyutuyla ele alıp onu süslü ifadelerle anlatmak yerine okuyucuyu konunun ilk bakışta görünmeyen farklı bir boyutuna taşıyan ve görünen resme dinamizm kazandıran bir üsluba sahiptir.⁶⁷

Talebelerinden Osman el-Hayaî'nin kendisinden Kur'an-ı Kerim, hadis, şariat usulü, nahiv ve lûgat ilmi okumuş olduğuna dair bilgi onun bu ilimlerdeki yetkinliğini gösterir.⁶⁸ Osman Bektaş'ın divanında Kur'an-ı Kerim'den pek çok sûreden ve hadîs-i şeriflerden yaptığı iktibaslar Kur'an-ı Kerim ve hadis hakkındaki birikimini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada iktibas başlığı altında bunun örnekleri verilecektir.

Hız. Peygamber için yazdığı bedî'iyede ve Hız. Hüseyin'e yazdığı mersiyede yer verdiği tarihi bilgiler de onun ilminin göstergesidir. Tarih bilgisine dair örnekler tezin ilgili bölümlerinde verilecektir.

Şiirlerinden anlaşıldığı kadarıyla Osman Bektaş'ın itikadî ve tasavvufî konularda mutedil bir yol üzerinde olduğu görülmektedir. O, bedî'iyesi başta olmak üzere söylediği medih şiirlerinde Hız. Peygamber'e olan sevgisini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Hız. Peygamberi medih şiirlerinde, onun ehl-i beytine olan sevgisini de ortaya koymuştur. Kerbela hadisesinde şehit edilen Hız. Hüseyin'e

⁶⁴ Süleyman Sâig, *Târîhu'l-Mevşil*, s. 294.

⁶⁵ Saîd ed-Dîvecî, , *Târîhu'l-Mevşil*, II, 236.

⁶⁶ Rıza Muhsin el-Ğurayşî, *el-Muvaşşahâtu'l-'Irâkiyye Munzu Neş'etihâ ilâ Nihâyeti'l-Ğarni't-Tâsi'a 'Aşer*, Dâru'r-Raşîd li'n-Neşr, Irak, 1981, s. 161.

⁶⁷ Geniş bilgi için bkz.Şerîf Beşîr Ahmed, "Harakiyyetu's-Şûra fi Şi'ri 'Uşmân Bektaş el-Mevşilî", *Âdâbü'r-Râfideyn*, sayı: 62, 2012, s.113-127.

⁶⁸ es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektâş*, s. 12.

mersiye söylemiş, onu şehit eden ve onun şehit edilmesinde rol oynayanları kıyasıya eleştirmiştir.

Osman Bektaş'ın ehl-i beyt sevgisini divanında müteaddid kereler dile getirmesi ve Hz. Hüseyin için mersiye söylemiş olması şairin şiaya meyilli olduğu fikrini uyandırmamalıdır. Çünkü o, divanında başta Aşere-i Mübeşşere olmak üzere diğer sahabîleri de methetmektedir.

Osman Bektaş sübûtu zayıf olan ve Hz. Peygamberin mucizelerine dair bazı haberleri şiirinde doğrudan onun mucizeleri olarak aktarmaktadır. Ayrıca bizzat Hz. Peygamberin kendisi, ehl-i beyti ve diğer sahabîleri ile tevessülü onun tasavvufî yönünün bulunduğu hakkında ipucu vermektedir.

Osman Bektaş, söylediği çok güzel şiirlerin yanında nesirde ve hitabette de kendisinin üstünlüğünden bahsetmiştir⁶⁹: [Tavîl]

13 وَلَا تَجْهَلُنَّ قَدْرِي وَإِنْ كُنْتُ شَاعِرًا فَلِي حُطْبٌ أَمْ تَرْتَضِي الْأَفْقَ مِنْبَرًا

13. Ben şair olsam da benim değerimi görmezden gelme, zira benim ufku minber olarak beğenmeyen hutbelerim vardır.

5. Eserleri

Ulaşılabildiği kadarıyla müstakil olarak Osman Bektaş'a ait olduğu zikredilebilecek tek eser yazma halinde bulunan divanıdır. es-Sâdânî'ye göre bu divan, Osman Bektaş'ın Süleyman Paşa'nın emriyle Süleyman Paşa ve Muhammed Paşa'yı methettiği kasideleri topladığı bir derlemeden ibaret olup adı geçen derlemeden başka gerek yazma, gerek matbu pek çok kaynakta şiirleri yer almaktadır. es-Sâdânî Osman Bektaş'ın şiirlerinin yer aldığı 25 eserin ismini çalışmasında zikretmektedir.⁷⁰

Osman Bektaş'ın yukarıda sözü edilen ve bu çalışmaya temel teşkil eden divanı medâih, erâciz, muvaşşahat, tevârîh, merâsî ve bünûd adı verilen altı bölüm halinde konularına göre hazırlanmış olup toplam 2357 beyit içermektedir.

⁶⁹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 115.

⁷⁰ Geniş bilgi için bkz. es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 18-21.

Osman Bektaş divanında tavîl bahrinden 10, basît bahrinden 10, vâfir bahrinden 6, hafîf bahrinden 4, kâmil bahrinden 4, remel bahrinden 3, serî' bahrinden 2 recez bahrinden 2, meczûu'r-recez ve meczûu'r-remelden birer olmak üzere, kaside ve diğêr şiir türlerinden toplam 43 şiir kaleme almıştır.

6. Vefatı

Osman Bektaş'ın vefat tarihi ile ilgili farklı görüşler mevcuttur. Saîd ed-Dîvecî Osman Bektaş'ın h.1190 yılında vefat ettiğine dair bilgi vermekte, Rıza Muhsin el-Şurayşî de ondan yukarıdaki tarihi aktarmaktadır.⁷¹ es-Sâdânî, Osman Bektaş'ın şiirlerinde tarih düşürme şeklinde verdiği tarihlerden hareketle vefat tarihini ortaya koyabilmeyi amaçlamış farklı görüşler olmasına rağmen onun, hicrî 1222 yılında vefat etmiş olmasının en kuvvetli ihtimal olduğunu ifade etmiştir. Bu görüşünü desteklemek üzere, valiliğe geçişini tebrik ettiği Numan Paşa'nın vefat tarihinin hicri 1223 yılı olması ve Osman Bektaş'ın Celiloğulları'nın vefat eden gerek erkek gerek kadın mensuplarına mersiye yazıp da bu vali için mersiye yazmamış olmasının pek makul olmadığını belirterek, onun da bu tarihten önce vefat etmiş olmasının mantık yönünden daha uygun olduğunu belirtmektedir.⁷²

⁷¹ ed-Dîvecî, *Târîhu'l-Mevşil*, II, 236; el-Şurayşî, *el-Muvaşşahâtü'l-'Irakiyye*, s. 161.

⁷² Bkz. es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektaş*, s. 10-12.

İKİNCİ BÖLÜM

OSMAN BEKTAŞ'IN ŞİİRİNDE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

OSMAN BEKTAŞ'IN ŞİİRİNDE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

Osman Bektaş divanında yer alan şiirlerinde, klasik Arap şiirinin ana konularından olan medih, gazel, mersiye, vasf (tasvir), fahr, itab (özellikle nefesine itab) konularının yanında halini arz ve atıyye isteği, tardiyyat ve seyahat konularına da yer vererek şiirdeki ustalığının ne kadar geniş bir alana şamil olduğunu göstermiştir. Osman Bektaş'ın şiirlerinde ele aldığı konular çoğu zaman birbirine ince bir biçimde mezcedilmiştir. Bundan dolayı bazı konuları birbirinden ayırmak güç olmaktadır. Bununla beraber Osman Bektaş'ın divanının incelenmesi sonucu belirlenen konular aşağıdaki tabloda ortaya konmuştur.

KONU	KASİDE	MUVAŞŞAH	URCÛZE	TOPLAM
Medih	825	31	55	911
Gazel	545	20		565
Hikmet	70			70
Mersiye	151			151
Tabiat Tasviri			32	32
Hamriyyat		30		30
Fahr	37			37
Tardiyyat			65	65
Seyahat Şiiri			322	322
Nefsine Uyarı ve Nefsini Kınama	13			13
Halini Arz / Atıyye İsteği	62		32	94
İhvaniyyat/Tebrik	67			67
Toplam	1770	81	506	2357

Tablo 1. Osman Bektaş'ın Şiirlerinin Konularına Göre Dağılımı

Tablodan da anlaşılacağı üzere Osman Bektaş, divanında yer alan şiirlerinde en çok medhe yer vermiştir. Onun, şairlikten başka mesleği olmayan ve geçimini yanlarında yaşadığı Celîlî ailesinin fertlerine övgüler dizerek sağlayan bir kişi olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu durumun yadırganacak tarafı olmadığı anlaşılır.

Şairin medihten sonra en çok gazel konusuna yer verdiği görülmektedir. Medih ve gazelle beraber hikmet ve mersiye konulu şiirlere ağırlıklı olarak yer vermesi onun, döneminin şiirdeki üslubunu yansıttığını göstermektedir.

Bu bölümde Osman Bektaş'ın divanında yer alan konular müstakil başlıklar altında ele alınıp konularla ilgili örneklere yer verilecektir.

1. Medih

Medih sözlükte yerginin (hicv) zıttıdır ve güzel övgü demektir.⁷³ Medih, övgü, yüceltme ve saygıyı ifade etme sanatıdır. Yöneticilerin farklı işlerini, vezirlerin siyasetini, komutanların cesaretini, âlimlerin kültürünü ortaya koyan, tarihin kaydetmediği doğru ya da yanlış açıklamalar yapan bir sanattır. Şairler bununla diğer şair akranlarının görmediklerini görmüş, medihleri sonucunda bazen umduklarına nail olmuşlar bazen de onlardan mahrum olmuşlardır.⁷⁴

Hz Ömer'den şöyle nakledilir: “Arapların en hayırlı melekesi kişinin ihtiyacı anında sunduğu beyitlerdir, onlarla yüce olanı aşağı indirebilir, alçak olandan da şefkat bekleyebilir.”⁷⁵

Osman Bektaş dini içerikli şiirlerinde Peygamber Efendimizi ve Ashabını methederken bunun dışındaki medih konulu şiirlerinde Celîlî ailesinin fertlerini methetmiştir. Osman Bektaş'ın Peygamber Efendimizi ve Ashabını methettiği şiirlerde, dinî duyguların tezahürü ve hem Hz. Peygamberle hem de onun Ashabı ile tevessül görülürken, Celîlî ailesinin fertlerini methettiği şiirlerin hemen hemen tamamında klasik Arap şiirinde görülen tekessüp (kazanç elde etmek için söylenen şiir) amaçlı medih şiirlerinin üslubu hissedilmektedir. Şair bu şiirlerinde memduhunu en güzel vasıflarla methettikten sonra halini arzeder ve atıyye isteğini, kimi zaman açıkça kimi zaman zımnen ortaya koyar.

⁷³ el-Halil b. Ahmed el-Ferâhidî, *Kitâbu'l- 'Ayn*, thk. Mehdî el-Maḥzûmî, İbrahim es-Sâmerrâî, Dâru ve Mektebetu'l-Hilâl, III, 188; Ebû Naşr İsmail b. Hammâd el-Cevherî, *eş-Şihâhu Tâcu'l-Luga ve Şihâhu'l- 'Arabiyye*, thk. Ahmed Abduğafûr 'Atfâr, 4. bs., Dâru'l- 'İlm li'l-Melâyîn, 1987, I, 403; Cemaluddin İbn Manzûr, *Lisânu'l- 'Arab*, 3. bs., Dâru Şâdir, Beyrut, h. 1414, II, 589.

⁷⁴ Sâmi ed-Dehhan, *el-Medih*, 5.bs., Dâru'l-Meârif, Kahire, tsz., s. 5.

⁷⁵ Ebû Osman Amr b. Bahr el-Câhız, *el-Beyan ve't-Tebyîn*, 1. bs., thk. Fevzî 'Atfî, Dâru Sa'b, Beyrut, 1968, s. 372.

Osman Bektaş'ın medih şiirlerinde yukarıdaki genel karakter görülmekle birlikte bazen de atıyyelerin istenen düzeye ulaştığı hatta haddinden fazla olduğu da ifade edilmektedir. Şair şu beyitlerde bu durumu şöyle ortaya koyar⁷⁶: [Vâfir]

- 47 أَلَا يَا أَيُّهَا الشَّمُّ الْمُفَدَى بِأَفِيدَةِ الْعَبْدَى وَالْمَوَالِي
 48 وَيَا ابْنَ جَلَا النَّوَالِ وَلَا أُكْتِي وَطَلَّاعَ السَّخَاءِ وَلَا أُغَالِي
 49 لَقَدْ دَاوَى طَيْبٌ نَدَاكَ ضُرِّي فَأَشْفَى الْقَلْبَ مِنْ دَاءِ عَضَالِ
 50 وَسَمَّنَ بِالْعَطَا جِسْمِي إِلَى أَنْ حَشِيثَ السِّمَنِ مِنْ بَعْدِ الْهَزَالِ

47. Ey kendisine köle ve efendilerin kalplerinin feda edildiği akıllı kişi!

48. Ve ey kazancın parlaklığının oğlu(bol kazanç kaynağı)! Kinaye yapmadan (lafı dolandırmadan) ve (Ey) Cömertliğe gayret sarfeden! mübalağa etmeden (diyorum).

49. Şüphesiz cömertliğinin tabibi sıkıntımı tedavi etmiş ve kalbe devasız hastalıktan şifa vermiştir.

50. (Cömertliğin) bedenimi ihsan ile şişmanlattı öyle ki ben zayıflıktan sonra şişmanlamaktan korktum.

Yukarıdaki beyitlerde şair memdühunun cömertliğinin kendisinin sıkıntılarını giderdiğini teşbih yoluyla anlatırken atıyyelerin kendisini aşırı zayıflıktan kurtardığını belirtir. Bu beyitlerin şairin dönem dönem çektiği maddi sıkıntıların bir ifadesi niteliği taşıdığını da söylemek mümkündür. Bu durum başka kasidelerinde de görülmektedir.

1.1. Hz. Peygamberi Medhi

Peygamber methiyeleri, Peygambere duyulan sevgi, saygı, onun peygamberliği, mucizeleri, hicreti, yaşadığı sıkıntılar, şefaati ve miraç gibi yaşadığı olağanüstü olayları konu edinen metinlerdir.⁷⁷

⁷⁶ es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektaş*, s. 175.

Şairler, Peygamber methiyelerinde, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) doğumuna, nesebine, şirkin onunla ortadan kalkıp karanlığın yok olduğuna, güzel ahlakına, fiziki yapısına, mucizelerine, şefaatine, ondan yardım talep edilmesine, ona duyulan özleme, kutsal mekânlara, dünyanın onun sayesinde yaratıldığına, ona salât ve selam getirmeye, Ehl-i Beyte ve ashabına övgüye dair birçok konuya yer vermişlerdir.⁷⁸

Osman Bektaş divanında, birincisi ilk kasidede diğeri ise bedî'iyeye şeklinde yazdığı kasidede olmak üzere iki kasidede Peygamber efendimizin medhine yer vermiştir.

Osman Bektaş, divanının ilk kasidesinde hikmet ve fahra yer verdikten sonra nefisini kınamaya geçmiş nefsinin, iyiliklerle daha önceden meşgul olmadığını belirttikten sonra bunu telafi etmek için nefisini istiğfar etmeye ve arkasından Hz. Peygamberi methetmeye davet etmiştir⁷⁹: [Tavîl]

32 تَعَالِي إِذْنُ نَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مُخْلِصًا وَمَدْحُ خَيْرِ الْخَلْقِ طَهَ الْمُطَهَّرَا

33 مُحَمَّدًا الْمُخْتَارَ مِنْ آلِ هَاشِمٍ أَبَا الْقَاسِمِ الْهَادِيَّ النَّذِيرَ الْمُبَشِّرَا

32. Öyleyse (ey nefsim!) gel Allah'tan samimi olarak af dileyelim, ve mahlukatın en hayırlısı, kirlerden arındırılmış Taha'yı övelim.

33. Âl-i haşimden seçilmiş Muhammed'i, doğru yolu gösterici, uyarıcı ve müjdeleyici Ebu'l-Kasım'ı (övelim).

Bundan sonra Hz. Peygamberi methetmek için şu beyitleri söylemiştir:

34 نَبِيٌّ بَرَاهُ اللَّهُ لِلنَّاسِ جُمَلًا وَفَصَّلَ فِيهِ الْمُعْجَزَاتِ وَأَظْهَرَا

35 جَمِيلٌ إِذَا شَاهَدْتَ نُورَ جَبِينِهِ تَرَاهُ مِنَ الْأَفْئَامِ أَنْهَى وَأَجْرَا

36 حَلِيمٌ إِذَا اسْتَعْظَمْتَهُ لَانَ جَانِبَا فَلَا هُوَ مُخْتَالًا وَلَا مُتَكَبِّرَا

37 حَوَى الْبِرَّ وَالْإِحْسَانَ وَالرُّهْدَ وَالْوَفَى وَحَازَ الْمَعَالِيَّ وَالْتَقَى وَالتَّحْفُرَا

⁷⁷ Kenan Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi-Osmanlı Dönemi (Mısır ve Bilâdu's-Şâm Bölgesi)-(922-1127/1516-1802)*, Fenomen Yayınları, Erzurum, 2015, s. 231.

⁷⁸ Mehmet Mesut Ergin, "Osmanlı Dönemi Arap Şiirinde Peygamber Methiyeleri (1517-1798)", *Marife*, Yıl: 7, Sayı:1, Bahar 2007, s. 120.

⁷⁹ es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektaş*, s. 116-117.

34. (O) Allah'ın tüm insanlar için yarattığı, kendisiyle mucizeleri açıkladığı ve ortaya çıkardığı bir peygamberdir.

35. (O) alnının nuruna baktığında, aylardan daha parlak ve göz alıcı olduğunu gördüğün güzeldir.

36. (O) kendisinden sana yönelmesini istediğinde kibarca sana yönelen yumuşak huylu kişidir, o büyüklük taslayan ve kibirli bir kişi değildir.

37. İyiliği, ihsanı ve zühdü kapsamış, şerefe, takvaya ve hayaya ulaşmıştır.

Yukarıdaki beyitlerde Osman Bektaş Hz. Muhammed'in tüm insanlar için yaratılmış oluşuna, yüzünün ve ahlakının güzelliğine vurgu yapmaktadır. Şairin Hz.Muhammed'i medhi şöyle devam etmektedir:

38	أَتَى بِصَلَاحِ الْأَرْضِ بَعْدَ فَسَادِهَا	فَنظَّمْ مِنْ أَطْرَافِهَا مَا تَنْتَرَا
39	وَبَيْنَ مَا بَيْنَ الضَّلَالَةِ وَالهُدَى	فَأَوْضَحَ نَحْجًا لِلدِّرِيَّةِ مُزْهَرَا
40	وَقَوْمَ زَيْعِ الدِّينِ بَعْدَ اعْوِجَاجِهِ	لِيَجْبُرَ مِنْ أَحْكَامِهِ مَا تَكْسِرَا
41	فَلَوْلَاهُ لَمْ يَصْنَفِ الزَّمَانُ مِنَ الْقَدَى	وَأَصْبَحَ عَوْرًا مَاؤُهُ وَتَكَدَّرَا
42	أَمَانًا لِأَهْلِ الْأَرْضِ مُدَّ حَلٍّ بَيْنَهُمْ	بِهِ يَرْفَعُ اللَّهُ الْعَذَابَ الْمُدْمِرَا
43	كَسَاهُ إِلَهُ الْعَرْشِ نُورًا وَهَجَّةً	فَمِنْ وَجْهِهِ صُبْحُ الرِّسَالَةِ أَفْجَرَا

38. Bozulduktan sonra yeryüzüne iyilik getirmiş, her tarafına savrulan parçaları bir araya getirmiştir.

39. Dalalet ve hidayetin arasını beyan etmiş, insanlar için ışık saçan bir sistem açıklamıştır.

40. Bozulduktan sonra, parçalanan hükümlerini onarmak için dinin eğriliklerini doğrultmuştur.

41. O olmasaydı zaman, çer çöpten temizlenmezdi, suyu bulanır ve çekilirdi.

42. Aralarına geldiğinden beri o, yeryüzü ehlinin teminatıdır, Allah onunla yıkıcı azabı kaldırmıştır.

43. Arşın İlahı ona bir nur ve parlak bir güzellik giydirmiştir böylece onun fecrinden risalet sabahı doğmuştur.

Osman Bektaş yukarıdaki beyitlerde, bir peygamberin yeryüzündeki misyonunu ortaya koyan din adına bozulan şeyleri düzeltmek, yeryüzünü ıslah etmek, hakka delalet etmek, insanlara rahmet ve güven kaynağı olmak gibi Hz. Muhammed'de zirveye ulaşan vasıflarını sıralamaktadır.

44	قَوِيٌّ لَدَىٰ اِهْتِجَاءٍ لَوْ اَنَّ بَأْسَهُ	يَبْحِرُ طَمًا فِي مَدِّهِ لَتَجَزَّرَا
45	وَدُوْ عَزَمَاتٍ لَوْ تُصَاغُ صَوَارِمًا	لَأَوْشَكْنَ فِي صَمِّ الصَّفَا اَنَّ تُؤْتَرَا
46	بِرُوحِي مِنْهُ رَاحَةٌ نَفَحَتْ بِهَا	أَنَامِلُهُ بِاللَّثَمِ مِسْكًَا وَعَنْبَرَا
47	أَجَلُ جَمِيعِ الرُّسُلِ قَدْرًا وَقُدْرَةٌ	وَأَشْرَفُهُمْ نَفْسًا وَأَطْيَبُ غَنْصُرَا
48	رَسُولٌ عَلَى الرُّسُلِ الْكِرَامِ مُقَدَّمٌ	وَإِنْ كَانَ عِنْدَ الْبُعْثِ أَضْحَىٰ مُؤَخَّرَا
49	إِذَا الدِّينُ أُجْرَى جَحْفَلًا كَانَ صَدْرُهُ	وَإِنْ حَاضَ نَفْعًا كَانَ دِرْعًا وَمَعْفَرَا
50	هُوَ النُّورُ إِلَّا أَنَّهُ إِذْ تَصَحَّفَهُ	رِيَاضُ بِنُورٍ كَانَ أَزْهَىٰ وَأَزْهَرَا
51	تَبَارَكَ مَنْ أَنْشَأَهُ لِلْخَلْقِ رَحْمَةً	وَأَسْمَعَ نَجْوَاهُ الْأَصَمَّ وَأَخْبَرَا

44. Savaşta çok güçlüdür onun şiddeti karşısında med halindeki taşan deniz çekilir.

45. O çok güçlüdür eğer onun gücü kılıç olarak kalıba dökülse neredeyse sarp kayaların üzerine iz bırakır

46. Elinin parmaklarını öptüğümde, avcunun ruhuma (uzandığını) ve parmaklarının misk ve amber yaydığını (hissediyorum).

47. Güç ve kıymet yönünden diğer peygamberlerin en üstünüdür, kişilik olarak onların en şerefli ve soy yönünden en güzelidir.

48. Her ne kadar bi 'sette geride olsa da büyük peygamberlerden önde olan bir peygamberdir.

49. *Din, bir ordu çıkarsa onun en önündedir, bir topluluğa dalsa zırh ve miğfer olur.*

50. *O nurdur, şu kadar var ki bahçeler onu çiçeklerle çevrelese en parlak ve en güzel o olur.*

51. *Onu mahlûkat için rahmet olarak yaratan, gizli sözleri sağıra işittiren ve haber veren yüce ve münezzehdir.*

Yukarıdaki beyitlerde Osman Bektaş, Hz. Muhammed'in rahmet peygamberi olup etrafa nur ve güzel koku yamasının yanında din için savaşırken bir komutan olarak ortaya koyduğu azmi ve cesaretini de dile getirmektedir. Yukarıdaki beyitlerde ayrıca Hz. Muhammed'in diğer peygamberlere olan üstünlüğü de vurgulanmaktadır.

Aşağıdaki beyitlerde ise Osman Bektaş, medih şiirlerindeki klasik üsluba uygun şekilde memduhuna durumunu arz etmekte ve ondan ihsan istemektedir. Tabii ki Hz. Peygamberden istenecek ihsan, onun iltifatı ve şefaattir.

52	أَلَا يَا رَسُولَ اللَّهِ يَا خَيْرَ شَافِعٍ	وَأَكْرَمَ مَبْعُوثٍ إِلَى سَائِرِ الْوَرَى
53	مَرِيضُ الْمَعَاصِي بِالشَّفَاعَةِ بَرُّوهُ	فَدَاوِ مَرِيضًا حَالُهُ قَدْ تَعَبَّرَا
54	أُرْحِيكَ يَا خَيْرَ الْبَرِيَّةِ كُلِّهَا	لِيَوْمِ بِهِ حَرُّ الْجَحِيمِ تَسَعَّرَا
55	يَقِينِي بِرَبِّي مُدِّ مَدَحْتُ حَبِيْبُهُ	يُسَامِحْ عَبْدًا بِالذُّنُوبِ تَعَبَّرَا
56	وَوَظِّي بِأَبْنِي مُدِّ نَشَرْتُ مَدِيحُهُ	يَكُونُ غِنَاهُ لِإِفْتِقَارِي مُدْحِرَا

52. *Ya Rasulallah! Ey en hayırlı şefaattçi ve tüm yaratılmışlara gönderilenlerin en üstünü.*

53. *Günah hastasının şifası şefaattledir, öyleyse hali değişen bir hastayı tedavi et.*

54. *Ey yaratılmışların en hayırlısı! Senden cehennem ateşinin alevlendiği gün için ricacıyım.*

55. *Sevgilisini övdüğüm için rabbimin günahlara bulanmış kula hoşgörülü davranacağına inancım tamdır.*

56. *Zannım odur ki onun övgüsünü yaydığım için onun zenginliği, benim fakirliğimi ortadan kaldırır.*

Yukarıdaki beyitlerde şair, Hz. Peygamberle tevessülde bulunmakta, ondan şfaat istemekte ve onu medhinden dolayı erişmeyi umduğu mertebeyi ifade etmektedir.

Bedî'yye

Osman Bektaş divanında Hz. Peygambere medih için bedî'yye türünde bir kaside kaleme almıştır. Bedî'yyât Hz. Peygamberin methine dair olup her beytinde en az bir bedî'î sanat bulunan kasidelere verilen addır.⁸⁰

Osman Bektaş bedî'yyesini el-Bûsîrî'nin Kasîdetu'l-burdesine muaraza olarak yazmıştır. Bedî'yyât alanında hiç kaside yazmamasına rağmen el-Bûsîrî, şiirin bu dalında eser ortaya koyanlara ilham kaynağı olmuştur.⁸¹

Hz. Peygambere övgü şiirinin bedî'yye şeklinde adlandırılması için; basît bahriyle yazılması, kafîye (revîy)sinin kesralı mim olması, her beytinde bedî bir sanat bulunması, yüz beyitten az olmamak üzere uzun bir kaside olması şartlarını taşıması gerekir.⁸²

Osman Bektaş'ın divanının ikinci bölümünde Peygamber Efendimize methiye olarak söylediği bedî'yyesi de yukarıda belirtilen şartlara uygun olarak basît bahriyle, kesralı mim revisiyle ve 202 beyit halinde nazmedilmiştir.

es-Sâdânî, Osman Bektaş'ın şiirleri üzerine yaptığı çalışmada bu bedî'yyeye yer verir. Fakat onun aktardığı bedî'yye 241 beyitten oluşmaktadır. es-Sâdânî, aktardığı bedî'yyenin her beytinde yer alan en az bir bedî sanatını beyitlerin üzerinde belirtmiştir.⁸³

⁸⁰ Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi-Osmanlı Dönemi*, s. 240.

⁸¹ Ergin, "Osmanlı Dönemi Arap Şiirinde Peygamber Methiyeleri (1517-1798)", *Marife*, s. 129.

⁸² Ali Ebû Zeyd, *el-Bedî'yyât fi'l-Edebi'l-'Arabî, Neş'etuhâ, Tetavvuruhâ, Eşeruhâ, 'Âlemu'l-Kutub*, Beyrut, 1983, s. 47.

⁸³ bkz. es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektaş*, s. 225-244.

Bu çalışmada esas alınan yazma nüshadaki 202 beyitlik bedî'iyeye ile es-Sâdânî'nin çalışmasında yer alan 241 beyitlik bedî'iyeye arasında es-Sâdânî'deki fazla beyitler dışında farklılık bulunmamaktadır. es-Sâdânî'deki fazla beyitler karşılaştırmalı ele alındığında, çalışılan yazma nüshadaki bedî'iyenin konu bütünlüğü açısından daha sağlam olduğu görülmektedir. Yani es-Sâdânî'de yer alan fazla beyitlerin asıl divanda yer almadığı sonradan farklı yerlerden derleme ile buraya girmiş olabilecekleri kanaati hasıl olmaktadır. Yukarıda belirtilen sebepten dolayı bu bölümde, çalışmada baz alınan yazma divandaki 202 beyitlik bedî'iyeye incelenecek, fakat yazma divanda beyitler numaralandırılmadığı için beyit numaraları es-Sâdânî'nin çalışmasından verilecektir. Beyit numaralarındaki atlamalar bu sebebe dayanmaktadır.

Osman Bektaş bedî'iyeye nesîb/gazel, sevdiği insanlara, onlarla birlikte yaşadığı yerlere ve olaylara özlem niteliği taşıyan bir bölümle giriş yapar⁸⁴: [Basît]

1	مِنَ الْعَدِيْبِ وَذِكْرِي حِيْرَةَ الْعِلْمِ	بِرَاعَةِ الْمَدْحِ فِي اسْتِهْلَالِهِ بِقَمِي
2	وَمِنْ أَهْيَلِ الصَّفَا تَمَّ الصَّفَا وَعَدَا	يُطْرِفُ الْعَمَّ حَادِي الْعَيْسِ بِالنَّعَمِ
3	لَا نَحْدُ بِاللَّهِ يَا حَادِي الْيَبَاقِ لَقَدْ	شَوَّشَتْ فِكْرِي بِمُشْتَقِّ وَمُسْتَقَمِ
4	مَا غَاضَ دَمْعِي وَعَاظَ الْقَلْبَ عَيْرُ غِنَا	لَفْظِيَّةُ مَا لَأَ الْأَسْمَاعِ بِالْأَلَمِ
5	غِنَاكَ صَحَّفَ سَوْقَ الشُّوقِ فِي كِبِيدِي	وَالْحِسْمُ فِي مَرَضِ وَالْقَلْبُ فِي ضَرَمِ

1. *Medhin, benim ağzım ile başlamasındaki ustalığı, 'Uzeyb'⁸⁵ ve 'Alem'⁸⁶'in komşularını hatırlamaktadır.*

2. *Safa halkı sebebiyle mutluluk tamamlandı ve develeri süren kişinin tegannisi kederi uzaklaştırmaya başladı.*

3. *Ey deve sürücüsü! Allah aşkına şarkı söyleme, dağıtıcı ve toparlayıcı (sözlerin) ile kafamı karıştırdın.*

⁸⁴ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 225.

⁸⁵ Kadisiye ve Muğîre arasında bir sudur. Benî Temîm'in topraklarında bir vadi olduğu ve hacıların toplanma yeri olduğu da söylenmektedir. (Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, s. 92)

⁸⁶ Klasik Arap şiirinde çokça zikredilen, Hicaz dağlarından biridir (es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 225)

4. Kulakları acıyla dolduran sözünün tegannisinden başkası, gözyaşımı tüketmedi ve kalbimi öfkelenendirmedi.

5. Şarkın ciğerimdeki aşk hareketini bozdu, bedenim hastadır kalbim ateşler içindedir.

Osman Bektaş yukarıda ilk beş beyti verilen nesib bölümünden sonra, gittikçe kötüleşen durumunu Allah'a arz etmekte, nefsinden şikayette bulunmakta ve durumunun düzelmesi için şöyle yalvarmaktadır⁸⁷: [Basît]

وَوَشَّحَ السَّمْعَ وَالْعَيْنَ الْجُفَا سَحْرًا	فَبِتُّ فِي لَيْلَةِ الثُّكُلَا أَصَمَّ عَمِي	57
وَأَهْمُّ وَشَّعَ أَعْضَائِي وَوَشَّحَهَا	بِحُلَّةِ الْمُنْكَسَبِينَ السَّمِّمِ وَأَهْرَمِ	59
عُمْرِي وَصُحْفِي وَجِسْمِي وَالْوُجُودُ مَعًا	لِلطَّيِّ وَالنَّشْرِ وَالْأَمْرَاضِ وَالْعَدَمِ	60
يَا رَبُّ أَمَارَتِي بِالسُّوءِ مَا اتَّعَظْتُ	وَلَا اهْتَدَيْتُ مِنْ ضَلَالٍ مُوجِبِ النَّقَمِ	61
فَالطُّفُ بِهَا وَاهْدِهَا إِنَّ الضَّلَالَ لَقَدْ	أَعْمَى بِصَيْرَتِهَا يَا هَادِي الْأُمَمِ	62
عَاتَبْتُهَا إِذْ عَصَتْ جَهْلًا وَقُلْتُ لَهَا	يَا نَفْسُ طَبِيعِي فَإِنَّ الْمَرْءَ لَمْ يَدُمِ	64
وَمِنْ ذُنُوبِ جَنَّتِهَا كَمْ رَجَرْتُ وَكَمْ	حَذَرْتُهَا مِنْ عَذَابِ النَّارِ وَالضَّرَمِ	65
صَمَاءَ عَمِيَاءِ أَصْوَاتِ السَّحَابِ لَمْ	تَسْمَعْ وَبَارِقَةَ الْإِنْدَارِ لَمْ تَنْسَمِ	66
وَحِينَ آيَسْتُ مِنْهَا وَالرَّجَا انْقَطَعَتْ	جِبَالُهُ وَاعْتَرَّتْنِي عَلَّةُ الْهَرَمِ	67
أَفَسَمْتُ غَيْرَكَ مَا لِي مَنْ أَعُودُ بِهِ	مِنْهَا وَمِنْ شَرِّهَا يَا بَارِي النَّسَمِ	68

57. Cefa göze ve kulağa uykusuzluk giydirdi ben böylece ızdırıp gecesinde kör ve sağır olarak geceledim.

59. Üzüntü azalarımı kuşattı ve onlara iki alt üst edeni; hastalık ve yaşlılık elbisesini giydirdi.

60. Ömrüm, sahifelerim, bedenim ve varlığımın hepsi dürülmek, yayılmak, hastalık ve yokluk içindir.

61. Ey rabbim! Kötülüğü emredicim (nefsim) nasihati dinlemedi ve cezayı gerektirecek hatadan kurtulamadı.

⁸⁷ es-Sâdânî, *Dîvânü Osman Bektaş*, s. 229-230.

62. *Ey ümmetleri hidayete erdiren! Ona yumuşak davran ve yol göster, şüphesiz dalalet onun basiretini köreltmıştır.*

64. *Cahilce isyan ettiğinde ben onu kınadım ve ona 'Ey nefsim itaat et çünkü insan ebedi değildir' dedim.*

65. *İşlediği günahlardan dolayı onu kaç kez azarladım ve onu cehennem ve ateşin azabından kaç kez sakındırdım.*

66. *Sağırdır ve kördür ne gök gürültüsünü duydu ne de şimşegin uyarısını gördü.*

67. *Ondan ümidi kestiğimde ve dilek ipleri koptuğunda ve beni ihtiyarlık illeti kapladığında,*

68. *Ey insanların yaratıcısı (diye) yemin ettim: Ondan (nefsimden) ve şerrinden kendisine sığınacağım senden başka kimsem yoktur.*

Osman Bektaş yukarıdaki beyitlerde günahlarını itiraf ederek ve acziyetini ortaya koyarak Hz. Muhammed'i medhe başlamak için güzel bir giriş yapmaktadır.

Osman Bektaş'ın bedî'yyesinde sadece Hz. Peygamberi medhe tahsis edilmiş beyitler, çalışmaya temel alınan yazma müstakil divanda 60-132. beyitler arasında, es-Sâdânî'nin tezinde ise 69-163. beyitler arasında yer almaktadır. Osman Bektaş'ın bedî'yyesinde Hz. Peygamberi medhe tahsis ettiği beyitler şunlardır⁸⁸: [Basît]

69	وَلَا مَلَادَ بِهِ أَرْجُو الْخَلَاصَ سِوَى	مُحَمَّدٍ خَيْرِ خَلْقِ اللَّهِ كُلِّهِمْ
71	أَبُو الْبُتُولِ ابْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَحْمَدُ مَنْ	فَاقَ النَّبِيِّينَ فَضْلًا بَاطِرَادِهِمْ
72	مُحَمَّدُ اشْتَقَّ لِلتَّعْظِيمِ أَحْرَفُهُ	مِنْ مَصَدَرِ الْحَمْدِ رَبِّ الْعَرْشِ فِي الْقَدَمِ
73	يَسُنُّ طَهَ الَّذِي أَخْلَفُهُ كَمَلْتِ	فَخَلَفُهُ عَنْ دَوِي الْأَخْلَاقِ فِي عِظَمِ
74	نُورِ الْهُدَى رَشَّحُوهُ الْأَنْبِيَاءَ عُلَا	وَصَحَّ تَرْشِيحُهُ فِي نُونِ وَالْقَلَمِ
75	كُلُّ النَّبِيِّينَ وَالرُّسُلِ الْكِرَامِ بِهِ	فَدَّ بَشَّرَتْ بِاتِّقَائِي عِنْدَ بَعْثِهِمْ

⁸⁸ es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektaş*, s. 230-238.

69. Allah'ın tüm yarattıklarının en hayırlısı Muhammed dışında kendisine sığınacağım ve kurtuluş dileyeceğim hiç kimse yoktur.

71. (O) Betül'ün babası Abdullah'ın oğlu, birbirini takip eden peygamberlere faziletçe üstünlük sağlayan Ahmed'dir.

72. (O) Arşın rabbinin, isminin harflerini, ta'zim için hamd masdarından ezelde türettiği Muhammeddir.

73. Ahlakî kâmil olan Tâhâ, takip edilen bir yol açar zira onun ahlakî diğer ahlak sahiplerinden daha büyüktür.

74. Hidayet nurudur, peygamberler yücelik yönünden onu takdim etmişlerdir, onun takdim edilişi Nûn ve 'l-Kalem'de doğrulanmıştır.

75. Her yüce nebi ve rasul, peygamberliklerinde ittifakla onu bildirmişlerdir.

Osman Bektaş yukarıdaki beyitlerde bir önceki bölümde hatalarını itiraf ettiği nefsinin kurtuluşu olarak gördüğü peygamber inancını ve sevgisini ortaya koymakta, genel hatlarıyla Peygamberimizin ahlâkının yüceliğini, diğer peygamberlerden üstün oluşunu ve gelişinin onlar tarafından müjdelendiğini ifade etmektedir.

Osman Bektaş'ın Hz. Muhammed'in diğer peygamberlere olan üstünlüğünü ortaya koyduğu bir diğer örnek şu iki beyitte yer almaktadır:

148 بِهِ الدَّبِيحِ بِتَسْهِيمِ الدُّعَاءِ نَجَا بِذَبْحِ كَبِشٍ وَأَيُّوبٍ مِنْ السَّقَمِ

150 الْمُصْطَفَى الْمُجْتَبَى الْمُخْتَارُ مِنْ مُضَرٍ سَادَ النَّبِيِّينَ فِي تَوْزِيْعِ مَجْدِهِمْ

148. Kurbanlık (İsmail a.s., yerine) bir koç kurban edilerek ve Eyyûb (a.s.) da hastalıktan, onun (adı)yla dua edilmesi sebebiyle ile kurtuldu.

150. (O) Mudar kabilesinden seçilmiş, tercih edilmiş ve seçkindir, asaletlerinin dağıtımında diğer peygamberlere üstünlük sağlamıştır.

Yukarıdaki beyitlerde Osman Bektaş Hz. İsmail'in kurban edilmekten kurtulması ve Hz. Eyyûb'un hastalıktan selamete kavuşmasını Hz. Muhammed ile

yapılan duaya bağlayarak onu kainatın merkezine yerleştiren tasavvufi görüşü ortaya koymakta, asalet yönünden de diğer peygamberlerden üstünlüğünü vurgulamaktadır.

Aşağıdaki beyitlerde de yukarıdakine benzer ifadeler yer almaktadır:

94	رُوحُ الْوُجُودِ وَجُودُ الرُّوحِ دَعْوَتُهُ	يَا عَكْسَ مَنْ كَانَ مِنْهُ السَّمْعُ فِي صَمِّ
95	بِلا مُشَارَكَةٍ بِالنَّصِّ فَضَّلَهُ	عَلَى النَّبِيِّ رَبِّ الْعَرْشِ بِالْعِظَمِ
96	وَمِنْ إِشَارَتِهِ لَنَا بِشَارَتِهِ	بِنَا شَفَاعَتُهُ الْعُظْمَى مِنْ أَكْبَرِ النِّعَمِ
97	عِزُّ يُوَشِّعُهُ عِزُّمُ يُوَشِّعُهُ	حِزْمُ يُرَشِّحُهُ بِالْحِكْمِ وَالْحِكْمِ
98	حَدَّثَ عَنِ الْبَحْرِ وَأَنْظَمَ فَرَائِدَهُ	عَقْدًا بِهِ يَتَحَلَّى عَاطِلُ الْكَلِمِ
99	فَالْخَلْقُ قَاطِبَةً مِنْ نُورِهِ نَشَأَتْ	وَأُلْحِقَ الْجُزْءَ بِالْكُلِّيِّ فَاقْتَبِهِم

94. Ey kulağında sağırılık olanın aksi (kulağı sağır olmayan)! Onun daveti varlığın ruhudur ruhun da varlığıdır.

95. Arşın rabbi nass ile onu, büyüklükte ortak kılmaksızın (diğer) peygamberlere üstün kılmıştır.

96. Onun bize olan işaretinde müjdesi vardır, bize şefaati nimetlerin en büyüklerindedir.

97. Şeref onu yüceltmiş, kararlılık onu süslemiş ve sağduyu hüküm ve hikmetle onu hazırlamıştır

98. Denizden rivayet et ve söz söyleyemeyenin kendisiyle süsleneceği kıymetli mücevherlerinden bir kolye diz.

99. Nitekim bütün mahlukat onun nurundan ortaya çıkmış ve parça da küllîye katılmıştır, öyleyse bunu anla.

Osman Bektaş şu beyitlerde Hz. Muhammed'in bir takım mucizelerinden bahsetmektedir⁸⁹: [Basît]

⁸⁹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 231-232.

76	عُنْوَانُ مَوْلِدِهِ الْإِبْوَانُ شُقُّ لَهُ	وَنَارُهُمْ حُمِدَتْ حِينًا مِنَ الصَّرْمِ
80	وُجُودُهُ رَحْمَةٌ وَاللُّطْفُ نَاسِبَهَا	وَجُودُهُ نِعْمَةٌ فَاقَتْ عَلَى النَّعِيمِ
81	وَمَذْهَبِي فِي كَلَامِي أَنَّ مَظْهَرَهُ	لَوْ لَمْ يَكُنْ مَا خَرَجْنَا مِنْ عَمَى الْعَدَمِ
82	أَتَاهُ جِبْرِيْلُ لَيْلًا لِلْعُرُوجِ بِهِ	وَعَيْنُهُ لَمْ تَزِغْ سَهْوًا وَمَ تَنَمِ
83	فَسَارَ مِنْ حَرَمٍ إِلَى حَرَمٍ	كَمَا سَرَى الْبَدْرُ فِي دَاجٍ مِنَ الظُّلَمِ
84	وَحَنَّتِ الصَّخْرَةُ الصَّمَاءُ وَارْتَمَعَتْ	تَرْوُمٌ تَتَّبَعُهُ مِنْ دَاخِلِ الْحَرَمِ
85	بِلَا غُلُوٍّ إِلَى السَّبْعِ الطِّبَاقِ سَرَى	وَشَاهَدَ الْعَرْشَ وَالْكَرْسِيَّ فِي عِظَمِ
86	أَجَلَهُ وَعَلَى الْكَرْسِيِّ أَجْلَسَهُ	لَمَّا دَنَا وَتَدَلَّى بَارِئُ النَّسَمِ
87	كَقَابِ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى مُشَافَهَةً	تَكْلِيمُهُ كَانَ لَا بِالْوَحْيِ وَالْحُلْمِ
88	أَوْجِزْ وَسَلِّ عَنْهُ جِبْرِيْلُ الْأَمِينِ لَدَى	الْعُرُوجِ مَا نَالَ دُونَ الرُّسْلِ مِنْ نِعَمِ
89	أَعْطَاهُ مِنْ فَضْلِهِ مَا فَاقَ فِيهِ عَلَى	مَنْ فِي السَّمَاءِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ كُلِّهِمْ
90	وَعَادَ وَاللَّيْلُ مَا لَاحَ النَّهَارُ بِهِ	وَالْبَرْدُ مَا زَاحَ حَرَّ الْفُرْشِ فِي الظُّلَمِ
91	دَعَا بِلَا سَرْفٍ وَالْبَدْرُ فِي شَرْفِ	فَانشَقَّ عَنْ حِكْمِ تَشْطِيرِ مُخْتَكِمِ
92	بِلَا مُبَالَعَةٍ جَاءَتْ لِدَعْوَتِهِ	الْأَشْجَارُ تَسْعَى عَلَى سَاقِ بِلَا قَدَمِ
93	وَالْبَدْرُ فِي لَيْلَةِ التَّنْمِيمِ شُقُّ لَهُ	وَالشَّمْسُ رُدَّتْ لَهُ طَوْعًا بِلَا سَأَمِ

76. Doğumunun alameti Kisra'nın eyvanının onun için yapılmış ve alevli ateşlerinin bir süreliğine sönmüş olmasıdır.

80. Onun varlığı rahmettir ve lütuf da ona eşlik eder, onun varlığı nimetlerin üstüne çıkmış bir nimettir.

81. Kelamımda görüşüm, Onun yaradılışı olmasa bizim, yokluğun körlüğünden kurtulamayacak olmamızdır.

82. Gözü yanılarak şaşmamış ve uyumamışken Cebrail ona geceleyin miraca çıkarmak için geldi.

83. Dolunayın, karanlıklardan bir karanlık içinde geceleyin yürüdüğü gibi o da bir haremden bir hareme yürüdü.

84. *Katı kaya onu haremın içerisinde takip etmek isteyerek ses verdi ve yükseldi.*

85. *Mübalağasız yedi kat göğe yürüdü, arşı ve kürsüyü bütün büyüklüğü içinde gördü.*

86. *Yaklaştığında ve indiğinde insanların yaratıcısı ona ikram etti ve onu kürsiye oturttu.*

87. *Onunla konuşması vahiyle veya rüya ile değil iki yay arasına benzer veya daha yakın bir şekilde doğrudandı.*

88. *Kısa tut ve Cibril-i Emine sor: Mirac sırasında diğer peygamberlerin ulaşamadığı hangi nimetlere ulaştı?*

89. *Kendisiyle gökteki ve yerdeki herkese daha üstün olacağı şeyi ona fazlından verdi.*

90. *Gece gündüze dönmeden ve soğuk, yatağın sıcaklığını gidermemişken geceleyin döndü.*

91. *Kibarca davet etti, yüksekteki sağlam dolunay, ikiye bölünme hükmü gereği yarıldı.*

92. *Mübalağasız, ağaçlar onun çağrısına ayakları olmaksızın gövdeleriyle geldiler.*

93. *Ay dolunay halinde onun için yarıldı güneş ise sıkılmaksızın ve isteyerek onun için geriye döndü.*

Osman Bektaş yukarıdaki beyitlerde özellikle Peygamberimizin, Cebrail tarafından bir gece Mekke'den Kudüs'e götürülmesi, oradan da yedi kat semayı aşp Sidretü'l-müntehaya ulaşması şeklinde özetlenebilecek olan isra ve miraç hadisesini anlatmaktadır. İsrâ ve Miracın bedenle mi ruhla mı yapıldığına dair tartışmalar ışığında yukarıdaki beyitler ele alındığında şairin bunların hem beden hem de ruh ile yapıldığına dair inancını teyit edici ifadeler bariz bir şekilde ortaya konmaktadır. Yukarıdaki beyitlerde ayrıca Peygamberimizin doğumu sırasında meydana gelen mucizeler, çağrısıyla ağacın yanına gelmesi ve işaretleriyle ayın ikiye ayrılması gibi mucizeleri de zikredilmektedir.

Osman Bektaş yukarıdaki beyitlerde ayrıca, kudsî hadis olarak halk arasında yaygın olan ama hadis tenkiçilerince uydurma olduğu ifade edilen: لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ مَا خَلَقْتُ الأَفْلاكَ “Sen olmasaydın ben kainatı yaratmazdım” sözüne telmihte bulunarak kendi inancının da bu sözün sahih olduğu yönünde olduğunu ifade etmektedir.⁹⁰

Osman Bektaş aşağıdaki beyitlerde Hz. Muhammed’in günlük hayatta ve barış ortamında insanlara karşı takındığı ve üstün ahlakının göstergesi olan merhametli tavrını ortaya koyarken, dine karşı saldırı olması ve savaş durumunda ise saldırgan düşmana karşı sergilediği cesareti ve yiğitliği ifade etmektedir:

102	الحَافِظُ العَرَضِ حَفِظَ الدِّينِ مُتَّبِعٌ	وَالْبَادِلُ المَالِ بَدَلَ المَاءِ فِي الأُرْمِ
103	أَبُو البُتُولِ ابْنُ عَبْدِ اللَّهِ كُنَيْتُهُ	هَادٍ كَثِيرٌ رَمَادِ القَدْرِ مِنْ كَرَمِ
104	الْحَزْمُ وَالْعَزْمُ وَالْإِحْسَانُ فِيهِ مَعَا	وَالْعِلْمُ وَالْحِلْمُ جَمْعٌ عَيْرٌ مُنْقَصِمِ
105	قَالُوا هُوَ البَدْرُ وَالتَّفْرِيقُ يَظْهَرُ لِي	فِي البَدْرِ نَقْصًا وَفِيهِ أَكْمَلُ الشَّيْمِ
106	مِنْ أَيْنَ للبَدْرِ تَشْبِيهٌُ بِهِ وَكَفَى	أَنَّ الهِلَالَ لَهُ كالتَّعَلُّ فِي القَدَمِ
107	تَشْبِيهُ شَيْئَيْنِ فِي شَيْئَيْنِ فِيهِ يُرَى	البَدْرُ وَاللَّيْلُ مِثْلُ الوَجْهِ وَاللِّمَمِ
108	عَنِ المَثِيلِ لَهُ سِيمَا مُمَيَّزَةٌ	وَالوَرْدُ يَمْتَأَزُ بِالسَّيْمَا مِنَ السَّلَمِ
109	مِنْ التَّوَادِرِ مِرْآثِ السَّمَاءِ صَفَتْ	فَأَتَرَ الوَجْهَةَ فِيهَا البَدْرُ فِي الظُّلَمِ
110	حَصَّ العَظِيمِ بِهِ الخُلُقُ العَظِيمِ وَبِالذِّ	صَّ العَظِيمِ أَتَى التَّرْدِيدُ بِالعَظَمِ
111	لَمْ يَنْفِ بِالمَنْ فِي إِجَابِهِ كَرَمًا	وَلَا يَشِينُ بِلَا الإِجَابِ فِي نَعَمِ
112	مُقَلَّلٌ مُكْتَبَرٌ بِالمَعْنَيْنِ لَهُ	تَأَلَّفَ لِعَدُوِّ الدِّينِ وَالكَرَمِ
113	فَلَا اعْتِرَاضَ عَلَى مَنْ يَسْتَجِيرُ بِهِ	وَهُوَ المُجِيرُ وَمَنْ يَرْجُوهُ لَمْ يُضْمِ
114	بِالجُودِ إِجَابُهُ لَا شَيْءَ يَسْأَلُهُ	وَالرُّوحُ يَسْأَلُهَا مِنْ عَابِدِ الصَّمَمِ
123	يُشَاكِلُ المُتَعَدِّي فِي عَدَاوَتِهِ	كَمَا اعْتَدَى وَهُوَ فِيهَا حَيْرٌ مُنْتَقِمِ

102. Dini koruduğu gibi namusu koruyan ve kendisine uyulandır, kıtlık yıllarında su gibi mal harcayandır.

⁹⁰ Bu rivayet hakkında geniş bilgi için bkz. İsmail b. Muhammed el-‘Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ’ ve Mu-zilu'l-İlbâs*, thk. Abdulhamîd b. Ahmed el-Hindâvî, el-Mektebetu'l-‘Asriyye, Beyrut, 2000, II-192.

103. Künyesi Ebu'l-Betul b. Abdullah'tır, doğru yolu gösterir, cömertliğinden dolayı tenceresinin külü çoktur.

104. Kararlılık, azim ve ihsan hep birlikte ondadır, ilim ve hilm kopmamacasına onda toplanmıştır.

105. Onun dolunay olduğunu söylediler, (ikisi arasındaki) fark bana dolunayda eksiklik onda ise en mükemmel mizaç olarak görünüyor.

106. Dolunay(da) nereden ona benzerlik bulunsun, hilalin onun için ayaktaki ayakkabı gibi olması yeterlidir.

107. Onda iki şeyin iki şeye benzetilmesi (şöyledir:) Dolunay ve gece, yüz ve saç gibi görünür.

108. Benzerinden onu üstün kılan çehre(si)dir, gül de çehre(si) ile selem (denen çiçek) den ayrılır.

109. Nadirat olarak göğün aynaları berraklaşmış bunun üzerine karanlıklardaki dolunay onların içinde yüzü(nü) tercih etmiştir.

110. Yüce Allah ona yüce ahlakı bahşetmiş ve tekrarlama (terdîd), yüce nassla yüceliği getirmiştir.

111. Onaylaması, başa kakarak cömertliği nefyememiş, 'ne'am' içinde 'lâ' ile onaylamaya hâlel getirmemiştir.

112. Din düşmanları ve cömertlik konusunda azaltıcı ve çoğaltıcı manalarında onun için uyum vardır.

113. Kendisine sığınana, karşı çıkma yoktur, o himaye edendir, kendinden beklenti içinde olan da zarar görmemiştir.

114. Cömertliği olumlu yapmasını hiçbir şey olumsuz yapamaz (hiçbir şey cömertliğine engel olamaz), puta tapandan ise ruhu zorla alır.

123. *Saldırgana haddi aştığı gibi misliyle karşılık verir, o onda (karşılık vermede) en iyi intikam alıcıdır.*

Osman Bektaş Peygamberimizi, yüzünün parlaklığı, ahlakının yüceliği, cömertliği ve yiğitliği ile methettiği beyitler arasında onu methetmenin kendisi için ne kadar değerli olduğunu, kendisine kattığı değeri ifade ederken ondaki bu özelliklerin bizzat Hz. Muhammed'in kendisini terbiyesi ile gerçekleştiğini de zımnen ifade etmektedir:

124	كَمْ عَارِفٍ بِمَعَانِيهِ تَجَاهَلَ فِي	قَوْلِي أَشْهَدُ حَلَا أَمْ مَدَّحُهُ بِفَمِي
125	إِيدَاعٍ وَصَفِي لِآيَاتٍ لَهُ ظَهَرَتْ	ظُهُورَ نَارِ الْقَرَى لَيْلًا عَلَى عِلْمِ
130	تَصْرِيعِ أَبْوَابِ أُنْبِيَاتِ الْمَدِيحِ لَقَدْ	حَلَّتْ بِرَّصِيْعَهَا قَلْبِي مَعًا وَفَمِي
131	تَسْمِيْطُ مَدَّحْتِهِ تَسْنِيْطُ مَنْحَتِهِ	وَلَنْتُمْ رَاحَتِهِ تَشْفِي مَنْ أَلَمِ
132	تَهْدِيْبُهُ جَلَّ أَنْ تُحْصَى نَهَائِيْتُهُ	وَحُسْنُ تَأْدِيْبِهِ فِي غَايَةِ الْعِظَمِ

124. *“Ağzımı tatlandıran bal mı yoksa onun övgüsü mü?” şeklindeki sözümün manalarını nice arifler görmezden geldi.*

125. *Onun mucizelerini vafdedişimi duyurmak, misafir ateşinin geceleyin dağın üzerinde ortaya çıkması gibi apaçık ortaya çıkmıştır.*

130. *Medih beyitlerinin bablarını söylemem, söylenişi ile kalbimi ve beraberinde dilimi süslemiştir.*

131. *Medhini yazmak ihsanını ortaya koymaktır, elinin ayasını öpmek acıdan şifa verir.*

132. *Onun terbiye edişi nihayetinin hesaplanmasından yücedir, güzel ahlak verişi de son derece büyüktür.*

Osman Bektaş'ın Hz. Muhammed'i methi şöyle devam etmektedir:

134	فِي السِّلْمِ وَالْحُرْبِ أَخْلَاقٌ بِهِ طَبَعَتْ	الْعَيْتُ فَسَرَّهَا وَاللَّيْتُ فِي الْأُجْمِ
135	رَمَى فَأَهْرَمَ جَيْشًا بِالْحَصَى وَحَا	مِنَ الْعَصَا سِرَّ تَلْمِيْحٍ لِمُنْهَرِمِ

- 136 وَقَسَمَ الْجَمْعَ حَتَّى لَمْ يَدَعْ أَحَدًا سِوَى أُسِيرٍ وَمُقْتُولٍ وَمُنْعَلِمٍ
- 137 طَارَتْ مَعَ الْحَجَلِ الْأَحْزَابُ حِينَ رَأَتْ مَعَ الْفَطَا أَوْعَلَتْ عُزْبٌ مِنَ الْحَيِّمِ
- 138 الْعَظْمَ لِلْوَحْشِ وَالْأَمْوَالَ قَاطِبَةً لِلنَّهْبِ وَاللَّحْمَ فِي التَّقْسِيمِ لِلرَّحِمِ
- 139 وَالْبَيْضُ صَلَّتْ بِأَعْنَاقِ الْعَدَى زُمْرًا وَقَبَّلَتْهُنَّ إِذَا مَاتُوا مِنْ أَلْوَمِ
- 140 وَكَفَّهُ لِاخْتِرَاعِ السَّيْفِ كَمْ فَصَمَتْ ظَهْرًا وَكَمْ قَدَّ فِيهِ قَدَّ كُحْلٍ كَمِي
- 142 وَأُورِدَ الرُّمْحَ فِي أَحْشَاءِ بَاغِضِهِ تَوَارَدَ السَّيْفِ فِي الْأَعْنَاقِ وَالْقِمَمِ
- 143 فَأَصْبَحُوا لَا يُرَى إِلَّا مَسَاكِينُهُمْ لِنَارٍ اقْتَبَسُوهَا مِنْ جُحُودِهِمْ
- 144 مَنْ ذَا يُقَابِلُهُ مَنْ ذَا يُقَابِلُهُ مَنْ ذَا يُقَابِلُهُ فِي الْخَلْقِ كَلِيمِ
- 145 زَادَتْ شَجَاعَتُهُ لَأَشْيَاءَ يَنْفُصُهَا وَالْجُودُ تَتَمِيمُهُ فِي غَايَةِ الْكَرَمِ
- 146 لَوْ شَاءَ إِغْرَاقَ أَهْلِ الْأَرْضِ مَدَّ هُتَمَ لَمَّا عَصَوْا أَمْرَهُ بَحْرًا مِنْ النَّبَمِ

134. Barış ve savaşta doğuştan gelen bir ahlakı vardır, faydalı yağmur ve sık ağaçlıktaki aslan (ifadesi) onu açıklar.

135. Çakıl taşını attı ve hemen bir orduyu hezimete uğrattı ve asadan hezimete uğratma işaretinin sırrını yok etti.⁹¹

136. Esir, öldürülen ve kaybolanın dışında hiç kimseyi bırakmayacak şekilde topluluğu taksim etti.

137. Ahzab (İslama karşı birleşmiş olan gruplar) soylu Arapların çadırlardan çıktığını görünce, keklikler ve kaya kuşlarıyla beraber uçtular (kaçtılar).

138. Taksimatta kemik vahşi hayvanlar, malların tümü yağma ve et de akbaba içindir.

139. Kılıçlar düşmanların boyunlarında defalarca çinladı ve kuruntudan öldüklerinde onları öptü.

140. Kılıcın iyi olmasından eli nice belleri kırdı ve onunla nice nice endamı parçaladı.

⁹¹ Bu beyitte Hz. Peygamberin Bedir savaşında müşriklerin üzerine çakıl taşlarını atması ve onları hezimete uğratması ile Hz. Musa'nın asasıyla Kızıldenize vurup onu yarması ve düşmanlarını hezimete uğratmasına telmih vardır.

142. Mızrağı, kılıcın boyunlara ve kafalara arka arkaya inmesi gibi düşmanın iç organlarına indirdi.

143. Onların ancak, inkarları sebebiyle edindikleri ateşten evleri görünür oldu.

144. Tüm yaratılmışların içinde kim ona mukabil olabilir, kim onunla çarpışabilir ve kim ona benzeyebilir?

145. Onun cesareti üstün olmuştur, onu eksiltecek hiçbir şey yoktur, yüceliğin son derecesinde olan cömertlik de onun tamamlayıcısıdır.

146. Emrine isyan ettiklerinde yer ehlini boğmak istese bir öfke denizini onlara uzatıverir.

Osman Bektaş bediiyyede Hz. Muhammed'i methettiği yukarıdaki son beyitlerde özellikle onun savaştaki kahramanlığına ve haddi aşan düşmana reva gördüğü muameleye vurgu yapmaktadır. Aşağıdaki beyitlerde ise yapmış olduğu peygamber medhiyesinin özelliklerini ve amacını paylaşmaktadır:

151	إِنْدَاعٌ مَدْحِيَّةٍ إِيدَاعٌ مِّنْحَتِهِ تَنْمُو وَتَسْمُو بِمَنْشُورٍ وَمُنْتَظِمٍ
152	وَجِدِي وَتَطْرِيْزُ مَدْحِي فِيهِ مُلْتَرِمٌ يَا حَيْرٌ مُلْتَرِمٌ فِي حَيْرٍ مُلْتَرِمٍ
153	أَبِي وَأُمِّي وَرُوحِي فِي تَرْتُبِنَا طُرًّا وَأَوْلَادُنَا نَفْدِي أَبَا الْقَسَمِ
154	تَوْلِيدُ حَيِّي غَيِّ الدَّارَيْنِ حُرْتُ بِهِ وَنَلْتُ مَا أَمَّنَاهُ مِنْ الْقَدَمِ
155	وَاللَّهِ مَا لِي رُجُوعٌ عَنْ حَبِيْبِهِ وَلَوْ سَقِيْتُ كُؤُوسَ الْهَمِّ وَالْعَمَمِ
156	تَكَرَّرُ مَدْحِي حَلَا فِي الْعَالِي الْهِمَمِ ابْنِ الْعَالِي الْهِمَمِ
157	عَسَى التِّرَامِي بِمَدْحِ الْوَافِرِ الْكَرَمِ يَكُونُ لِي فَرَجًا مِنْ سَائِرِ الْأُرَمِ
158	وَاحْسَرْتِي بِمَدِيحِ ضَاعَ لِي بِسَوَى تَفْصِيلِ مَدْحِ رَسُولِ اللَّهِ وَانْدَمِي
159	إِذَا تَرَاجَحَ ذَنْبِي وَالْكُرُوبُ مَعَا وَمَا انْجَلَّتْ فِيهِ مَدْحِي جَلَا أَلْمِي
160	مَدْحِي الْمَجَارُ إِلَى الْجَنَاتِ إِنْ عُمِرْتُ أَبْيَانُهُ بِقَبُولِ فُرْتُ بِالنِّعَمِ
161	مِنْ أَوَّلِ اللَّيْلِ تَعْلِيلِي إِلَى سَحْرِ بِمَدْحِهِ وَشِفَائِي فِيهِ مِنْ سَقْمِي

151. Medhinin kusursuz oluşu ihsanının ifade edilmesidir, o nesir şeklinde ve nazım şeklinde gelişir ve yükselir.

152. Benim aşkım ve medhimin süslenmesi ona mahsustur. Ey bağlananların en hayırlısı içerisinde, kendisine bağlanılan en hayırlı kişi!

153. Babam, annem, canım ve çocuklarımız sırasıyla hepimiz Ebu'l Kasım'a fedayız.

154. Sevgimi meydana getirmem iki dünya zenginliğidir, ben onunla kazandım ve ezelden beri umduğum şeye nail oldum.

155. Vallahi elem ve keder kasesinden içsem de onun sevgisinden benim için geri dönüş yok.

156. Lütfü yüce olanı, lütfü yüce olanın oğlunu ve onun oğlunu tekrar tekrar övmem tatlı oldu.

157. Umulur ki keremi bol olanı övmeye devam edişim benim için bütün buhranlardan kurtuluş olsa.

158. Rasulullah'ın medhinin detayı dışında (yazdığım) kaybolan bir medih için vah kederime, vah pişmanlığıma!

159. Günahım sıkıntılarla bir araya gelse ve kalkmasa, onu methedişim elemimi giderir.

160. Medhim cennetlere geçiştir, beyitleri bir kabule mazhar olsa nimetlere ererim.

161. Benim onun medhiyle avuntum gecenin başından seher vaktine kadardır ve hastalıktan şifaya kavuşmam da ondadır.

Şair yukarıdaki beyitlerde Hz. Muhammed'i medhinin kusursuzluğundan, amacından ve kendisine kazandırdığı ve kazandıracığı şeylerden bahsetmektedir. Osman Bektaş şu beyitlerde Hz. Peygambere bizzat hitap etmekte ve ondan şefaahat istemektedir:

- 226 يَا أَكْرَمَ الْخَلْقِ جُدْ وَاعْطُفْ وَحُدِّ بِيَدِي لَقَدْ تَحَمَّلْتُ عِبَاءَ فِيهِ لَمْ أُنِمْ
- 227 بَرَاعَةُ الطَّلَبِ اجْتَازَتْ بِبَابِكَ بِي وَأَنْتَ أَكْرَمُ مَنْ يُعْطِي وَمَنْ يُرِم
- 228 لَمْ أَحْتَسِرْ بَعْدَ مَا قَدْ قُلْتُ يَا سَنَدِي مَنْ حَبَّنَا مَعَنَا فِي الْحُلْدِ وَالنِّعَمِ
- 229 أَسْكَنْتُ حُبَّكَ فِي قَلْبِي وَحُبَّهُمْ لِتَنْجِي بِي يَا وَائِي الدَّمِ
- 230 أَنْتَ الشَّفِيعُ الَّذِي تُرْجَى اسْتِعَانَتُهُ لِكُلِّ هَوَالٍ مِنَ الْأَهْوَالِ الْمُفْتَحِمِ

226. Ey yaratılmışların en cömerdi! İyilikte ve bağışta bulun ve elimi tut, şüphesiz ben altından kalkamadığım bir yük sırtlandım.

227. Talepteki becerim beni senin kapından geçirdi. Sen verenlerin ve kendisinden istenenlerin en hayırlısısın.

228. Ey dayanağım sen: 'Bizi sevenler bizimle beraber nimetler içinde ve ebedi olacaklar.' dedikten sonra korkmaz oldum.

229. Ey himayeye vefakâr kişi! Beni kendinize katmanız için senin ve onların sevgisini kalbime yerleştirdim.

230. Şiddetli korkuların hepsine karşı kendisinden yardım istenen şefaatchisin sen.

Osman Bektaş bedîiyyenin son bölümlerinde yer alan yukarıdaki beyitlerinde, valileri ve onların akrabalarını medihte yaptığına benzer bir üslupla memduhunu medihten sonra ondan yardım isteğini ortaya koymaktadır. Bu beyitlerde özellikle Hz. Peygambere olan sevgisini öne sürmekte ve hem dünya hem de ahiret kazancı konusunda onun aracılığını istemektedir.

Sonuç olarak Osman Bektaş'ın Hz. Peygamberi medhe dair yazdığı şiirler Bûşîrî'nin kasîdetu'l-burdesi başta olmak üzere klasik dönemdeki Peygamber methiyeleri ile içerik ve üslup yönünden örtüşmektedir.

1.2. Ehl-i Beyti ve Ashab-ı Kiramı Medhi

Osman Bektaş, yazdığı bedi'iyede Hz. Peygamberi medih içerikli ana bölümden sonra O, Ehl-i Beyti ve ashabından tevessülde bulunduğu bölüme geçmektedir. Bu bölümde Ehl-i Beyt ve ashabtan tevessülde bulunan şair, onların üstün ve ayrıcalıklı vasıflarını sayarak onları methetmektedir⁹²: [Basît]

164	بَدِيعُ حُسْنِ بَيَانِي فِي الْمَدِيحِ أَتَى فِيهِ وَفِي آلِهِ وَالصَّحْبِ كُلِّهِمْ
165	وَكَاالتُّجُومِ عَلَى الْإِطْلَاقِ أُمَّتُهُ تَهْدِي الْأَنَامَ إِلَى الْإِسْلَامِ فِي الظُّلَمِ
166	يَا رَبَّ مَكَّةَ يَا رَبَّ السَّمَاءِ وَرَبَّ الْأَرْضِ يَا خَالِقَ الْأَشْيَاءِ كُلِّهِمْ
167	يَا رَبُّ بِالْمُصْطَفَى الْمُخْتَارِ مِنْ مُضَرِّ مُحَمَّدِ الْمُجْتَبَى الْمُبْعُوثِ لِأُمَّمِ
168	بُؤْسِ رَحْمَتِكَ أَذْجَلِنِي وَجُدْ كَرَمًا وَأَرْحَمِ مَشِيئِي بِهَا وَأَرْحَمِ بِهَا هَرَمِي
169	يَا رَبُّ وَاعْفِرْ ذُنُوبِي إِنَّهَا عَظُمَتْ وَأَسْتُرْ عُيُوبِي بِهَا يَا كَاشِفَ الْعُجَمِ
170	يَا رَبُّ وَأَقْبَلْ دُعَائِي وَاسْتَجِبْهُ وَجُدْ بِالْعَفْوِ وَأَنْعِمْ بِهِ يَا وَافِرَ النِّعَمِ
171	وَأَرْزُقْنِي رِزْقًا حَلَالًا وَاسِعًا عَجَلًا عُمْرِي أَنْقِضِي وَمَنْ الدُّنْيَا دَنَى عَدَمِي
172	وَعَافِنِي وَاعْفُ عَمَّا تَمَّ مِنْ عُمْرِي وَمَا بَقِيَ وَاشْفِنِي يَا شَافِيَ السَّعَمِ
173	وَاسْمَعْ وَجُدْ وَارْضَ عَنِّي وَاهْدِنِي وَأَزِلْ هَمِّي وَعَمِّي وَفَرِّجْ شِدَّةَ الْأَلَمِ

164. Övgüde beyanımın güzel ve eşsiz olanı O, ailesi ve bütün ashâb hakkında gelmiştir.

165. İstisnasız bütün ümmeti, karanlık içindeyken insanları İslama yönelten yıldızlar gibidir.

166. Ey Mekke'nin, yerin ve göğün Rabbi, ey her şeyin yaratıcısı!

167. Ey Rabbim! Seçilmiş, seçkin ve ümmetlere gönderilen Mudardan Muhammed ile (sana dua ediyorum)

168. Beni geniş rahmetine dahil et, cömertlikle ihsanda bulun ve onunla (rahmetinle) benim ihtiyarlığıma acı ve yaşlılığıma rahmet et.

⁹² es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 238-243.

169. Ey rabbim benim günahlarımı bağışla onlar çok fazla oldu ve onunla (rahmetinle) hatalarımı ört ey dertleri kaldıran.

170. Ey rabbim duamı kabul et ve ona icabet et, affi bolca ver ve ey nimetleri bol olan onun (duam) sebebiyle ihsanda bulun.

171. Bana helal, bol ve acil rızık ver (çünkü) ömrüm bitti, dünyadan yok oluşum da yaklaştı.

172. Bana afiyet ver, ömrümün geçen ve kalan kısmın (da yaptıklarımı) bağışla, ey hastalıklara şifa veren bana şifa ver.

173. Cömert davran ve bolca ver, benden razı ol , bana doğru yolu göster, gam ve tasamı gider, acının şiddetinden kurtar.

Osman Bektaş yukarıdaki beyitlerde acziyetini ifade ve halini arz ederek Hz. Peygamber ve genel olarak onun ashabı ile tevessülde bulunmaktadır. Şair aşağıdaki beyitlerde Hulefâ-i Râşidîn'i en belirgin vasıflarıyla medhmetmekte ve onlarla tevessülde bulunmaktadır:

- 174 وَبِالْإِمَامِ أَبِي بَكْرٍ الَّذِي سَبَقَ أَلْ
وَرَى وَأَمَّنَ قَبْلَ النَّاسِ كُلِّهِمْ
- 175 وَحَازَ بِالسَّبْقِ فِي إِسْلَامِهِ شَرَفًا
مَا حَازَهُ أَحَدٌ فِي سَائِرِ الْأُمَمِ
- 176 مَنْ كَانَ فِي الْعَارِ مَثْنَى حَيْثُ قَالَ لَهُ
النَّبِيُّ اللَّهُ مَعَنَا لَا تَخَفْ أَقِيمِ
- 177 وَصَحَّ لِلنَّاسِ فِيهِ الْإِفْتِدَاءُ بِإِذْنِ
الْمُصْطَفَى وَهُوَ حَيٌّ صَادِقُ الْكَلِمِ
- 178 وَكَانَتْ الصَّلَاةُ الْخُمْسُ شَاهِدَةً
عَلَى الْخِلَافَةِ دَعِ تَعْرِضَ مُنْتَهَمِ
- 179 وَبِالْإِمَامِ أَبِي خَفْصِ الْهُتَمِ أَخِي
رَأْيِي سَدِيدٍ وَعِزِّمْ وَأَفْرِ الْهَمِّمْ
- 180 مَنْ أَظْهَرَ اللَّهُ فِيهِ الدِّينَ وَازْتَعَبَتْ
مِنْهُ وَخَافَتْ جَمِيعُ الْعَرَبِ وَالْعَجَمِ
- 181 وَفَرَّتِ الْجِنَّ وَالشَّيْطَانُ مِنْهُ مَعًا
مِنْ سُكْلِ مُنْتَهَمِ فِي إِثْرِ مُنْتَهَمِ
- 182 أَبْرَى الْعَدَى عُمَرُ الْقَارِوِيُّ فَانْبَرَأَتْ
مِنْ نُورِهِ النَّارُ وَأَنْفَكَّتْ عُرَى النَّعْمِ
- 183 وَقَوْلُهُ الْفَضْلُ وَالْعَدْلُ السَّوِيُّ وَمَنْ
قَدْ وَافَقَ النَّصَّ فِي الْأَحْكَامِ وَالْحِكْمِ
- 184 وَبِالْإِمَامِ ابْنِ عَفَّانَ الَّذِي جَمَعَ
الْقُرْآنَ سَهْلًا وَيَسَّرَ عُسْرَتِي بِهِمْ

- 185 عَثْمَانُ عَبْدُكَ ذُو الثُّورَيْنِ مَنْ بَعْضَ نِيَا وَجَهَّزَ حُبًّا جَيْشَ عُسْرِهِمْ
- 186 وَمَنْ بَيْعَةَ رِضْوَانٍ جَزْتُهُ يَدُ بَيْضَاءُ مِنْ أَحْمَدِ الْمُخْتَارِ ذِي الْكَرَمِ
- 187 وَذُو الْحَيَاءِ الَّذِي اسْتَحْيَتْ مَلَائِكَةُ الرَّحْمَنِ مِنْهُ وَطَهُ الطَّاهِرُ الشَّيْمِ
- 188 رَمَاهُ عَنْ قَوْسِ بَعْثِي كَافِرٌ فَعَدَا بِسَهْمِ عَدْرِ شَهِيدِ الدَّارِ حِينَ رُمِي
- 189 وَبِالْإِمَامِ عَلِيِّ الطُّهْرِ جُدَّ كَرَمًا وَالطُّفَّ بِحَالِي وَفَرَّجَ شِدَّةَ السَّقَمِ
- 190 مِنْ حُبِّهِ دِينَ قَلْبِي وَالْوَلَاءِ مَعَا صِنُو النَّبِيِّ أَبُو السَّبْطَيْنِ ذُو الْهَمَمِ
- 191 مَنْ قَامَ لِلَّهِ بَاكِي الْعَيْنِ مُنْقَرِدًا طَوْلَ اللَّيَالِي فَلَمْ يَزُقْهُدْ وَمَ يَنْمِ
- 192 رَسُولُكَ الْمُصْطَفَى آخَاهُ حِينَ رَأَى جِهَادَهُ فِي الْأَعَادِي فَالِقَ الْفِصَمِ
- 193 فِي الْحَرْبِ وَالسَّلَامِ مَاضِيهِ وَنَائِلُهُ كَالنَّارِ وَالْمَاءِ فِي الْأَعْرَابِ وَالْعَجَمِ
- 194 أَحُّ لَهُ وَابْنُ عَمِّ وَالْوَزِيرُ لَهُ وَكَاتِبُ الْوَحْيِ فِي الْأَلْوَابِ وَالْقَلَمِ

174. İnsanları geçen ve insanların hepsinden önce iman eden imam Ebubekir ile (sana dua ediyorum),

175. Şeref yönünden diğer ümmetlerden hiç kimsenin sahip olmadığı İslam'da öne geçme (vasfına) haiz olan,

176. Mağarada ikinci olan ve nitekim peygamberinin kendisine: 'Allah bizimle beraberdir, korkma, kal!' dediği,

177. Doğru sözlü Mustafa'nın emriyle o daha sağken, insanların kendisine uymalarının sahih olduğu,

178. Böylece -suçlayıcının iması bir yana- beş vakit namazın halifeliğ(in)e şahitlik ettiği (imam Ebubekir ile sana dua ediyorum)

179. İsabetli görüşün kardeşi (her görüşü isabetli olan), kararlılık sahibi, çok gayretli, yiğit İmam Ebû Hafs ile (sana dua ediyorum).

180. Allah'ın, dini kendisinde üstün kıldığı ve kendisinden bütün Arapların ve Acemin korkup ürktüğü,

181. Her hezimete uğramışın arkasından, bütün hezimete uğramış cin ve şeytanın hep beraber kendisinden kaçtıkları (İmam Ebû Hafs ile sana dua ediyorum).

182. (O) Ömer-i Faruk ki düşmanların kökünü kazımış, böylece nurundan ateş ortaya çıkmış ve öfke bağı açılmıştır (öfkesi açığa çıkmıştır).

183. Onun sözü, doğru, adil ve kusursuz yargıdır, o hüküm ve ahkamda da nassa uygun olandır.

184. Kur'an'ı toplayan İbn Affan ile (sana dua ediyorum), onlarla benim zorluklarımı kolaylaştır ve basit hale getir.

185. (O) dünyadan hazzetmeyen ve seve seve zorluk ordularını donatan kulun Osman Zinnureyindir.

186. (O) Rıdvan beyatında kerem sahibi Ahmed-i Muhtar'dan beyaz bir elin, kendisinin yerini tuttuğu kişidir.

187. (O) kendisinden Rahman'ın meleklerinin ve huyu temiz Tâhâ'nın haya ettiği haya sahibidir.

188. Bir kafir kendisine zulüm yayından düşmanlık okunu atmış ve atıldığında düşmanlık okuyla o, evin şehidi olmuştur.

189. Tertemiz Ali ile (sana dua ediyorum) cömertlik yönünden bolca ver, halime acı ve hastalığımın şiddetini gider.

190. Kalbimin dindarlığı ona olan sevgi ve dostluktan (kaynaklanmakta)dır, o peygamberin kardeşi, iki torunun babası ve azim sahibidir.

191. Göz yaşı dökerek tek başına Allah için geceler boyu kıyam eden ve ne yatmış ne de uyumuş olan kişidir.

192. Peygamberin Mustafa onu düşmanları içinde kafaları yarararak cihad ettiğini gördüğünde kendisini kardeş edinmiştir.

193. (O) barışta ve savaşta ateş ve su gibidir, geçmişi ve geleceği ise Araplar ve acemin içerisinde.

194. Onun (peygamberimizin) kardeşi, amcasının oğlu, veziri, vahyi levhalara ve divana yazandır.

Aşağıdaki beyitlerde Osman Bektaş Hulefâ-i Râşidîn'in dışındaki Aşere-i Mübeşşerenin isimlerini sıralamakta ve onları methetmektedir:

195 وَبِالْفَقَى طَلْحَةَ الْخَيْرِ الرَّفِيقِ الْحَيِّ رِ الْخَلْقِ فِي الْحَرْبِ تَجِيئِي مِنَ الْعَمَمِ

196 وَبِالزُّبَيْرِ ابْنِ عَوَّامِ الشُّجَاعِ أَبِي الْقُرْمِ الْخَوَارِجِيِّ لَيْثِ الْحَرْبِ ذِي الْهَمَمِ

197 وَبِالصَّفِيِّينِ سَعْدِ وَالسَّعِيدِ مَعَا أَعِدُّ عُبَيْدَكَ مِنْ ضَرِّ وَمِنْ ضَرَمِ

198 وَبِابْنِ عَوْفِ الَّذِي أَعْطَى بِلَا سَأَمٍ وَهَوَّثَتْ نَفْسُهُ الدُّنْيَا بِلَا نَدَمِ

199 وَبِالْأَمِينِ الْمَكِّيِّ دَائِمًا بِأَبِي عُبَيْدَةَ الْخَيْرِ بَحْرِ الْجُودِ وَالْكَرَمِ

195. Savaşta insanların en hayırlısının dostu yiğit, hayırlı Talha ile (sana dua ediyorum) beni kederlerden kurtar.

196. Efendi (Abdullah b. Zübeyr)'in babası, savaşın arslanı, kararlılık sahibi, kahraman Havârî Zübeyr b. Avvâm ile,

197. İki temiz insan, Sa'd ve Said'in her ikisiyle (sana dua ediyorum) aciz kulunu zarardan ve ateşten koru.

198. İçi daralmaksızın veren ve nefsi pişman olmaksızın dünyayı önemsiz gören İbn Avf ile,

199. Daima, hayırlı Ebû Ubeyde diye künyelenen cömertlik ve lütuf denizi Emîn ile (sana dua ediyorum)

Osman Bektaş yukarıdaki beyitlerde başta Hulefâi Râşidîn olmak üzere aşerei mübeşşerenin isimlerini zikretmekte ve bariz vasıflarını anarak onlarla tevessülde bulunmaktadır. Aşağıdaki beyitlerde ise Hz. Peygamberin iki amcası (Hz. Abbas ve Hz. Hamza), Hz. Fatıma, iki torunu ve âl-i aba zikredilmektedir:

- 200 وَبِالْجِيلَيْنِ عَمِّي حَاتِمِ الرُّسُلِ الْكِرَامِ يَسِّرْ عَسِيرَ الرِّزْقِ وَالنِّعَمِ
 203 وَبِالْبُتُولِ وَبِالسَّبْطَيْنِ زِحْ كُرْبِي مَن حَوْتُهُ الْعَبَا فِي الْحِلِّ وَالْحَرَمِ
 204 لَا سِيَّمَا أُمَّهَاتُ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا أَرْوَاجُ خَيْرِ الْبَرَآيَا الْمُفْرَدِ الْعَلَمِ

200. Rusul-i Kiramın sonuncusunun iki amcası ile (sana dua ediyorum) rızık ve nimet (e ermen)in zorluğunu kolaylaştır.

203. Betül, iki torun, Hill ve Haremde abânın içine aldığı kişilerle (Âl-i abâ ile sana dua ediyorum) sıkıntılarımı gider.

204. Özellikle yücelikte tek olan, yaratılmışların en hayırlısının eşleri oldukları için müminlerin anneleri ile (sana dua ediyorum)

Osman Bektaş aşağıdaki beyitlerde Ashab-ı kirâmı, genel olarak üstün vasıflarıyla methetmekte ve onlara olan sevgisini öne sürerek duasının kabul edilmesini dilemektedir.

- 205 بِالْأَلِّ وَالصَّحْبِ بِاسْتِثْبَاعِ حَضْرَتِهِ بِلُطْفِكَ اِحْتِمِ بِخَيْرِ مَقْصِدِي بِهِمِ
 206 الْمُرْدِيْنَ سِيُوفِ الْهُنْدِ يَوْمَ وَعَى مِنْ الْعَدَى مَوْضِعِ الْأَطْوَاقِ وَالْحُرْمِ
 207 وَالْبَازِلِينَ النَّفُوسَ الْعَالِيَاتِ لَدَى الْ كُفَّارِ طُرًّا أَشِدَّاءَ بِلا رَحِمِ
 208 تَعَطُّفًا رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ وَعَلَى الْ صُؤْنَ الْأَعَادِي وَلَوْ كَانُوا دَوِي رَحِمِ
 210 فِي طَاعَةِ اللَّهِ يَعْضُونَ النَّفُوسَ وَيُفِ تَعْدِيدُ أَوْصَافِهِمْ لَمْ يُحْصِهِ قَلَمُ
 212 خَوَاتِمِ الْفَتْحِ وَالْأَحْزَابِ جَامِعَةً وَلَا لِسَانُ الْخَيْرِ حَازِقِ فِيهِمْ
 213 مَرَاتِبِ الْقَدْرِ فِي تَنْكِيتِ وَصْفِهِمْ وَهَلْ أَتَى هَلْ أَتَى إِلَّا بِمَدْحِهِمْ
 214 سَلِ الْخَوَامِيمَ هَلْ فِي غَيْرِهِمْ نَزَلَتْ كِفَاهُهُمْ مَا يَعَمُّ وَالضُّحَى شَرْفًا
 215 كِفَاهُهُمْ مَا يَعَمُّ وَالضُّحَى شَرْفًا مَن مِثْلُهُمْ وَرَسُولُ اللَّهِ وَاسِطَةً
 216 مَن مِثْلُهُمْ وَرَسُولُ اللَّهِ وَاسِطَةً أَقْلَامُهُمْ حَرْفَ جِسْمِ غَيْرِ مُنْعَجِمِ
 217 الْكَاتِبِينَ بِسَمْرِ الْخَطِّ مَا حَدَفَتْ تَدْبِيحُهُنَّ اخْضِرَّازُ الْعَيْشِ وَالنِّعَمِ
 218 بِيضِ الصَّفَائِحِ لَا سُودُ الصَّخَائِفِ فِي شَهْدًا بِأَعْدَبَ مِنْ تَفْرِيعِ ذِكْرِهِمْ
 219 مَا النَّحْلُ إِذْ أَوْسَقَتْ فِي النَّحْلِ شَانَتَهَا

- 221 فِي مَعْرِضِ الدِّمِّ قُلْ وَأَمْدَحْ مَكَارِمَهُمْ لَا عَيْبَ فِيهِمْ سِوَى الْإِحْسَانِ وَالْكَرَمِ
- 223 فَأَنْفِقْ مَنَائِحَهُمْ وَأَنْشِقْ مَلَائِحَهُمْ وَأَنْسِقْ مَدَائِحَهُمْ وَأَنْطِقْ بِوَصْفِهِمْ
- 224 شُكْرًا لِأَلَاءِ رَبِّي حَيْثُ أَهْمَنِي وَلَا تَهْمُنْ وَسَقَانِي كَأَسْ حُجِيمِ

205. Ona tabi olmayı istediklerinden dolayı Âl ve ashab ile (sana dua ediyorum) onlara olan arzumu lütfunla, hayırlı bir şekilde sonlandır.

206. Savaş gününde düşmanlarının kemer ve kolye yerlerine (bellerine ve boyunlarına) hind kılıçlarını arka arkaya indirenlerle,

207. Din uğrunda, sıkıntı zamanında mallarını harcadıkları gibi cihad sırasında kıymetli canları feda edenlerle...

208. Şefkatten dolayı kendi aralarında merhametli, küffara karşı ise hep birlikte acımasız ve sert olanlar ile (sana dua ediyorum),

210. (Onlar) Allah'a itaat hususunda nefislerine uymazlar ve akraba bile olsalar düşmanları uzaklaştırırlar.

212. Hiçbir kalem, hiçbir usta ve anlayışlı bilgenin lisanı onların evsafını sayamamıştır.

213. Fetih ve Ahzabın sonları kıymet mertebelerini onların vasıflarının nüktesinde toplamıştır.

214. Hâ mîmlere⁹³ sor onlardan başkası hakkında mı inmişlerdir ve 'Hel etâ' onların övgüsünden başka bir şey için mi gelmiştir?

215. Amme, Duha, Nur ve Necm'de onlar hakkında gelen ayetler şeref olarak onlara yeter.

216. Rasulullah onların arasında kolyenin ortasındaki (en büyük) mücevher ve evlerinin kandilleri iken kim onlara benzeyebeilir?

⁹³ el-Havâmîm: حم hurufu mukattaası ile başlayan yedi sure olan Ğafir, Fussilet, Şûra, Zuhruf, Duhân, Câsiye ve Ahkâf surelerinin genel adıdır.

217. Noktalama işareti konmamış beden harfine kalemlerinin yazmadığını mızraklarla yazanlar (ın benzeri kimdir?)

218. Sayfaların siyahlığı değil de kılıçların beyazlığından ayrılmamakta yaşamın bereketli olması ve nimetler vardır.

219. Arılar hurma ağacındaki peteğe bal yüklediğinde (oradaki bal), onların zikrini uzatmaktan daha tatlı değildir.

221. Zemm görüntüsünde ‘onların cömertlik ve ihsandan başka kusuru yok’ de ve onların üstünlüklerini methet.

223. Onların hediyelerini infak et, güzelliklerinden ayrılma medihlerini diz ve vasıflarını söyle.

224. Rabbimin nimetlerine şükürler olsun ki bana onların dostluğunu ilham etti ve beni sevgilerinin kasesiyle suladı.

1.3. Celiloğullarını Medhi

Osman Bektaş divanında bazı tarihi olayları vesile kılarak Celiloğulları ve bu aileden gelen bazı valileri methetmiştir. Krenkow’un da ifade ettiği gibi “Bir kaside şahıs ve vakalar hakkında verdiği malumat bakımından aynı zamanda tarihi bir kaynaktır.”⁹⁴ Bu bakımdan Osman Bektaş’ın kasidelerden önce verdiği bilgiler ve bazı kasidelerde geçen olaylar, yer ve şahıs isimleri tarihi önem taşımaktadır.

Osman Bektaş gerek şiirlerinden gerekse hakkında kısa da olsa bilgi bulunan kaynaklardan edinilen bilgilere göre şairlik dışında başka bir meslekle iştigal etmemiştir. Divanındaki pek çok kasidede memduhunu överken bir yandan da atıyye isteğini ortaya koyar. Onun bu durumu valileri medhinde Osman Bektaş’ın ortaya koyduğu mübalağalı üslubu açıklar niteliktedir.

Osman Bektaş’ın gerek divanındaki gerekse es-Sâdânî’nin derlediği şiirlerinde –yaşadığı dönemde Musul’da her ne kadar başka valiler görev yapmış olsa da- Celilî ailesi dışındaki valilere medih yazdığı tespit edilememiştir.

⁹⁴ K. Krenkow, ‘Kaside’, İA., Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1963, VI, 389.

Vali Süleyman Paşa'yı medih için yazdığı kasidenin son bölümünde Osman Bektaş, Celiloğullarını şöyle metheder⁹⁵: [Basît]

أَهْدِي إِلَى غَيْرِكُمْ مَدْحِي وَإِطْرَائِي	نَبِي أَمِينِ الْمَرْجَى هَلْ يَلِيْقُ بِأَنْ	57
وَأَبْتَعِي بَدَلًا غَيْرَ الْحَدِيثَاءِ	وَهَلْ يَلِيْقُ بِأَنْ أَبْعِي لَكُمْ بَدَلًا	58
إِلَى سِوَاكُمْ بِإِنْشَادٍ وَإِنْشَاءِ	وَأَنْ تَقُولَ الْأَعَادِي سَارَ شَاعِرُكُمْ	59
فَمَا مِنْ أَلْبِرٍ إِنْعَادُ الْأَجْبَاءِ	حَاشَاكُمْ تُبْعِدُونِي عَنْ مَكَارِمِكُمْ	60
دِكْرًا جَمِيلًا بِإِصْبَاحٍ وَإِمْسَاءِ	مَوْلَايَ فَاسْتَجَلِ عَدْرَاءَ تَبْتُ لَكُمْ	61
مِنْكُمْ لِتَقْصِيرِهَا عَنْكُمْ بِإِمْلَاءِ	بِكُرِّ عَلَى وَجْنَتَيْهَا وَزِدْنَا حَجَلِي	62
بِشَرِّ وَأَثَارِ إِحْسَانٍ وَإِعْقَاءِ	بِوَجْهِهَا مِنْ ظُنُونِي فِي مَكَارِمِكُمْ	63

57. Ey (kendilerinden ihsan) umulan Emin oğulları! Benim sizden başkasına methiyemi ve aşırı övgümü sunmam yakışık alır mı?

58. Size alternatif aramam ve Hudeyba (Musul)'dan başka bir beldeyi arzulamam yakışık alır mı?

59. Düşmanların: 'Şairiniz sizden başkasına şiir yazıp söyleyerek gitti' demesi (yakışık alır mı?)

60. Beni cömertliğinizden uzaklaştırmaktan sizi tenzih ederim zira dostları uzaklaştırmak iyilik değildir.

61. Efendim sabah akşam sizin için güzel bir söz yayan bakireyi (daha önce başkası için söylenmemiş şiirimi) keşfet.

62. (O), sizin için söylenmesi gerekenleri eksik söylediğinden dolayı yanaklarında size karşı mahcubiyetimin gülleri olan bir bakire (şiir) dir.

63. (Şiirimin) yüzünde sizin iyilikleriniz hakkındaki kanaatlerimden kaynaklanan bir sevinç ve ihsan ve affedilmişliğin izleri vardır.

⁹⁵ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 86.

Osman Bektaş yine Süleyman Paşa'yı methettiği başka bir kasidesinin son bölümünde onun akrabaları olan Celiloğullarını metheder ve kasideyi onlara dua ile bitirir⁹⁶: [Remel]

عُرِّرَ مِثْلُ بُدُورِ التَّمِّ صَبْحُ	سَمَسُ فَضْلٍ أَشْرَقَتْ مِنْ حَوْلِهِ	40
ضَمَّهُمْ مِنْ فَلَكَ الدَّوْلَةَ صَرَحُ	وُجُوهٌ مِثْلُ أَفْئَامِ الدُّجَى	41
فِي أَعَادِيهِمْ بَرْنِدِ الْعَزْمِ قَدْخُ	كَبَنَانِ الْكَفِّ هُمْ حَمْسُ هُمْ	42
وَأَبٌ وَابْنٌ إِذَا عَدَّ الْأَصْحُ	عُصْبَةٌ عَمٌّ وَعَمٌّ وَأَخٌ	43
بُلْغَاءُ طَلُقُ الْأَلْسُنِ فُصْحُ	وُزْرَاءُ أُمْرَاءُ سَادَةٌ	44
كُلَّمَا هَمُّوا بِأَمْرٍ فَهَوَ نُجْحُ	بِأَبِي أَفْئِدِيهِمْ مِنْ عِثْرَةٍ	45
فِي سِنِينَ الْمَحَلِّ حَوْفَ الْهَيْكَلِ قَرُخُ	يَا كِرَامَ الْحَيِّ وَالْحُرِّ لَهُ	46
مِنْ دَمِ الْفُرْسَانِ أَحْجَالَ وَوَشْحُ	يَا حَمَى الْمَيْدَانِ وَالْحَيْلِ لَهَا	47

40. O, etrafında ak alınlı kişilerin sabahleyin dolunaylar gibi doğduğu bir fazilet güneşidir.

41. (Onlar) kendilerini devletin yörüngesindeki bir sarayın topladığı gecenin ayları gibi yüzlerdir.

42. Onlar elin parmakları gibi beştir, düşmanlarının içinde kararlılığın çakmak demiriyle çıkardıkları kıvılcım vardır.

43. Doğru sayılırsa onlar iki amca, bir kardeş bir baba ve bir oğul (dan oluşun) bir topluluktur.

44. Onlar vezir, emir, efendi, güzel konuşan, beliğ ve fasih kimselerdir.

45. Babam onların hepsine feda olsun, bir işin üstüne düştüklerinde o iş başarılı olur.

46. Ey bölgenin cömertleri, hür kişinin kıtlık yıllarında onurunun çiğnenmesinden korktuğu için bir yarası vardır.

⁹⁶ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 98.

47. Ey meydanın sığınağı, atların süvarilerin kanından (giydikleri) elbiseleri vardır.

Osman Bektaş Süleyman Paşa ile Musul'dan Sivas'a gidiş, oradan tekrar Musul'a dönüşü anlattığı seyahat şiirinde Celîlî ailesinin başta ailenin büyüğü Muhammed Emin Paşa olmak üzere on ferdini, isimlerini zikrederek methetmiştir. İlgili beyitler şöyledir⁹⁷: [Recez]

364	بَدْرٌ أَحَاطَتْهُ بُدُورٌ عَشْرٌ	يُقْصِرُ عَنْهُمْ فِي الْكَمَالِ الْبَدْرُ
365	أَوْهَمٌ دُخْرِي سُلَيْمَانُ الرَّجَا	وَتَانِيَا مُحَمَّدٌ بَابُ النَّجَا
366	وَتَالِثٌ نُعْمَانُ دُو السَّحَاءِ	وَرَابِعٌ عَثْمَانُ دُو الْحَيَاءِ
367	وَحَامِسٌ عَبْدُ الْمَجِيدِ الْأَمْجَدُ	وَسَادِسٌ عَبْدُ الْحَمِيدِ الْأَجْوَدُ
368	وَسَابِعٌ مُحَمَّدٌ كَنْزُ الْفَضْلِ	وَتَامِنٌ أَحْمَدُ بَحْرُ الْبَدْلِ
369	وَتَاسِعٌ يَحْيَى الْفَقِي الْمَجِيدُ	وَعَاشِرٌ مُحَمَّدٌ سَعِيدُ
370	سَلَالَةٌ الْمُلُوكِ أَبْنَاءُ النَّدَى	مَعَالِمُ الرَّشِيدِ مَصَابِيحُ الْهُدَى
371	النَّاطِمِي دُرُّ الْعَطَا فِي الْبَدْلِ	وَالنَّاتِرِي عِقْدُ الطُّلَى فِي الْقَتْلِ
372	لَوْ لَمَسُوا الصَّخْرَ لَفَاضَ مَهْرًا	أَوْ صَحَبُوا النَّجْمَ لَعَادَ بَدْرًا
373	طَوَوْا بِنَشْرِ جُودِهِمْ طَيِّبًا فَلَمْ	يُذَكَّرْ لِحَاتِمِ سَحَاءِ وَكْرَمِ
374	لَا عَيْبَ فِيهِمْ عَيْرَ بَدْلِ الْمَالِ	فِي الْجُودِ وَالْإِقْدَامِ فِي الْقِتَالِ
375	عَنَيْتُ فِي حِمَاهُمْ عَنِ الْوَرَى	عِنَاءَ أَهْلِ الْمُدْنِ عَنِ أَهْلِ الْفُرَى
376	إِنْ لَمْ أُرْمِ هَذَا الْحِمَى الْعَالِي فَمَنْ	يَنْصُرُنِي عَلَى تَصَارِيْفِ الرَّمْنِ

364. (Muhammed Emin Paşa) dolunayın mükemmellikte kendilerine ulaşamadığı on dolunayın kuşattığı dolunaydır.

365. Birincileri hazinem, ümit edilen Süleyman, ikinci olarak da kurtuluş kapısı Muhammed'dir.

⁹⁷ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 223-224.

366. Üçüncü (leri) cömertlik sahibi Numan, dördüncü (leri) haya sahibi Osman'dır.

367. Beşinci (leri) asil Abdülmecid, altıncı (ları) cömert Abdülhamid'dir.

368. Yedinci (leri) fazilet hazinesi Mahmud, sekizinci (leri) ihsan denizi Ahmed'dir.

369. Dokuzuncu (ları) şerefli ve yiğit Yahya, onuncu (ları) Muhammed Said'dir.

370. (Onlar) emirlerin sülalesi ve cömertliğin çocuklarıdır, feraset sembolleri ve hidayet lambalarıdır.

371. Harcamada ihsan incilerini dizeler ve öldürmede boyunlardaki incileri (deamarlardaki kanı) saçanlar (ı kastediyorum).

372. Kayaya dokunsalar bir nehir fışkırır veya bir yıldız yoldaşlık etseler o dolunaya döner.

373. Cömertliklerini yayarak (Hâtim-i Tâî'nin) 'tayy'ini dürmüşlerdir böylece Hâtim'in cömertlik ve eli açıklığı zikredilmemiştir (zikredilmez olmuştur).

374. Cömertlikte mal harcamak ve savaşta öne atılmaktan başka ayıpları yoktur.

375. Şehir halkının köy halkından müstağni olması gibi onların himayesinde ben de (diğer) insanlardan müstağni oldum.

376. Bu yüksek himayeyi istemezsem zamanın zorluklarına karşı bana kim yardım eder.

Yukarıdaki beyitlerde Osman Bektaş Celiloğullarından, daha önceki beyitlerde ismini zikrettiği Muhammed Emin Paşa ile birlikte 10 kişinin daha ismini bariz vasıflarıyla zikrederek onları methetmektedir.

Osman Bektaş, Muhammed Emin Paşa'yı Rus esaretinde iken teselli amaçlı yazdığı kasidenin son bölümünde Celîloğullarını genel olarak şöyle metheder⁹⁸ :
[Kâmil]

47	أَنْتُمْ كَوَاكِبُ دَا الرِّمَانِ وَنُورُهُ	وَشُمُوسُهُ وَبَهَاءُ صَدْرِ الْمَجْلِسِ
48	أَنْتُمْ لُيُوثُ الْعَابِ فِي يَوْمِ الْوَعَى	أَنْتُمْ سِهَامُ عِدَائِي وَالْحَرْبِ الْقَسِي
49	لِلَّهِ أَنْتُمْ أُسْرَةٌ أَبَدًا بِهَمِّ	جَبْرُ الْكَسِيرِ وَهُمْ حَيَاةُ الْأَنْفُسِ
50	قَوْمٌ إِذَا رَكِبُوا الْجِيَادَ وَحَارَبُوا	هَزَّتْ مَخَافَتُهُمْ جِبَالَ الْمَقْدِسِ
51	وَإِذَا أَنَاهُمْ خَائِفٌ أَوْ حَادِرٌ	زَاخُوا ضَرُورَتَهُ بَغَيْرِ تَنْكُسِ
52	وَإِذَا الصَّرِيحُ دَعَاهُمْ بِمِلْمَةٍ	وَالْحَيْلُ بَيْنَ مُدْعَسِ وَمُكَرَّدَسِ
53	لَيْسُوا الْقُلُوبَ عَلَى الدُّرُوعِ وَأَقْبَلُوا	يَتَسَابِقُونَ عَلَى ذَهَابِ الْأَنْفُسِ
54	فَكَأَنَّكُمْ خُلِفُوا لِيَوْمِ كَرِيهَةٍ	وَسِدَادِ تَعْرِ لَا لِبَسِ الْأَطْلَسِ

47. (Ey Muhammed Emin Paşa!) Siz bu zamanın yıldızları, ışığı ve güneşleri, meclis başkanının gösterişisiniz.

48. Siz savaş gününde ormanın arslanları, düşmanlarımın okları ve sert harpsiniz.

49. Allah için siz ebedi olarak kendileriyle kırığın onarıldığı ailesiniz ve canların hayatı olan kişilersiniz.

50. (Siz) hızlı atlara bindikleri ve savaştıklarında, korkularının Makdis dağlarını bile titrettiği bir topluluksunuz.

51. Korkmuş ya da çekingen bir kişi kendilerine geldiğinde geri çevirmeksizin sıkıntısını kaldıran (bir topluluksunuz).

52. Çılgılık kendilerini bir sıkıntı için çağırsa ve atlar da mahmuzlanma ve sürülme arasında olsa,

⁹⁸ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 145.

53. Kalpleri zırha giydiren ve yarışarak canları götürmeye yönelen (bir topluluksunuz).

54. (Siz) sanki atlas (kıyafetler) giymek için değil de sıkıntı günleri ve gediği kapatmak için yaratılmış (bir topluluk) sınız.

Osman Bektaş yukarıda da örnekleri görüldüğü üzere türlü fırsatları kullanarak, sadece bir ferdini övmek yerine Celîloğullarını genel olarak methetmektedir. Şair, adı geçen ailenin dönemindeki en önemli şahsiyeti sayılabilecek olan Muhammed Emin Paşa'nın vefatı dolayısıyla söylediği mersiyede de benzer bir üslup sergilemiştir. Şu beyitler bunun örneğidir⁹⁹: [Tavîl]

24	فَلَا تَطْمَعُ الْأَعْدَاءُ بَعْدَ وَفَاتِهِ	فَإِنَّ بَيْتَهُ بِحُجَّةِ الْمَجْدِ وَالْعُلَى
25	إِذَا سَلِمَتْ أَبْنَاؤُهُ وَبَنُوهُمْ	وَإِخْوَتُهُ فَالْوَيْلُ لِلْحَصْمِ وَالْبَلَا
26	فُرُوعٌ نَمَتْ مِنْ دَوْحَةٍ طَابَ أَصْلُهَا	فَأَثْمَرٌ فِي أَغْصَانِهَا الْحُكْمُ وَالْوَلَا
27	مُلُوكٌ عَنِ التَّشْبِيهِ جَلَّتْ فَلَمْ يَكُنْ	شَيْبَةٌ لَهُمْ إِلَّا الْأَكَايِرَةُ الْأُلَى
28	بُدُورٌ بِهَيْمٍ أَمَلْتُ إِتْمَامَ حَاجَتِي	فَمَا بَالُ نَقْصِي مِنْهُمْ مَا تَكْمَلَا

24. Onun vefatından sonra düşmanları heveslenmesin zira onun oğulları şeref ve yüceliğin sevincidir.

25. Onun oğulları, onların oğulları ve onun kardeşleri selamette olurlarsa, bela ve felaket düşmanadır.

26. (Onlar) aslı tertemiz bir ağaçtan yetişmiş olan dallardır, böylece dallarında hüküm ve mülk meyvelerini vermiştir.

27. (Onlar) teşbihten yüce olan emirlerdir, onların evvelki kisralardan başka benzerleri de olmamıştır.

28. (Onlar) benim ihtiyacımın karşılanması için ümit bağladığım dolunaylardır, benim eksiğimin derdi ne ki onlar sayesinde tamamlanmasın.

⁹⁹ es-Sâdânî, *Dîvânü Osman Bektaş*, s. 161.

Osman Bektaş yukarıdaki beyitlerde kaybedilen Muhammed Emin Paşa'nın, arkasında bıraktığı oğulları, torunları ve kardeşlerinin şeref ve yüceliği devralmalarının yanında cömertliği de ondan tevarüs ettiklerine ve maişet konusunda da kendisini mahrum bırakmayacaklarına olan inancını ifade etmektedir.

Osman Bektaş Süleyman Paşa'yı medih için yazdığı kasidenin sonunda yer alan aşağıdaki beyitlerde Celiloğullarının bazı fertlerini şöyle metheder¹⁰⁰: [Recez]

108	كَالشَّمْسِ	إِلَّا	أَنَّهُ	صَبَاحُ	تَبَدُّو	وُجُوهُ	حَوْلَهُ	صَبَاحُ
109	أَجْلُهُمْ	مُحَمَّدُ	الْأَمِيرُ	مَنْ	لَيْسَ	فِي	الدُّنْيَا	لَهُ
110	رَبِيعُ	جُودِ	جَعْفَرُ	الْجَمِيلُ	يَحْيَى	الْوَرَى	بِفَضْلِهِ	الْجَزِيلُ
111	بَحْرُ	الرَّجَا	مُرَيُّنُ	الْوُجُودِ	سَفِينَةٌ	النَّجَا	مَقَرُّ	الْجُودِ
112	لَا	سَيِّمًا	مَلَادُنَا	تُعْمَانُ	وَسُؤْلُنَا	شَقِيقُهُ	عُثْمَانُ	
113	هُمَا	هَالَا لَانَ	سَمَا	الْمَعَالِي	وَكَوْكَبَانِ	السَّعْدِ	وَالْإِقْبَالِ	
114	بَدْرَانِ	أَفْلاكِ	الْأَمَانِي	وَالْأَرْبِ	وَفَرْقَدَانِ	أَفْقِي	عَقْلِي	وَأَدَبِ
115	جَمِيعُهُمْ	بَنُو	الْوَزِيرِ	الْمُحْتَرَمِ	مُحَمَّدِ	الْعَازِي	الْأَمِينِ	الْمُحْتَسِمِ
116	أَكَابِرِ	يَرُؤُونَ	فِي	الْمَقَاخِرِ	حَدِيثِ	مَجْدِ	كَابِرًا	عَنْ

108. O güneş gibidir, ancak şu kadar var ki o etrafında güzel yüzlü insanların görüldüğü sabah güneşidir.

109. Onların en yücesi dünyada eşi benzeri olmayan emir Muhammed'dir.

110. (O) cömertlik yağmuru, güzel ve bereketli deredir ve insanları ihsanıyla diriltir.

111. Ümit denizidir ve varlığı süsleyendir, kurtuluş gemisidir ve cömertliğin makamıdır.

112. Özellikle de hamimiz Numan ve dileğimiz kardeşi Osman.

¹⁰⁰ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 206-207.

113. *O ikisi yüceliklere yükselmiş iki hilal, bolluk ve talih yıldızıdır.*

114. *(Onlar) dilek ve gaye galaksilerinin iki dolunayı, akıl ve edep ufkunun iki kutup yıldızıdır.*

115. *Onların hepsi muhterem vezir, muhteşem Gazi Emin'in oğullarıdır.*

116. *(Onlar) büyük kişilerdir, üstün başarılar içinde büyük kişiden büyük olark (aktarmak suretiyle) şeref hadisini rivayet ederler.*

Osman Bektaş yukarıdaki beyitlerde sabah güneşine benzettiği Süleyman Paşa'nın kardeşi Muhammed Paşa ile oğulları Numan ve Osman Beyleri, o güneşin çevresindeki güzel yüzlü insanlar olarak nitelemekte, onların da Süleyman Paşa gibi üstün vasıflara sahip oluşlarına özellikle de cömertliklerine temas etmektedir.

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere Osman Bektaş, adı geçen ailenin sadece idarede olan ferdini değil yer yer ailenin diğer fertlerini de methetmiş, onlara halini arz ederek atıyyelerini beklediğini ortaya koymuştur. Şair adı geçen aileyi methettiği beyitlerde, genel olarak ailenin yüceliğini, asaletini, temizliğini, aile fertlerinin düşmana saldığı korkuyu ve cömertliklerini ön plana çıkarmaktadır.

Osman Bektaş'ın farklı zamanlarda ve birçok kez valilik görevini üstlenmiş ve çoğu zaman da birbirinin halef-selefi olmuş şahısları ve onların çocuklarını aynı kasideler içinde zikrederek methetmiş olması Celiloğulları ailesinde –en azından isimleri geçenler arasında- valilik, idarecilik için kavga yaşanmadığını ortaya koymaktadır.

1.3.1. Vali Süleyman Paşa'yı Medhi

Süleyman Paşa, Celiloğullarından Muhammed Emin Paşa'nın oğludur. Musul'da 1771 ve 1789 yılları arasında fasılalarla birlikte üç dönem valilik yapmıştır.

Süleyman Şâiğ, Süleyman Paşa'yı ahlakının yüceliği, kararlılığı ve görüşünün güçlü oluşu ile niteler.¹⁰¹

¹⁰¹ Süleyman Şâiğ, *Târîhu'l-Mevşil*, s. 293.

Osman Bektaş Hz. Peygambere medihle başladığı divanının ikinci bölümünü Süleymaniyyat şeklinde adlandırmıştır ki bu bölümün ana konusu adından da anlaşılacağı üzere Süleyman Paşa'nın medhidir. Şair Süleyman Paşa'yı methettiği şiirlerinde onu 'zamanın Süleyman'ı' şeklinde Hz. Süleyman'a benzetirken yine onu 'isabetli görüşün Âsaf'ı' şeklindeki ifadeleriyle bu sefer de Hz. Süleyman'ın isabetli görüşüyle meşhur veziri Âsaf'a benzetmektedir.

Çalışmanın bu kısmında Osman Bektaş'ın Süleyman Paşa'yı methettiği kasidelerinden bazı bölümler aktarılacak ve adı geçen valinin medhinde şairin öncelikli olarak üzerinde durduğu konular ele alınacaktır.

Osman Bektaş Süleyman Paşa'yı medih için yazdığı kasidede, gazel ile mukaddime yaptıktan sonra şu beyitlerde onu farklı yönleriyle şöyle metheder¹⁰²:

[Basît]

كُلُّ الْأَطْبَاءِ مِنْ دَانٍ وَمِنْ نَائِي	طَبُّ الزَّمَانِ الَّذِي عَنْ دَائِهِ عَجَزَتْ	31
نُعْمَانَ تَجَلُّ الْأَشْدَاءِ الْأَسْدَاءِ	كَهْفُ الْأَمَانِ سُلَيْمَانَ الزَّمَانِ أَبُو	32
عَيْثُ النَّدَى وَالْعَطَايَا لَيْثُ هَيْجَاءِ	عَوْثُ الطَّرِيدِ غِيَاثُ الْمُسْتَجِيرِ بِهِ	33
تَنْفَكُ تَسْقِيهِ مِنْ أَنْوَارِ أَنْوَاءِ	دَوْخُ الْفَخَّارِ الَّذِي مُزُّنُ الْوَرَارَةِ لَا	34
يَسْطُو حَمِيسٍ وَيَهْمِي عَيْثُ وَطْفَاءِ	فِي كُلِّ جَارِحَةٍ مِنْهُ وَكُلِّ يَدِ	35
فِيَمَنْ يَشَاءُ بِإِعْطَابٍ وَإِعْطَاءِ	جَرَتْ بِمَا تَفْتَضِي الْعَلِيَاءِ هِمَّتُهُ	36
رَأَيْتُهُ فِي الْأَعَادِي نَارَ حَلْفَاءِ	حَلِيفُ بَأْسٍ إِذَا اشْتَدَّتْ حَمِيَّتُهُ	37
أَبْصَرْتُهُ بِالْعَطَايَا سَحْبَ دِيْمَاءِ	وَبَحْرٍ جُودٍ إِذَا جَادَتْ أَنَامِلُهُ	38
خَاضَ الْجَوَادُ بِهِ فِي بَحْرِ هَيْجَاءِ	شَهْمٌ إِذَا مَا عَدِيرُ الدَّرْعِ أَغْرَقَهُ	39
عَدْلٌ يُؤَلِّفُ بَيْنَ النَّارِ وَالْمَاءِ	مُمْلِكٌ سَاسَ أَحْوَالِ الرَّعِيَّةِ فِي	40
كَالسَّهْمِ مِنْ غَيْرِ إِنْطَاءٍ وَ إِحْطَاءِ	يَرْمِي الْعُيُوبَ بِأَرَاءِ مُسَدَّدَةٍ	41
بِمُقْلَةٍ مِنْ ضِيَا حَدِيثِهِ عَمِيَاءِ	لَوْ قَابَلْتُ وَجْهَهُ الْحَرْبَاءُ لَأَنْقَلَبْتُ	42
يَوْمَ الْجِدَالِ كَسَاهُ ثَوْبَ إِعْبَاءِ	وَلَوْ تَصَدَّى لَهُ فُسٌ بِنِ سَاعِدَةٍ	43

¹⁰² es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektaş*, s. 84-85.

44	هُوَ السَّمِيعُ الَّذِي يُصْنَعِي لِسَائِلِهِ	إِذَا دَعَاهُ بِأُذُنٍ غَيْرِ صَمَاءِ
45	بَاهَتْ مَنَاقِبُهُ الدُّنْيَا بِهِ فَعَلَا	مِنْ أَنْ يُقَاسَ بِأَنْدَادٍ وَأَكْفَاءِ
46	أَنِّي يُصَاهِيهِ قَرْنٌ بِالْكَمَالِ وَهَلْ	يُشَبَّهُهُ اللَّؤْلُؤُ الْعَالِي بِحَصْبَاءِ
47	فَدَجَلَ عَنْ سَائِرِ التَّشْبِيهِ مَرْتَبَةً	فَدُونَهُ كُلِّ قَرْنٍ فِي السُّؤْيَاءِ

31. (O) hastalığından uzak yakın bütün doktorların aciz kaldığı zamanın tedavisi,

32. Güvenin sığınağı, zamanın Süleyman'ı, Numan'ın babası, sağlam ve doğruların torunu,

33. Kovulanın mededi, kendisine sığınanın yardımı, cömertlik ve ihsanların yağmuru, savaş arslanıdır.

34. (O) vezirliğin bulutunun sağanak yağmur ışıklarıyla kendisini sulamaya devam ettiği övünç ağacıdır.

35. Onun her azasında ve cömertliğinde, kalabalık bir ordu saldırır, bereketli yağmur bulutu yağdırır.

36. Kararlılığı, yüceliğin gerektirdiği gibi, cezalandırmak ve ihsanda bulunmak istediği kişide gerçekleşti.

37. Kuvvetin dostudur, öfkesi şiddetlendiğinde, onu düşmanları arasında halfa¹⁰³ ateşi (gibi) görürsün.

38. Cömertlik denizidir, parmakları bol bol verdiği (cömertlik yaptığı) ihsanlarla onu uzun süre yağın bir bulut (gibi) görürsün.

39. Yiğittir, zırhın su birikintisi kendisini boğduğunda (kan ter içinde kaldığında), atı onu savaş denizine daldırır.

40. Ateşle suyun arasını bulmak suretiyle halkın işlerini adalet içinde çözmüş olan yöneticidir.

¹⁰³ Yanları keskin, sulak yerlerde yetişen ve kendisinden ok yapılan bir bitki türü olup, kelimenin diğer anlamından hareketle yandığında çok ses çıkardığı anlaşılmaktadır.

41. Gayblere (gizli meselelere), gecikme ve hata olmaksızın ok gibi sağlam görüşler atar.

42. Bukalemun onun yüzüyle karşılaşırsa yanaklarının ışığından kör bir göze dönüşür.

43. Kus b. Sâide atışma günü onun karşısına çıksa, ona bir acziyet elbisesi giydirirdi.

44. O, kendisini çağırdığında kendisinden isteyeniyi sağır olmayan kulakla duyan işiticidir.

45. Menkıbeleri onunla dünyaya övünmüş, benzer ve denklerle mukayese edilmekten yüce olmuştur.

46. Kemal yönünden bir akran ona nereden benzesin? Pahalı inci kuma benzetilebilir mi hiç?

47. Mertebe olarak bütün benzetmelerden üstün olmuştur, onun dışındaki bütün benzerler zifiri karanlıklar içindedir.

Yukarıdaki beyitlerde Osman Bektaş memduhu Süleyman Paşa'nın özellikle akıllığı, cesareti, cömertliği ve fesahati ile överken aynı zamanda Allah'ın, düşmanlarına karşı ona yardım ettiği hususunu da vurgulamaktadır.

Şu beyitlerde Süleyman Paşa'nın cömertliği ön plana çıkartılmaktadır¹⁰⁴: [Recez]

105 أَمَا تَرَى الدِّينَارَ مِنْهُ فِي وَجْهِهِ
إِصْفَرَ فِي أَيْدِي الْعُقَاةِ مِنْ حَجَلِ

106 كَالْعَيْثِ يَوْمَ الْبَدْلِ فِي نَوَالِهِ
وَاللَّيْثِ يَوْمَ الرَّوْعِ فِي مَجَالِهِ

107 كَالْبَحْرِ يَهْدِي لِلْقَرِيبِ دُرًّا
وَالْبَعِيدِ مِنْ نَدَاهُ قَطْرًا

105. Ondan gelen, korku içindeki dinarı görmez misin? İsteyen kişilerin ellerinde utangaçlıktan dolayı sapsarı olmuştur.

¹⁰⁴ es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektaş*, s. 206.

106. *O ihsan gününde hediye vermesi hususunda bereketli yağmur gibidir, korku gününde ise alanında arslan gibidir.*

107. *O yakınına inci uzaktakine ise cömertliğinden yağmur hediye eden bir deniz gibidir.*

Osman Bektaş başka bir kasidede gazel ile yaptığı mukaddimeden sonra husnu't- tahallustan sonra Süleyman Paşa'yı şu şekilde övmektedir¹⁰⁵: [Remel]

36 عَيْتُ جُودٍ حَيْثُ يَسْتَسْقِي النَّدَى وَسَحَابٌ كُلُّهُ عَفْوٌ وَصَفْحٌ

37 وَرَبِيعٌ فَضْلُهُ يَجِي بِهِ مَيْتٌ قَلْبٍ عَالَهُ فِي الْعَيْشِ كَدْحٌ

36. (O), cömertliğin istenildiği yerde bir cömertlik yağmuru ve tamamı bağışlama ve af olan bir buluttur.

37. (O), fazileti hayatta kendisine sıkıntı ulaşmış ölü kalbi dirilten bir bahardır.

Osman Bektaş şu beyitlerde memduhu Süleyman Paşa'nın akıllı, zeki ve isabetli görüş sahibi oluşuna dikkat çekmektedir¹⁰⁶: [Remel]

33 آصْفُ الرَّأْيِ سُلَيْمَانُ النَّدَى خَلْفُ الْعَاذِي كَرِيمُ الْخُلُقِي سَمْحٌ

34 مَلِكٌ لَوْ أُعْطِيَ الْمُلْكَ عَلَى قَدْرِهِ كَانَ لَهُ فِي الْأَرْضِ فُسْحٌ

35 وَوَزِيرٌ لَوْ جَرَى الْأَمْرُ كَمَا يَفْتَضِي كَانَ لَهُ فِي الْحُكْمِ رُحْحٌ

33. *Görüşü isabetli, gazinin halifesi, güzel yaratılışlı, hoşgörülü ve cömert Süleyman.*

34. (O), kendisinin kıymetine göre mülk verilse, yeryüzünde onun için genişlik bulunacak olan bir meliktir.

35. (O), iş gerektiği gibi yürüse kendisinin hükmü tercih edilecek olan bir vezirdir.

Osman Bektaş aşağıdaki beyitlerde Süleyman Paşa'yı adaleti, asaleti ve himayesindekilere sağladığı güven sebebiyle methetmektedir¹⁰⁷: [Recez]

¹⁰⁵ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 97-98.

¹⁰⁶ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 97.

- 102 حَضْرَةُ عَزَّ جَارُهُ لَا يُنْكَبُ وَبَابٌ نُحِجَ لِلْغَيْ لِمُجَرَّبٍ
 103 مَا حَيِّمَ الدَّلِيلُ فِي جَنَابِهِ إِلَّا وَكَانَ الْعِزُّ مِنْ أَطْنَابِهِ
 104 لَا ظَلَمَ تَلْقَى فِي حِمَاهُ الْعَالِي إِلَّا عَلَى الْأَعْدَاءِ وَالْأَمْوَالِ

102. (O) şeref sahibidir, ona sığınanın başına iş gelmez ve o başarının tecrübe edilmiş kapısıdır.

103. Onun yanında hakir olan konaklamamış, şeref onun çadır kirişlerinden (yanından ayrılmayanlardan) olmuştur.

104. Onun yüce himayesinde düşmanlara ve mallar (a yapılan)dan başka zulümle karşılaşmazsın.

Osman Bektaş'ın Süleyman Paşa'yı methinde üzerinde durduğu en önemli konulardan biri de onun düşmanlarına karşı Allah c.c. tarafından teyit edilmiş olmasıdır. Şair aşağıdaki beyitlerde muarızlarının Süleyman Paşa'ya karşı tutumlarına ve onun da muarızlarına verdiği karşılığa temas etmektedir¹⁰⁸: [Basît]

- 48 رَامَ الْأَعَادِي دَهَابَ الْمُلْكِ مِنْهُ فَمَا نَالُوا مُرَادًا وَلَا فَازُوا بِسَرَّاءِ
 49 بَعَوْا عَلَيْهِ وَمَنْ يَجْعَلُ بِيَارَتَهُ بِضَاعَةَ الْبُعْيِ لَمْ يَظْفَرْ بِعَلْيَاءِ
 50 مِنْ صُحُفٍ مَنْصِبِهِ نَحْوَ اسْمِهِ قَصَدُوا وَاللَّهُ قِدَمًا وَقَاهُ كُلَّ أَسْوَاءِ
 51 هَزُّوا قَنَاءَ شِقَاقِ فَاَنْتَضَى لَهُمْ سَيْفًا مِنَ الْحِلْمِ يَبْرِي كُلَّ صَعْدَاءِ
 52 وَنَارَعُوهُ بِعَلْيَاءِ وَمَا عَلِمُوا بِأَهَّا إِزْتُ آبَاءِ لِأَبْنَاءِ
 53 فَأَذْرَكُوا الْحِزْنَ إِذْ دَارَ الْمُتُونُ عَلَى رِقَائِهِمْ بِالْمَنَائَا دَوْرَ أَرْحَاءِ
 54 وَقَدْ قَضَى اللَّهُ بِالنَّصْرِ الْعَزِيزِ لَهُ عَلَى الْأَعَادِي بِأَعْلَامِ وَإِغْلَاءِ

48. Düşmanlar ondan mülkün gitmesini dilediler fakat bir murada erişemediler ve bir bolluk da elde edemediler.

¹⁰⁷ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 206.

¹⁰⁸ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 85.

49. (Düşmanlar) ona haksızlık yaptılar, haksızlık malının ticaretini yapan yüceliği elde edemez.

50. Makamının sayfalarından onun ismini silmeye çalıştılar, Allah ise daha önceden onu her kötülükten korumuştur.

51. Husumet mızrağını salladılar o ise onlara her düzgün mızrağı budayan bir hoşgörü kılıcını çekti.

52. Üstünlüğü konusunda onunla çekiştiler, halbuki onun babaların oğullarına bir mirası olduğunu bilmediler.

53. Böylece ecel boyunlarında değirmenin dönmesi gibi ölümlerle döndüğünde, hüznü hissettiler.

54. Allah c.c. alametlerle ve yüceltmek suretiyle onun için, düşmanları aleyhine yüce zafere hükmetmiştir.

Yukarıdaki beyitlerde şair, düşmanlarının Süleyman Paşa'ya birtakım gayelerle saldırdıklarını, düşmanlıkta ileri gittiklerini ve onu her mecrada yok etmek istediklerini ortaya koyarken onun Allah'ın yardımı ile birlikte atalarından tevarüs ettiği büyüklüğü sayesinde saldırılara karşı koyduğunu ve düşmanlarını alt ettiğini ifade ederek onu methetmektedir.

Osman Bektaş şu beyitlerde de yukarıdakine benzer şekilde Süleyman Paşa'yı methetmektedir¹⁰⁹: [Remel]

38 أَيُّ جَبَّارٍ يُعَادِيهِ وَقَدْ جَاءَهُ نَصْرٌ مِنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ

39 كَمْ مَلِيكٍ غَاشِمٍ عَانَدَهُ فَأَتَاهُ مِنْ قِيسِي الْعَيْبِ قَدْ حُ

38. Hangi zorba ona düşmanlık etse Allah'tan bir zafer ve fetih ona gelir.

39. Nice zalim melik ona baş kaldırmaya çalıştı da hemen ona gaybın yayından bir kıvılcım geliverdi.

¹⁰⁹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 97.

Yukarıdaki örneklere benzer bir ifade şu beyitte de mevcuttur¹¹⁰

34 مُؤَيَّدٌ مِنْ إِلِهِ الْعَرْشِ لَا أَحَدٌ يَدُنُو إِلَيْهِ بِسُوءِ الْقَوْلِ وَالْعَمَلِ

34. Arşın ilahı tarafından teyid edilmiştir. Hiç kimse ona kötü söz ve fille yaklaşamaz.

Yukarıda yer alan son örneklerde Süleyman Paşa'nın düşmanlarına karşı Allah c.c. tarafından desteklendiği ve kendisine gaybten zafer ihsan edildiği vurgusu yapılmakta böylece idarecinin Allah'ın yeryüzündeki temsilcisi olduğu inancı ortaya konmaktadır.

Sonuç olarak Osman Bektaş, himayesinde uzun yıllar geçirdiği Süleyman Paşa'yı çok farklı yönlerden methetmekle birlikte, onun methi özellikle memduhunun cömertliği, cesareti, adaleti, zekası ve Allah c.c. tarafından düşmanlarına karşı teyit edilişi konularında yoğunlaşmaktadır.

1.3.2. Vali Muhammed Paşa'yı Medhi

Muhammed Paşa, Emin Paşa'nın oğlu ve Osman Bektaş'ın divanında kendisi için methiyeler yazdığı Vali Süleyman Paşanın kardeşidir. Celîlilerden en uzun süre valilik yapan kişidir.

Osman Bektaş divanının üçüncü bölümünü Muhammediyyât şeklinde adlandırmış ve bu bölümü adı geçen valinin methine tahsis etmiştir. Çalışmanın bu kısmında şairin Muhammed Paşa'yı methettiği kasidelerinden bazı bölümler aktarılacaktır.

Osman Bektaş gazel ile yaptığı mukaddimeden sonra şu beyitlerle Muhammed Paşa'yı metheder¹¹¹: [Vâfir]

29 أُرُوخٌ وَوَلِيٌّ بِهَا رُوخٌ تَسَلَّتْ بِنِيرَانٍ الصَّبَابَةَ وَالنَّكَالَ

30 وَعَيْنٌ سَحْبُهَا مَطَرَتْ نَضَارًا كَكَفِّ مُحَمَّدٍ عِنْدَ النَّوَالِ

31 كَكَفِّ ابْنِ الْأَمِينِ أَخَا الْعَطَايَا أَبَا مُحَمَّدٍ فِي بَدْلِ الْأَلْيَالِ

¹¹⁰ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 172.

¹¹¹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 174.175.

32	كِرِيمُ الطَّبِيعِ مَمْدُودُ الْأَيْدِي	مُصَانُ الْعُرْضِ تَحْمُودُ الْحِصَالِ
33	عَلِيُّ الْقَدْرِ دُو شَرَفٍ رَفِيعٍ	رَفِيٌّ بِكَمَالِهِ أَوْجُ الْمَعَالِي
34	حَلِيفُ نَدَى مَكَارِمُهُ دَعْتَنِي	إِلَى جَدْوَاهُ مِنْ قَبْلِ السُّؤَالِ
35	مَوَاهِبُهُ سَرَتْ فَبِكُلِّ أَرْضِي	لَهَا عَبَقٌ يَفُوقُ عَلَى الْعَوَالِي
36	يَرَى أَمْوَالَهُ فِي عَيْنِ زُهْدٍ	فَيَصْدَعُ شَتْلَهَا بِيَدِ الشِّمَالِ
37	تَبَنَّتْهُ السَّمَاخَةُ وَالْمَعَالِي	فَكَانَ لَهْنٌ خَيْرَ أَبِي وَآلِ
38	وَوَاحْتَهُ الْمُرُوءَةُ وَالْعَطَايَا	فَحَالَفَهُنَّ مِنْ عَمِّ وَخَالِ
39	سَعَى نَحْوِ الْمَعَالِي وَهُوَ طِفْلٌ	فَحَازَ الْمَجْدَ مِنْ قَبْلِ الْفِصَالِ
40	وَأَصْبَحَ لِلْعُلَى بَعْلًا كَرِيمًا	فَأَوْلَدَهَا لَهُ حُسْنَ الْفِعَالِ
41	جَوَادٌ لَا بُحَارِيهِ الْبِرَايَا	بِمَيْدَانِ الشَّجَاعَةِ وَالنَّوَالِ
42	نَرَى زُهْدًا بِيَوْمِ السَّلْمِ مِنْهُ	وَأَيْتَ الْحَرْبِ فِي يَوْمِ النَّزَالِ
43	بِأَفْوَاهِ الْجِرَاحِ عَلَيْهِ يُثْنِي	لِسَانُ الرُّفْحِ فِي ضَيْقِ الْمَجَالِ
44	هُمَامٌ لَوْ رَمَى بِالرُّعْبِ جَيْشًا	لَوْلى هَارِبًا قَبْلَ الْقِتَالِ
45	وَلَوْ ذُكِرَ اسْمُهُ فِي يَوْمِ حَرْبٍ	لَعَصَّ الْحِصْمُ بِالْمَاءِ الرُّلَالِ
46	بَشَاشَةٌ وَجْهِهِ وَنَدَى يَدَيْهِ	سَوَاءٌ بِالْجَمِيلِ وَالْجَمَالِ

29. Onda benim için aşk ateşini ve işkenceyi gideren bir ruh (cevher) varken ben neşelenirim.

30. Ve bulutunun gözü Muhammed'in hediye verdiği gibi eli gibi altın yağdırırken,

31. Emin'in oğlu, atıyyelerin kardeşi (cömert), Mahmud'un babasının inciler saçarkenki eli gibi (altın yağdırırken, ben neşelenirim).

32. (O) yaratılışı asil, eli açık, namusu korunmuş ve hasletleri övgüye değer (kişi)dir.

33. Kadri yücedir ve yüksek şerefe sahiptir, kemaliyle yüceliklerin tepesine yükselmiştir.

34. Cömertliğin dostudur, ikramları, istemeden önce beni ihsanına çağırmıştır.

35. Hediyeleri yayılmıştır, böylece onların her yerde zenginliklerin üzerine çıkan güzel kokusu vardır.

36. Mallarına zühd gözüyle (zâhidane) bakar böylece onların topluluğunu sol elle yarar (onları infak eder)

37. Hoşgörü ve yücelikler onu evlat edinmiştir, böylece onlar için hayırlı bir baba ve aile olmuştur.

38. Cömertlik ve ihsanlar onu kardeş bilmiş, o ise onlarla amca ve dayı olarak antlaşmıştır.

39. O henüz bebekken yüceliklere doğru koşmuş, daha süten kesilmeden asalete ulaşmıştır.

40. Yücelik için cömert bir koca oldu ve güzel fiilleri de ona evlat kıldı (cömertliğini güzel fiillerle süsledi).

41. Cömerttir, mahlukat cesaret ve kazanç meydanında kendisine yetişemez.

42. Ondan Barış günlerinde zühd, savaş gününde ise harb aslanı görürüz.

43. Mızrağın dili onu dar alanlarda yaraların ağızlarıyla över.

44. (O) bir arslandır, bir orduya korkuyu fırlatsa o (ordu), savaştan önce ardına bakmadan kaçır.

45. Savaş gününde adı anılsa, tatlı su düşmanın boğazında kalır.

46. Yüzünün gülüşü ve ellerinin açıklığı güzel olmada ve güzellikte eşittir (yüzü güzeldir eli de cömertlikte güzellik sahibidir.)

Yukarıdaki beyitlerde Osman Bektaş Muhammed Paşa'yı başta cömertlik olmak üzere, yücelik, cesaret ve yiğitlik gibi vasıflarını zikrederek övmektedir.

Osman Bektaş şu beyitlerde Muhammed Paşa'nın cömertliğini ön plana çıkararak onu metheder¹¹²: [Tavîl]

24	وَمَ يَبْقَ فِي الدُّنْيَا كَرِيمٌ نُرُومُهُ	سِوَى ابْنِ أَمِينٍ وَالْعَوَادِي السَّوَاكِبِ
25	سِوَى ابْنِ أَمِينِ ابْنِ الْحُسَيْنِ مُحَمَّدٍ	كَرِيمِ بَنِي عَبْدِ الْجَلِيلِ الْأَطَايِبِ
26	سِوَى وَاحِدِ الدُّنْيَا وَثَانِي عِنَانِهَا	إِلَى إِذَا حُثَّتْ إِلَيْهِ رَكَائِبِ
27	سِوَى رَبِّ مَالٍ كُلَّمَا شَتَّ شَتْمُهُ	بِجَمْعِ شَتْلٍ لِلْعُلَى فِي الْمَرَاتِبِ
28	كَرِيمٌ إِذَا مَا السُّحْبُ أَمْسَكَ وَدَفَّهَا	هَمَّتْ ذَهَبًا رَاحَتُهُ فِي الْمَذَاهِبِ
29	جَوَادٌ بَرَاهُ اللَّهُ لِلنَّاسِ جُمْلًا	فَفَصَّلَ بِالْإِحْسَانِ عَهْدَ الْمَوَاهِبِ
30	عَطَايَاهُ لَمْ تَتْرُكْ فَقِيرًا يَوْمُهُ	وَأَيُّ عَنِّي زَاهِدٌ غَيْرُ رَاغِبِ
31	وَنَائِلُهُ عَمَّ الْأَرْضِي كَأَمَّا	أَقَامَتْ أَيَادِيهِ مَقَامَ السَّحَابِ
32	لِفَرْطِ السَّخَا يُعْطِي كَرِيمَةً مَالِهِ	وَلَوْ أَنَّهَا كَانَتْ لِالْأَمِّ خَاطِبِ
33	يَرَى أَحْسَنَ الْأَشْيَاءِ عَوْدَةَ أَمَلِ	كَسْتَهُ أَيَادِيهِ حِسَانَ الْجَلَابِ
34	وَأَقْبَحَ شَيْءٍ عِنْدَهُ رَدُّ قَاصِدِ	يَجْرُ مِنْ الْحُرْمَانِ أَدْيَالَ حَائِبِ
35	فَتَى جُودُهُ طَبَعُ فَلَيْسَ بِخَافِلِ	أَلِالْأَهْلِ كَانَ الْجُودُ أُمَّ لِلْأَجَانِبِ
36	يُعَدِّي فِعَالَ الْبِرِّ جَهْرًا وَخَفِيَّةً	إِلَى أَمْلِيهِ مِنْ عَفِيفِ وَطَالِبِ
37	يَجُودُ عَلَى الْفُصَّادِ مِنْ كُلِّ بَلَدَةٍ	فَمِنْ حَاضِرِ يُثْنِي عَلَيْهِ وَعَائِبِ
38	فَمَا سَائِلٌ نَادَى بِنَادِيهِ سَائِلٌ	وَلَا رَاهِبٌ وَاقٍ حِمَاهُ بِرَاهِبِ

24. Dünyada Emîn'in oğlu ve bol bol döken sabah yağmurları dışında rağbet edeceğim cömert kimse kalmadı.

25. Emin b. Hüseyin'in oğlu, benî Abdilcelil'in tertemiz oğullarının yüce kişisi Muhammed'in dışında (kimse kalmamıştır).

26. Dünyanın biriciği ve biniterim kendisine sürüldüğünde dizginini bana doğru büken dışında (kimse kalmamıştır).

¹¹² es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 92-93.

27. Her ne zaman birliği bozulsa, yücelik mertebeleri için bir topluluğun toplandığı mal sahibin dışında (kimse kalmamıştır).

28. Cömerttir, bulutların yağmuru her ne zaman geri dursa (yağmasa) avuğları yollarda altın akıtır.

29. Eli açıktır, Allah onu tüm insanlar için vermiş, böylece o, ihsan ile hediyelerin kolyesine bir boncuk eklemiştir.

30. İhsanları kendisine yönelen hiçbir fakiri geri bırakmaz, hangi zengin zahid olup ana rağbet etmez?

31. İyiliği yeryüzünü kaplamış, sanki elleri (ihsanları) bulutların yerini tutmuştur.

32. Cömertliğinin aşırı oluşundan, en cimri kişiyle nişanlı olsa da (elden çıkarılmak istenmese de) malının değerlisini verir.

33. İhsanlarının en güzel elbiseleri giydirdiği ümitvar kişinin dönüşünü, en güzel şey olarak görür.

34. Onun katında en çirkin şey, mahrum edilmekten dolayı bir isteyicinin ümidi kırılmış şekilde geri çevrilmesidir.

35. Yiğittir, cömertlik ister yakına ister yabancılara olsun, cömertliği onda bir huydur, sonradan eklenen bir şey değerdir.

36. Gerek isteyen gerekse istemekten çekinen olsun kendisinden beklenti içinde olanlara iyilik fiillerini açıktan ve gizlice yönlendirir.

37. Her beldeden gelenlere, kendisini huzurunda veya ardından övenlere cömertlik yapar.

38. Topluluğu (na katıldığını) ilan eden hiçbir isteyici akıp gitmez (geri dönmez), himayesine ulaşan hiçbir rahip de korkmaz.

Yukarıdaki beyitlerde Osman Bektaş Muhammed Paşa'yı cömertlikte yağmur bulutuna benzeterek methederken, mala tamah etmeyişi ve kendisinden bir şey istenmesinden rahatsız olmaması tersine her isteyen talebine karşılık vermeye çalışmasını ön plana çıkarmakta, onun dost ya da yabancı, yakın ya da uzak, isteyen ya da istemekten ar eden herkese cömertlik yaptığını farklı ifadelerle ortaya koymaktadır. Yukarıdaki beyitlerden ayrıca Muhammed Paşa'nın gayr-i müslimlere de cömertçe yaklaştığı anlaşılmaktadır.

Osman Bektaş aşağıdaki beyitlerde Muhammed Paşa'yı cesaret ve yiğitliğiyle övmektedir:

طَوَّالٌ إِذَا خَاضَ الْوَعَى بِالسَّلَاحِ	39 قَصِيرُ الْخَطَا نَحْوَ الْمَعَاصِي وَإِنَّمَا
يَصُولُ بَعْزِمٍ فِي الْمَعَامِعِ نَاقِبِ	40 هُمَامٌ إِذَا اسْتَصْرَحْتَهُ لِمِلْمَةٍ
لِحَرْبِ أَعَادِيهِ أَمَامَ الْمَوَاكِبِ	41 مَسِيرُهُ شَهْرٌ يَبْعَثُ الرُّعْبَ إِنْ سَرَى
وَإِنْ جَادَ نَادَى مَالُهُ يَا لَطَّالِبِ	42 إِذَا جَالَ نَادَى حَضْمُهُ يَا هَاشِمِ
وَإِنْ سَارَ نَادَى جَيْشُهُ يَا لَعَالِبِ	43 وَإِنْ سَادَ نَادَى عِرْضُهُ يَا لَسَالِمِ
كَبْعُضِ رِجَالٍ وَعَدْتُهُمْ عَيْرُ صَائِبِ	44 فَعُولٌ فَعُولٌ لَيْسَ بِالْوَعْدِ مُمْتَطِلٌ

39. Mâsiyetlere doğru adımları kısadır, atlarla savaşa daldığında ise onlar şüphesiz uzundur.

40. Bir yiğittir, sen onu bir felaketten dolayı yardıma çağırduğunda delici bir azimle kargaşanın içine atılır.

41. Düşmanlarıyla savaşmak için kaflenin önünde gece yürüse bir aylık mesafeye korku salar.

42. Bir yerden bir yere hareket etse düşmanı: "Ey Hâşim ailesi!", cömertlik etse malı: "Ey ey talep edenin ailesi!" diye nida eder.

43. Başkanlık etse şerefi: “Ey Sâlim ailesi!”, yürüse ordusu: “Ey bozguna uğraticının ailesi!” diye nida eder.¹¹³

44. Söz veren ve onu layığıyla yerine getirendir, sözleri yerini bulmayan bazı kişiler gibi verdiği sözü gerçekleştirmeyi uzatmaz.

Yukarıdaki beyitlerde şair Muhammed Paşa’yı cesareti ve kahramanlığı yönünden methederken düşmanlarına saldıgı korkuyu da ön plana çıkarmaktadır.

Osman Bektaş’ın Muhammed Paşa’yı medhinde üzerinde durduğu dikkat çekici konulardan birisi de onun malları konusunda zühd sahibi oluşudur. Osman Bektaş ikisi de aynı kasidede yer alan şu iki beyitte Muhammed Paşa’yı şöyle metheder¹¹⁴: [Vâfir]

36 يرى أمواله في عين زهد فيصنع شملها بيد الشمال

36. Mallarına zühd gözüyle bakar ve onların topluluğunu sol elle yarar (mallarını infak eder)

42 نرى زهدًا بيوم السلم منه وليت الحرب في يوم النزال

42. Barış gününde ondan zühd, savaş gününde ise harp arslanı görürüz.

Yukarıdaki iki beytin ortak konusu Muhammed Paşa’nın zühd (mala tamah etmeme, az ile yetinme) sahibi oluşudur.

Osman Bektaş Muhammed Paşa’yı methettiği bir kasidesinde onun Aristo ve İbn Sina gibi büyük filozoflardan üstün oluşunu abartılı bir şekilde iddia eder¹¹⁵: [Basît]

39 فأن للتي تدعي بالعلم فلسفة فذ أبطل الواهب الآلاف دعوائي

¹¹³ es-Sâdânî, Osman Bektaş’ın bu beyit ve yukarıdaki beyitte geçen Hâşim, Tâlib, Sâlim ve Ğâlib isimleri ile tevriye yaptığını, Hâşim ve Tâlib’in Peygamberimizin aile fertlerinden olduğunu ifade ederken, Sâlim ve Ğâlib’in hangi amaçla getirildiğini bilmediğini belirtmektedir. (bkz. es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 93.)

¹¹⁴ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 174.

¹¹⁵ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 158-159.

40 مِنْ طَوْرٍ سَيْنَاءَ هَذَا نُورٌ فِطْنَتِهِ فَمَنْ أَرَسَطُو وَمَا طَوْرُ ابْنِ سَيْنَاكِي

39. Felsefe yönünden bilgili olduğunu iddia edene: “Binleri karşılıksız veren senin iddianı çürüttü” de.

40. Aklının bu nuru Tûr-i Sînâ’ dandır, bundan dolayı Aristo’da kim oluyor, İbn-i Sînâ’nın ilmi de ne ki?

Görüldüğü üzere Osman Bektaş medih şiirlerinde memduhunu, elde etmeyi umduğu atıyvelere kavuşabilmek için yer yer gulüv denilen, aklen ve adeten mümkün olmayan mübalağa unsurlarını da kullanarak, cesaret, cömertlik, güleryüzlülük, akıllılık vb. vasıflarla methetmiştir. Bu üslup göz önünde alındığında şairin klasik Arap şiirindeki medih unsurlarını kullandığını ifade etmek gerekmektedir.

1.3.3. Muhammed Emin Paşa’yı medhi

Osman Bektaş divanında kendileri için en çok medhiye yazdığı Süleyman Paşa ve Muhammed Paşa’nın babaları Muhammed Emin Paşa’nın Rusların elinde esir olduğu dönemde onu teselli ve medih amaçlı yazdığı kasidede şu beyitlerle onu şöyle över¹¹⁶: [Kâmil]

20	مَا فَاتَنِي شَرَفٌ وَحَلِيئَةٌ مَفْحَرٌ	إِلَّا الْجِهَادَ مَعَ الْهَمَامِ الْأَشْرَسِ
21	فُطِبَ الْفَخَارِ أَمِينُ دَائِرَةِ الْعَلَا	دِرَاكُ كُلِّ فَضِيلَةٍ لَمْ تَمْسَسِ
22	الْجَوْهَرِ الْفَرْدِ الثَّمِينِ وَصَاحِبِ أَلِ	فَتَحِ الْمُبِينِ حَيَاةٍ كُلِّ الْأَنْفَسِ
23	مِصْبَاحِ مِشْكَاتِ النَّهْيِ الْوَصَّاحِ مِنْ	أُفْقِ الْفَلَاحِ صَبَاحِ وَجْهِ مُشْمَسِ
24	حَلَالِ إِشْكَالِ النَّدَى الْمِفْضَالِ فِي	سَحِّ النَّوَالِ عَلَى السَّحَابِ الْمُرْجَسِ
25	لَا تَعَجَبَنَّ إِذَا وَصَفْتُ فَضَائِلًا	مِنْ فِعْلِهِ فَوْقَ الْجِيَادِ الطُّلْسِ
26	سَلَنْ عَنْ شَجَاعَتِهِ الصَّوَارِمِ وَالْقَنَا	وَالصَّافِنَاتِ وَكُلِّ قَبِيلِ أَحْوَسِ
27	يُخْبِرُكَ مَنْ شَهِدَ الْحُرُوبَ بِفِعْلِهِ	يَوْمَ الْقِتَالِ بِخُونِ وَبِثْمَنَسِ

¹¹⁶ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 143-144.

20. Beni sert ve yiğit kişiyle beraber cihad etmekten başka hiçbir şeref ve hiçbir övünç süsü geçemedi.

21. (O) övüncün kutbu, yücelik dairesinin emîni ve değılmemiş tüm faziletlere ulaşandır.

22. (O) biricik kıymetli mücevher, feth-i mübînin sahibi ve tüm canların hayatıdır.

23. Kurtuluş ufkundan parlayan akıl kandilinin lambası, aydınlık bir yüzün sabahıdır.

24. Gök gürültülü bulut gibi ihsanları akıtması konusunda (ortaya çıkan) cömertlik probleminin erdemli çözücüsüdür.

25. Gri renkli atların üzerinde yaptığı işten (ortaya çıkan) faziletleri vafettiğimde sakın şaşırma.

26. Onun cesaretini kılıçlara, mızraklara, atlara ve tüm yiğit meliklere sor,

27. Ki savaşlara şahit olanlar Hüten ve Kumnusteki savaş gününde yaptığını sana haber versinler.

Yukarıdaki beyitlerde Osman Bektaş kendisi için medih yazdığı Muhammed Emin Paşa'yı kasidenin yazılmasına vesile olan ve Ruslara karşı yapılan savaştaki kahramanlığı ile methetmekte, onun erdemi, cesareti ve heybetini ön plana çıkarmaktadır.

Osman Bektaş divanının son kasidesinde Muhammed Emin Paşa'yı aşağıdaki beyitlerle şöyle metheder¹¹⁷: [Tavîl]

بَدَا كَوَكَبُ الْإِقْبَالِ فِي أَفْقِ النَّصْرِ	1
يُهَنِّبُكَ بِالْأَفْرَاحِ يَا مَلِكَ الْعَصْرِ	
تَأَلَّلَا بِالْفَتْحِ الْمُبِينِ جَبِينُهُ	2
فَفَاضَ عَلَى وَجْهِ الْعُلَى رَوْثُ الْبَشْرِ	
وَهَبَّتْ رِيَا حُومَةَ الْوَعَى	3
بَحْرُ دُبُولِ الْفَحْرِ طَيِّبَةُ النَّشْرِ	

¹¹⁷ es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektaş*, s. 128-129.

4	لِنُصْرَتِكَ الْأَمْلَاقُ جَاءَتْ سَرِيعَةً	تَهْرُ لِيَوَاءَ الْحَمْدِ فِي رَاحَةِ الشُّكْرِ
5	بِأَعْطَافِهِمْ مِنْ نَسِجِ دَاوُدَ حُلَّةٌ	طِرَازٌ هَا الْمَرْجَانُ فِي حَلْقِ الشَّدْرِ
6	طَلَبْتَ زَفِيْعَ الْمَجْدِ بِأَهْمَةِ الَّتِي	يُقَصِّرُ عَنْ إِدْرَاكِهَا فَلَقُ الْفَجْرِ
7	رَكِبْتَ عَلَى حُوتِ السَّمَاءِ مُشَمَّرًا	وَعُمْتَ بِحَارِ النَّفْعِ فِي طَلَبِ الْفَجْرِ
8	فَحَاطَتْ بِكَ الْأَقْمَارُ فِي أَنْجُمِ الْفَنَاءِ	وَمَدَّ عَلَيْكَ النَّسْرُ أَجْنِحَةَ الْيُسْرِ
9	وَجِئْتَ إِلَى تَهْرِ الْمَجْرَةِ فِي الدُّجَى	فَصَبَّرْتَ فِيهِ سَاعِدَ السَّيْفِ كَالْجِسْرِ
10	حَصَدْتَ بِسَيْفِ النَّصْرِ سُنْبُلَةَ الْعِدَى	فَلَقَطَ مِنْقَارُ الْفَنَاءِ هَامَةَ الْكُفْرِ
11	إِذَا صَوَّرَ الْأَبْطَالُ ضَرْبَكَ فِي الطَّلَى	رَأَيْتَ حَيَالَ الْوَهْمِ يَسْبُحُ بِالْفِكْرِ
12	فَطَارُوا مَعَ الْكُدْرِيِّ فِي غَسَقِ الدُّجَى	فَأَذْرَكْتَهُمْ فِي فَيْلَقِ النَّصْرِ كَالصَّفْرِ
13	لَبَسْتَ مِنَ الصَّبْرِ الْجَمِيلِ سَوَابِعًا	فَأَوْرَدْتَهُمْ ضَرْبًا أَمْرًا مِنَ الصَّبْرِ
14	فَوَلَّوْا حَيَازِي نَاكِسِينَ رُؤُوسَهُمْ	يَجْرُونَ أَدْيَالَ التَّدَامَةِ وَالْحُسْرِ

1. Ey zamanın meliki! Kurtuluş yıldızı, sana mutluluklar dileyerek zafer ufkundan görüldü.

2. Feth-i mübînle alını parladı, böylece yüceliğin yüzüne mutluluğun parıltısı boşaldı.

3. Savaşın koptuğu yerde zafer rüzgarları övünç eteklerini sürüyerek ve güzel kokular yayarak esti.

4. Melekler hamd sancağını şükür elinde sallayarak sana yardım için hızlıca geldiler.

5. Üzerlerinde, altın halkalarında mercan bulunan Davud dokuması tarzında bir elbise vardır.

6. Fecrin şafağının, ulaşmada eksik kaldığı yüksek şerefi kararlılıkla istedin.

7. Balık burcuna kararlı bir şekilde bindin (kesin olarak savaşa karar verdin) ve toz denizinde övüncü talep etmek için yüzdün.

8. Böylece aylar(etrafındaki yiğitler) seni kanâ yıldızları içinde(parlak mızrak uçlarıyla) kuşattı ve nesr¹¹⁸(talih kuşu)senin üzerine talih kanatlarını yaydı.

9. Geceleyin samanyolunun nehrine (savaş meydanına) geldin, hemen onda kılıcın kabzasını köprü gibi yaptın.

10. Zafer kılıcıyla düşmanların başağını (başlarını) hasat ettin. Böylece mızrakların gagası da küfrün başını yerden topladı.

11. Kahramanlar senin boyunlara vuruşunu tasvir ettiğinde, vesvesenin hayalinin (onların) fikir (lerin)de yüzdüğünü görürsün.

12. Böylece gecenin karanlığında küdrî¹¹⁹ ile beraber uçtular, sen ise onlara zafer ordusunun içinde şahin gibi yetiştin.

13. Sabr-ı cemilden zirhlar giydin, böylece onlara sabırdan daha acı bir şey sundun.

14. Bunun üzerine başlarını eğmiş şaşkın bir şekilde, pişmanlık ve zarar eteklerini çekiştirerek geri döndüler.

Yukarıdaki ilk bölümü aktarılan kaside Osman Bektaş'ın, Sincar halkıyla savaşan ve zaferle dönen Muhammed Emin Paşa'yı medih için yazdığı kasidedir.¹²⁰ Böyle olunca Osman Bektaş adı geçen Paşa'yı savaştaki yiğitliği ve cesaretiyle övmekte ve onun düşmanlarının gözüne korku salan bir yiğit oluşunu da vurgulamaktadır. Bu kasidede Osman Bektaş'ın memduhunu Peygamber Efendimizde olduğu gibi meleklerce desteklenen, ilahi yardıma mazhar olan bir komutan olarak tasvir etmesi ve medhini pek çok gök cismini zikrederek zenginleştirmesi dikkat çekmektedir.

Osman Bektaş yukarıdaki ilk bölümü verilen kasidenin devamında memduhunu cömertliği ile överken ihsan dağıtmadaki adaletine de vurgu yapmaktadır:

¹¹⁸ Kuş şeklinde iki yıldızdır. (es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 128-129.)

¹¹⁹ Kül rengi, boynu sarı bir kuş türüdür.

¹²⁰ Bkz. Osman Bektaş el-Mevşilî, *Dîvânu Osman Bektaş el-Mevşilî*, s. 231-233.

رَجَعْتَ وَقَسَمْتَ الْعَنَائِمَ بَيْنَنَا	15
فَصَحَّحْتَ فِيهَا قِسْمَةَ الْكَسْرِ وَالْجُرِّ	
نَعَمْ تَهَبُ الْحَيْثُ الْعِثَاقَ وَإِنْ عَلَتْ	16
وَتُبَدِّلُ بِالْيُسْرِ الْمُنِيرِ دُجَى الْعُسْرِ	
رَأَيْتُ الْبِحَارَ السَّبْعَ يَا جَوْهَرَ التَّدَى	17
بِكَفِّكَ تَجْرِي مِنْ أَنَامِلِكَ الْعُسْرِ	
إِذَا مَا سَرَتْ سَفُنُ امْتِدَاحِي مَدَدَهَا	18
وَأَجْرَيْتَهَا مِنْ جُودِ كَفِّكَ فِي بَحْرِ	
تَأَخَّرْتُ فِي نَظْمِ الْمَدِيحِ لِأَنِّي	19
عَلِمْتُ بِأَنَّ الْحِلْمَ مِنْ شِيَمِ الْحُرِّ	
لِيُهْنِكَ نَصْرُ سَعْدِهِ ذَابِحِ الْعَدَى	20
وَفَتَحَ عَلَا إِكْلِيلُهُ جِبْهَةَ الْبَدْرِ	
فَلَا بَرِحَتْ فِيكَ الْعُيُونُ قَرِيرَةً	21
وَلَا زَالَ فِيكَ الْمُلْكُ مُنْشَرِحِ الصَّدْرِ	

15. Döndün ve ganimetleri aramızda paylaştırdın böylece onda parçalama ve onarma taksimini doğru yaptın. (Adil bir paylaşım yaptın)

16. Evet sen pahalı olsalar da soylu atları hibe eder, zorluğun karanlığını parlak kolaylıkla değiştirirsin.

17. Ey cömertliğin kaynağı, ben yedi denizin, senin iki elinde on parmağının arasından aktığını gördüm.

18. Benim medih gemilerim gece yürüse sen onları çeker ve iki elinin cömertliğinden dolayı bir denizde yürütürsün.

Görüldüğü üzere Osman Bektaş divanında gerek Celîlî ailesinin fertlerini çoğul ifadeler kullanarak, gerekse kasidelerinin başında ya da kasidelerin içinde isimlerini zikretmek suretiyle aynı ailenin bir ferdini methetmiştir. Şairin, çoğu zaman mübalağaya kaçan ifadelerle bu üslubu kullandığı, muhatabını överken de yer yer halini arz edip ondan atıyye isteğinde bulunduğu ve kendini de bu arada Hassân b. Sabit, Nâbiğa ez-Zübeyânî vb. meşhur şairlerle kıyaslayarak fahra yer verdiği görülmektedir.

1.4. Tekessüp Şiiri

Osman Bektaş klasik Arap şiirinde görülen ve özellikle Abbasîler döneminde belirgin hale gelen tekessüp şiiri söyleme geleneğini sürdüren bir şairdir. O, şairliği bir meslek olarak icra etmiş, yanlarında bulunduğu Celîlî ailesinin fertleri için medih şiirleri söyleyerek geçimini temin etmiştir.

Osman Bektaş Hz. Peygamberi methettiği şiirler dışındaki diğer medih şiirlerinde şöyle bir üslup kullanmıştır: Genelde kasideye klasik şiirin bir üslubu olan gazel ile başlama usulünü kullanmış, gazelin bitiminde güzel bir geçişle (husnu't tahallus) medhe geçerek memduhunun övgüye değer vasıflarını –çoğu zaman da mübalağalı bir üslupla- zikretmiş, sonrasında bazen şiirini övmek suretiyle, bazen doğrudan hitap yoluyla dikkatleri üzerine çekmeye çalışmış, bunun arkasından halinin kötü oluşunu ve yardıma muhtaç olduğunu zikretmiştir. Bazı kasidelerde de halini arzdan sonra memduhunu kasidenin söyleniş yeri ve zamanına uygun olarak tebrik etmiş kasidenin en sonunda da memduhuna dua etmiş ve hatimeyi bu şekilde yapmıştır.

Şairlerin özellikle devlet büyüklerini türlü özellikleri ile övdükleri methiye şiirlerindeki asıl amaçları memduhlarından atiyeye (bağış, ihsan) almak, onlardan maddi menfaat sağlamaktır. Osman Bektaş divanında yer alan kasidelerinin çoğunda Osmanlı devletinin gerileme dönemine tekabül eden 1726-1834 yılları arasında Musul'da yerel yönetimi elinde bulunduran Celîlî ailesinin yanında kalmış onların meclislerine, gezilerine ve hatta uzun mesafeli seferlerine iştirak etmiş ve divanından anlaşıldığı kadarıyla gelir getirici başka bir işle meşgul olmamıştır. Onun bu durumu, hayatını idame ettirmek için adı geçen ailenin fertlerini methederek bir takım atiyeler beklentisi içine girmesine sebep olmuştur.

Osman Bektaş divanında yer alan kasidelerinde bazen sadece halini arz ederek, bazen de halini arzın yanında memduhundan kendisine acımasını ve ihsanda bulunmasını isteyerek amacını ortaya koymuştur.

Osman Bektaş Süleyman Paşa'yı medih için yazdığı kasidenin son bölümünde onun sülalesi olan Celiloğullarını medhe geçer ve onları methettiği beyitlerin bir bölümünde onlara da halini arz etmekten geri durmaz¹²¹: [Remel]

أُرْخِصَ الحُسَّادَ سِغْرِي فَعَلَّتْ	نَارُ قَلْبِي حَيْثُ لَمْ يَعْقُبَهُ رَيْحُ	48
فَادْبُحُوا حَظِّي الَّذِي أَنْسَأَكُمُوا	حَاجَتِي فِي خَنْجَرِ الجُودِ وَضَحُوا	49
إِنَّ ظِيَّ أَنْتُمْ لَمْ تُخْلِفُوا أَلْ	وَعَدَ يَا أَهْلَ الوَفَا لَوْ كَانَ مَرْخُ	50
وَأَعِينُونِي عَلَى دَهْرِي الَّذِي	هُوَ أَعَدَى مِنْ عَدُوِّي وَأَشْحُ	51
وَأَزِيحُوا كُرْبِي إِيَّيْكُمْ بِكُمْ	أَكْثَرَ الْأَتْبَاعِ لِي شُكْرُ وَمَدْحُ	52
وَاعْنَمُوا مَدْحًا بِهِ لَمْ يَتَّفِقْ	بِابْنِ فَرُوحِ لِفَتْحِ اللَّهِ فَتَحْ	53
لَا عَدَتْ خِلْعَتُكُمْ عِطْفِي وَلَا	عَادَ عَنْ خِدْمَتِكُمْ لِلْعَيْنِ لَمْحُ	54

48. Benim kıymetim hasetçileri ucuzlattı (değersiz kıldı), öyle ki kalbimin ateşi kazancın kendisini takip etmediği bir şekilde değer kazandı .

49. İhtiyacımı size unutturan talihimi cömertlik hançeriyle kesin ve kurban edin.(Cömertliğinizle benim kötü talihimi ortadan kaldırın)

50. Ey vefa ehli! Şaka ile bile olsa sözünüze aykırı davranmayacağınız kanaatindeyim.

51. Düşmanımdan daha düşman ve cimri olan zamanım (alın yazım) hususunda bana yardım edin.

52. Benim sıkıntımı kaldırın ben size en çok tabi olanım, teşekkür de medih de bana aittir.

53. Fethullah (İbnu'n-Nehhâs)'ın İbn Ferrûh'a (yazıp da) başarılı olmadığı (başarılı) bir medhi ganimet olarak al.

54. Hil'atiniz bedenimi terk etmesin ve gözün kısa bir bakışı bile sizin hizmetinizden geri dönmesin.

¹²¹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 98.

Yukarıdaki beyitlerde Osman Bektaş'ın Celîlî ailesinin bazı fertlerinden atiyye konusunda söz aldığı ve bu sözlerini onlara hatırlattığı anlaşılmaktadır.

Osman Bektaş memduhuna halini arz ederken her zaman atiyye isteğini ortaya koymamış bazen teşekkürünü ifade için bu üslubu kullanmıştır. Şu beyitlerde Muhammed Paşa'yı bir yandan methederken bir yandan ona olan şükranını şöyle ifade eder:¹²² [Vâfir]

47	أَلَا يَا أَيُّهَا الشَّهْمُ الْمُفَدَّى	بِأَفْعِدَةٍ	الْعَبْدَى	وَالْمَوْلَى
48	وَيَا ابْنَ جَلَا النَّوَالِ وَلَا أُكْتَى	وَطَلَّاعَ	السَّحَاءِ	وَلَا أُعَايَ
49	لَقَدْ دَاوَى طَبِيبٌ نَدَاكَ ضَرْبِي	فَأَشْفَى	الْقَلْبَ	مِنْ دَاءِ غُضَالِ
50	وَسَمَّنَ بِالْعَطَا جِسْمِي إِلَى أَنْ	حَشِيثَ	السَّمْنِ	مِنْ بَعْدِ الْهَزَالِ
51	لِتَهْنِكَ صِحَّةٌ وَدَوَامٌ أَمْنِ	وَعَافِيَةٌ	تَخْصُكَ	بِاعْتِدَالِ
52	فَلَا زَالَتْ لَكَ الْأَيَّامُ تَدْعُو	بِطُولِ	الْعُمْرِ	فِي جُنْحِ اللَّيَالِي
53	وَلَا بَرِحَتْ جَمِيعُ النَّاسِ تُثْنِي	عَلَيْكَ	مِنْ	الْأَوَاخِرِ وَالْأَوَالِي

47. Elbetteki ey kendisine köle ve efendilerin kalplerinin kendisine feda edildiği eli açık kişi!

48. Ve ey kazancın tanınmış kişisi! Kinaye yapmıyorum, (Ey) cömertliğin zirvesindeki kişi! Mübalağa etmiyorum.

49. Şüphesiz cömertliğinin doktoru sıkıntımı tedavi etmiş, kalbe de devasız hastalıktan şifa vermiştir.

50. Bedenim ihsan ile semizleşti, öyle ki aşırı zayıflıktan sonra şişmanlamaktan korktum.

51. Sağlık, daimi güvenlik ve istikamet üzere olmayı sana has kılan afiyet. sana mutluluk versin.

¹²² es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 175.

52. *Günler uzun ömürlü olman hususunda, gecelerin karanlığında sana dua etmeye devam etsin*

53. *Sonrakilerden ve öncekilerden tüm insanlar da seni övmeye devam etsin.*

Osman Bektaş türlü sıkıntılara düştüğü bir dönemde Muhammed Paşa'ya yazdığı bir medih şiirinin son bölümlerinde halini ona şöyle arz eder¹²³: [Basît]

39 مَوْلَايَ يَا مَلِكَ الدُّنْيَا وَسَيِّدَهَا وَالْمَاجِدُ الطَّاهِرُ الْمُرِّيُّ بِكُلِّ نَقِي

40 أَهْلَ غَرِيْبَةٍ أَشْعَارٍ فَقَدْ بَرَزَتْ إِلَيْكَ فِي بَكْرِ فِكْرِ غَيْرِ مُخْتَرِقِ

41 بَدِيعَةٌ فِي سِوَاكُمْ لَوْ أَتَيْتُ بِهَا لَكُنْتُ مُنْتَسِبًا لِلْكَذِبِ وَالْمَلَقِ

39. *Efendim, Ey dünyanın meliki ve efendisi! Şerefli, temiz ve her türlü boş konuşmaya kulak asmayan kişi.*

40. *Sana yönelmiş ve alevlenmemiş bir fikirden yeni ortaya çıkmış olağandışı şiirleri hoş karşıla.*

41. *Ben sizin dışınızdakiler hakkında güzel bir söz söylersem yalana ve yağcılığa intisap etmiş olurum.*

Osman Bektaş yukarıda örnek olarak aktarılan beyitlerde Muhammed Paşa'ya daha önce başkası için söylenmemiş şiirlerini söylediğini ifade etmekte, bunları şayet başkasına söylemiş ya da söyleyecek olursa yalancılık ve dalkavukluk etmiş olacağını belirterek memduhu Muhammed Paşa'ya karşı ifadelerinin gerçeği yansıttığını ortaya koymakta, bu şekilde halini arz eden şair memduhunun kendisine iyilik ve ihsanda bulunmasını ummaktadır.

Osman Bektaş aşağıdaki beyitlerde Süleyman Paşa'yı medhinin arkasından ihsan isteğinde bulunur¹²⁴: [Tavîl]

63 أَبَا الْفَضْلِ يَا مَنْ أَعْرَقَ الْأَرْضَ جُودُهُ بِبَحْرِ نَوَالٍ مَدُّهُ غَيْرُ جَارِرِ

64 دَحَوْتُ جَمِيعَ الْأَرْضِ خُبْرًا فَلَمْ أَجِدْ سِوَاكَ لِكَسْرِي فِي الْبَرَائِيَا بِجَابِرِ

¹²³ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 154.

¹²⁴ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 127.

- 65 وَلَمْ أَرِ لِي غَيْرَ الْمَدِيحِ وَسِيْلَةً إِلَيْكَ فَرَصَعْتُ الثَّنَا بِالْجَوَاهِرِ
66 وَإِنِّي لِأَرْجُو عَاجِلًا أَنْ تَسْرِبَنِي فَمَا الْمَالُ إِلَّا مِثْلُ قَلَمِ الْأَطَافِرِ

63. *Ey ihsan denizinin cezirsiz meddiyle (hiç eksilmeyen), cömertliği yeryüzünü kaplayan, erdemin babası.*

64. *Yeryüzünün tümünü tecrübe yönünden yaydım (yeryüzünü araştırdım), kırığımlı senden başka onaracak kimse bulamadım.*

65. *Medihten başka sana ulaşacak bir vesile görmedim, bundan dolayı övgüyü mücevherlerle süsledim.*

66. *Hemen beni sevindirmeni dilerim, (senin için) mal (infak etmek) ancak turnak kesmek gibidir.*

Şu beyitlerde Osman Bektaş memduhu Muhammed Paşa'ya durumunu arz eder ve ondan atıyye isteğinde bulunur¹²⁵: [Hafîf]

- 100 أَنْتَ لَا غَيْرَ يَا مُحَمَّدَ سُؤْلِي وَرَجَائِي إِذَا تَكَلَّمْتَ سُؤْلًا
101 لَسْتُ أَنْبِئُ سِوَى جَنَابِكَ شَهْمًا مَنْ يَرَى الْبَحْرَ يَسْتَقْبِلُ السُّؤْلًا
102 فَاسْتَقْبِنِي مِنْ سَحَابِ جُودِكَ غَيْثًا إِنَّ زَرْعِي يَشْكُو الظَّمَا وَالذُّبُولَا
103 أَيْنَ أَلْقَى سِوَاكَ شَافٍ لِدَاءٍ كَانَ بِالذُّعْرِ شَرُّهُ مُسْتَطِيلَا
104 لَيْسَ تَلْقَى لَكَ الْمَعَالِي نَظِيرًا فِي الْبَرَايَا إِلَّا إِذَا كُنَّ حَوْلَا
105 إِنَّ كَشَفَ الْغِطَاءِ غَيْرُ مُخْلِجٍ بَعْفَانِي فَكَيْفَ أَحْسَى جَهْلَا
106 وَعَلَى شَرْحِ عِلَّةٍ لِطَيْبٍ يَعْرِفُ الدَّاءَ مَنْ يَدُمُّ عَلَيْهِ عَالِيَا
107 دُمْتُ لِي عَنْ سُؤَالِ غَيْرِكَ كَافٍ وَمَا أَبْتَعِيهِ مِنْكَ كَفِيَا

100. *Ey Muhammed bir isteği yüklendiğinde, yalnız sen benim dileğim ve ümidimsin.*

101. *Senden başkasını eli açık olarak istemem, denizi gören selleri azımsar.*

¹²⁵ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 167.

102. Beni cömertlik bulutunun yağmuruyla sula. Şüphesiz ekinim susuz kalmaktan ve kurumaktan şikayet ediyor.

103. Dehşet saçacak şekilde şerri yayılmış bir hastalığa senden başka şifa arz edecek şifacı nerededir.

104. Yücelikler şaşı olmadıkları sürece, sana insanlar arasında bir benzer getirmeye girişmez.

105. Şüphesiz örtüyü iffetimle açmak (iffetli bir şekilde durumumu arz etmem) utanç verici değildir, böyle olunca nasıl olur da bir ahmaktan çekinirim.

106. Ve bir hastalığı bir doktora açıklamak (utanç verici değildir, öyleyse) bir hastayı kim kınayabilir.

107. Senden başkasından isteme hususunda bana yeterli ve senden ümit ettiğim şeyler için de kefil olarak kalasın.

Osman Bektaş yukarıdaki beyitlerde memduhu Muhammed Paşa'yı, halini arz edebileceği tek merci olarak gördüğünü ortaya koymaktadır. Bir kişiden bir takım atıyyeler istemek başkaları tarafından kınanırken, şair ihtiyaçlarını iffetli bir şekilde istemeyi, hastanın doktoruna hastalığını anlatmasına benzeterek bunda kınanacak bir durum olmadığını dile getirmektedir.

Osman Bektaş medih konulu bazı kasidelerinde i'tizar (özür dileme) ifade eden beyitlere yer vermiştir. Şu beyitte medhi geç yapmaktan ötürü özrünü şöyle beyan eder¹²⁶: [Tavîl]

19 تَأَخَّرْتُ فِي نَظْمِ الْمَدِيحِ لِأَنِّي عَلِمْتُ بِأَنَّ الْحِلْمَ مِنْ شَيْبِ الْخُرِّ

19. Medih nazmetmede geç kaldım çünkü ben bildim ki teenni ile hareket etmek hür insanın mizacındandır.

Yukarıdaki beyitte şairin, elde ettiği zafer sonrasında Muhammed Emin Paşa'yı diğer şairlere göre biraz geç methettiği anlaşılmakta, söylediği bu beyitle bir

¹²⁶ es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektaş*, s. 129.

yandan özrünü beyan ederken bir yandan da kendini överek dikkat çekmeye çalıştığı anlaşılmaktadır.

Şu beyitlerde de Osman Bektaş, Muhammed Paşa'dan itizarda bulunur¹²⁷:

[Hafif]

92	يَا أَمِيرَ الْوَرَى وَمَنْ بِالْعَطَايَا	مَلَأَ الْخَافِقَيْنِ عَرْضًا وَطُولًا
93	لَا تَلْمَنِي إِذَا أَعْجَزْتُ عَنِ الْمَدِّ	حِ وَلمَ أَحْصِ فَضْلَكَ الْمَسْبُوبًا
94	إِنَّ فِي الْمَوْجِ لِلْعَرِيقِ لَعُدْرًا	إِنْ يُضَيِّعُ تَعْدَادُهُ الْمُسْتَحِيلًا
95	هَلْ لِعُدْرِي يَا بَنَ الْأَمِينِ قَبُولُ	إِنِّي صُعْتُ فِيكَ مَدْحًا جَمِيلًا
96	وَقَرِيضٍ وَشَيْئُهُ فِيكَ بِالْمَدِّ	حِ فَأَضْحَى عَنِ الرِّيَاضِ بَدِيلًا
97	لَيْسَ كُلُّ الْقَرِيضِ يَقْبَلُهُ السَّمُّ	عِ وَلَا كُلُّ شَاعِرٍ مَقْبُولًا
98	إِنَّ بَعْضَ الْقَرِيضِ تَلْقَاهُ أَحْكَأ	مَاءً وَبَعْضَ الْقَرِيضِ قَالًا وَقِيَالًا
99	مِنْهُ مَا تَسْحَرُ الْعُقُولَ مَعَانِيهِ	وَمِنْهُ مَا لَمْ يَكُنْ مَعْفُوبًا

92. *Ey insanların emiri ve atiyyelerle iki ufku enine boyuna dolduran kişi*

93. *Medhinden aciz kalır ve bol ihsanını sayamazsam beni kınama.*

94. *Sayısı, imkansız kaybetmişse (çok fazla ise) boğulmakta olanın dalga konusunda özrü vardır. (Boğulmakta olan nasıl dalgaya karşı koyamazsa bende senin ihsanın karşısında öyleyim)*

95. *Ey Emîn'in oğlu özrümün senin katında kabulü var mıdır? Muhakkak ben senin hakkında güzel bir medih yazdım.*

96. *Senin hakkında medihle döşediğim ve böylece bahçelere bedel olan bir şiirin (senin katında kabulü var mıdır?)*

97. *Her şiiri kulak kabul etmez ve her şair de makbul değildir.*

98. *Şüphesiz bazı şiirleri ahkâm (sağlam bilgi), bazı şiirleri ise kîlü kâl olarak bulursun.*

¹²⁷ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 166-167.

99. *Ondan, anlamları akılları büyüleyenleri olduğu gibi, makul olmayanları da vardır.*

Osman Bektaş'ın dini şiirler içinde sayılabilecek medihleri dışında kalan medihlerinin genel özellikleri şu şekilde özetlenebilir: Şair medih şiirlerine klasik Arap şiirinde olduğu gibi genelde gazel ile başlamaktadır. Gazelden sonra güzel bir tahallusta bulunarak medhe geçmekte, memduhunu yine klasik Arap şiirinde görülen konulara bağlı kalarak övmektedir. Şairin hemen hemen bütün medih şiirlerinin son bölümünü halini arz, kötü giden durumundan şikayet ve atıyye isteği oluşturmakta ve şair, memduhuna dua ile kasideyi sonlandırmaktadır.

2. Gazel

Gazel kelimesi sözlükte 'genç erkeklerin genç kızlarla konuşmaları' şeklinde tanımlanmaktadır.¹²⁸ Gazel ıstılahta, şairin bir kadından söz etmesi, sevgi vb. duygulardan kaynaklanan içindeki heyecanı dışa vurması, güzellik ve cazibesini nitelemesi, ayrılığından duyduğu acı ve özlem sebebiyle ortaya çıkan kederi, randevulara gelmemesi ve sözlerini tutmaması dolayısıyla sitemini ifade etmesidir.¹²⁹

Arap edebiyatında gazel bir nazım şekli olmayıp kasidelerin başında aşktan sevgiliden söz eden bölümlere verilen addır ve "nesib" karşılığında kullanılmıştır.¹³⁰

Gazelin esas konusu aşk ve sevgili, sevgilinin güzelliği, ona duyulan hasret, bu hasretten dolayı çekilen üzüntü ve bu konulara ilaveten şarap ve tabiat güzellikleridir. XVIII. yüzyıldan sonra gazelin konusu daha da genişlemiştir.¹³¹

Kemal Halaylî, *Cemheratu Ravâi 'i'l-Ġazel fi 'ş-Şi 'ri'l-'Arabî* isimli eserinde gazelin, şairin duygularını aşırı derecede ortaya koyduğu ve bir çiçekten başka çiçeğe konan bal arısı misali tek bir sevgili yerine başka başka kadınlardan bahseden aşırı müstehcen gazel şeklinde tanımlanabilecek ibâhî gazel, şairin aşk ve özlem gibi

¹²⁸ el-Halil b. Ahmed el-Ferâhidî, *Kitâbu'l-'Ayn*, IV, 383.

¹²⁹ Kemal Halaylî, *Cemheratu Ravâi 'i'l-Ġazel fi 'ş-Şi 'ri'l-'Arabî*, el-Muessesetu'l-'Arabiyye li'd-Dirâsâti ve'n-Neşr, Beyrut, 1993, s. 11.

¹³⁰ Halûk İpekten, "Gazel", *DİA*, Ankara, 1996, XIII, 440.

¹³¹ İpekten, "Gazel", *DİA*, XIII, 441.

duygularının derinliğini ifade ettiği, içerisinde iffet ve sadakat barındıran uzrî (afif) gazel ve yukarıdaki ikisi arasında yer alan ve şairin aşırı müstehcen ifadelere kaçmaksızın sevdiğinin bazı uzuvlarından bahsettiği üç türü olduğunu belirtir.¹³²

Osman Bektaş'ın divanında gazelin yukarıdaki türlerinden ibâhî gazele birkaç beyit dışında rastlanılmamaktadır. Uzrî/afif gazel ve hissi gazel olarak adlandırılan türler ise güzel örnekleriyle divanda yer almaktadır.

2.1. Hissî Gazel

Kemal Hıalaylî'nin ismini zikretmeden özelliklerini ve içeriğini açıkladığı hissî gazel, şairin belli bir aşk tecrübesine dayalı olmadan, aşırı müstehcen ifadelere kaçmaksızın kadının bazı uzuvlarından bahsettiği gazel türüdür. Bu gazel türü genellikle şiirde müstakil bir konu olarak değil de edebî geleneğe de uygun olarak ana konudan önce mukaddimede yer verilen ve şairin bir tahallus ile kendisinden ana konuya geçiş yaptığı bölümdür.¹³³

Osman Bektaş divanında hissi gazele dair güzel örnekler sunmuştur. Şair hissi gazellerinde en çok sevgiliye ait yüz, boy/endam, kaş, göz, bakış/tavır, ben, saç vb. özellikleri ele alır.

2.1.1. Yanak

Osman Bektaş'ın hissi gazelde en çok dile getirdiği uzuvlardan birisi sevdiğinin yanağıdır. Şair sevdiğinin yüzünü kırmızılık şeklinde tanımlanabilecek *نُعْمَانٌ* kelimesiyle birlikte sıkça zikretmiştir. Şu beyit bunun örneklerinden birisidir¹³⁴:

[Remel]

22 وَعَلَى نُعْمَانٍ حَدَّيْهَا بَدَا مُنْدِرٌ مِنْ أَسْوَدِ الْحَالِ يُلْحِ

22. İki yanağındaki kızılığın üzerinde ısrar eden, siyah benden bir uyarıcı meydana çıkmıştır.

¹³² Kemal Hıalaylî, *Cemheratu Ravâi 'i'l-Ġazel fi 'ş-Şi'ri'l-'Arabî*, s. 13-14.

¹³³ Kemal Hıalaylî, *Cemheratu Ravâi 'i'l-Ġazel fi 'ş-Şi'ri'l-'Arabî*, s. 14.

¹³⁴ es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektaş*, s. 97.

Şu beyitte de Osman Bektaş sevdiğinin yüzünü parlaklık yönünden dinara benzetir¹³⁵: [Vâfir]

10 لَهُ خَالٌ عَلَى دِينَارٍ خَدِّ صَرَفْتُ بِحُبِّهِ مِنْهُ جَنَائِي

10. Onun yanak dinarı üzerinde bir beni vardır, ben onun sevgisinden dolayı ömrümü harcadım.

Osman Bektaş şu beyitte de sevdiğinin yanağını elmaya benzetir¹³⁶: [Vâfir]

12 وَبِي تَفَاحٍ خَدَّيْهِ تَفَكُّةٌ فَقَبْلَ الشُّرْبِ قَدْ حَمِدَ الطَّعَامَ

12. Yanaklarının elmasında zevk alma vardır, zira daha içmeden yiyeceğe hamedilmiştir. (Görür görmez tadına varılır)

2.1.2. Ben

Osman Bektaş kendisi için gazel söylediği güzelin yüzündeki beni pek çok beyitte zikretmiştir.

Şu beyitte şair, sevdiğinin benini misk kabına benzetir¹³⁷: [Vâfir]

6 فَتَاءٌ مِثْلُ فُرْصِ الْمِسْكِ خَالٌ لَهَا مِنْ فَوْقِ صَحْنِ الْخَدِّ خَالِي

6. Bir genç kızdır, yanağında misk kabına benzer güzel bir beni vardır.

Osman Bektaş şu beyitte de sevdiğinin yüzündeki beni ayın üzerindeki siyahlığa benzetir¹³⁸: [Tavîl]

7 وَمُنْدِرٌ حُسْنٍ عَمَّ نُعْمَانَ خَدَّيْهَا بِأَسْوَدِ خَالٍ يَحْكِي عَنْ كُلْفَةِ الْبَدْرِ

7. Bir güzellik uyarıcısı, dolunayın lekesine benzeyen siyah bir ben ile yanağının gelinciğine yayılmıştır.

¹³⁵ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 200.

¹³⁶ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 184.

¹³⁷ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 173.

¹³⁸ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 131.

Şu beyitte Osman Bektaş sevdiğinin yüzündeki beni Bilal-i Habeşi hazretlerine benzeterek şöyle bir anlatım yapmıştır¹³⁹: [Remel]

13 أَذَّنَ الْقَلْبُ بَيْنِي مُدًّا بَدَا لِبِلَالِ الْحَالِ مِنْ خَدَّيْهِ صُبْحُ

13. Sabah, yanaklarından belirlediğinden beri kalp, Bilâl (gibi siyah) bene ayrılığımı haber verdi.

Osman Bektaş şu beyitte de sevdiğinin yanağındaki beni şöyle tasvir eder¹⁴⁰: [Basît]

8 بَيْنَ الشَّقِيقِ وَخَدَّيْهَا مُشَابَهَةٌ كِلَاهُمَا فَوْقَهُ حَالٌ مِنَ السَّبْحِ

8. Gelincik ve her iki yanağı arasında benzerlik vardır, onun üzerinde kara amberden bir ben vardır.

Şair yukarıdaki beyitte sevdiğinin yanaklarını gelinciğe benzetirken yanakların üzerindeki beni de gelinciğin ortasındaki siyahlığa benzetir.

Şu beyitte Osman Bektaş sevdiğinin kaşını Arapçadaki nûn harfine üzerindeki beni de bu harfin üstündeki noktaya benzetir:¹⁴¹

30 عَرِيَّةٌ فِي نُونٍ حَاجِبِهَا هَا بِالْحَالِ إِعْجَامٌ وَحُسْنٌ مَسَاقِ

30. (O) bir Arap(kızı)dır, kaşının nununda ben ile (konulmuş) bir nokta ve güzel bir akış vardır.

2.1.3. Kaş

Osman Bektaş kendisi için gazel yazdığı güzelin kaşını bazen nun harfine bazen de ok fırlatan yaylara benzeterek anlatır. Bu anlatımda sevdiğinde şairi en çok etkileyen unsurlarlardan birinin onun kaşları olduğu anlaşılmaktadır.

¹³⁹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 96.

¹⁴⁰ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 94.

¹⁴¹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 156.

Osman Bektaş şu beyitte sevdiğinin nun harfine benzeyen kaşının kavisli şeklinin gözlerine kattığı güzelliği şöyle tasvir eder¹⁴²: [Basît]

1 مَا خَطَّ حَاجِبُهَا كَالنُّونِ فِي عَوَجٍ إِلَّا لِتَأْكِيدِ فِعْلِ الْأَعْيُنِ الدَّعِجِ

1. Kaşı, nuna benzer eğrilikteki çizgiyi ancak iri siyah gözlerin fülünü tekit için (gözün cazibesini artırmak için) çizmiştir.

Osman Bektaş'ın şu beytinde sevgilinin kaşı nun harfini miskle çizmiştir¹⁴³: [Basît]

15 مَا اخْتَطَّ بِالْمِسْكِ مِثْلَ النُّونِ حَاجِبُهَا إِلَّا لِتَأْكِيدِ فِعْلِ الْكُحْلِ وَالْكَحْلِ

15. Kaşı, nun gibi çizgiyi miskle ancak sürme çekme ve siyahlık fülünü tekid için çizmiştir.

Osman Bektaş'ın şu beyitte tasvir ettiği güzelin kaşları bitişiktir¹⁴⁴: [Basît]

6 زَنْتُ وَحَاجِبُهَا الْمُقْرُونُ يَعْجُرُنَا وَالْمَيْلُ يَرْفَعُ جَفْنَيْهَا مِنَ الْكَسْلِ

6. O, bitişik kaşları bize işaret ederken ve sürme aleti tembellikten (kapanan) göz kapaklarını kaldırırken baktı.

2.1.4. Ağız, Dudak ve Dişler

Osman Bektaş sevdiğinin ağız, dudak ve dişlerini çoğu zaman aynı beyitlerde zikretmiş, ağız ve dudakları mim harfine dişleri ise sin harfine benzeterek anlatımını pekiştirmiştir. Şu beyitte böyle bir anlatım vardır¹⁴⁵: [Tavîl]

6 لَهُ سِيْنٌ تَعْرِ حَلَّ فِي مِيمٍ مَبْسِمٍ سَقَانِيهِمَا يَوْمَ النَّوَى وَالتَّهَاجِرِ

6. Onun, ayrılık ve uzaklaşma gününde beni ikisiyle suladığı, mim (gibi) ağzına yerleşmiş, sîn (gibi) dişleri vardır.

¹⁴² es-Sâdânî, Dîvânu Osman Bektaş, s. 94.

¹⁴³ es-Sâdânî, Dîvânu Osman Bektaş, s. 171.

¹⁴⁴ es-Sâdânî, Dîvânu Osman Bektaş, s. 171.

¹⁴⁵ es-Sâdânî, Dîvânu Osman Bektaş, s. 125.

Osman Bektaş şu beyitte sevdiğinin dişlerini ve ağzını şöyle tasvir eder¹⁴⁶:

[Tavîl]

6 لها سِنَّ تُعْرِ ضَمَّهُ مِيمٌ مَبْسِمٌ سَقِيئُهُمَا يَوْمَ النَّوَى يَدِ الْهَجْرِ

6. Onun, ayrılık eliyle uzaklaşma gününde ikisiyle sulandığım, mim (gibi) ağzının kucakladığı sin (gibi) dişleri vardır.

Osman Bektaş gazel konulu şiirlerinde sevgilisinin dişlerini bazen incilerle kıyaslar ve onlardan daha değerli olduklarını belirtir bazen de onları dizilmiş incilere benzetir. Sevgilisinin dişlerini bu şekilde tasvir ettiği bir beyit şöyledir¹⁴⁷: [Vâfir]

1 طَوْتُ بَيْتَيْهَا نَشَرَ الْعَوَالِي وَأَرْحَصَ ثَغْرُهَا الدَّرَرَ الْعَوَالِي

1. Elbiseleriyle güzel koku kaplarının yayılmasını sona erdirdi, dişleri de pahalı incileri ucuzlattı. (Pahalı inçler onun dişleri yanında değersiz kaldı)

Yukarıdaki beyitte şair sevgilisinin elbiseleriyle güzel koku kabına benzettiği vücudunu örttüğünü belirtirken onun dişlerinin pahalı incilerden daha güzel olduğunu ortaya koymaktadır.

2.1.5. Saç/ Saç Lülesi

Osman Bektaş gazellerinde sevgilisinin saçıyla ilgili pek çok benzetmeler ve farklı anlatımlar ortaya koymuştur. Bu anlatımlarda onun saçını bazen siyahlığı yönünden ele alırken bazen de saçın ucundaki lüleleri kendini sokmak üzere olan akrebe benzetir.

Şu beyitte Osman Bektaş sevgilisinin saçını şöyle tasvir eder¹⁴⁸: [Hafif]

5 ذَاتُ شَعْرِ كَأَنَّهُ جُنْحٌ لَيْلٍ فِيهِ صَمْتٌ مِنَ الْخُدُودِ بُدُوراً

5. O, içerisine yanaklardan dolunaylar kattığı, gece karanlığı gibi (simsiyah) bir saçın sahibidir.

¹⁴⁶ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 131.

¹⁴⁷ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 173.

¹⁴⁸ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 118.

Yukarıdaki beyitte şair sevgilisinin saçını siyahlığını gece karanlığına benzetirken salınmış uzun saçların arasındaki yanakları da dolunaya benzetmektedir.

Osman Bektaş şu beyitte sevdiği kadının saçını şöyle tasvir eder¹⁴⁹: [Basîl]

6 بَنْتٌ عَلَى رَأْسِهَا مِنْ شَعْرِهَا كَلَلًا وَمِنْ دَوَائِبِهَا مَدَّتْ هَا طُنْبًا

6. Başının üzerine saçından cibinlikler bina etmiş, perçemlerinden de onlar için ipler uzatmıştır.

Osman Bektaş şu beyitte tasvir ettiği kadının yanaklarını parlaklık yönünden muma benzetirken, zülüflerini de o mumdan yükselen dumana benzetmek suretiyle saçının siyah oluşunu ortaya koyar¹⁵⁰:

17 يَحَالُ حُدُودُهُ الرَّائِي شُمُوعًا وَصُدْعِيهِ عَمُودِي مِنْ دُخَانِ

17. Gören onun yanaklarını mum, zülüflerini de dumandan iki sütun sanır.

Şu beyitte de Osman Bektaş kendisi için gazel söylediği güzelin saç lülesinin uçlarını vav harflerine benzetir ve onların da sevdiğinin yanağında akrep gibi kıvrılışını tasvir eder¹⁵¹: [Tavîl]

3 عَزَالُ وَعَى يَعْزُو بِوَاوَاتِ صُدْعِهِ إِذَا انْعَطَفْتُ فِي حَدِّهِ كَالْعَقَارِبِ

3. (O) yanağında akrepler gibi büzüldüğünde şakağının vavlarıyla hücum eden savaş ceylanıdır.

2.1.6. Boy ve Endam

Osman Bektaş gazellerinde tasvir ettiği sevgilisinin endamını bân ağacına ya da onun dalına benzetir.

Şu beyitte doğrudan teninin üzerine giydiği incecik elbiseyle, onun endamını bân dalına benzetir¹⁵²: [Vâfir]

¹⁴⁹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 90.

¹⁵⁰ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 200.

¹⁵¹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 91.

6 وَتَحْسَبُ فِي الْغَلَالَةِ عُصْنٌ بَانَ وَفَجْرًا فِي الْفَلَادَةِ غَيْرَ كَاذِبٍ

6. *İncecik elbise içinde (onu) bân dalı ve gerdanlığın içinde de yalancı olmayan fecr (fecd-i sadık) sanırsın.*

Sevgilisini farklı özellikleriyle tasvir eden şair şu beyitte onun endamını şöyle anlatır¹⁵³: [Hafif]

6 وَقَوَامٍ كَأَنَّهُ عُصْنٌ بَانَ قَدَرُوهُ مِنْ فَضَّةٍ تَقْدِيرًا

6. *(O, görenlerin) kesinlikle gümüşten (yapılmış olduğunu) düşündükleri, bân dalı gibi bir endam (sahibidir).*

Osman Bektaş yukarıdaki beyitte tasvir ettiği sevgilisinin endamını görenlerin gümüşten yapıldığını sandığı bir bân dalına benzetir¹⁵⁴: [Vâfir]

2 وَدَكْرَبِي الْهُوَى الْعُدْرِيَّ لَمَّا تَمَّائِلَ قَدُهُ كَالْحَيْزُرَانِ

2. *Endamı, esnek dal (kamuş, bambu) gibi salındığında bana platonik aşkı hatırlattı.*

Osman Bektaş dikkat çekici endamıyla salınan sevgilisini şöyle tasvir eder¹⁵⁵: [Tavîl]

2 وَهَزَّ لَنَا فَوْقَ النَّعَا عُصْنٌ قَامَةً فَلَمْ يَبْقَ قَلْبٌ مِنْ شَجِّ غَيْرِ طَائِرٍ

2. *Kum tepesinin üzerinden bizim için bir dal gibi endamı salladı da heyecandan uçmayan kalp kalmadı.*

Yukarıdaki beyitte şair sevdiği kadının dal gibi olan endamını görenin kalbini hoplatacak şekilde güzel olduğunu ifade eder.

¹⁵² es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 86.

¹⁵³ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 118.

¹⁵⁴ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 200.

¹⁵⁵ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 125.

2.1.7. Bakış, Cilve

Osman Bektaş gazellerinde, tasvir ettiği güzelin cilveli bakışını aşıkların yüreğini hoplatan, akıllarını başlarından alan bir özellik olarak zikreder.

Şu beyitte Osman Bektaş sevdiğinin cilvesini şöyle dile getirir¹⁵⁶: [Basît]

1 رَنَا وَفَوْقَ سَهْمِ الْعُنْجِ نَاطِرُهُ فَالسَّيْفُ لَيْسَ لَهُ حَدٌّ يُنَاطِرُهُ

1. *Baktı ve gözü cilve okunu doğrulttu, zira kılıcın onunla boy ölçüşecek bir ağzı da yoktur.*

Osman Bektaş yukarıdakine benzer şekilde, sevdiğinin cilveli bakışını ciğerine ulaşan isabetli bir oka benzetir¹⁵⁷: [Remel]

3 وَرَمَتْ بِالْعُنْجِ سَهْمًا صَائِبًا مِنْ كَجِيلٍ أَدْعَجَ فِي كَبْدِي

3. *Sürmeli iri göz(ün)den cilveyle, ciğerime isabetli bir ok fırlattı.*

Osman Bektaş şu beyitte de cilveli bakışlarıyla sevgilisini, savaş meydanında hasmına kılıcını çeken bir savaşçıya benzetir¹⁵⁸: [Basît]

4 رَمَتْ دَلَالًا فَسَلَّتْ سُودَ أَعْيُنِهَا فِي حَوْمَةِ الْعُنْجِ مِنْ أَجْفَانِهَا قُضْبًا

4. *Cilveli bir şekilde baktı ve gözlerinin siyahı göz kapaklarından cilve kapışmasında kılıçlar çıkardı.*

Şair şu beyitte de sevdiğinin cilveli bakışını yine bir kılıca benzetir¹⁵⁹: [Vâfir]

11 وَتَسْتَلِبُ النَّفُوسَ بِسَيْفِ عُنْجٍ تَشْبُ بِحِدِّهِ نَارُ الدَّلَالِ

11. *Naz ateşinin, ucuyla yangın çıkardığı bir cilve kılıcıyla canları talan eder.*

Yukarıdaki beyitlerden de anlaşılacağı üzere Osman Bektaş tasvir ettiği güzelin cilveli bakışını, hedefine ulaşarak onu delip geçen kılıç ve ok gibi delici savaş aletlerine benzetirken onun tesirini ortaya koymak istemektedir.

¹⁵⁶ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 123.

¹⁵⁷ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 108.

¹⁵⁸ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 90.

¹⁵⁹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 173.

2.2. Afif Gazel

Kendisine nispet edildiği Uzre kabilesinden dolayı uzrî gazel olarak da ifade edilen afif gazel, şairin sevdiğine beslediği derin aşk ve özlem gibi derin duyguları ifade ettiği, yer yer sevdiğine sitem ve ondan şikayet barındıran, ibarelerinde de incelik, iffet ve sadakat barındıran gazel türüdür.¹⁶⁰

Osman Bektaş'ın gazele dair yazdığı şiirlerin çoğu hissi gazel niteliğinde olmakla birlikte şair, afif gazele bazen hissi gazel niteliğindeki beyitlerin arasında bazen de müstakil olarak yer verir.

Osman Bektaş'ın ana konusu medih olan bir kasideye mukaddime olarak koyduğu afif gazel şöyledir¹⁶¹: [Basît]

يا كَعْبَةَ الْحُسَيْنِ لَوْلَا وَصَفُ مَعْنَاكِ	1	مَا جِئْتُ مُحْتَرِمًا أَسْعَى لِمَعْنَاكِ
وَلَا رَمَيْتُ جِمَارَ الشُّوقِ فِي كَبِدِي	2	لَوْلَا طَوَافُكَ فِي قَلْبِي وَمَسْعَاكِ
بَلَعْتُ أَوْجَ النَّهْيِ قَبْلَ الْبُلُوغِ وَمَا	3	أَذْرَكْتُ مِنْكَ مُنَائِي بَعْدَ إِذْرَاكِ
فَتَنَّتِ بِالْحُسَيْنِ أَلْبَابًا فَتَكَّتِ بِهَا	4	بِنَاطِرٍ مِنْكَ فَتَانٍ وَفَتَاكِ
فِي كُلِّ حَيٍّ قَتِيلٍ مِنْ هَوَاكِ فَكَمَّ	5	مِنْ مَيِّتٍ لَكَ فِي الْأَحْيَاءِ يَهْوَاكِ
مُسَلَّسُ الدَّمْعِ فِي عَيْنِي وَمُرْسَلُهُ	6	يُنْبِيكَ أَنَّ حَدِيثِي فِي سَجَايَاكِ
وَإِنَّ كُلَّ مَقَالَةٍ الْوَرَى كَذِبٌ	7	وَكُلُّ مَا نَقُولُهُ قَوْلُ أَفَّاكِ
لَيْتَ الْعَوَازِلَ لَا عَاشُوا فَكُلُّهُمْ	8	تَوَافَقُوا بَيْنَ فَتَاكِ وَهَتَاكِ
يَا طَبِيئَةً صَرَعْتَ أَسَدَ الْوَعَى وَرَعْتَ	9	حُشَّاشَةَ الْقَلْبِ عَيْنُ اللَّهِ تَرَعَاكِ
لَوْلَاكِ مَادَابَ قَلْبِي فِي الْعَرَامِ جَوَى	10	نَعَمَ وَلَا كُنْتُ أَدْرِي الْعِشْقَ لَوْلَاكِ
وَوَحَدْتُ حُبِّكَ حَتَّى لَمْ أُضِفْ مَعَهُ	11	ثَانٍ فَيَنْصِبُ لِي أَشْرَاكِ إِشْرَاكِ
أَسْرَتِ إِذْ سِرَّتْ قَلْبَ الصَّبِّ جَلَّ	12	مَنْ بِالْجَمَالِ إِلَى أَشْرَاكِ أَشْرَاكِ

1. Ey güzelliğın kabesi mananın vasfı olmasa, evine koşup ihtiramla gelmezdim.

¹⁶⁰ Kemal Halaylı, *Cemheratu Ravâi 'i'l-Gazel fi 'ş-Şi'ri'l-'Arabî*, s. 13.

¹⁶¹ es-Sâdânî, *Dîvânü Osman Bektaş*, s. 157-158.

2. *Senin tavafin ve sa'yin kalbimde olmasa yüreğimdeki aşk taşlarını atmazdım.*

3. *Olgunluk çağından önce aklın zirvesine ulaştım. Fakat anlamamdan sonra senden (gelmesini umduğum) arzularıma ulaşamadım.*

4. *Güzellikle kalpleri cezbettin. Senden (gelen) fetan ve öldürücü bir bakışla da onları kırıp geçirdin.*

5. *Her mahallede senin aşkıdan dolayı ölmüş bir kişi vardır. Diriler içinde sana aşık nice ölü vardır.*

6. *Gözümden (akan) arka arkaya ve kesintisiz gözyaşım, benim sözümün senin hasletlerin hakkında olduğunu sana haber veriyor.*

7. *İnsanların tüm sözlerinin yalan olduğunu ve tüm naklettiklerinin iftira olduğunu (haber veriyor).*

8. *Keşke kınayıcılar yaşamamış olsalardı. Çünkü onların tümü öldürücü ve insanların haysiyetine leke sürücü kişiler olarak birbirleriyle uyuşmuşlardır.*

9. *Ey savaş aslanlarını yere çalan ve kalbin son nefesini vermesine sebep olan ceylan, Allah'ın gözü senin üzerinde olsun.*

10. *Sen olmasaydın kalbim aşkla aşırı sevgiden ölmezdi, evet sen olmasaydın ben aşkı bilmezdim.*

11. *Senin sevgini tek kıldım öyle ki ona ikinciyi eklemedim. Çünkü bu, sana ortak koşmamı gerektiriyor.*

12. *Yürüdüğünde aşık kalbi esir aldın. Seni esirlerine güzellikle yürüten yüce olmuştur.*

Yukarıdaki beyitlerde şair kendisi için gazel yazdığı kişinin güzelliğinden ve bu güzelliğin kendisi dahil görenleri cezbettiği ve kendilerinden geçirdiği hususu üzerinde durmaktadır.

Yukarıdaki afif gazelden sonra şair sevdiğinin uzuvlarını tasvir eden hissi gazele yer vermekte, sonrasında afif gazele devam etmektedir.

17 لَوْلَا الْهُوَى مَا هَوَى نَجْمُ الْقَرِيضِ وَلَا أَرْحَصْتُ أَسْعَارَ أَشْعَارِي وَأَعْلَاكِ

18 وَلَا تَذَكَّرْتُ حَيْرَانَ الْعَقِيْقِ وَلَا أَجْرَيْتُهُ عُيُونِي عِنْدَ دِكْرَاكِ

19 لَا تَظْلِمِي أَحَدًا إِنْ كُنْتِ عَادِلَةً إِيَّاكَ مِنْ دَعْوَةِ الْمَظْلُومِ إِيَّاكَ

17. *Aşk olmasaydı şiirin yıldızı sönmezdi ve şiirlerimin ve senin hakkındaki medhimin değerini ucuzlatmazdım.*

18. *Akîk (vadisinin) komşularını anmazdım ve seni hatırladığımda gözlerimden onu (hatırayı) akıtmazdım. (Gözyaşı dökmezdim)*

19. *Adaletliysen kimseye zulmetme! Sakın mazlumun bedduasından sakın!*

Süleyman Paşa'yı medih için yazdığı kasidenin mukaddimesinde Osman Bektaş hissi gazelden sonra, afif gazel niteliğinde olan şu beyitlere yer verir¹⁶²:
[Basît]

17 لَوْلَاهُ مَا قُلْتُ شِعْرًا لَا وَلَا حَفِظْتُ عَيْنِي قَفَا نَبِّكَ مِنْ دِكْرِ الْأَجْبَاءِ

18 كَمْ بَعْتُ فِي وَصْلِهِ رُوحِي وَمَا رَجَحْتُ تِجَارَتِي مِثْلَ بَيْعِ الدُّرِّ بِالْمَاءِ

19 وَكَمْ شَكَّوْتُ الَّذِي أَلْقَاهُ مِنْهُ فَمَا آوَى لِقَوْلِي وَلَا أَلْوَى لِإِيْمَائِي

20 خَلَعْتُ فِيهِ عِدَارِي حِينَ أَلْبَسَنِي مِنْ هَجْرِهِ تَوْبَ إِضْءٍ وَإِضْءٍ

21 وَبِخِ الْمُحِبِّ مَتَى تَسْحُو حَبَائِئِهِ وَعُمْرُهُ بَيْنَ إِفْقَالٍ وَإِفْقَاءِ

22 إِلَامَ يَا قَلْبُ تُصْفِي الْوُدَّ ذَا مَلِكٍ مُجَسَّمًا بَيْنَ سَرَّاءٍ وَضَرَاءِ

23 إِنَّ الْحَبِيبَ وَإِنْ صَافَاكَ لَا عَجَبُ إِنَّ أَبْدَلَ الْوُدِّ فِي بُغْضٍ وَشَحْنَاءِ

24 وَاحْتِيبَتِي فَاتَ مِنْ عُمْرِي الْكَثِيرُ وَمَا بَلَعْتُ سُؤْلِي وَلَا أَكْبْتُ أَعْدَائِي

25 وَلَا وَفَى لِي خَلِيلٍ كُنْتُ أَمْنَحُهُ صَفْوُ السَّرِيرَةِ مِنْ دُونَ الْأَخْلَاءِ

¹⁶² es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 84.

17. *O olmasaydı ben ne şiir söylerdim ne de gözüm 'kıfâ nebki min zikri'l-ehıbbâ'¹⁶³ (durun sevilen kişileri hatırlamaktan dolayı ağlayalım) ı ezberlerdi.*

18. *Ona ulaşmak için kaç kere ruhumu sattım da su karşılığı inci satmak gibi ticaretim kazançsız oldu.*

19. *Karşılaştığım kişiye ondan ne kadar şikayette bulundum da sözümü kale almadı ve îmâmı da önemsemedi.*

20. *Bana terkedişi sebebiyle, yorgunluk ve zayıflık elbisesini giydirdiğinde onun uğrunda hayâmı terkettim.*

21. *Sevene yazık, ömrü kapanma ve ikram görme arasındayken sevgilileri (ona) ne zaman cömert davranacak?*

22. *Ey kalbim sevinçle hüzüün arasında şekillenen, bıktırıcı sevgiye nereye kadar sadakat göstereceksin.*

23. *Şüphesiz sevgili, sevgide sana sadık olsa da, sevgiyi buğza ve kine çevirse de şaşacak bir şey yok.*

24. *Vah benim kaybıma, ömrümün çoğu gitti de arzuma ulaşamadım düşmanlarımı kahredemedim.*

25. *Diğer dostlardan ayrı olarak kendisine gönlümü açtığım bir dost bana vefalı davranmadı.*

Osman Bektaş yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere afif gazel niteliğindeki gazellerinde sevdiğinin güzelliğini, ona olan aşkının ve hasretinin fazlalığını, ona ulaşmak için sarf ettiği çabayı ve bu çabanın sonuçsuzluğunu, çoğu zaman sevdiğinin onun bu aşkına karşılık vermediğini dile getirir. Bazen de vuslata ermiş olan şair sevdiği ile arasında geçen konuşmayı aktarır.

¹⁶³ İmruülkays'ın meşhur kasidesinin matla'nın ilk kelimeleridir.

3. Mersiye

Mersiye ölen kişinin arkasından ağlamak ve onu methetmek demektir.¹⁶⁴ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab* da raşâ ve mersiye'nin ölen kişinin arkasından ağlamak, terşiye masdarının ise ölen kişinin arkasından onu methetmek anlamına geldiğini belirtmektedir.¹⁶⁵

İbn Raşîk el-Ğayrevânî, mersiye (risâ) nin aslında medihten farkı olmadığını, aralarındaki farkın sadece mersiyede kastedilenin ölen kişi olması ve onun için “كان (idi)” veya “o şöyle şöyle iken” ifadelerinin kullanılması olduğunu ifade etmektedir.¹⁶⁶

Klasik mersiyede; ölen kişinin yitirilmesinden duyulan acı ve üzüntünün dile getirildiği ağlama bölümü, erdemlerinin anlatıldığı övgü bölümü ve duyulan acılara katlanmanın tavsiye edildiği bölüm olmak üzere üç ana bölüm vardır.¹⁶⁷ Ölünün adını anarak ağlama (nedb) ve kader inancını yansıtan ifadeler de mersiyede ana konular olarak yer alır.¹⁶⁸

Mersiye başta çocuğu, eşi, anne babası gibi aile fertleri olmak üzere sevilen şahısların arkasından söylenir. Devlet adamları, onların yakınları, ilim adamları ve hatta kendisi için mersiye yazanlar olduğu gibi sevdiği bir hayvanın arkasından, mersiye yazanlar bile olmuştur. Şehirler başta olmak üzere cansız varlıklar için mersiye söylendiği gibi gençlik için de söylenmiştir.¹⁶⁹

Mersiyeler dil ve sanat bakımından oldukça zengindir. Mersiyelerin övgü ve ağlama bölümleri beyan sanatlarının en çok kullanıldığı kısımlardır. Ölenin veya mersiye içinde bir vesileyle adı geçen kişilerin isimleriyle cinas yapılması da çok yaygındır. Ağıt yakılan kişinin adının veya bir mısran tamamının aynı mersiye içinde defalarca tekrarlanması Cahiliye devrinden beri süregelen bir gelenektir.¹⁷⁰

¹⁶⁴ el-Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, VIII, 234.

¹⁶⁵ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, XIV, 309.

¹⁶⁶ İbn Raşîk el-Ğayrevânî Ebû Ali el-Hasen el-Ezdî, *el-'Umde fi Meğâsini'ş-Şi'r ve Âdâbihî*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, 5.bs., Dâru'l-Cil, Beyrut, 1981, II, 147.

¹⁶⁷ M. Faruk Toprak, “Mersiye”, *DİA*, Ankara, 2004, XXIX, 215.

¹⁶⁸ bkz. M. Faruk Toprak, *Endülüş Şiirinde Mersiye*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2014, s. 33-43.

¹⁶⁹ Toprak, *Endülüş Şiirinde Mersiye*, s. 43-54.

¹⁷⁰ Toprak, “Mersiye”, *DİA*, XXIX, 217.

İbn Raşîk hakkında mersiye yazılan kişinin, bir kral veya büyük bir yönetici olması durumunda mersiye yazılan kişinin, duyulan derin üzüntünün yanında ölen kişiyi yüceltici ifadeler içermesinin bir usul olduğunu, mersiyede en çok zorlanılan alanın ise kadınlar ve çocuklar için mersiye söylemek olduğunu ifade etmektedir.¹⁷¹

Osman Bektaş'ın mersiyelerinde yukarıdaki açıklamaya uygun bir üslup görülmektedir. Hz. Hüseyin'e yazdığı mersiyede onun için kullandığı ifadelerle, onun yanındaki kadın ve çocuklar için kullandığı ifadeler, duygu yoğunluğu bakımından bir derece daha farklılık arz etmektedir. Aynı şekilde Muhammed Emin Paşa için yazdığı mersiyede onun kayıbından dolayı duyduğu derin hüznü ifadenin yanında yüceliğinden bahsederken, onun eşi ve Süleyman ve Muhammed Paşa'ların anneleri olan hanımefendinin arkasından yazdığı mersiyeye kattığı duygusal anlatım daha belirgin olarak görünmektedir.

3.1. Hz. Hüseyin'e Mersiye

Yezid b. Muaviye (ö. 64/683)'nin, babası Muaviye (ö. 60/680)'den sonra halifelğe geçmesi üzerine Irak/Kûfe halkı halifeliğine biat etmek üzere Peygamber Efendimizin torunu Hz. Hüseyin (ö. 61/680)'i beldelerine davet etmişler, o da bu davete icabet ederek yanında ailesinden erkekler, kadınlar ve çocuklar olmak üzere Mekke'den Irak'a doğru yola çıkmıştır.Hz. Hüseyin'in halifelik niyetiyle Irak'a doğru yola çıkması üzerine Yezid b. Muaviye, kendisinin Irak valisi Ubeydullah b. Ziyâd (ö. 67/686)'a Hz. Hüseyin ile savaşması emrini vermiş o da başında Ömer b. Sa'd b. Ebî Vakkâs (ö. 66/686)'ın bulunduğu 4 bin kişilik bir orduyu Hz. Hüseyin ve az sayıdaki tabileri ile savaşmak üzere göndermiştir. Hicrî 61 yılı Muharrem ayının onuncu günü yani aşure gününde Yezid'in ordusu Hz. Hüseyin ve yanındakilere Kerbela'da e-Ṭâff mevkiinde saldırmış, bu çarpışmanın sonunda Hz. Hüseyin başta olmak üzere pek çok kişi şehit edilmiş, Peygamber Efendimizin soyundan olan pek çok kadın ve çocuk da esir alınmıştır. Kerbela'da meydana gelen bu çarpışmada Hz.

¹⁷¹ İbn Raşîk el-Ḳayrevânî Ebû Ali el-Hasen el-Ezdî, *el-'Umde fî Meḥâsini's-Şi'r ve Âdâbihî*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, 5.bs., Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1981, II, 147-154.

Hüseyin’i beldelerine davet eden Irak/ Kufe halkı ise ona yardım için herhangi bir girişimde bulunmamıştır.¹⁷²

Kerbela hadisesi İslam ümmetini derinden yaralamıştır. Gerek Ehl-i sünnet gerekse Şia mensubu olan Müslümanlar bu hadiseyi unutmamış bu hadisenin müsebbiplerine ve Hz. Hüseyin ile yanındakileri şehit edip Ehl-i beytten olan kadın ve çocuklara köle muamelesi yapanlara en hafif ifadesiyle nefret duymuşlardır. Osman Bektaş da Hz. Hüseyin’e mersiye başlığıyla altmış yedi beyitlik bir kaside nazm ederek bu elim hadiseyi ele almıştır.

Osman Bektaş Hz. Hüseyin’e söylediği mersiyeye şu şekilde mukaddime yapmaktadır¹⁷³: [Hafif]

1	سَلَسَلْتُ أَذْمَعِي حَدِيثَ غَرَامِي	وَاسْتَهَلَّتْ إِذْ هَلَّ شَهْرُ الْحَرَامِ
2	شَهْرُ حُزْنٍ بِمِثْلِهِ شَهْرُ الْبُعْيِ	عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَيْفَ الْحِصَامِ
3	وَهَلَالٌ عَنْ قَوْسِهِ حَادَتْ أَل	لَدَهْرٍ إِلَيْهِمْ سَهْمَ الْمَيْتَةِ رَامِي
4	كَيْفَ أَسْأَلُو مُصَابِحَهُمْ وَفُؤَادِي	فِي اضْطِرَابٍ وَمُهْجَتِي فِي اضْطِرَامِ
5	فَاصَ دَمْعِي وَفَاطَ قَلْبِي عَلَيْنِهِمْ	فَهُمُومِي سَكْرِي وَدَمْعِي مُدَامِي
6	خَلِيَّانِي لَمْ يَشْفِ دَائِي مَلَامٌ	أَيْدَاوِي كَلْمُ الْحَشَا بِكَلَامِ
7	كَيْفَ لَا أَقْطَعُ الْحَشَا عِوَضَ الْ	أَيْدِي وَأَنْبِكِي دَمًا عَلَى الْإِسْلَامِ
8	وَالْقُلُوبِ انْطَوَتْ عَلَى قَتْلِ نَفْسِ	هِيَ نَفْسُ الْكِتَابِ وَالْأَحْكَامِ
9	هِيَ نَفْسُ الْحُسَيْنِ نَفْسُ أَمِيرِ الْ	نَحْلِ نَفْسِ الْبُتُولِ نَفْسِ الْتَهَامِي
10	حَقِّ لِي أَنْ أَسُقَّ حُزْنًا جُنُوبِي	لَا جُيُوبِي عَلَى الْإِمَامِ الْهُمَامِ

1. Haram ayın hilali görüldüğünde gözyaşlarım sevgi ifadelerimi peşpeşe sıraladı ve haykırdı.

¹⁷² Ayrıntılı bilgi için bkz. es-Suyûfî, Celalüddin Abdurrahman b. Ebî Bekr, *Tarihü'l-Hulefâ*, 2. bs., Vizâratu'l-Evķâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, Katar, 2013, s. 338-344; Hüseyin Algül, *İslâm Tarihi*, Gonca Yayınevi, İstanbul, 1991, III, 61-87; Adem Apak, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi (3)*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2016, s. 83-100.

¹⁷³ es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektaş*, s. 187-188; Mersiyeinin tamamı için bkz. Osman Bektaş, *Divan*, s. 210-216.

2. (O) hüzü'n ayı olduğu gibi müminlere düşmanlık kılıcı (nın çekildiği) zulüm ayıdır da.

3. (O) zamanın badiresinin, yayından onlara ölüm okunu fırlattığı hilaldir.

4. Ben, gönlüm ızdırıp içindeyken ve kanım alev almışken onların felaketini unutup da nasıl teselli bulurum?

5. Onlar için gözyaşım aktı ve kalbim öldü, (artık) gamlarım sarhoşluğum, gözyaşım şarabım (oldu).

6. Dostum! Azarlama, hastalığıma şifa vermedi; iç organların yarası sözle tedavi edilebilir mi?

7. Eller yerine iç organlarımı nasıl parçalamam ve İslam'a nasıl kan ağlamam.

8. Kitabın ve ahkâmın bizzat kendisi olan bir kişinin öldürülmesinden dolayı kalpler içine kapandı.

9. O, Hüseyin'in, arı beyinin¹⁷⁴, Betül¹⁷⁵'ün ve Tihami¹⁷⁶'nin ta kendisidir.

10. Yiğit imam için sadece sinemi değil her yerimi parçalamam benim hakkımdır.

Osman Bektaş yukarıdaki beyitlerde, kasidenin devamındaki konuyu hissettirecek şekilde güzel bir mukaddime yapmaktadır. Muharrem ayının girmesiyle birlikte Kerbela hadisesinden duyduğu üzüntüyü dile getirmekte bundan sonra gelen beyitlerde hâdis hakkında yapılacak anlatımlara bir giriş yapmaktadır.

¹⁷⁴ أمير النخل: Arı beyi demektir. "Arı beyi Ali'dir" rivayetinin geçtiği kaynaklar için bkz. Celaluddîn es-Suyûtî, *ed-Durru'l-Muntəsira fi'l-Ehâdisi'l-Müştehirâ*, thk. Muhammed b. Lutfî eş-Şabbâğ, 'Imâdetu Şuûni'l-Mektebât, Riyad, tsz., s. 218.)

¹⁷⁵ Hz. Fatıma'nın lakabıdır.

¹⁷⁶ Tihâmî: Peygamber efendimizin nisbelerinden biridir. (Bkz. <https://www.isalna.com/129741/>)

Osman Bektaş yukarıdaki mukaddimeden sonraki beyitlerde bazılarının isimlerini de zikretmek suretiyle Hz. Hüseyin'i şehit edenler ve bunu planlayanları kıyasıya eleştirir.

- 11 حَيْثُ جَاءَتْ لِحْرِيهِ آلُ حَرْبٍ وَزِيَادٍ بَنُو الحُنَا وَالْحَرَامِ
 12 وَأَنْتَ كَرْبَلَا رِجَالًا وَحَيْلًا بِحِرَابٍ مَسْمُومَةٍ وَسَهَامِ
 13 وَأَنْكَرْتَ فِي يَوْمِ عَاشُورَ نَفْعًا بَانَ فِيهِ السُّهَى ضَحَى لِالْأَنَامِ
 14 أَرْسَلْتَ طَائِرَ العُغَابِ فَعَشَى بَيْضَةَ الصُّبْحِ فِي جَنَاحِ الظَّلَامِ
 15 فَتَّةٌ أَمْطَرَتْ قُلُوبَهُمُ السُّوءَ فَحَاقَ الإِعْرَاقُ بِالْأَجْسَامِ
 16 وَعَلَّتْ فِي صُدُورِهِمْ نَارُ بُغْضٍ أَرْحَصُوا فَوْقَهَا دُخَانَ قَتَامِ
 17 مَلِئْتَ بِالْحَيْبِثِ مِنْهُمْ بُطُونٌ حَشَوَهَا بُغْضُ حَيْدَرِ الأَقْمَامِ
 18 قَوْمٌ سُوءٍ فَسَوْا عَلَى خَيْرَةِ اللَّهِ قُلُوبًا وَشَدَّدُوا بِالْمَلَامِ
 19 وَتَعَدَّوْا حُدُودَهُ وَالتَّعَدَّى فِي عَظِيمٍ مَرَّةً الأَقْدَامِ
 20 نَقَضُوا مُبْرَمَ الوَصِيَّةِ فِي الثُّرَى وَجَارُوا عَلَى ذَوِي الأَرْحَامِ
 21 مَا رَعَوْا ذِمَّةً لِأَحْمَدَ فِيهِ وَسَفِيهَةٌ مِنْ حَانَ عَهْدِ الكِرَامِ
 22 حَالَفُوهُ وَحَالَفُوهُ فَحَابُوا حِينَ خَانُوا بِعَهْدِهِ وَالدِّمَامِ
 23 حَارَبُوهُ فَحَارَبُوا اللَّهَ وَالأَمَلَا كَ وَالْمُصْطَفَى شَفِيعَ الأَنَامِ
 24 أَغْضَبُوا اللَّهَ فِي رِضَى ابْنِ زِيَادٍ وَيَزِيدَ وَعَامِرٍ وَهَشَامِ
 25 فَجَعُوهُ بِطِفْلِهِ وَظُلُومٍ مَنْ رَمَى مُرْضِعًا بِسَهْمِ مُحَامِ
 26 قَاتَلُوهُ مَعَ عِلْمِهِمْ أَنَّهُ حَيْرُ البَرَايَا مِنْ سَيِّدِ وَإِمَامِ
 27 قَتَلُوهُ ظُلْمًا أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى كُلِّ كَافِرٍ ظَلَامِ
 28 وَاسْتَبَاحُوا سَيِّ الحَرِيمِ وَهَبَ الِّ حَالٍ مِنْ بَعْدِهِ وَحَرَقَ الحَيَامِ

11. Çünkü kötülüğün çocukları ve haramzâdeler olan Âl-i Harb ve Âl-i Ziyad onunla savaşmak için geldiler.

12. Kerbela 'ya zehirli mızraklar ve oklarla yaya ve süvari olarak geldiler.

13. Onlar Aşure günü tozu havaya kaldırdı (öyle ki) süha yıldızı kuşluk vakti insanlara göründü.

14. Onlar toz kuşunu (bulutunu) gönderdi, o da sabahın beyazlığını karanlık kanadıyla kapladı.

15. Onlar, kalpleri kötülük yağdıran bir topluluktur, böylece (onların bu kötülükleri) bedenleri boğdu.

16. Göğüslerinde kin ateşi köpürdü de onlar ateşin üzerindeki koyu dumanı hafiflettiler.

17. Kıvrımları hayrı bol olan Haydar'ın kiniyle dolu karınlar, onlardan gelen pislikle doldu.

18. Onlar Allah'ın seçkinlerine katı kalple davranan ve onları sürekli azarlayan kötü kimselerdir.

19. Onun sınırlarını aştılar, ulu bir kişi hakkında haddi aşmak ayakların kaydığı yerdir.

20. Akrabalık hakkındaki kesin vasiyeti bozdular ve zevi'l-erhama zulmettiler.

21. Ahmed'in onun hakkındaki himayesine riayet etmediler, soylu insanların ahbine ihanet eden beyinsizdir.

22. Onunla anlaştılar ve anlaşmaya muhalefet ettiler, ahbine ve himayesine ihanet ettiklerinde hüsrana uğradılar.

23. Ona, böylece Allah'a, idarecilere ve insanların şefaathçisi Mustafa'ya savaş açtılar.

24. İbn Ziyâd, Yezîd, Âmir ve Hişâm'ı razı etmek için Allah'ı kızdırdılar.

25. Çocuğuyla ona acı verdiler, emzikli çocuğa ölüm okunu atan çok zalimdir.

26. Onun, efendilik ve imamet yönünden insanların en hayırlısı olduğunu bile bile onu öldürdüler.

27. Onu zulmen öldürdüler, Allah'ın laneti bütün zâlim kâfirlere olsun.

28. Ondan sonra, hanımları köle etmeyi, malı yağma etmeyi ve çadırları yakmayı mübah saydılar.

Osman Bektaş yukarıdaki 20. beyitte Şura suresi 23. ayetten telmihte bulunmaktadır. Bu ayet ve meali şöyledir:

﴿ذَلِكَ الَّذِي يُبَشِّرُ اللَّهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ۗ قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ ۗ وَمَن يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا ۗ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ شَكُورٌ﴾

İşte bu, Allah'ın, inanıp salih ameller işleyen kullarına müjdelediği şeydir. De ki: “Ben buna (yaptığım tebliğ görevine) karşılık sizden, akrabalıktan doğan sevgiden başka bir ücret istemiyorum.” Kim güzel bir iş yaparsa, onun iyiliğini artırırız. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, şükürün karşılığını verendir.¹⁷⁷

Yukarıdaki ayette Hz. Peygamberin, peygamberlik görevini icra etmesinden dolayı insanlardan herhangi bir menfaat beklemediği sadece akrabalıktan doğan sevgiyi istediği ifade edilmektedir. Bu ayetin müfessirlerce farklı tefsiri yapılmakla birlikte, genel kabul görmemiş olan bir tefsire göre buradaki (إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ) ifadesiyle Hz. Peygamberin: “Sizden sadece benim yakınlarıma sevgi göstermenizi istiyorum” şeklinde bir kastı olduğu ifade edilmektedir.¹⁷⁸ Osman Bektaş'ın da aynı görüşe kail olduğu, bahsi geçen beyitten anlaşılmaktadır.

Osman Bektaş yukarıda aktarılan beyitlerde, Hz. Hüseyin ve yanındaki ehl-i beyt mensuplarına reva gördükleri muamaleden dolayı Yezid'in askerlerini üçüncü şahıs kipiyle eleştirirken birdenbire ikinci şahıs kipine geçerek olayın fecaatinin iyice arttığını ortaya koymak istemektedir.

¹⁷⁷ Şura 42/23

¹⁷⁸ Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007, IV, 747-748.

- 29 عَصَبَةَ الْحَاسِرِينَ كَيْفَ تَجَرَّيْتُمْ عَلَى اللَّهِ الْوَاحِدِ الْعَلَامِ
- 30 وَقَتَلْتُمْ أَحْبَابَهُ وَهَنَكْتُمْ حَرَمَ السَّبْطِ بَيْنَ حَاصِّ وَعَامِ
- 31 هَلْ رَأَيْتُمْ قَوْمًا أَبَادُوا رَضِيعًا ظَامِيًا بِالْبَيْتِهِمْ قَبْلَ الْفِطَامِ
- 32 أَمْ سَمِعْتُمْ بِأُمَّةٍ حَلَّتْ سَيِّئِ دَرَارِي نَبِيِّهِمْ فِي الْأَنَامِ
- 33 يَا لَكُمْ مِنْ قَبَائِلٍ وَشُعُوبٍ جُمِلَتْ طَيْبَةً عَلَى الْأَنَامِ

29. Ey kaybedenler topluluğu! Tek ve allâm olan Allah'a karşı nasıl da cesur davrandınız?

30. Onun dostlarını öldürdünüz, torunun haremını avam ve havas arasında teşhir ettiniz.

31. Sütten kesilmeden evvel, susamış emzikli çocuğu oklarla ortadan kaldıran bir topluluğu hiç gördünüz mü?

32. Veya insanlar arasında peygamberlerinin neslini köle etmeyi helal sayan bir topluluk duydunuz mu?

33. Ne kadar da günahlarla yoğrulmuş kabileler ve halklarsınız.

Aşağıdaki beyitler mersiyeinin ana bölümüdür ki burada şair Hz. Hüseyin'i kaybetmekten dolayı duyduğu derin hüznü dile getirir.

- 34 كَيْفَ بِاللَّهِ هَذِهِ الْأَرْضُ فَرَّتْ عَيْنُهَا وَالْحُسَيْنُ بِالطَّفِّ ظَامِي
- 35 صَبَعَتْ ثَوْبَهَا السَّمَاءُ عَلَيْهِ أَرْزَقًا فَالذُّيُولُ حُمُرٌ دَوَامِي
- 36 وَافِنَاءَ الْإِسْلَامِ مَا كَانَ فِيهِ عَنْ سَلِيلِ الْمُطَهَّرَاتِ مُحَامِي
- 37 وَأَثْبَاتِ الزَّمَانِ مَا صُمِّ سَمْعًا لِصُرَاخِ التِّسَاءِ وَالْأَيْتَامِ
- 38 عَجَبًا لِلسَّمَاءِ كَيْفَ اسْتَفْرَّتْ وَدَمُ الْمُجَنَّبِي عَلَى الْأَرْضِ هَامِي
- 39 عَجَبًا لِلْعَقِيقِ كَيْفَ اسْتَهَلَّتْهُ عَلَى أَهْلِهِ جُمُونَ الْعَمَامِ
- 40 وَالْعَصَا كَيْفَ لَا أَشَبَّتُهُ حُرْنًا فِي حَشَا سَاكِنِيهِ أَيْدِي الصَّرَامِ
- 41 كَيْفَ التَّدُّ بِالْكُرَى وَابْنُ دَاحِيِ الْ بَابِ عَشْرًا مَا ذَاقَ طَعْمَ الْمَنَامِ

- 42 آهِ وَ حَسْرَتَاهُ إِنْ كَانَ يُطْعِي أَهْ قَلْبِي لَهَيْبِ نَارِ الْعَرَامِ
- 43 وَ حُسَيْنَاهُ مَا وَفَى لَكَ قَلْبِي حَيْثُ لَمْ يَخْتَرِقْ بِنَارِ الْهَيْبِ
- 44 وَ شَهِدَاهُ مَا وَفَى لَكَ جَفْنِي حَيْثُ يَبْكِي بِمَدْمَعِ غَيْرِ دَامِي
- 45 وَ إِمَامَاهُ مَا وَفَاكَ لِسَانِي وَهُوَ دُو مَنْطِقِي فَصِيحُ الْكَلَامِ
- 46 يَوْمَ عَاشُورَ لَا بَدَا لَكَ فَجْرٌ صَادِقٌ فِي الشُّهُورِ وَالْأَعْوَامِ
- 47 فِيكَ عَابَتْ شُمُوسُ آلِ عَلِيٍّ وَبَنِي الْمُصْطَفَى النَّبِيِّ التَّهَامِي

34. Allah'a yemin olsun Hüseyin Taaff¹⁷⁹'ta susuz iken yeryüzünün gözü nasıl aydın olur?

35. Gökyüzü onun (yerin) üzerindeki elbiseyi maviye boyadı, onun (Hüseyin'in) etekleri ise kan kırmızısıdır.

36. Vah! İçerisinde tertemiz torunlar için koruyucu bulunmayan İslam'ın bahçesine.

37. Ve zamanın belgelerinin kadınlar ve yetimlerin inleyişlerine sağır oluşlarına.

38. Seçkin kişinin kanı yere akmışken göğün nasıl yerinde durduğuna şaşılır.

39. Akik vadisine şaşılır, bulutların gözleri onun ehli için nasıl da ağladılar.

40. Ateşin elleri onun sakinlerinin iç organlarındaiken, Ğadâ'yı¹⁸⁰ hüzünden nasıl yakmadığına şaşılır.

41. Dâhi'l-Bâb¹⁸¹'in oğlu on gün uykunun tadına bakmamışken ben nasıl uykudan tad alabilirim.

42. Vah hasretime! Kalbimin ahı sevdamin ateşinin alevini azdırdığında.

¹⁷⁹ et-Taaff: Kufe yakınlarında, Hz. Hüseyin ve yakınlarının susuz bırakıldığı ve şehid edildikleri yer. (Geniş bilgi için bkz. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, IV, 35-36.)

¹⁸⁰ Ğadâ (الْغَضَا): Necid'de bir vadinin adıdır. (Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, IV, 205.)

¹⁸¹ Hz. Ali'ye Hayber kalesinin muhasarasında Peygamber efendimiz tarafından verilen lakap. (Bkz. <https://www.yahousein.com/vb/showthread.php?t=24549>)

43. Vah Hüseyin! Kalbim sana vefasızlık etti, nitekim kara sevdanın ateşiyle yanıp tutuşmadı.

44. Vah şehid! Gözüm sana vefasızlık etti, nitekim kansız gözyaşı akıtıyor.

45. Vah İmam! Dilim fasih söz söyleyebiliyorken sana vefasızlık etti.

46. Ey Aşura günü! Fecr-i sadık yıllar ve aylar içinde sana hiç doğmasın.

47. Sende Ali ailesinin ve Tihâmî Peygamber Mustafa'nın nesillerinin güneşleri kaybolmuştur.

Osman Bektaş şu beyitte husnu't-tahallusa yer vermiştir:

48 هَاتِ قُلْ لِي بِأَيِّ وَجْهِ تُلَاقِي سَيِّدَ الْمُرْسَلِينَ يَوْمَ الرَّحَامِ

48. Bana söyle, ahiret gününde peygamberlerin efendisinin karşısına hangi yüzle çıkacaksın.

Yukarıdaki beyitte şair bir önceki bölüm olan ve mersiye'nin esas konusunu içeren beyitlerden, Hz. Hüseyin'in yanındaki kadın ve çocuklara reva görülen muameleyi ve onların feryatlarını tasvir ettiği bölüme geçerken olayın yaşanmış olması ve olayın engellenmesi hususundaki acziyetini dile getirerek iki bölüm arasında güzel bir geçiş yapar.

Osman Bektaş aşağıdaki beyitlerde, hadise sırasında Hz. Hüseyin'in yanında yer alan kişilerin durumlarını tasvire yer verir ve devamında onlara seslenerek şefaahat isteğini dile getirir:

49 وَبِكَ الطَّاهِرَاتُ ظُلْمًا أَحَاطَتْ حَوْهِنَّ الْأَعْدَاءُ بَيْنَ الْحِيَامِ

50 أَخْرَجُوهُنَّ عَارِيَاتٍ سَبَايَا سَاتِرَاتِ الْوُجُوهِ بِالْأَكْمَامِ

51 نَاشِرَاتِ الشُّعُورِ يَنْدُبْنَ حُزْنَ طَاوِيَاتِ الْحَشَى عَلَى الْأَلَامِ

52 نَائِرَاتِ الدُّمُوعِ يُوصِلْنَ بِالِ تَعْدِيدِ نَوْحًا لِقَطْعِ سِمْطِ النَّظَامِ

53 حَاضِبَاتِ الْبَنَانِ مِنْ أَثْرِ اللَّطْمِ عَلَى وَرْدَةِ الْحُدُودِ الدَّوَامِي

54	صَارِحَاتٍ يَصْحَنَ يَا جَدُّ يَا جَدُّ	أَجْرَنَا مِنْ حَدِيثِ الْأَيَّامِ
55	جَدُّ يَا جَدُّ لَوْ تَرَانَا أُسَارَى	عَارِيَاتٍ نُسَاقُ نَحْوِ الشَّامِ
56	أَوْ تَرَى الرَّؤْسَ كَالْبُدُورِ أَمَامَ الـ	رَجَبِ فَوْقَ الرِّمَاحِ تَحْتَ الظَّلَامِ
57	كُنْتَ يَا جَدَّنَا بَكَيْتَ عَلَيْنَا	بِدُمُوعِ عَلَى الحُدُودِ سِجَامِ
58	وَرَمَيْتَ العِدَا بِسَهْمِ دُعَايِ	نَافِدٍ فِي الدَّرُوعِ وَالْأَجْسَامِ
59	يَا لَهَا مِنْ مَصَائِبٍ وَدَوَاهِي	وَرَزَايَا أَتَتْ عَلَى الإِسْلَامِ

49. (Ey Aşura günü!) Senin içinde düşmanlar, çadırların arasında tertemiz kadınların çevresini sardılar.

50. Onları çıplak, köle olarak ve yüzlerini peçeyle örtmüş bir halde (çadırlardan) çıkardılar.

51. Saçlarını salıvermişken, hüzünden ağıt yakarken ve acılar iç organları sarmışken (onları çıkardılar).

52. Nizamın kolyesinin kopmasından (dirliğin bozulmasından) dolayı bağırarak kanlı gözyaşlarını akıtırken (onları çıkardılar).

53. Kan rengi güle benzeyen yanaklara tokat atmaları sebebiyle parmaklarına kına yakmışken (parmakları kınalanmış gibi kana boyanmışken onları çıkardılar).

54. Ey dedemiz, ey dedemiz! Bu günlerin felaketlerinden bizi kurtar, diye çığlık atarken (onları çıkardılar).

55. Ey dedemiz, ey dedemiz! Şayet bizi esir edilmiş ve çıplak olarak Şam'a doğru sürülürken görseydin

56. Veya karanlığın altında, atlıların önünde, mızrakların üzerindeki dolunaylar gibi başları görseydin

57. Sen dedemiz, bizim için yanaklarını ıslatan gözyaşlarıyla ağlardın.

58. *Ve düşmanlara, kalkanları ve bedenleri delip geçen beddua okunu fırlatırdın*

59. *İslamın başına gelen ne büyük bir musibet, bela ve afettir bu.*

Osman Bektaş daha yukarıdaki beyitlerde Hz. Hüseyin'in ailesinden olan küçük çocuklara yapılan muameleden bahsetmişken yukarıdaki beyitlerde Yezid ordusunun kadınlara yaptığı muameleyi daha can alıcı ifadelerle aktarmaktadır. Şair aşağıdaki beyitlerde Hz. Hüseyin'in yanındakilere hitap ederek ihtiram ve muhabbetini ortaya koymakta, onlarla dünya ve ahiret kazancı konusunda tevessülde bulunmaktadır.

60	يَا بَنِي الدَّارِيَاتِ وَالطُّورِ وَالنُّورِ	وَوُنُونٍ	وَالنَّحْلِ	وَالْأَنْعَامِ
61	أَلْ طَهَ يَا مَنْ يَجْمَعُ يَغْفِرُ اللَّهُ	ذُنُوبِي	وَرَلَّتِي	وَاجْتِرَامِي
62	قَدْ تَمَسَّكَتُ مِنْ ذُيُولِ نِدَائِكُمْ	بِالشَّدَا	فَاعْطِفُوا عَلَيَّ	الْمُسْتَهَامِ
63	وَارْفَعُوا الْيُسْرَ وَاحْفَظُوا الْعُسْرَ وَأَقْضُوا	حَاجَتِي	وَاسْتُرُوا	ضَمِيرَ مَرَامِي
64	أَنْتُمْ عُمَدَتِي لِيَوْمِ مَعَادِي	تُنْقِدُونِي	مِنَ الذُّنُوبِ	الْعِظَامِ
65	أَنْتُمْ الْعَارِفُونَ حَيِّي وَبُعْضِي	هُوَ كَافٍ عَنِّي	مَنْطِقِي	وَكَلَامِي
66	جَنَّتْ أَبْوَابُكُمْ فَلَا تَحْرُمُونِي	لَثَمَ	أَعْتَابِكُمْ	بِدَارِ السَّلَامِ

60. *Ey Zariyât, Tûr, Nûr, Nahl ve En'âm'ın oğulları!*

61. *Tâhâ'nın ailesi ve ey Allah'ın kendileri sebebiyle günahlarımı, kusurlarımı ve suçlarımı affettiği kişiler.*

62. *Sizin nidanızın eteklerinden güzel kokuyla tutundum, kara sevdalı kişiye şefkatli davranın.*

63. *Kolaylığı yükseltin, zorluğu indirin, hacetimi yerine getirin ve gizli arzumu örtün.*

64. *Siz dönüş (ahiret) gününde beni büyük günahlardan kurtaracak destekçimsiniz.*

65. *Siz benim sevgimin ve kinimin kime olduğunu biliyorsunuz, bu da söz ve konuşmaya hacet bırakmıyor.*

66. Sizin kapınıza geldim, selâmet yurdunda (cennette) eşiğınızı öpmekten beni mahrum etmeyin.

Osman Bektaş kasideyi Hz. Muhammed'e salat ve ehl-i beytine selam ile şöyle bitirir:

67 فَعَلَىٰ جَدِّكُمْ أَتَمُّ صَلَوةٍ وَعَلَيْكُمْ بِأَلْفِ أَلْفِ سَلَامٍ

67. Sizin dedenize tam bir salat, size de milyon kere selam olsun.

Sonuç olarak beş bölüm halinde nazmedilen yukarıdaki kaside, hem mukaddimesi, hem olayların tasvirindeki başarısı ve hem de ana bölüm olarak işlenen Hz. Hüseyin'e mersiye bölümünün klasik mersiye üslubuna uygunluğu açısından kaliteli bir kaside özelliği taşımaktadır.

3.2. Muhammed Emin Paşa'ya Mersiye

Osman Bektaş Vali Süleyman Paşa ile birlikte Bağdat'ta iken Süleyman Paşa'nın babası Muhammed Emin Paşa'nın vefat haberi üzerine onun için otuz dört beyitlik bir mersiye söylemiştir¹⁸² : [Tavîl]

1	هُوَ الْبَدْرُ مِنْ أَفْقِ الْوَرَارَةِ وَالْوَلَا	فَحَقُّ الدَّرَارِي إِنْ شَكَتْ ظَلَمَةَ الْعُلَا
2	وَحَقُّ اللَّيَالِي إِنْ بَكَتْ عَيْنُهَا دَمًا	لَقَدْ فَقَدَتْ بَدْرًا مُبِيرًا مُكَمَّلًا
3	تَرَفَّعَ حَتَّىٰ حَالَتِ الْأَرْضُ دُونَهُ	وَأَذْرَكَهُ حَسَنُ الرَّدَىٰ وَجَحَلَلًا
4	مَضَىٰ فَالْقَنَا دَقَّتْ عَلَيْهِ صُدُورُهَا	وَدَمَعُ الطُّبَا مِنْ جَفْنِهَا قَدْ تَسَلَّسَلَا
5	وَشَقَّتْ جُيُوبَ الصَّبْرِ يَوْمَ فِرَافِهِ	بُنُو الْمَجْدِ حُزْنًا حِينَ بِالسَّيْرِ عَجَلَا
6	وَسَارَتْ بَنَاتُ النَّعْشِ مِنْ خَلْفِ نَعْشِهِ	تُنَادِي رُوَيْدًا بِالْأَمِينِ تَمَهَّلَا
7	تُنَادِي الثَّرِيًّا فِي النُّجُومِ تَمَهَّلُوا	وَتَحَلُّو بِصَدْرِ اللَّيْلِ كَمَا مُنْفَلَا
8	تُنَادِي هَلُمُّوا نَنَكْتُ الثَّرْبَ إِنِّي	أَضَعْتُ يَهْدِي الْأَرْضِ عِقْدًا مُفَصَّلَا
9	هُوَ الْعَيْثُ إِلَّا أَنَّهُ إِنْ يَلُومُهُ	حَسُودٌ بِجُودِ سَكَانِ أَهْمَىٰ وَأَهْمَلَا
10	فَقَىٰ وَهَبَ الدُّنْيَا وَآتَرَ عَاجِلَا	إِلَىٰ جَنَّةِ الْمَأْوَىٰ الْقُدُومِ وَأَقْبَلَا

¹⁸² es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 160-161.

- 11 تَنَارَعَتِ الْوُلْدَانُ وَالْحَوْرُ غَيْرَةً
وَحُبًّا بِهِ إِذْ جَاءَهُمْ مُتَنَقِّلًا
- 12 فَحَسْبُكَ يَا لِحَدَا تَوَى بِكَ مَفْحَرٌ
فَإِنَّكَ قَدْ ضَمِنْتَ شَهْمًا مُبْجَلًا
- 13 تَوَارَى فَأَوْرَى فِي الْحَشَا بَعْدَ بُعْدِهِ
وَأَجْحَجَ نَيْرَانَ الْفِرَاقِ وَأَشْعَلَا
- 14 قَضَى الْجُودُ فَلْتَبُكَ لَهُ أَعْيُنُ الْوَرَى
وَمَاتَ النَّدَى فَلْتَرْتِهِ أَلْسُنُ الْمَلَا
- 15 أَلَا يَا بَنِي الْحَاجَاتِ نُوحُوا لِقَفْدِهِ
لَقَدْ هُدَّ رُكُنَ الْحُكْمِ مِنْ كَعْبَةِ الْوَلَا
- 16 وَمَالَ عَمُودَ الدِّينِ مِنْ خَيْمَةِ الثُّغَى
فَحَزَّ أَسَى سَقْفُ الْهُدَى وَنَزَلَا
- 17 هَلُمُّوا بِنَا نَقْضِي مِنَ النَّدْبِ وَاجِبًا
لِعَصْرِ مَضَى عَنَّا وَوَقْتِ تَرْحَلَا
- 18 وَنَزَيْتِهِ حَتَّى تَنْحَبَ الْأَرْضُ وَالسَّمَاءُ
وَتَبْكِي عَلَيْهِ أَعْيُنُ السَّحْبِ فِي الْفَلَا
- 19 فَمَنْ لِلْعَلَا إِنْ ضَيَّعَ الدَّهْرُ حَقَّهَا
وَصَبَّرَ فِيهَا آخِرَ الْفَضْلِ أَوْلَا
- 20 وَمَنْ لِعَرِيبِ النَّظْمِ إِنْ ضَاعَ بَعْدَهُ
وَمَنْ لِلنَّدَى إِنْ أَمْسَكَتْ سَحْبُهُ الْحَيَا
- 21 وَمَنْ لَوَفَاءِ الْوَعْدِ مِنْ بَعْدِ فَقْدِهِ
وَجَفَّتْ رِيَاضُ الْحِصْبِ وَالْعَامُ أَمْحَلَا
- 22 وَمَنْ لِلنُّهَى إِنْ دَقَّ أَمْرٌ وَأَشْكَلَا
وَمَنْ لِلنَّدَى إِنْ أَمْسَكَتْ سَحْبُهُ الْحَيَا
- 23 وَمَنْ لِلثَّنَا إِنْ نَظَّمَ الدَّرَّ شَاعِرٌ
وَزَيْنَ أَبْكَارَ الْمَعَايِ وَجَمَلَا

1. Dolunay vezaret ve valilik ufkundan battı. Artık büyük yıldızlar yücelerdeki karanlıktan şikayet etse hakkıdır.

2. Geceler kanlı gözyaşları dökse yeridir zira parlak dolunayı kaybettiler.

3. Yükseldi, ta ki yeryüzü önüne geçti, ölüm batışı onu yakaladı ve o da gizlendi.

4. Geçip gitti böylece mızrakların kalbi onun için çarptı ve ceylanların gözyaşı, gözlerinden sel oldu aktı.

5. Ayrılık gününde yürüyüşte acele ederken, şerefın çocukları sabır elbisesini parçaladı.

6. Benâtu'n-na'ş (yıldız kümesi) naşının arkasından: 'Emin için acele etmeden yavaş yavaş gidin' diye nida ederek yürüdü.

7. Süreyya da, gecenin başında yıldızların arasında, aceleyle açılmış elini gösterip 'yavaş olun' (beni de bekleyin) diye nida ederek (yürüdü)

8. 'Gelin şu toprağı bozalım (açalım), şüphesiz ben bu yerde dizilmiş bir gerdanlık kaybettim' diye nida ederek (yürüdü)

9. O bir yağmurdur ancak şu kadar var ki hasetçi onu cömertliğinden dolayı kınasa, o daha çok yağar ve dökülür.

10. O dünyayı veren ve cenneti-i me'vaya yönelmeyi ve gitmeyi aceleyle tercih eden bir yığittir.

11. Vildan ve huriler, o kendilerine yer değiştirerek gelince kıskançlık ve ona olan sevgiden dolayı birbirleriyle çekiştiler.

12. Ey mezar! övünç kaynağının sende ikamet etmesi sana yeter zira şüphesiz asil ve saygın bir kişi sana kondurdu.

13. Gözden kayboldu böylece ayrılığundan sonra ciğerde kıvılcım çıkarıp, ayrılık ateşini tutuşturdu ve alevlendirdi.

14. Âl-i cenaplık sona erdi onun için insanların gözleri ağlasın. Cömertlik öldü bunun için halkın dili ona ağıt yaksın!

15. Ey ihtiyaç sahipleri! Onu kaybetmekten ötürü ağıt yakın, çünkü velayet kabesinin hüküm rüknü yıkılmıştır.

16. Takva çadırından dinin direği eğildi ve hidayet tavanı, üzüntüden sarsıldı ve düştü.

17. Haydi gelin bizden giden bir asır ve göçüp giden bir zaman için gerekli yasımızı tamamlayalım.

18. Ona ağıt yakalım, ta ki yer ve gök feryad ederek ağlasınlar ve çöllerdeki bulutların gözü onun için ağlasın.

19. Zaman hakkını yerine getirmemiş ve erdem yönünden sonda geleni başta yapmışsa yüce değerler için (onlara sahip çıkacak) kim vardır?

20. Ondan sonra, kaybolursa garip şiire ve tikslenme hüznünden şikayet ederlerse yetimler için (onlara sahip çıkacak) kim vardır?

21. Bulutlar suyunu tuttuğunda , verimli bahçeler kurduğunda ve yıl kurak geçtiğinde cömertlik için (ona sahip çıkacak) kim vardır?

22. Onun kaybedilmesinden sonra kim söze vefa gösterecek ve bir durum hasıl olup anlaşılmaz olursa kim akıllara yardım edecek?

23. Şair incileri dizdiğinde, gün yüzü görmemiş anlamları süslediği ve güzelleştirdiğinde övgüye layık kim vardır?

Osman Bektaş, Muhammed Emin Paşa için söylediği mersiye üç bölüm halinde oluşturmuş, birinci bölümde sevilen valinin kaybedilmesinden dolayı duyulan derin üzüntü dile getirilmiş ve kaybedilen kişinin üstün vasıfları sıralanmıştır ki bu bölüm mersiye'nin asıl bölümüdür. İkinci bölümde kaybedilen kişinin arkasında bıraktığı ailesinin, onu cömertlikte aratmayacağı anafikrini taşıyan bir medih ve son bölümde geride kalanlara sabır tavsiyesi ve dua yer almaktadır. Mersiye'nin bahsedilen ikinci bölümü bu çalışmanın medih başlığı altında, son bölümü ise husn-i hatime başlığı altında ele alınmıştır.

3.3. Süleyman ve Muhammed Paşaların Annelerine Mersiye

Osman Bektaş, Süleyman ve Muhammed Paşa'nın babaları Emin Paşa'ya mersiye yazdığı gibi onların annesi Halime Hanım'a da mersiye yazmıştır. Elli yedi beyitlik mersiyede klasik Arap şiirinin üslubuna uygun olarak ilk yirmi beş beyitte kaybedilen değerli insanın arkasından duyulan derin üzüntü bütün açıklığıyla ve dikkat çekici bir şekilde aktarılmakta diğer beyitlerde ise kaybedilen annenin üstün vasıfları sayılmakta ve bu önemli kayıptan dolayı Celîloğullarına sabır temennisinde bulunmaktadır¹⁸³: [Hafîf]

¹⁸³ es-Sâdânî, *Dîvânü Osman Bektaş*, s. 177-180.

- 1 مَنْ لِصَّتْ عَنِ الْهُوَى فِي اشْتِعَالِ   وَلِلَّتِ مِنَ الْجَوَى فِي اشْتِعَالِ
- 2 وَلِجَسَمِ مِنَ الضَّيِّ فِي سَقَامِ   وَلِيَالِ مِنَ الْعَنَا فِي وَبَالِ
- 3 وَلِطَرْفِ مِنَ الْأَسَى فِي سَهَادِ   وَلِدَمْعِ مِنَ الْبُكََا فِي أَهْمَالِ
- 4 وَلَوْجِدِ مِنَ الْعَلَى فِي مَقَامِ   وَلِصَبْرِ مِنَ الْبَلَا فِي اِرْتِحَالِ
- 5 حَلَّ مِنْ فَادِحِ عَلَى النَّاسِ طَرًّا   وَمُصَابِ وَمُزَلِّلِ لِلْجِبَالِ
- 6 وَهُمُومِ مَجْلُوبَةٍ مِنْ سُمُومِ   وَعُغْمُومِ مَجْبُولَةٍ بِنِكَالِ
- 7 كَيْفَ يَهْنِي طِيبُ الْمَنَامِ حَزِينًا   حَالُهُ طُولَ عُمُرِهِ غَيْرُ حَالِي
- 8 كَيْفَ يَلْتَنِدُ بِالطَّعَامِ كَثِيبٌ   شُرْبُهُ مَاءٌ مَدْمَعٍ هَطَّالِ
- 9 أَيُّ عُدْرٍ لِمَنْ يَبِيْتُ خَلِيًّا   مِنْ جَوَى نَارِ قَلْبِهِ غَيْرُ صَالِي
- 10 وَلِمَنْ قَلْبُهُ عَنِ الرُّؤَى سَالِ   وَلِمَنْ لَمْ يَكُنْ لِأَحْشَاءِ سَالِي
- 11 حَلِّ يَا حَلِّ ذَا الْمَلَامِ فَقَلْبِي   قَدْ تَخَلَّى عَنِ الْقُلُوبِ الْحَوَالِي
- 12 لَا يُبَالِي بِقَوْلِ حَبِّ مُحِبِّ   بِمَلَامِ وَلَا يَتَمُّ قَالَ قَالِي
- 13 كَيْفَ يُلْحَى عَلَى الْبُكََا النَّازِحِ الـ   يَتَاكُلِ أَوْ يَشْتَهِي لِقَا الْعُدَّالِ
- 14 أَيْنَ قَلْبُ الْمَمْلُوءِ يَا فَارِعَ الْبَا   لِ وَقَلْبُ الْخَلِيِّ مِنْ بَلْبَالِ
- 15 إِنَّ عَيْنِي لِمَا أُصِيبَتْ بِهِ قَرَّ   حَى وَدَمْعِي لِمَا جَرَى فِي أَهْمَالِ
- 16 وَفُؤَادِي لِمَا رُزِيْتُ كَثِيبٌ   وَحَشَائِي لِمَا انْسَلَى فِي انْسِلَالِ
- 17 آهَ وَآ حَسْرَتَاهُ مِنْ عَظْمِ كَرْبِ   صِرْتُ مِنْ حَرِّ نَارِهِ فِي اشْتِعَالِ
- 18 آهَ وَآ حَسْرَتَاهُ مِنْ نَارِ وَجِدِ   ذَابَ كَبِدِي مِنْهَا وَشَابَ قَدَالِي
- 19 آهَ وَآ حَسْرَتَاهُ إِنْ كَانَ يَشْفِي   آهَ قَلْبِي كَاتِبِي وَأَعْيَالِي
- 20 بَانَ صَبْرِي وَبَانَ هَمِّي وَعَمِّي   فَكُرُوبِي أَكْلِي وَشُرْبِي نَكَالِي
- 21 وَجُفُونِي جَفُونَ طِيبَ رُقَادِي   وَقَوَامِي انْحَى وَجَسَمِي بَالِي
- 22 فَلَوْجِدِي أَبْرَزْتُ مِنْ طَيِّ فِكْرِي   نَاشِرَاتِ الْأَوْجَاعِ وَالْأَوْجَالِ
- 23 وَلَوْجِدِي شَخْصَانِ عَيْنِي قَالَا   حِينَ بَلَّتْ مَدَامِعِي سِرْبَالِي
- 24 لَسْتُ بَمَنْ تَسْلُو حَفَّ اللَّهِ فِينَا   قَدْ عَرَفْنَا بِلُجَّةِ الْإِعْوَالِ

25 قُلْتُ قَرًّا أَوْ لَا تَقْرًا فَعُدْرِي وَاضِحٌ فِيكُمَا لَدَى الْعُدَّالِ

1. Aşkından dolayı meşguliyet içinde olanın ve kara sevdadan ötürü yanan kalbin halinden kim anlar?

2. Zayıflıktan hasta olan bedene ve yorgunluktan, kötü bir durumda olan akla kim yetişir?

3. Elemden uykusuz kalan gözü ve ağlamaktan sel olan gözyaşını kim görür?

4. Bir yerde yanan gönüle kim bakar ve beladan dolayı giden sabrı kim getirir?

5. İnsanlara büyük bir ağırlık ve dağları sarsan musibet toptan geldi.

6. Zehirden elde edilmiş gamlar ve cezalarla yoğrulmuş kederler (geldi).

7. Ömrü boyunca durumu hiç iyi olmamış hüznü bir kişiye tatlı uyku nasıl güzel gelsin?

8. İçeceği sağanak gözyaşı suyu olan kederli kişi yemekten nasıl zevk alsın?

9. Kalbi muhabbet ateşinden mahrum olarak geceleleyen kişi için hangi bahane vardır?

10. Kalbi, felaketi unutan ve ciğerini parçalamayan kişi için (ya hangi özür vardır)?

11. Ey dostum! Bu azarlamayı bırak zira kalbim boş kalplerden vazgeçti.

12. Seven kişinin sevgilisinin kınama sözüne ve çokça kınayan kınayıcıya aldırmayan (boş kalplerden vazgeçti)

13. Yakınını kaybetmiş bir garip nasıl kınanır veya o kınayıcılarla karşılaşmayı nasıl arzular.

14. *Ey tasasız kişi! Dolu kalp nerede ve endişeden dolayı sevgi bulundurmayan kalp nerede?*

15. *Gözüme yara isabet etmesinden ve gözyaşımın akmasından dolayı gözüm sağanak sağanak yağmaktadır.*

16. *Gönlüm kaybettiğim şeyden dolayı kederlidir ve ciğerim eridiğinde vereme tutulmuştur.*

17. *Âh! vah üzüntümün büyüklüğünden kaynaklanan hasretime, ateşinin hararetinden dolayı alev almaya başladım.*

18. *Âh! vah aşk ateşinden kaynaklanan hasretime, ciğerim onun yüzünden eridi ve başım onun sebebiyle ağardı.*

19. *Âh! vah hasretime, keşke kalbimin ah vah etmesi kederime ve hastalığıma şıfa verse.*

20. *Sabırım uzaklaştı, derdim ve kederim ortaya çıktı, artık üzüntülerim hem yemem, hem içmem hem de cezam oldu.*

21. *Göz kapaklarım tatlı uykudan uzaklaştı, boyum eğrildi ve bedenim yıprandı.*

22. *Aşkımdan dolayı, fikrimin katmanlarından acıları ve korkuları yayanları (sözleri, beyitleri) ağığa çıkardım.*

23. *Aşkımdan dolayı, gözyaşlarım elbisemi ıslattığında gözlerimin siyahı bana dedi ki:*

24. *“Sen teselli bulacak olanlardan değilsin, bizim hakkımızda Allah’tan kork, biz gözyaşi denizinde boğulduk.”*

25. *Ben de dedim ki: “Sevinin ya da sevinmeyin, benim sizin hakkınızda kınayıcılar indindeki mazeretim açıktır.”*

Mersiye'nin baş tarafına koyduğu yukarıdaki beyitlerle şair kendisine sürekli ihfanda bulunan ve bundan dolayı derin sevgi ve saygısını kazanmış olan değerli hanımefendinin vefatı dolayısıyla duyduğu derin üzüntüyü biraz da afif gazel teması içeren beyitlerle ortaya koymaktadır.

Yukarıda yer alan uzun mukaddimeden sonra gelen şu beyitler, mersiye'nin ana bölümünü teşkil etmektedir.

26	مَا شَجَانِي هَجْرُ الْحَبِيبِ وَلَا فَ	مُدَّ قَرِينٍ وَلَا تَعْيِيرُ حَالِي
27	بَلْ شَجَانِي مُصَابُ آلِ أَمِينٍ	إِذْ أُصِيبُوا بِكَسْفِ شَمْسِ الْمُعَالِي
28	شَمْسُ مَجْدٍ غَابَتْ فَمِنْ بَعْدِهَا الْآيَا	مُ أَمَسَتْ عَلَيَّ الْأَنَامُ لَيْالِي
29	لَيْسَتْ أَسْوَدًا عَلَيْهَا الْمُعَالِي	وَسَقَتْ بِالرَّمَادِ رِيحُ الشَّمَالِ
30	وَبَدَتْ أَنُجْمُ الْجَوَارِي لَمَّا	أَظْلَمَ الْأَفْقُ مِنْ حُدُورِ الْحِجَالِ
31	لَأَطِمَاتِ الْحُدُودِ يَنْتُرَنَ دَمْعًا	فِي اللَّيَالِي مُنْظَمًا كَاللَّالِي
32	نَاشِرَاتِ الشُّعُورِ يَنْدُبُنَ حُزْنًا	طَاوِيَاتِ الْحَسَا عَلَيَّ الْأَوْجَالِ
33	صَارِحَاتِ بَصْحَنِ مَنْ لِلْأَيَامِي	يَا مَالَ الرَّجَاءِ وَالْأَمَالِ
34	يَا مَلَاذَ الْفُصَادِ مَنْ لِلْيَتَامِي	وَقَضَاءِ الْحَاجَاتِ وَالْأَشْعَالِ
35	مَنْ لِدَفْعِ الْأَضْرَارِ يُرْجِي سِوَاهَا	وَلِكْتِمِ الْأَسْرَارِ وَقْتِ الْحِدَالِ
36	مَنْ سِوَاهَا لِلنَّاسِ بِالْحَيْرِ يَسْعَى	بَعْدَهَا أَوْ يَجُودُ قَبْلَ السُّؤَالِ
37	مَنْ سِوَاهَا هُمْ يَكُونُ كَفِيَالًا	وَإِنِّي وَعَدَّهُمْ بَعِيرِ مِطَالِ
38	مَنْ سِوَاهَا يُسَدِّدُ الرَّأْيَ أَوْ يَسِدْ	تَنْبِطُ الْحُكْمِ فِي الْأُمُورِ الْعِضَالِ
39	مَنْ سِوَاهَا أَبَادَ فِي عَمَلِ الْحَيِّ	رَاتِ أَمْوَالِهِ وَبَدَلِ النَّوَالِ
40	مَنْ يُضَاهِي كَمَالَهَا وَهِيَ أُمُّ الْك	خُزْرَاءِ الْعِظَامِ أَهْلِ الْكَمَالِ
41	آه يَا حَسْرَتِي وَيَا طُولَ حُزْنِي	آه يَا كَسْرَتِي وَيَا سُوءَ حَالِي
42	آه يَا ذَلَّتِي لِبُعْدِ اضْطِبَارِي	آه يَا حَذَلَّتِي لِقُرْبِ زَوَالِي
43	هَفَفَ قَلْبِي مَنْ لِلْأَزَامِلِ وَالْأَيِّ	تَامِ مِنْ بَعْدِهَا وَمَنْ لِلرِّجَالِ
44	هَفَفَ قَلْبِي مَنْ يَكْشِفُ الضَّمِيمَ عَنَّا	بَعْدَهَا أَوْ يَحُلُّ عَقْدَ عِقَالِي
45	حَقُّ لِي أَبْكَهَا دَمًا لَا دُمُوعًا	وَأَشْقُ الْفُرَادَ لَا سِرْبَالِي
46	وَأُطِيبُ الْبُكَاءَ عَلَيْهَا وَأَرْثِيهَا	بِأَشْعَارِي الْحِسَانِ الْعُؤَالِي

47	لَوْ قَدَرْنَا عَلَى الْفِدَاءِ فَدَيْنَا	هَا	بِأَرْوَاحِنَا	وَبِالْأَمْوَالِ
48	وَشَرِينَا مِنْ قَبْلِهَا جُرْعَ الْمَوْتِ	تِ	سُمُومًا مِنْ كَفِّ سَاقِي الْوَبَالِ	
49	يَا هَا مِنْ مُصِيبَةٍ كَسَتِ الْأَيَّامَ	مَ	كَرْبًا حَتَّى غَدَتْ كَاللَّيَالِي	
50	يَا هَا مِنْ رَزِيَّةٍ عَمَّتِ الْقُدُومَ	بَ	حَبَالًا لَوْ أَنَّ قَلْبِي خَالِي	
51	يَا هَا مِحْنَةً وَلَمْ يَنْجُ مِنْهَا	أَحَدٌ	مِنْ نِسَائِنَا وَالرِّجَالِ	
52	يَا هَا مِنْ مَصَائِبٍ وَرَزَايَا	وَدَوَاهِ	قَلِيلَةٍ الْأَمْثَالِ	
53	فَأَلَى اللَّهِ مُشْتَكَاؤُنَا وَمَا نَدُوهُ	مِنْ	كَثْرَةِ الْعَنَاءِ وَالْوَبَالِ	

26. Sevilen kişinin ayrılması, bir yakının kaybedilmesi ve halimin değişmesi beni üzmedi.

27. Bilakis Emin ailesinin musibete uğraması beni üzdü, çünkü şeref güneşinin tutulmasıyla musibete uğradılar.

28. Şeref güneşi battı böylece ondan sonra gündüzler insanlar üzerine gece oldu.

29. Yücelikler üzerine karalar giydi ve kuzey rüzgarı külleri savurdu.

30. Ufuk karardığında gezinen yıldızlar perdelerin arkasından göründü

31. Geceler boyu yanaklarına vurarak ve inciler gibi dizilmiş gözyaşları dökerek (göründüler).

32. Hüzünle ağıt yakarak saçlarını dağıtarak ve içi korkuyla yoğrulmuş olarak (göründüler).

33. 'Dullara kim bakacak? Ey dileklerin ve emellerin mercii! diye haykırıp feryat ederek (göründüler)

34. Ey kendine yönelenlerin sığınağı, yetimlere kim bakacak, ihtiyaçları ve meşgaleleri kim giderecek?

35. Zararların def'i ve savaş zamanı sırların saklanması kendisinden başka kimden beklenecek?

36. *Ondan sonra kendisinden başka kim insanlar için hayra koşacak veya istenmeden önce kim cömertlik yapacak?*

37. *Onun dışında kim, onlara kim kefil olacak ve geciktirmeksizin onlara olan ahde vefa gösterecek?*

38. *Ondan başka kim sağlam görüş ortaya koyacak veya girift işler hakkında hüküm ortaya koyacak?*

39. *Ondan başka kim hayır işlerinde ve kazacını bolca harcamada malını tüketecek?*

40. *O, kemal sahibi büyük vezirlerin annesi iken mükemmellikte kim ona benzeyebilir?*

41. *Vah! hasretim ve hüznümün uzunluğu! vah bozgunum ve kötü durumum!*

42. *Vah! sabırdan uzak oluşumdan dolayı acizliğim! vah yok oluşumun yakınlığından dolayı hayal kırıklığım!*

43. *Kalbim hüznünlendi, ondan sonra dullar, yetimler ve adamlar için kim yardım edecek.?*

44. *Kalbim tasalandı, ondan sonra bizden zararı kim giderecek veya ayağımdaki bağın düğümünü kim çözecek?*

45. *Onun için gözyaşı dökmem değil kan ağlamam, elbisemi değil kalbimi parçalamam bana vacip oldu.*

46. *Onun için ağlamayı çoğaltmam, güzel ve değerli şiirlerimle ona ağıt yakmam (bana vacip oldu).*

47. *Eğer feda etmek elimizden gelseydi biz onun için canlarımızı ve mallarımızı feda ederdik.*

48. (Eğer elimizden gelseydi) Ondan önce kötü akıbet sakisinin elinden zehirli ölüm yudumlarını içerdik.

49. Günlere, onları gecelere dönüştürecek kadar acı giydiren ne büyük bir musibettir o.

50. Kalbe deliliği yayan ne büyük alettir o. Keşke kalbim boş olsaydı.

51. Kadınlarımızdan ve erkeklerimizden hiç kimsenin kendisinden kurtulamadığı ne büyük bir sıkıntıdır o.

52. Emsali az görülen ne büyük bir musibet, afet ve felakettir o.

53. Biz şikayetimizi ve karşılaştığımız zorluk ve yükün çokluğunu Allah'a iletiriz.

Osman Bektaş mersiyesinin ana bölümü olan ikinci bölümünde ölen kişinin ardından duyulan acıyı daha sesli olarak dile getirmekte, onun üstün vasıflarını sıralamakta, arkasında bıraktığı akrabaların ve önceden himayesinde bulundurduğu kişilerin haline yanmaktadır.

54 يَا بُحُورَ النَّدَى وَأَهْلَ الْمَعَالِي وَالْعَوَالِي وَيَا بُدُورَ الْكَمَالِ

55 أَجْمَلُوا الصَّبْرَ آلَ بَيْتِ أَمِينٍ إِنَّمَا الْأَجْرُ فِيهِ لِلْإِجْمَالِ

56 أَحْسَنَ اللَّهُ رُزْقَكُمْ وَعَزَّكُمْ وَجَزَّكُمْ خَيْرًا بِحُسْنِ الْفِعَالِ

57 لَا بَرِحْتُمْ بِرْفَعَةٍ وَمَعَالٍ وَأَمَانٍ وَعِزَّةٍ وَجَلَالِ

54. Ey cömertlik denizleri, yücelik ehli ve kemal dolunayları!

55. Ey Emîn ailesi! Güzel sabır gösterin. Zira mükafatın tümü ondadır.

56. Allah sizin üzüntünüzü kaldırsın, içinizi rahatlıtsın ve en güzel şekilde mükafatınızı versin.

57. (Ey Emîn ailesi) yücelik, şeref, güvenlik, izzet ve ihtişam içinde kalasınız.

Osman Bektaş mersiyei müteveffanın ailesine sabır tavsiyesi ve dua ile bitirmektedir. Bu hatime, çalışmanın üçüncü bölümünde husn-i hatime başlığı altında tekrar ele alınmıştır.

Yukarıda aktarılan mersiyede de Osman Bektaş klasik Arap şiiri mersiyelerindeki üslubu aynen tekrar etmekte, ifadeleriyle şiirdeki ustalığını sergilemektedir.

4. Hikmet

“Hikmet ile hayatta edinilmiş tecrübe ve deneyimleri açıklayan ve gayesi umumiyetle öğüt ve nasihat olan sözler kastedilir. Bu itibarla hikmetli sözler toplumda peygamber, bilge, filozof, şair vb. gibi seçkin, düşünür, zeki, basiretli, fesahat ve belağat sahibi kimselerden sadır olur. Bu sözler manzum olabileceği gibi mensur da olabilir.”¹⁸⁴

Ahmed Ahmed Bedevî, istisnaları bulunmakla beraber Arap şairlerinin hikmet konusuna şiirlerinde çok fazla yer vermediklerine, genellikle kasidelerinin baş taraflarına ya da sonuna kısaca yerleştirdiklerini belirtir.¹⁸⁵ Osman Bektaş ise divanının ilk kasidesi başta olmak üzere divandaki bazı kasidelerde hikmete geniş yer ayırmıştır.

Divanının baş tarafına yerleştirdiği şu beyitler hikmet şiirinin güzel örneklerinden birisini teşkil etmektedir¹⁸⁶: [Tavîl]

1	لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْ رِزْقِهِ مَا تَيْسَّرَا	فَلَا يَأْسَ إِنْسَانٌ عَلَىٰ مَا تَعَسَّرَا
2	جَرَى فَلَمَّ الْبَارِي بِمَا هُوَ كَاتِنٌ	وَقَسَمَ أَرْزَاقَ الْعِبَادِ وَقَدَّرَا
3	لَعَمْرِي لَوْ الْأَرْزَاقُ تُجْرِي عَلَى الْحِجَا	حَلَا الْبِرُّ مِنْ كُلِّ الْوُحُوشِ وَأَفْفَرَا
4	أَقَلَّ انْتِعَاجًا وَأَكْثَرَ الصَّبْرِ رِيْمًا	لِيَالِي الْأَسَىٰ تَصْنُفِيكَ قَلْبًا مُكَدَّرَا
5	وَعِشْ قَانِعًا بِالرِّزْقِ عَيْشَةً مُؤْمِنٍ	بِرَى السُّؤْلِ فِي دِينِ الْعَفَافِ مُكْفَرَا

¹⁸⁴ Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi- Osmalı Dönemi*, s. 205.

¹⁸⁵ Ahmed Ahmed Bedevî, *Ususu'n-Nakdi'l-Edebî 'İnde'l-'Arab*, Dâru Nahdati Mısır li't-Ṭıbbâti ve'n-neşr, Kahire, 1996, s. 286.

¹⁸⁶ es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektaş*, s. 114-115.

- 6 فَلَا خَيْرَ فِي عَيْشٍ يَمُرُّ وَمَ تَكُنْ لَهُ بَسْطَةٌ تَحْلُو إِذَا الْمَرْءُ عُمِرًا
- 7 وَلَا خَيْرَ فِي عُمُرٍ يَطُولُ عَلَى امْرِئٍ يَكُونُ بِطَاعَاتِ الْإِلَهِ مُقْصِرًا
- 8 تَبَصَّرَ إِذَا الْأَفْلاكُ مَدَّتْ قِسِيَّهَا فَمَا طَاشَ سَهْمُ الْفِكْرِ مِمَّنْ تَبَصَّرَا
- 9 وَقَدِمَ إِلَى الْأَعْدَاءِ رَأْيًا مُسَدَّدًا وَسَبَقًا صَقِيلَ الْحَدِّ إِنْ حُضَّتْ عَثِيرَا
- 10 فَإِنَّ سَدَادَ الرَّأْيِ لَمْ يَجُلْ كُرْبَةً إِذَا هُوَ لَمْ يَصْحَبْ حُسَامًا مُجْوَهَرَا
- 11 وَلَا الْقَلْبُ دُونَ الْعَقْلِ يُدْرِكُ غَايَةَ وَلَا الْكُفُّ دُونَ الرَّزْدِ يَحْمِلُ أَسْمَرَا

1. Herkesin kolay bir rızkı vardır. İnsan zorluklardan dolayı ümitsizliğe kapılmamalıdır.

2. Bâri'nin kalemi olacak olan şeyleri yazmıştır. Kulların rızıklarını taksim ve takdir etmiştir.

3. Hayatım üzerine yemin ederim rızık sadece akıl ile gelseydi, yeryüzündeki bütün vahşi hayvanlar yok olurdu.

4. Endişeyi azalt (musibetlere endişelenme) ve sabrı çoğalt, belki de dertli geceler senin kederli kalbini saflaştırır.

5. İffet dininde dilenmeyi küfür addeden bir müminin yaşayışıyla, rızka kanaat ederek yaşa.

6. Kişinin ömrü uzadıkça tatlı bir genişlik kazanmadan geçip giden (yaş ilerledikçe ferahlık kazanmayan) hayatta hayır yoktur.

7. Allah'a itaati eksik olan kişinin uzun yaşamasında hayır yoktur.

8. Derinlemesine düşün, kainat yaylarını çektiğinde, fikir oku iyi düşünen kişiden şaşmaz.

9. Düşmanlarına isabetli görüş ve (savaş meydanında) toza toprağa bulansan da keskin kılıç sun.

10. Çünkü isabetli görüş parlak ve güçlü kılıca yoldaşlık etmezse kederi gidermez.

11. Kalp, akıl olmaksızın amacına ulaşamaz, el de bilek olmaksızın mızrağı taşıyamaz.

Osman Bektaş Süleyman Paşa ile çıktıkları Sivas yolculuğunu vafettiği kasidesinde yolculuk dönüşü konaklama yerine yakın oturan bir şehir halkının yöneticisinin kendilerine ikram etmediğini anlattıktan sonra cömert kişileri övücü hikmet ifade eden beyitler ortaya koymuştur¹⁸⁷: [Recez]

لَا حَيْرَ فِي الْبُخْلِ لَدَى الْأَفْاضِلِ	لِأَنَّهُ	مِنْ	شَيْمِ	الْأَرَادِلِ	103
وَأَنَّ	مِنْ	شَرَائِطِ	الْعُلُوِّ	وَالْعَدُوِّ	104
وَقَدْ	عَلِمْتُ	وَاللَّبِيبِ	يَعْلَمُ	بِالطَّبِيعِ لَا يُرْحَمُ	105
وَأَسْعَدُ	الْعَالَمِ	عِنْدَ	اللَّهِ	مَنْ سَاعَدَ النَّاسَ بِفَضْلِ الْجَاهِ	106
وَمَنْ	أَغَاثَ	الْبَائِسِ	الْمَلْهُوفَا	أَغَاثَا	107
قَدْ	صَدَقَ	الْقَائِلُ	فِي	الْكَلَامِ	108
تَبًّا	لِمَنْ	مَالَ	عَنِ	الْفَخَارِ	109
فَإِنَّ	مَنْ	بَاعَ	بِخُلِّ	قَدْرًا	110
			يُسْتَعْنِ	عَنْهُ	
			وَيُذَمَّ	جَهْرًا	

103. Faziletli kişiler nezdinde cimrilikte hayır yoktur. Çünkü o adi kişilerin özelliğidir.

104. Şüphesiz yüce olmanın şartı dosta da düşmana da acımadır.

105. Ben bildim ki –akıllı kişi de bunu bilir- tabii ki merhamet etmeye merhamet edilmez.

106. Allah katında dünyanın en mesudu makamı sayesinde insanlara yardım edendir.

¹⁸⁷ es-Sâdânî, *Dîvânü Osman Bektaş*, s. 212.

107. *Ve kim felakete uğramış bedbaht kişiye yardım ederse, Allah da ona korkutulduğunda yardım eder.*

108. *'Akıllılık kemiklerin büyüklüğünde değildir' diyen kişi şüphesiz sözünde doğru söylemiştir.*

109. *Dirhem ve dinar hırsından dolayı övgüye değer huylardan sapana yazıklar olsun!*

110. *Kim tamahkârlıkla bir miktar satarsa, ondan yüz çevrilir ve o açık açık zemmedilir.*

Osman Bektaş Süleyman Paşa ile birlikte çıktığı Sivas yolculuğunda uğradıkları yerleri sosyolojik ve coğrafi olarak tanıtır. Bu yerlerden biri olan Hurrîn¹⁸⁸den bahsederken oranın ahalisinin dost olsun düşman olsun kimseye yardım etmeyi sevmeyen kötü huylu kimseler olduğunu birtakım benzetmelerle aktardıktan sonra cömertliğin ve insanlara yardım etmenin erdemlerinden bahsettiği yukarıdaki beyitleri zikreder. Ona göre insanların en mesudu ve övgüye layık olanları cömertler, en kötü ve kınanmaya layık olanları ise cimrilerdir.

Osman Bektaş Muhammed Paşa'yı medhe tahsis ettiği bölümün ilk kasidesinde hikmet konulu şu beyitleri söylemiştir¹⁸⁹: [Hafîf]

30	إِنَّ مَنْ يَطْلُبُ الْعُلَى يَهْجُرِ الْعِيْدَ	دَ وَيَأْوِي مَعَ الْأَسْوَدِ الْغِيَالَا
31	وَعَلَى الدَّرَجِ يَلْبَسُ الْقَلْبَ فِي الْحَرِّ	بِ وَيَلْقَى بِهِ الْقِنَا وَالْتِصُولَا
32	فُمْ إِلَى الْمَجْدِ وَامْتَشِقُ صَارِمَ الْجِدِّ	وَصَادِمَ شُبَّانَهُ وَالْكُھُولَا
33	وَابْتَدِرُ شَاكِي السِّلَاحِ بِقَلْبِ	ثَابِتِ وَالتَّقِي الرِّجَالِ الْفُخُولَا
34	إِنَّمَا الْعَزْلُ لِلْعَوَانِي وَمَنْ كَا	نَ بِأَخْلَاقِهِ هُنَّ مَثِيَلَا
35	وَاشْتَرِ الْعَزَّ بِالْحَيَاةِ فَعَيْشُ الْ	ذُلِّ لَا زَالَ كَالْحِمَامِ ثَقِيَلَا

¹⁸⁸ Hurrîn: Amîd (Diyarbakır) yakınlarında bir köydür. (Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, II, 252.)

¹⁸⁸ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 164-165.

¹⁸⁹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 164-165.

36	مَا عَلَى الْمُجْتَلِي عَرُوسَ الْمَعَالِي	إِنْ تَصَدَّى لِلْفَادِحَاتِ مَهِيلاً
37	إِنَّ مَنْ يَجْتَنِي ثِمَارَ فَخَارٍ	لَمْ يَخَفْ شَوْكَ نَحْلِهَا الْمَسْئُولَا
38	كُنْ جَسُورًا فَمَنْ تُفَكِّرَ لَمْ يَشْ	جَعَّ وَمَنْ خَافَ لَمْ يَنْلِ مَأْمُولَا
39	فَازَ بِاللَّذَّةِ الْجَسُورُ وَمَنْ لَمْ	يَخَفِ الْمَوْتَ حَارَ مَجْدًا أَثِيلاً
40	لَيْسَ شَرْطُ الْعُلَى التَّوَانِي وَأَنْ	يُدْرِكَ الْمَجْدَ مَنْ يَكُونُ كَسُولَا
41	أَوْ لَمْ يَدْرِ مَنْ تَوَانِي مَلَأَا	أَنَّ فَطَرَ النَّدَى يَعُودُ سِيُولَا
42	وَطَرِيقُ الْعُلَى أَعَزُّ مِنَ الْعُو	لِ وَجُودًا وَمَنْ أَصَابَ الْعُولا
43	لَا تُلَاحِظْ بَعِينَ عَجْزٍ صَغِيرًا	رُبَّمَا يُرْعِجُ الذُّبَابُ الْفِيَلَا
44	لَا وَلَا تَحْفَرِ الْأَعَادِي لِضَعْفِ	إِنَّ صِنَوَاتَهَا تَعُودُ نَحْيَلَا
45	كُلُّ صَعْبٍ يَكُونُ سَهْلًا عَلَى الْمَرْ	ءِ إِذَا كَانَ بِأَسَلًا بَهْلُولَا
46	وَإِذَا سَاعَدَ الْفَتَى السَّعْدُ أَضْحَى	بِالْعَصَى يَكْسِرُ الْحُسَامَ الصَّقِيَلَا
47	وَإِذَا أُعْطِيَ الْعِنَايَةَ عَبْدٌ	خَدَمْتُهُ السَّادَاتُ قِيَلَا فَقِيَلَا
48	إِجْعَلِ الْعَقْلَ لِلْفُؤَادِ دَلِيلًا	وَعَلَى الرَّكْبِ أَنْ يُطِيعَ الدَّلِيلَا
49	كُلُّ مَنْ تَاجَرَ النَّهْيَ فَازَ بِالرَّيْحِ	وَحَارَ الْمَتَاعَ وَالْمَحْصُولَا
50	وَأَحْوِ الْحُرْمِ مُنْبِتُ شَجَرِ الْعَرْ	مِ كَمَا يُنْبِتُ الرَّيْبُ الْبُقُولَا
51	إِنْ تَصَدَّى لَكَ الْقَضَا بِصُرُوفِ الـ	دَّهْرِ فَاصْبِرْ هُنَّ صَبْرًا جَمِيلَا

30. Yüce olmak isteyen güzel kadınlar (la vakit geçirmeyi) bırakır ve arslanlarla beraber ağaçlığa çekilir.

31. Savaşta zırhın üzerine yüreği giyer ve onunla mızrak ve okları karşılar.

32. Şerefe doğru kalk, ciddiyet kılıcını kınından çıkar, gençlikte de yaşlılıkta da mukavemet göster.

33. Sağlam bir yürekle tam teçhizatlı olma konusunda acele et ve güçlü adamlarla birlikte bulun.

34. (Silahı) bırakmak kadınlar ve ahlakı onlara benzeyenler içindir.

35. Hayat karşılığında şerefi satın al, çünkü zillet içinde yaşamak ölüm gibi ağırdır.

36. Zorluklarla karşılaşırsa, şerefin gelinine talip olana yavaş davranmak yoktur.

37. Övünç meyvesini toplayan, hurmasının sivri dikeninden korkmaz.

38. Cesur ol! Zira (sonunu) düşünen kahraman olamaz ve korkan emeline ulaşamaz.

39. Cesur lezzeti kazanmıştır ve ölümden korkmayan kişi köklü şerefi elde etmiştir.

40. Üstün olmanın şartı gevşek davranmak değildir, tembel olan şan ve şerefe nerede ulaşsın?

41. Veya bıkkınlık göstererek gevşek davranan çiy damlalarının sele dönüşeceğini bilmez (nereden bilsin).

42. Yücelik yolu varlık açısından, boş işten ve cin çarpmış kişiden daha şerefli dir.

43. Acziyet gözüyle (kendinin) küçük bir şey olduğunu düşünme, belki kara sinek fili rahatsız eder.

44. Düşmanı zayıflığı sebebiyle hakir görme, dalları hurma ağacına dönüşüverir.

45. Cesur ve efendi olursa bütün zorluklar kişiye kolaylaşır.

46. Kendisine talihin yardım ettiği kişi sopa ile güçlü ve parlak kılıcı kırabilir.

47. Bir kula yardım edildiğinde efendiler ona yavaş yavaş hizmet eder.

48. Aklını gönlüne rehber kıl, çünkü kafilenin rehberine uyması gerekir.

49. Aklın ticaretini yapan her kişi kazanç elde eder, mal ve mahsul kazanır.

50. Kararlılık sahibi, ilkbaharın bitkileri bitirdiği gibi azim ağacını bitirir.

51. Kader sana zamanın sıkıntılarını getirirse onlara güzel bir şekilde sabret!

Yukarıdaki beyitlerde şair, muhatabına cesur, azimli, sebatkar ve sabırlı olmayı ve bunları yaparken akli rehber olarak almayı hikmetli ifadelerle tavsiye etmektedir.

Osman Bektaş Musul valilerinin yanında yaşamaya başlamadan önce yaşadığı bir takım sıkıntıları ifade ettikten sonra söylediği şu beyitlerle şiirde hikmet konusuna güzel bir örnek verir¹⁹⁰: [Recez]

20	فَالْمَوْتُ لَا يَكُونُ إِلَّا مَرَّةً	وَالْمَوْتُ أَخْلَى مِنْ حَيَاةٍ مُرَّةً
21	يَا قَلْبُ صَبْرًا لِلْقَضَا وَلَا ضَجْرًا	فَرُبَّمَا فَازَ الْفَقِي إِذَا صَبَرَ
22	لَا يَجْزَعُ الْحُرُّ مِنَ الْمَصَائِبِ	كَأَنَّ وَلَا يَخْضَعُ فِي النَّوَائِبِ
23	فَالْحُرُّ لِلْحِمْلِ الثَّقِيلِ يَحْمِلُ	وَالصَّبْرُ عِنْدَ النَّائِبَاتِ أَجْمَلُ
24	لِكُلِّ شَيْءٍ مُدَّةٌ وَيَنْقُضِي	مَا غَلَبَ الْأَيَّامُ إِلَّا مَنْ رَضِيَ

20. Çünkü ölüm ancak bir defa gelecektir ve ölüm, acı bir hayattan daha tatlıdır.

21. Ey kalbim kazaya ve sıkıntılara sabret, belki insan sabrettiğinde kazanacaktır.

22. Hür kişi musibetlerden dolayı sızlanmaz ve belalarda da asla boyun eğmez.

23. Hür insan ağır yükü taşır, sabır bela ve musibet anında daha güzeldir.

24. Her şeyin bir süresi vardır ve sona erer. Günlere (günlerin getirdiği zorluklara) ancak razı olan galip gelebilir.

Osman Bektaş yukarıdaki beyitlerde karşılaşılan musibetlere ancak sabırla göğüs gerilebileceğini ortaya koymaktadır.

¹⁹⁰ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 208.

Yukarıda verilen örnekler yanında Osman Bektaş, Muhammed Paşa'yı methettiği kasidenin mukaddimesinde hikmet şiirinin yine güzel bir örneğini verir. Bu beyitlere, şairin şiirinin şekil yönünden incelendiği üçüncü bölümde tekrar ele alınan 'Hikmet' başlığı altında yer verilmiştir.

5. Fahr

Sözlükte "övünmek" ve eskiyi saymak demektir.¹⁹¹ İstilahta ise kişinin kendisinin ve kavminin özelliklerini övmesi, üstünlüklerinden, soylarının yüceliğinden, nesillerinin çokluğu ve yiğitliklerinin şöhretinden söz etmesi demektir.¹⁹²

Osmanlı dönemi Arap şiirinde önceki dönemlerde olduğu gibi fahr şiirlerine yer verilmekle birlikte, bu dönemde kabile ile övünme yerini kendisi ve ailesi ile övünme almıştır.¹⁹³

Fahrın kasidenin bir bölümü olarak medihten sonra gelmesi yaygın olmakla birlikte bazen şiirin diğer bölümleri arasında beyitler halinde yer aldığı, bazen de müstakil olarak nazmedildiği görülmektedir.¹⁹⁴

Normal şartlarda insanın kendini övmesi hoş karşılanmamakla birlikte şiir için bu durum tasvip edilmiştir.¹⁹⁵ Şairin kasidenin fahr bölümünde şairin kendisini övmesi bir bakıma memduhunu övmeye en layık kişinin de kendisi olduğunu anlatmak istemesi olarak ifade edilebilir.¹⁹⁶ Osman Bektaş da divanında kendisini bir takım üstün vasıfları ve şiirdeki maharetiyle övmüştür.

Şair divanına koyduğu ilk kasidesinde kendisini ahlaki yönlerini, şiir ve nesir söylemedeki üstünlüğünü ortaya koyarak şu beyitlerle övmektedir¹⁹⁷: [Tavîl]

¹⁹¹ Ebû Naşr İsmail b. Hammâd el-Cevherî, *eş-Şihâhu Tâcu'l-Luğa ve Şihâhu'l-'Arabiyye*, II, 779.

¹⁹² Ahmed b. İbrahim b. Mustafa el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Edeb fî Edebiyyâti ve İnşâi'l-'Arab*, thk. Heyet, Muessesetu'l-Me'ârif, Beyrut, tsz., II, 25.

¹⁹³ Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi-Osmanlı Dönemi*, s. 178.

¹⁹⁴ İsmail Durmuş, "Fahr", *DİA*, Ankara, 1995, XII, 79.

¹⁹⁵ Ahmed Ahmed Bedevî, *Ususu'n-Nakdi'l-Edebî 'İnde'l-'Arab*, s. 219.

¹⁹⁶ Durmuş, "Fahr", *DİA*, XII, 79.

¹⁹⁷ es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektaş*, s. 115.

- 12 أَمِطْ عَنْكَ تَشْبِيهِي بِمَنْ لَوْ تَقَدَّمَتْ   بَوَادِرُ إِفْدَامِي إِلَيْهِ تَأَخَّرَا
- 13 وَلَا تَجْهَلُنْ قَدْرِي وَإِنْ كُنْتُ شَاعِرًا   فَلِي حُطْبٌ لَمْ تَرْتَضِ الْأَفْقَ مِنْبَرًا
- 14 وَإِنِّي امْرُؤٌ لَا أَزْهَبُ الدَّهْرَ إِنْ سَطَا   وَلَا أَخَذَرُ الْمَوْتَ الرُّؤْمَ الْمُدْمَرَا
- 15 وَلَا أَشْرَبُ الْمَاءَ الرُّلَالَ بِدَلَّةٍ   وَأَشْرَبُ بِالْعَرِّ الْأَجَاجَ الْمُعَكَّرَا
- 16 وَأَفْتَعُ بِالْفُوتِ الرَّهِيدِ وَلَا أَرَى   عَلَيَّ امْتِنَانًا لِامْرِئٍ وَتَأْمُرَا
- 17 وَمَنْ كَانَ ذَا نَفْسٍ كَنَفْسِي عَفِيفَةً   تَصَدَّى لِمَا فِيهِ الْعَلَى وَتَصَدَّرَا
- 18 أَنَا السَّابِقُ الْهَادِي إِذَا ضَلَّ شَاعِرٌ   أُعْرِفُهُ مِنْ نَظْمِهِ مَا تَنَكَّرَا
- 19 وَأَطْوِي كَلَامَ الْجَاهِلِيَّةِ كُلِّهِمْ   بِنَشْرِ قَرِيضٍ بِالْمَعَانِي تَعَطَّرَا
- 20 وَأَتِي بِمَا يُعْيِي الْأَوَائِلَ نَظْمُهُ   وَإِنْ كَانَ عَصْرِي عَنْهُمْ قَدْ تَأَخَّرَا
- 21 لَوْ الْعَرَبُ الْعَرَبَا مَعَ السَّبْعَةِ الْأُولَى   أُعَارِضُهُمْ فِي شِعْرِهِمْ كُنْتُ أَشْعَرَا
- 22 وَلَوْ أَنَّهُ قَاسَى امْرُؤُ الْقَيْسِ بَعْضَ مَا   أَقَاسِيهِ أَنْسَاهُ الْبُكَاءَ وَالتَّدَكُّرَا
- 23 أَقُولُ وَلَا فَخْرًا لِي الْفَضْلُ لَا لَهُمْ   وَحَقٌّ لِمِثْلِي أَنْ يَقُولَ وَيَفْخَرَا
- 24 إِذَا الْمَرْءُ لَمْ تَسْتَحْلِصِ الشُّكْرَ ذَاتُهُ   لِفَضْلٍ فَلَا مُسْتَنْكَرٌ إِنْ تَحَقَّرَا
- 25 وَمَا السَّيْفُ إِلَّا زُبْرَةٌ قَبْلَ طَبْعِهِ   فَصَيَّقْلُهُ يَكْسُوهُ حُسْنًا وَجَوْهَرَا

12. Öfkemin öncüleri (haberi) kendine gittiğinde geri geri giden kişiye beni benzetme.

13. Şair olsam da benim değerimi görmezden gelme! Zira benim ufku minber olarak beğenmeyen hutbelerim vardır.

14. Ben öyle bir adamım ki zaman üstüme saldırırsa da korkmam, helak edici kötü ölümden de çekinmem.

15. Zilletle (gelen) tatlı suyu içmem, izzet ve şeref ile (gelen) toz toprak karışmış bulanık suyu içerim.

16. Önemsiz azağa kanaat ederim, üzerimde bir kişinin minnetini ve zorbalığını ise düşün(e)mem.

17. Benim nefsim gibi iffetli bir nefse sahip olan kişi kendisinde üstünlük ve başkanlık (kuruntusu) bulunanın karşısında durur.

18. Bir şair hata yaptığında ben öne geçen yol göstericiyim, nazmından farkedemediği hatayı ona tarif ederim.

19. Güzel koku ile kokulanmış bir şiirin manalarını yayarak (güzel şiir söyleyerek) tüm Cahiliye sözlerini dürerim.

20. Benim çağım onlardan sonraya kalmış olsa da, nazmının evvelkileri aciz bıraktığı şeyleri ben getiririm (söylerim).

21. Asıl Araplar ilk yedilerle (muallakat-ı seb'a sahipleriyle) beraber olsa da, ben onların şiirlerine muaraza yaparım ve daha iyi şiir söylerim.

22. İmruülkays benim çektiğim derdin bir kısmını çekseydi bu, ona ağlamayı ve hatırlamayı (bükâyı ve tezekkürü) unuttururdu.

23. Övünmeksizin derim ki: Erdem benim içindir onlar için değil, konuşmak ve övünmek benim gibi birisine hak olmuştur.

24. Kişi bir lütuftan dolayı teşekkürü bizzat kendisi seçmezse horlandığında reddedecek yoktur. (Horlanmayı hak eder)

25. Yapılmadan önce kılıç bir parça demirden başka bir şey değildir, onu parlatan ona güzellik ve süs giydirir.

Şu beyitlerde Osman Bektaş kendisine sataşanlar nezdinde bütün insanlardan üstün olduğunu ifade eder¹⁹⁸: [Vâfir]

أَرَى	نَاسًا	أَضَاعُونِي	لَدَيْهِمْ	وَضَامُونِي	وَهَلْ	مِثْلِي	يُضَامُ	56	
أَهَانُونِي	وَمَا	هَابُوا	لِسَانِي	وَهَلْ	يَنْبُو	لَدَى	الصَّرْبِ	الْحَسَامُ	57
وَقَاسُونِي	بِمَنْ	دُونِي	وَأَنِّي	يُقَاسُ	بِحَالِصِ	الذَّهَبِ	الرَّغَامُ	58	
وَرَامُوا	أَنْ	يُنَاطِرَنِي	أَدِيبُ	وَهَلْ	يَبْقَى	مَعَ	الصُّبْحِ	الظَّلَامُ	59

¹⁹⁸ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 186.

60 وَظَنُّوا أَنَّ لِي فِيهِمْ مَثِيلٌ وَكَيْفَ يُشَابَهُ الدَّرَّ الرَّحَامُ
61 وَجَدُّوا فِي مُجَارَاتِي وَسَبْقِي وَأَلَى تَسْبُقُ النَّظَرَ السِّهَامُ

56. Onların yanında beni ihmal eden ve bana haksızlık eden insanlar görüyorum. Benim gibi birisine haksızlık edilir mi?

57. Beni küçümseyen ve dilime değer vermeyen (insanlar görüyorum). Vurma esnasında kılıç hiç hedefinden şaşar mı?

58. Benden aşağıda olanlarla beni kıyaslayan (insanlar görüyorum). Saf altınla toprak hiç kıyaslanabilir mi?

59. Benimle bir edibin atışmasını isteyen (insanlar görüyorum). Sabahla beraber karanlık hiç kalır mı?

60. Benim aralarında bir benzerimin olduğunu sanan (insanlar görüyorum). Mermer inciye benzetilebilir mi hiç?

61. Benimle koşmak ve beni geçmek için çabalayan (insanlar görüyorum), oklar hiç bakışı geçebilir mi?

Osman Bektaş şu beyitlerde ileri görüşlülüğü ile övünür ve kendini, medihte Hz. Peygamberin şairi Hassân b. Sâbit'e benzetir¹⁹⁹: [Vâfir]

26 أَنَا السَّكِيْتُ عَنْ عَرَضِ لِأَيِّ عَلَى قَدَرِي بِصِيرٍ بِالْعَوَاقِبِ
27 وَإِنْ أَنْطَقُ فَمَا لِي مِنْ مُدَانٍ بِأَلَا فَحْرٍ وَلَا لِي مِنْ مُقَارِبِ
28 أَنَا حَسَانُ مَدْحِكَ فَاصْطَبِعْنِي وَحَاشَا مِنْ جَمَاكَ أَعُوذُ حَائِبِ

26. Ben herhangi bir ihtiyaç(ı iletme) konusunda sessizim. Çünkü ben kendi ölçümde sonuçları net bir şekilde görebiliyorum.

27. Şayet konuşursam bana yaklaşan olmaz. Övünmeksizin diyorum ki bana denk olan yoktur.

¹⁹⁹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 87.

28. *Ben senin medhinin Hassan' (b. Sâbit)ıyım. O halde beni seç! Hâşâ ki senin himayenden eli boş döneyim.*

Yukarıdaki beyitlerde Osman Bektaş kendini medihte Hassân b. Sâbit'e benzeter. Her ne kadar Hassân b. Sâbit, Hz. Peygamber tarafından müşrik Kureyşlileri hicvetmekle görevlendirilse ve o, hiciv şiirleriyle meşhur olsa da onun Kureyşlileri hicvi Hz. Peygamberi medhi olmaktadır.

Vali Süleyman Paşa, kardeşi Muhammed paşa ve onların çocuklarıyla beraber katıldığı av macerasını anlattığı urcûzenin son beş beytinde Osman Bektaş kendi şiirini şöyle över²⁰⁰: [Recez]

سَمْعًا	أَبَا	نُعْمَانَ	مِثِّي	وَصَفًّا	أَضْحَى	بِأُذُنِ	كُلِّ	مَلِكٍ	شَنْفًا	117
أَتَاكَ	مِنْ	وُزُقٍ	قَرِيبِي	مَدْحُ	لَهُ	بِأَوْزَاقِ	الطُّرُوسِ	صَدْحُ		118
أَرْجُوزَةٌ	لَيْسَ	لَهَا	مِثَالُ	أَبْيَاطِهَا	جَمِيعُهَا	أَمْتَالُ				119
مِنْ	كُلِّ	بَيْتِ	شَطْرُهُ	فَصِيدُ	وَكُلُّنَا	لِيَنِّيكُمْ	عَبِيدُ			120
حَسْبُكَ	أَيُّ	شَاعِرٍ	فَصِيحُ	وَحَسْبُ	شِعْرِي	أَنَّهُ	صَحِيحُ			121

117. *Ey Ebû Numan! Benden her kralın kulağına hoş gelmiş olan bir vasıf dinle!*

118. *Şiirimın sayfalarından sana bir medih gelmiştir. Onun defter yapraklarında yüksek sesle söylenen bir şarkı vardır.*

119. *(O) benzeri olmayan ve bütün beyitleri mesel (özlü söz) olan bir urcûzedir.*

120. *Her beytinin şatırı bir kasiddir ve hepimiz sizin evinizin kölesiyiz.*

121. *Benim fasih bir şair oluşum sana yeter, şiirime de hatasız oluşu yeter.*

Şair şu beyitlerinde Buhturî, Nâbigatu'z-Zubyânî, İbn Hâni gibi şairleri şiirde geride bırakmasıyla övünür²⁰¹: [Recez]

²⁰⁰ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 207.

- 7 وَفِكْرِي كَالْوَرَقِ فِي الْأُورَاقِ جَاذِبَةً الْقُلُوبِ بِالْأَطْوَاقِ
 8 وَكُنْتُ فِي نَظْمِي أَفْوَقُ الْبُحْرِي أَنْظِمُ فِي شِعْرِي صِحَاحَ الْجَوْهَرِي
 9 أَفْصَحَ مِنْ نَابِعَةَ الدُّبْيَانِي يَخْضَعُ لِي جَرِيرٌ وَابْنُ هَانِي

7. *Fikrim yapraklar içindeki güvercin gibi kalpleri yerinden oynatıyordu.*

8. *Nazmımda Buhturî'yi geçiyordum, şiirimde de Cevherî'nin Sıhâh'ını nazmediyordum.*

9. *Nâbiğatü'z-Zübyânî'den daha fasih idim, Cerîr ve İbn-i Hânî bana boyun eğiyor(du).*

Şu beyitlerde Osman Bektaş memduhuna yepyeni ifadelerle övgüde bulunduğunu, Hillî ve Kûfi'den daha iyi şiir yazdığını ifade eder:²⁰²[Remel]

- 31 وَاقْتَبِصْ مِنْ بَكْرِ فِكْرِي مِدْحَةً مِثْلَهَا فِي فَضْلِكُمْ أَمْ يُوجَدُ
 32 لَوْ رَأَى الْكُوَيْتُ حُلَاهَا مَا ارْذَهَى أَوْ دَرَى الْحَلِيئِي بِهَا أَمْ يُشْدُ

31. *Sizin faziletiniz hakkında benzeri bulunmayan el değmemiş fikrimden medih olarak faydalan!*

32. *el-Kûfi, onun tatlılığını görse övünmez, el-Hillî de ondan haberdar olsa şiir okumazdı.*

İkinci beyin ilk şatırında Osman Bektaş, birçoklarına göre en büyük Arap Şairi sayılan Ebu't-Tayyib el-Mütenebbî²⁰³'yi kastetmektedir. Aslında el-Mütenebbî'nin meşhur olduğu nisbeleri arasında Kûfi yoktur. Kûfe'de doğmuş olmasından dolayı Osman Bektaş'ın vezin gereği bu nisbeyi kullanmış olması muhtemeldir. el-Hillî ise meşhur Arap şairi Safiyyuddin el-Hillî²⁰⁴'dir.

²⁰¹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 208.

²⁰² es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 109.

²⁰³ Ebu't-Tayyib el-Mütenebbî hakkında geniş bilgi için bkz. İsmail Durmuş, "Mütenebbî", *DİA*, Ankara, 2006, XXXII, 195-200.

²⁰⁴ el-Hillî hakkında geniş bilgi için bkz. Mustafa Kılıçlı, "Hillî, Safiyyüddin", *DİA*, Ankara, 1998, XVIII, 41, 42.

Osman Bektaş şu beyitlerde Süleyman Paşa'yı methettiği beyitlerden fahra şöyle geçer²⁰⁵: [Vâfir]

39	أَنَا ابْنُ جَلَا الْقَرِيضِ بَعِيرٍ فَحَرِّ	وطلأُ	الثَّنَا	طلُقُ	اللِّسَانِ
40	فَإِنَّ اللَّهَ هَدَيْتَنِي لَدَيْهِمْ	وَعَلَّمَنِي	الْقَوَائِي	وَالْمَعَانِي	
41	فَكَمْ شَهْمٍ رَأَى أَدْبِي وَفَضْلِي	فَأَعْبَطَنِي	بِمَا	فِيهِ	رَأَى
42	وَأَخْرُ عَابَنِي حَسَدًا وَأَبْدَى	مُعَارَضَتِي	فَلَا	بَلَعُ	الْأَمَانِي

39. Övünmeksizin (derim ki) ben şiiri açık seçik olan , övgüyü güzel yapan rahat ve iyi konuşan birisiyim.

40. Allah beni onların yanında terbiye etti, bana kâfiye ve meânîyi öğretti.

41. Nice insanlar edebimi ve erdemimi gördü de beni içerisinde gördüğü şeye özendi.

42. Bir başkası da kıskançlığından beni ayıpladı ve bana muhalefetini teşhir etti, bundan dolayı umduğuna kavuşamamış.

Yukarıdaki beyitlerde şair kendisini şiir, edebiyat ve erdem yönünden överken pek çok insanın bu özelliklerini kıskandıklarını ifade ederek fahra yer vermiştir.

Osman Bektaş Muhammed Emin Paşa'yı methettiği kasidede muhatabını sabra ve ölüme hazırlıklı olmaya çağırarak hikmet içerikli mukaddimeden sonra şu beyitlerle kendini över²⁰⁶: [Kâmil]

11	فَالْحُرُّ لَا يَأْتِي النَّصِيحَةَ فَاسْتَمِعْ	مِي	نَصِيحَةَ	الْمَعِي	كَيْسِ
12	سَلْ إِنْ جَهَلْتَ مَكَانَتِي أَوْجِ الْعُلَى	وَالسَّائِرَاتِ	مِنْ	الْجَوَارِي	الْكُنْسِ
13	تُخْبِرُكَ عَنِّي أَنِّي دُو فِطْنَةٍ	تَعْلُو	عَلَى	الْفَلَكَ	الرَّفِيعِ
14	وَلِي الْحَمِيَّةُ عِنْدَ مُشْتَبِكِ الْقَنَا	تَحْتَ	الْعَجَاجِ	عَلَى	الْعَدِيدِ

²⁰⁵ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 201.

²⁰⁶ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 143.

- 15 وَلِيَّ الْفِعَالِ الصَّالِحَاتِ إِذَا السَّوِيَّ سَاءَتْ فَعَائِلُهُ بِحَسَّةٍ مَعْرَسِ
- 16 وَإِذَا فَحَمْتُ وَعَى الْمُزُوبِ حَسْبَتِي نَجْمًا تَأَلَّقَ فِي سَوَادِ الْحِنْدِسِ
- 17 مَا رَاعِنِي يَوْمَ الْهَيْبِاجِ سَمِيدَعِ شَاكِي الْبِتْلَاحِ بِهَمَّةِ الْمُتَرَوِّسِ
- 18 فَالْحَرْبُ رَاجِي وَالْمَلَاجِمُ رَاحِي وَالْبَيْضُ نُفْلِي وَالذَّوَابِلُ نَرْجِسِي
- 19 حُرْتُ الْفَصَاحَةَ وَالشَّجَاعَةَ وَالسَّخَا وَحَوَيْثُ كُلِّ مَلِيحَةٍ أَمْ تُدْنَسِ

11. Hür insan nasihatten yüz çevirmez, öyleyse zeki ve akıllı bir kimsenin nasihatini benden dinle.

12. Benim konumumdan habersizsen yüceliğin zirvesine ve akıp kaybolan diğer yıldızlara sor.

13. (Ki) benim yüce ve uçsuz bucaksız feleğin üzerine yükselen bir akla sahip olduğumu sana haber versin.

14. Toz bulutunun altında, pekçok kişinin üzerinde mızrakların birbirine geçtiği esnada hiddet bana aittir.

15. Doğru kişinin işleri adi bir sopayla kötülük yaptığında iyi işler bana aittir.

16. Ben savaş meydanlarına atıldığımda beni, gecenin karanlığında ışık saçan bir yıldız sanırsın.

17. Kargaşa gününde Rus azmiyle silahını çekmiş hiçbir yiğit beni korkutamaz.

18. Harp benim şarabım savaşlar da rahatım, kılıçlar benim mezem solup gidenler de nergisimdir.

19. Fesahat, cesaret ve cömertliğe sahip oldum, kirlenmemiş tüm güzellikleri de elde ettim.

Osman Bektaş fahra medihten sonra yer vermiş ve fahr temalı şiirlerinde genellikle kendisinin kişisel özelliklerini, fesahatini ve şiirdeki üstünlüğünü övmüştür.

6. Eleştiri

Osman Bektaş şiirinde eleştiriye de yer vermiştir. Bir yandan fahr şiirleriyle kendini överken bir yandan da eski şairlerin yaptığı gibi nefsinin, zayıflığından ve ayıplarından dolayı kınamış ve ona bir takım tavsiyelerde bulunmayı da ihmal etmemiştir.

Divanında yer alan ilk kasidede kendini ve şiirini övdükten sonra tasavvufî şiir örneği olarak da sayılabilecek beyitlerle nefsinin şöyle eleştirir²⁰⁷: [Tavîl]

أَمَّا رَبِّي بِالسُّوءِ مَنْ يَغْلِبُ الْقَضَا	26	وَمَنْ يَدْفَعُ الْأَمْرَ الَّذِي قَدْ تَقَدَّرَا
ذُرْبِي وَإِقْدَامِي إِلَى الْمَجْدِ وَالْعُلَى	27	فَمَا كُلُّ ذِي نَابٍ وَظَفِيرٍ غَضَنْفَرَا
وَلَا تَطْمَعِي مَا كُلُّ سَوْدَاءَ تَمْرَةٍ	28	وَلَا كُلُّ غَيْمٍ بَاكَرِ الرَّوْضِ مُطْرَا
صَحْبَتُكَ حَتَّى شَابَ بِأَهْمٍ عَارِضِي	29	وَزَادَ بَيَاضًا بَعْدَ مَا كَانَ أَحْضَرَا
وَلَمْ تَعْمَلِي يَا نَفْسُ خَيْرًا لَعَلَّنَا	30	إِذَا مَا حُشِرْنَا أَنْ نُثَابَ وَنُوجِرَا
وَلَمْ تَفْعَلِي فِعْلًا جَمِيلًا يَسُرُّنَا	31	وَيُورِدُنَا فِي جَنَّةِ الْخُلْدِ كَوْنَرَا

26. *Ey kötülüğü emreden (nefs)im, kim hükme karşı durabilir ve takdir edilmiş işi kim savabilir?*

27. *Beni asalet ve üstünlüğe olan cesaretimle bırak, her diş ve tırnak sahibi aslan değildir.*

28. *Heveslenme her kara şey hurma, bahçede erken görünen her bulut da yağdıran (bir bulut) değildir.*

29. *Hüzün sebebiyle saçım (kâkülüm) ağarana ve siyah olduktan sonra beyazları çoğalana kadar seninle arkadaşlık yaptım.*

²⁰⁷ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 115.

30. *Ey nefsim! Haşredildiğimizde belki de (kendisiyle) ecir ve sevaba nail olabileceğimiz hiç hayır yapmadın.*

31. *Bizi mutlu edecek ve cennetü'l-huld da bizi kevserden sulayacak hiç güzel iş işlemedin.*

Osman Bektaş Hz. Peygamberi medih için yazdığı bedî'iyede giriş bölümü olan nesibin sonunda asıl konuya geçmeden önce bir yandan kötüleşen halini Allah'a arz etmekte diğer yandan da nefsini şöyle eleştirmektedir:²⁰⁸[Basît]

61	يَا رَبُّ أَمَارَتِي بِالسُّوءِ مَا اتَّعَظْتُ	وَلَا اهْتَدَيْتُ مِنْ ضَلَالٍ مُوجِبِ التَّيَمِّمِ
62	فَالطُّفُّ بِهَا وَاهْدِيهَا إِنَّ الضَّلَالَ لَقَدْ	أَعْمَى بِصَيْرَتِهَا يَا هَادِي الأُمَّمِ
64	عَاتَبْتُهَا إِذْ عَصَتْ جَهْلًا وَقُلْتُ لَهَا	يَا نَفْسُ طِيعِي فَإِنَّ المَرْءَ لَمْ يَدُمِ
65	وَمِنْ ذُنُوبِ جَنَّتِهَا كَمْ رَجَرْتُ وَكَمْ	حَدَّرْتُهَا مِنْ عَذَابِ النَّارِ وَالضَّرَمِ
66	صَمَاءِ عَمِيَاءِ أَصْوَاتِ السَّحَابِ لَمْ	تَسْمَعْ وَبَارِقَةَ الإِنْدَارِ لَمْ تَسْمِ
67	وَحِينَ آيَسْتُ مِنْهَا وَالرَّجَا انْقَطَعَتْ	جِبَالُهُ وَأَعْتَرَنِي عِلَّةُ الهَرَمِ
68	أَفَسَمْتُ غَيْرَكَ مَا لِي مَنْ أَعُوذُ بِهِ	مِنْهَا وَمِنْ شَرِّهَا يَا بَارِي النِّسَمِ

61. *Ey rabbim! Kötülüğü emredicim (nefsim) nasihati dinlemedi ve cezayı gerektirecek hatadan kurtulamadı.*

62. *Ey milletleri hidayete erdiren! Ona lütufta bulun ve hidayet ver, şüphesiz dalalet onun gözünü kör etmiştir.*

64. *Cahillikle isyan ettiğinde ben onu ikaz ettim ve ona: 'Ey nefsim itaat et çünkü insan ebedi değildir' dedim.*

65. *İşlediği günahlardan dolayı kaç kez onu azarladım ve kaç kez onu ateş azabından sakındırdım.*

66. *Sağırdır ve kördür. Ne gök gürültüsünü duydu ne de şimşegin uyarısını gördü.*

²⁰⁸ es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektaş*, s. 230.

67. Ondan ümidi kestiğimde ve dilek ipleri koptuğunda ve beni ihtiyarlık illeti kapladığında,

68. Ey insanların yaratıcısı! Senden başka, benim kendisine ondan (nefsimden) ve şerrinden sığınacağım kimse yoktur diye yemin ettim.

7. Tasvir

Arap edebiyatına dair eserlerde tasvir için ‘vasf’ kelimesi kullanılmaktadır. Vasf sözlükte bir şeyi niteliği ve belirgin özelliği ile tanımlamak demektir.²⁰⁹ Vasfın istilâhî anlamı için birbirine yakın tanımlar yapılmaktadır. Kudâme b. Ca‘fer, vasfı: Bir şeyi bulunduğu durum ve biçimlere göre zikretmek olarak tanımlamaktadır. Ona göre şairlerin vasıfları iç içe geçmiş şeyleri çeşitli anlam içeren şekillerde gelmiştir ve vasıf yapan şairlerin en iyisi de mevsufunu pek çok manalardan oluşmuş şekilde ortaya koyan, nihayetinde de en belirgin ve üstün vasfıyla zikredendir.²¹⁰

Osman Bektaş divanında tasvir sanatına sıkça başvurmuştur. Musul valisi Süleyman Paşa, onun kardeşi Muhammed Paşa ve oğulları ile çıktığı av gezisini anlattığı urcûzenin mukaddimesinde güzel bir tabiat tasviri sunar²¹¹: [Recez]

1	رِيحِ الصَّبَا طَارَتْ مِنَ الْأَوْكَارِ	مَسْبُؤَلَةَ	الْجَنَاحِ	بِالْأَمْطَارِ
2	وَأَقْبَلَتْ فِي قَلَمِ التَّصْوِيرِ	تَكْتُبُ	فِي	صَحِيفَةِ الْعَدِيرِ
3	سُطُورَ بَسْطِ وَسُرُورِ وَفَرَحِ	بَجَلْبِ	لِلرَّائِي	نَشَاطًا وَفَرَحِ
4	تَحَدَّثَ الْمَاءُ بِهَا مَعَ الْحَصَى	وَسَلَسَلَا	عَنِ النَّسِيمِ	الْمُفَصَّصَا
5	وَخَطَبَ الْهَزَارُ فِي شُجُونِ	شَوْقًا	عَلَى	مَنَابِرِ الْعُصُونِ
6	وَأَضَحَّتِ الْوُرُقُ عَلَى الْأُورَاقِ	جَادِبَةً	الْقُلُوبِ	بِالْأَطْوَاقِ
7	فِي رَوْضَةِ بَدِيعَةِ الْأَزْهَارِ	تَرْنُو	إِلَيْهَا	أَعْيُنُ النَّوَّارِ
8	فِيهَا النَّوَاعِيرُ سُقَاهُ الثَّرْبِ	وَمُرْضَعَاتُ	زَهْرَهَا	وَالْعُشْبِ
9	جَمِيعُهَا لَدَى الْحَيِّينِ قَلْبُ	وَكَيْفَ	لَا	وَالْمَاءُ فِيهَا صَبُ

²⁰⁹ el-Halil b. Ahmed, *Kitâbu 'l-'Ayn*, VII,162; İbn Manzûr, *Lisânu 'l-'Arab*, IX, 356.

²¹⁰ Ebu'l-Ferec Kudâme b. Ca'fer, *Naḳdu'ş-Şi'r*, thk. Muhammed Abdulmunim el-Hafâcî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, tsz., s. 130.

²¹¹ es -Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 202.

10	تَدُورُ حَوْلَ الشَّجَرِ الْجَدَاوِلُ	كَأَنَّهَا فِي سُوقِهَا خَلْحَالُ
11	مَا بَيْنَ وَرِدِّ مُسْتَفِرِّ اللَّثَامِ	وَجُنُبِدِ يَضْحَكُ فِي الْأَكْمَامِ
12	قَدْ ضَمَّهُ فِي الْعُضْنِ قَرَصُ الْبَرْدِ	ضَمَّ فِيمَ لِثْبَلَةٍ مِنْ بُعْدِ
13	يَا حَبْدًا حَدِيْقَةً كَالْجِنَّةِ	هَذَا مِنْ الْكَرَمِ الْمُدَلَّى جِنَّةِ
14	أَفَاحِهَا فَاتِحَةُ الثُّغُورِ	تَرُومُ عَضَّ إِصْبَعِ الْمَنْشُورِ
15	وَالْوَرْدُ فِي أَنَامِلِ الْأَغْصَانِ	كَأَنَّهُ حَوَاتِمُ الْمَرْجَانِ
16	وَأَعْيُنُ التَّرْجِسِ وَالنَّوَارِ	شَاخِصَةً تَنْظُرُ صُنْعَ الْبَارِي

1. Kanad(ı) yağmurlardan dolayı sarkmış bir halde saba rüzgarı yuvalardan uçtu.
2. Gölün sahifesine yazarak tasvir tarzında ilerledi.
3. Görenin zindeliğine ve neşesine sebep olan hoşlanma, sevinç ve ferahlık satırlarını (yazarak ilerledi).
4. Su, çakıl taşlarıyla beraber onunla konuştu ve o ikisi esinti hakkında arka arkaya hikâyeler anlattı.
5. Bülbül kederli bir halde özlemle dalların minberleri üstünde konuştu.
6. Güvercin, kalpleri yerinden oynatarak kuşluk vakti yaprakların üzerinde ortaya çıktı.
7. Güzel çiçekli bir bahçede çiçeklerin gözleri ona bakar.
8. Onda toprağı sulayan, onun çiçeklerini ve otları emziren su dolapları vardır.
9. Özlem çekenin katında her biri bir kalp (gibi)dir, içlerine su dökülüp dururken (bu) nasıl olmasın.
10. Sanki inciklerinde halhallar varmış gibi ağaçların etrafında dereler döner.

11. Parlak peçeli güller ve elbiseler içinde gülen tomurcuklar arasında (dönerler).

12. Soğuşun şiddeti onu, ağzın uzaktan öpmek üzere yapışması gibi dala yapıştırmıştır.

13. Sarkıtılmış asmadan korunağı olan ne kadar da güzel cennet gibi bir bahçe!

14. Papatyaları ağzını açmış yayılmış parmağı ısırmayı beklemektedir.

15. Güller mercan yüzükler gibi dalların parmak uçlarındadır.

16. Nergis ve çiçeğin gözleri yaratıcının sanatına çevrilmiş ona bakmaktadır.

Yukarıdaki beyitlerde Osman Bektaş gezinti için gidilen bahçenin tasvirini zengin teşbihlerle yapmaktadır. Onun tasviri insanın, daha tam ısınmamış bir havada güzel bir bahçeye giden ve içindeki güzellikleri bizzat temaşa eden bir kişi gibi hissetmesini sağlamaktadır. Aktarılan kısmın son beytinde şairin, nergis ve çiçeğin gözünün yaratıcının sanatına baktığına dair anlatımı aslında kendi duygularını farklı bir üslupla aktarmasından ibarettir.

Osman Bektaş Süleyman Paşa ile birlikte çıktığı Sivas yolculuğu sırasında şahit olduğu yer ve olayları çok güzel bir şekilde tasvir etmiştir. Şu beyitlerde şair yolculuk sırasında konakladıkları Arapgir'i şöyle tasvir eder²¹²: [Recez]

138	لَمَّا وَصَلْنَا بَعْدَ قَطْعِ الْبَيْدِ	إِلَى عَرَبٍ كَثِيرٍ بِأَلَا تَفْنِيدِ
139	وَقَدْ أَرَحْنَا الْحَيْلَ وَاسْتَرَحْنَا	وَفِي نَعِيمٍ عَيْشَهَا فَرَحْنَا
140	ثَلَاثَ أَيَّامٍ أَقَمْنَا فِيهَا	فَلَمْ نَجِدْ قَطُّ لَهَا شَبِيهَا
141	فِي كُلِّ بَيْتٍ حَلَّهَا بُسْتَانُ	وَبِرِّكَةٍ نَزَّهُوْا وَسَادَرَوَانُ
142	مِنْ تَحْتِهَا الْأُتَاهُزُ تَجْرِي أَبَدًا	وَالطَّيْرُ فَوْقَ دَوْحِهَا قَدْ عَرَدَا
143	أَمَّا تَرَى الْكَرَّازَ فِيهَا يَحْكِي	أُرْرَارَ مَرْجَانٍ بَغَيْرِ شَكِّ

²¹² es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 213-214.

144	وَالْتَوَتَ كَالشَّهْدِ إِذَا تَفَرَّرَا	وَالسُّكَّرِ الْمِصْرِيِّ إِذَا تَكَرَّرَا
145	مَخْمُوفَةٌ الْفُصُورِ بِالْأَشْجَارِ	مَوْسُوفَةٌ بِسَائِرِ الثَّمَارِ
146	رِيَاضُهَا تُزْهِرُ كَالْجِنَانِ	وَأَهْلُهَا كَالْحُورِ وَالْوِلْدَانِ
147	لَا نَقْصَ فِيهَا يَا أَحَا الْكَمَالِ	غَيْرَ بِنَائِهَا عَلَى الْجِبَالِ

138. Kıraç arazileri aştıktan sonra Arapkir'e gerçekten vardığımızda,

139. Atlarımızı dinlendirdik ve istirahat ettik, yaşam tarzının güzelliği ile ferahladık.

140. Orada üç gün kaldık ve asla onun bir benzerini görmedik.

141. Onu çevreleyen her evde bir bahçe, parlayan bir havuz ve bir şadırvan vardır.

142. Altından ırmaklar sürekli akmakta, kuşlar da sık dalları olan ağaçlar üzerinde ötmektedir.

143. Şüphesiz orada mercan düğmelerine benzemekte olan kirazı görmüyor musun?

144. Olgunlaştığında bal ve arıtıldığında Mısır şekeri gibi dutu da (görmüyor musun?)

145. (O) köşkleri ağaçlarla çevrilmiş ve her çeşit meyvelerle dolu (bir şehir) dur.

146. Bahçeleri cennetler gibi parlamaktadır, halkı da huri ve vildan gibidir.

147. Ey mükemmelliğin kardeşi (Süleyman Paşa), dağların üzerine kurulmuş olmasından başka bu yerde hiç eksiklik yoktur.

Osman Bektaş'ın Sivas yolculuğu sırasında şahit olduğu yer, olay ve kişilerle ilgili tasvirlerinden birisi de Malatya'nın Arapgir ilçesine ait olanıdır ki şair burada çok güzel bir tasvire yer vermiş ve orasının insana ferahlık veren güzel manzarasından ve ahalisinden bahsetmiştir. Şairin şehirle ilgili gördüğü tek olumsuzluk şehrin yüksek bir yere kurulmuş olmasıdır.

Şu beyitler de yukarıda bahsi geçen yolculukta geçtikleri üç dağın tasviridir ki okurken insanın kendini o dağların patikalarında yolculuk yapıyor gibi hissetmemesi mümkün değildir²¹³: [Recez]

154	وَقَدْ قَطَعْنَا فِي السُّرَى جِبَالًا	قَطَعْنَا مِنَّا صَعْبَهَا الْجِبَالًا
155	ثَلَاثَةً قَدْ رُفِعُوا فِي الْأَرْضِ	وَنُصِبُوا فِي طُولِهَا وَالْعَرْضِ
156	أَحَدُهُمْ يُسَمَّى حَقِيقًا كَيْجَبِيلَ	وَتَانِيًا يُدْعَى لَدَيْهِمْ قَرَهُ بَيْلَ
157	وَتَالِثًا كَنُوهُ فِي صَارِيحِكَ	مَا أَكْثَرَ الدُّبَابَ فِيهِمْ وَالْمِجْكَ
158	أَصْعَبُ مِنْهُمْ لَمْ يَكُنْ فِي الرُّومِ	وُدْيَانُهُمْ تَهْوَى إِلَى التُّخُومِ
159	يَكَادُ مَنْ يَصْعَدُ فَوْقَهُمْ يَرَى	نَجْمَ الثَّرَيَّا تَحْتَهُ عَلَى النَّرَى
160	وَيَحْسَبُ النَّازِلُ فِي الْوُدْيَانِ	قَدْ مَسَّ قَرْنَ الثَّوْرِ بِالْبَنَانِ
161	عِشْرِينَ يَوْمًا سِرْنَا فِيهِمْ جَمْعًا	وَسَبْعَةً لَمْ نَرِ بَرًّا قَطْعًا
162	حَتَّى غَدَتِ خَيْولُنَا خِبَالِي	وَامْتَلَأَتْ قُلُوبُنَا خِيَالًا
163	وَلَمْ نَجِدْ فِيهِمْ مِنَ الْأَشْجَارِ	عَجِيبَةً عِنْدَ أُولِي الْأَبْصَارِ
164	سِوَى جُدُوعِ الْجَامِ تَنْمُو طُولًا	قَدْ بَلَغَتْ إِلَى السَّمَاءِ طُولًا
165	وَمَا خَلَصْنَا مِنْ يَدِ الْجِبَالِ	وَأَخْلَصْنَا الْأَرْضُ بِالرِّمَالِ

154. Gece yolculuğu sırasında, zorluğu damarlarımızı kesen dağlar aştık.

155. (Onlar) yeryüzünde yükseltilmiş, enine ve boyuna dikilmiş üç tane (dağ)dir.

156. Birisi gerçekten Keçibel diye adlandırılır, ikinci de onlar tarafından Karabel diye isimlendirilir.

157. Üçüncüyü Sarıçiçek diye künyelemişlerdir, onlarda ne çok sinek ve mucuk²¹⁴ vardır.

²¹³ es-Sâdânî, *Dîvânü Osman Bektaş*, s. 214-215.

²¹⁴ الْمِجْكَ: Micek, Türkçe bir kelimedir. Sürüler halinde gezen, insanları ve hayvanları rahatsız eden küçük bir sinek türünün adıdır.

158. Onlardan daha çetini Anadolu'da yoktur, vadileri sınırlara (yerin dibine) dalar.

159. Onların üzerine çıkan neredeyse, Süreyya yıldızını kendisinin altında ve yerin üzerinde görür.

160. Vadilere inen, parmaklar(ıy)la öküzün boynuzuna dokunduğunu sanır.

161. Onların içinde tam yirmi yedi gün yürüdük ve kesinlikle hiç kara görmedik.

162. Öyle ki atlarımız yorgunluktan bitap düştü, kalplerimize de kuruntu doldu.

163. Basiret sahipleri katında şaşılacak bir şey olmak üzere, onlarda hiç ağaç görmedik.

164. Uzunlamasına yetişmiş ve boy yönünden göğe ulaşmış haldeki çam gövdeleri dışında (hiç ağaç görmedik).

165. Biz dağların elinden kurtulamadık, yer de bize kumları sunmadı.

Yukarıdaki beyitlerde şair Malatya civarındaki Keçibel, Karabel ve Sarıçiçek dağlarının tasvirine yer vermektedir. Okuyucu bu tasvirde, canlılığı ve içerdiği mübalağa unsurlarıyla birlikte, hem yüksekliğiyle hem de vadilerinin derinliğiyle ürpertici bir dağ manzarasının içinde kendini bulmaktadır.

Osman Bektaş tasvirdeki ustalığını sadece somut şeylerin tasvirinde değil olayların tasvirinde de göstermiştir. Yukarıda sözü edilen Sivas yolculuğuna çıkıştaki veda sahnesini tasviri bunun güzel bir örneğini teşkil etmektedir²¹⁵: [Recez]

43 يَوْمَ الْفِرَاقِ لَا لَقِيْتُ حَبِيرًا لَقَدْ لَقِيْتُ مِنْ لِقَاكَ ضَبِيرًا

44 تَبًّا وَسُخْفًا لَكَ مِنْ مَخَارٍ جَرْتُ بِكَ الدُّمُوعَ كَالْأَمْحَارِ

45 مُذْ خَرَجْتُ إِلَى وَدَاعِنَا الْوَرَى وَشَاهَدْتُ أَبْصَارُنَا مَا لَا يُرَى

²¹⁵ es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektaş*, s. 209.

46	وَفَتَّتُوا	الْقُلُوبَ	بِالْبُكَاءِ	وَاحْتَلَطَ	الرِّجَالَ	بِالنِّسَاءِ
47	كَأَنَّهُ	وَاللَّهِ	يَوْمَ	الْحَشْرِ	مِمَّا	جَرَى
48	هَذَا	يُنَادِي	مِنْ	جَوَى	الْفِرَاقِ	مَتَى
49	وَهَذِهِ	تَصِيحُ	مِنْ	حَرِّ	النَّوَى	يَا
50	لَوْ	كَانَ	بِالْأَزْوَاحِ	مِنَّا	يُشْتَرِي	رُجُوعُكُمْ
51	لَكِنَّ	هَذَا	قَدَّرَ	الرَّبُّ	الْعَلِيِّ	صَبْرًا
52	لَعَلَّ	مِنْ	بَعْدِ	شَتَاتِ	الْأَهْلِ	يَفْضِي

43. Ey ayrılık günü hiç hayır görmeyesin şüphesiz ben seninle buluşmaktan dolayı zararla karşılaştım.

44. Ey gündüz sana yazıklar olsun, uzak ol! Sende gözyaşları nehirler gibi akmıştır.

45. İnsanlar bize veda etmeye çıktıklarında ve gözlerimiz görülmeyene şahit olduğundan beri

46. Ağlamakla kalpleri parçaladıkları ve erkekler kadınlarla karıştığında

47. Vallahi olanlardan dolayı sanki o, haşır günüdür veya neşir (diriliş) gününden bir parçadır.

48. İşte bu, ayrılık tasesından dolayı 'ey kardeşim buluşma ne zaman olacaktır' diye seslenmektedir.

49. Bu da uzaklık ateşinden dolayı 'ey sevgimin ahalisi aşırı sevgi ölüsüne veda ediniz' diye çılgılık atmaktadır.

50. Canlarımızla sizin geri dönüşünüz satın alınabilseydi bu gerçekleşmemiş olurdu.

51. Fakat yüce rabb bunu takdir etmiştir, kadim ve ezeli hükme sabrediniz.

52. *Umulur ki ailenin dağılmasından sonra Allah bizim için, bir araya toplama hükmünü verir.*

Örneklerden anlaşılacağı üzere Osman Bektaş tasvirlerinde teşbih, teşhîs, mübalağa vb. sanatları ustaca kullanmakta, anlattığı manzarayı okuyucunun gözünün önüne canlı bir görüntü olarak getirmektedir.

8. Av/Tard

Tard av hayvanının peşinde koşmak, av ile meşgul olmak demektir.²¹⁶ Tardiyât Abbâsî şairlerinin halifeler, vezirler veya halkın ileri gelenlerinin av hayvanlarıyla yaptıkları av eğlencelerini, merasim şeklinde nasıl çıktıklarını ve yanlarındaki av hayvanlarını tasvir eden urcûzelerine verilen isimdir.²¹⁷

Araplar çok eski zamanlardan beri gerek geçimlerini saylamak, gerek kendilerini savunmak, gerek barışta kendilerini savaşa hazırlamak ve gerekse eğlence için av ve tardla meşgul olmuşlardır. Cahiliye döneminden itibaren Arap şairleri genelde tasvir sanatını kullanarak av ve tard şiirleri yazmışlardır. Av şiirlerinin, kendilerinden bahsedilen şahıslar, onların yaşadığı sosyal çevre, dağ, nehir bölge vb. coğrafi yerlerin isimleri ve avlanan hayvanların isimleri geçmesi itibariyle de hayvan çeşitliliği, av hayvanları ve araçları yönünden vb. konularda bilgi verici özelliğini göz ardı etmemek gerekir.²¹⁸

Av, gıda temini, vahşi hayvanlardan korunmak ya da savaş ve diğer tehlikelere karşı kendini korumayı öğrenmek veya spor ve eğlence amacıyla yapılır.²¹⁹ Osman Bektaş'ın, Süleyman Paşa, onun kardeşi Muhammed Paşa ve oğullarıyla beraber katıldığı av gezisini anlattığı kasidede yer alan ve avlanan hayvanların avlandıktan sonra yerdeki durumunu betimleyen ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla bahsedilen avın, gıda temini ya da tehlikelerden korunmayı

²¹⁶ İbn Manzûr, *Lisânu'l- 'Arab*, s. 267, el-Feyrûzâbâdî, *el-Kâmusu'l-Muĥîṭ*, 8. bs., Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 2005, s. 295, Mecdî Vehbe, Kâmil el-Muhendis, *Mu'cemu'l-Muṣṭalahâti'l- 'Arabîyye fi'l-Luġati ve'l-Edeb*, Mektebetu Lubnan, Beyrut, 1984, s. 236.

²¹⁷ Mecdî Vehbe, Kâmil el-Muhendis, *Mu'cemu'l-Muṣṭalahâti'l- 'Arabîyye*, s. 236.

²¹⁸ Özellikle sayd (:av) kelimesinin daha geniş tahlili için bkz. Abbas Mustafa eş-Şâlihî, *eş-Şaydu ve't-Ṭard fi'ş-Şi'ri'l- 'Arabî Ḥattâ Nihâyeti'l-Ķarni's-Şâni'l-Hicrî*, el-Muessesetu'l-Câmi'iyyetu li'd-Dirâsâti ve'n-Neşri ve't-Tevzî', Beyrut, 1981, s. 20-44.

²¹⁹ Abbas Mustafa eş-Şâlihî, *eş-Şaydu ve't-Ṭard fi'ş-Şi'ri'l- 'Arabî* s. 29-43.

öğrenip savaşa hazır olmak amaçlarından daha çok spor ve eğlence amaçlı gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Yukarıdaki tezi doğrulayan ve ateşli silahla yapılan avı tasvir eden beyitler bu kısmın sonunda verilecektir.

Av için belirlenmiş herhangi bir mevsim yoktur.²²⁰ Osman Bektaş'ın divanında anlattığı av gezisinin kış mevsiminin sona erdiği ama havanın hala soğuk olduğu ilkbahar mevsiminin başlarında gerçekleştiği anlaşılmaktadır²²¹: [Recez]

12 قَدْ ضَمَّهُ فِي الْعُضْنِ قَرَصُ الْبَرِّ ضَمَّ فِيمَ لُغْبَلَةٍ مِنْ بُعْدِ

12. Soğğun şiddeti onu, ağzın uzaktan öpmek üzere yapışması gibi dala yapıştırmıştır.

Şair etrafında derelerin döndüğü tomurcukları tasvir ederken, onların soğğun şiddetinden dudaklarını büzdüğünü teşbih yoluyla anlatır. Burada tomurcukların çıkması ilkbahara, soğğun şiddetli olması da kışın sonuna işaret etmektedir.

Osman Bektaş şu beyitlerle av mekânından ve bu mekâna varıncaya kadar uğradıkları mekânlardan övgüyle bahseder²²²: [Recez]

17 لِلَّهِ أَرْضُ الْمُؤَصِّلِ الْحُدَابَاءِ كَمْ لَبَسْتُ مِنْ بُرْدَةٍ حَضْرَاءِ

18 أُمُّ الرَّبِيعِينَ وَأُحْتُ الْعُشْبِ وَبُنْتُ أَزْهَارِ الرَّبِيِّ وَالْأُتْبِ

19 إِنْ عِمَّ بَوَادِي دَيْرِهَا وَالْوَاسِطَةَ وَأَدْخُلْ إِلَى الرَّوْضِ بَعِيرٍ وَاسِطَةَ

20 وَبَادِرِ اللَّذَّةِ فِي الْعُوَيْنَةِ وَأَمْسِرْ إِلَيْهَا الْمِشْبَةَ الْهُوَيْنَةَ

21 وَأَسْبِقْ إِلَى الْجَوْسِقِ سَبِقَ النَّاقِدِ فَالَسَّبِقُ لِلْحَسَنِ مِنَ الْمَحَامِدِ

22 وَإِنْ تَرْمُ وَصَفَ الرَّبِّيِّ وَالْأَهْرِ حَدَّثَ عَنِ الرَّبِيعِ أَوْ عَنِ جَعْفَرِ

23 لَا تَلْتَفِتْ إِلَى سِوَى الْعَزْلَانِي وَمِنْ إِلَى نَحْوِ عَضِيبِ الْبَانِ

24 وَأَنْتَهْرِ الْفُرْصَةَ إِنَّ الْفُرْصَةَ تَصِيرُ إِنْ لَمْ تَنْتَهْرِهَا غُصَّةٌ

25 إِنْ كَانَتْ الدُّنْيَا لَهَا مَحَاسِنُ فَهِيَ لَعَمْرِي هَذِهِ الْأَمَاكِينُ

²²⁰ Abbas Mustafa eş-Şâlihî, eş-Şaydu ve 't-Ṭard fi 'ş-Şi 'ri' l- 'Arabî, s. 61.

²²¹ es-Sâdânî, Dîvânu Osman Bektaş, s. 202.

²²² es-Sâdânî, Dîvânu Osman Bektaş, s. 202-203.

26 أَهْلًا بِهَا مَوَاطِنَ الْكَرِيمِ تُعْرَفُ فِيهَا نَصْرَةُ النَّعِيمِ

17. *Ḥadbâ'* (engebeli) *Mevşil'e* maşaallah, yeşil hırkayı ne kadar da çok giymiş.

18. (O) *Ümmü'r-rebâyn* (iki baharın anası), yeşilliğin kız kardeşi (yemyeşil), tepelerin çiçeklerinin ve çayırın kızıdır.

19. *Deyr vadisi* ve *Vâsıta'dan* faydalanan, bahçeye aracısız gir.

20. 'Uveyne'de lezzete ulaş ve oraya kolay bir yürüyüşle yürü.

21. Eleştirenin yarıştığı gibi *Cevsağ'a* doğru yarış nitekim güzellik için yarışmak övülen (şeylerden)dir.

22. Tepeleri ve nehirleri vasfetmeyi dilersem ilkbahardan ve dereden bahset.

23. *Ğızlanî'den* başkasıyla ilgilenme ve *Ğadîbi'-Bân'a* yönel.

24. Fırsatı ganimet bil, sen onu değerlendirmezsen fırsat boğazına takılan lokma (senin için bir cefa) olur.

25. Dünyanın güzellikleri varsa, hayatım üzerine yemin ederim ki onlar bu mekânlardır.

26. Bu cömert vatana selam olsun, orada refahın parıltısı bilinir.

Şair yukarıdaki beyitlerde, *Ḥadbâ'* ismiyle beraber Musul şehrinden başlamak üzere *Deyr Vadisi*²²³, *Vâsıta*²²⁴, 'Uveyne²²⁵, *Cevsağ*²²⁶, *Ğızlanî*²²⁷ ve *Ğadîb-i Bân*²²⁸ gibi mekânlardan bahsederek oraların dünya güzeli, kendisi için yarışmanın gerektiği göz alıcı yerler olduğunu tasvir sanatını da kullanarak anlatır.

²²³ Deyr Vadisi: Deyr-i Saîd'i kastetmektedir, kalıntıları Musul'un güneyinde *Ğızlanî* denen yerde bulunur. (es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 202)

²²⁴ Vâsıta: Musul'un güneyinde bir yer ismi olduğu belirtilmektedir. (es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 202)

²²⁵ 'Uveyne: İsmi muasır Musulluların bilmediği bir yer adı. (es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 203)

²²⁶ Cevsağ: Musul'un güneyinde bir bölge adı. (es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 203)

²²⁷ *Ğızlanî*: Musul'un güneyinde halen bilinen ve meşhur bir bölge adı. (es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 203)

²²⁸ *Ğadîb-i Bân*: Musul'un batısında, bilinen bir bölge adı. (es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 203)

Osman Bektaş av macerasını anlattığı kasidede o bölgede avlanan hayvanlardan ve av için eğitilen hayvanlardan bahsetmektedir. Şu beyitlerde avcı kuşlar ve avladıkları hayvanlar tasvir üslubuyla anlatılır²²⁹: [Recez]

- 37 لَمَّا تَجَهَّزًا إِلَى صَيْدِ الْحَجَلِ وَزَالَ عَن وَجْهِ الشَّيَاهِينِ الْحَجَلِ
 38 سَارُوا بِأَمْنٍ وَالْجُبُوشُ بَحْرِي مِنْ حَوْلِهِمْ عِنْدَ طُلُوعِ الْفَجْرِ
 39 وَأَذْرَكُوا الصَّيْدَ ضَحَى نَهَارٍ وَأَطْلَفُوا كَوَاسِرَ الْأَطْيَارِ
 40 مِنْ كُلِّ بَازٍ مُسْبِلِ الْجَنَاحِ مُوَاصِلِ الْعُدُودِ بِالرَّوَّاحِ
 41 فِي صَدْرِهِ حُرُوفٌ وَشِي تَفْرَأُ مَكْتُوبَةٌ بِهَا الصُّيُوفُ تُفْرَى
 42 وَكُلِّ شَاهِبِينَ كَعَمِيمٍ حَيَّمَا وَبَارِقِ طَارٍ وَرَعْدِ ارْتَمَى
 43 إِذَا هَوَى مُنْحَدِرًا مِنْ أَفْقِهِ مُلْتَرِمًا طَائِرُهُ فِي عَنُقِهِ
 44 كَمَنْجَلٍ مِنْ الْحَدِيدِ مِخْلَبُهُ لِحِصْدِ أَعْمَارِ الْكَرَاكِي تَحْسَبُهُ
 45 يَصْعَدُ خَلْفَ الرِّزْقِ لَيْسَ بِمُهْلَةٍ بِمُهْلَةٍ مِنْ السَّمَاءِ يُنْزَلُهُ
 46 دُو مُقْلَةٍ ضِرَامُهَا وَقَادُ يَشْوِي بِهَا مَا صَادَهُ الصَّيَادُ
 47 وَكُلِّ صَفْرٍ فَاصِفِ الْأَعْمَارِ يُجْرِفُ الطَّيْرَ عَنِ الْأَوْكَارِ
 48 فَكَمْ جَلَا مِنْ حَجَلٍ عَن وَكْرِ وَكَمْ نَحَا لِطَائِرٍ مِنْ ذِكْرِ
 49 وَكُلِّ سُنْفُرٍ جَلِيلِ الشَّانِ مُحْتَمِلِ عَلَى يَدِ السُّلْطَانِ
 50 مُعْظَمِ عَالِي الْجَنَابِ مُنْتَحَبِ يَسْمُو عَلَى أَوْجِ الْعُلَى إِذَا انْتَصَبِ
 51 يَا مَا أَحْيَلَهَا طَيْرٍ صَيْدٍ لَازِمَةً أَيْدِي الْمُلُوكِ الصَّيْدِ
 52 عَدِيمَةً الْأَشْبَاهِ وَالْأَنْظَارِ وَهِيَ لَعَمْرِي نُزْهَةٌ النُّظَارِ
 53 طَيْرٌ صَيْدٍ بِأَسْهَاهَا مُرَوِّعٌ كَأَنَّهَا لِلْوَحْشِ جِنٌّ تَصْرَعُ
 54 أَفْلَحَ مَنْ كَانَتْ عَلَى بَمْنَاهُ لَقَدْ غَدَتْ تَحْسُدُهَا يُسْرَاهُ
 55 تَحْتُ فِي مَسِيرِهَا خَلْفَ الْحَجَلِ فَيَرْتَمِي فِي السَّهْلِ مِنْ رَأْسِ الْحَبْلِ
 56 تَبْنِي عَلَى الْكَسْرِ حُرُوفَ الْكَيِّ وَتُعْرَبُ الصَّمَّ عَنِ الْكُرْبِيِّ

²²⁹ es-Sâdânî, *Dîvânü Osman Bektaş*, s. 203-205.

57	رَافِعَةً	إِوَزَةً	مُنْقَرِضَةً	خَافِضَةً	جُمَلَتْهَا	الْمُعْتَرِضَةَ
58	شَدِيدَةً	تَسْطُو	سُطَا	الْحُجَّاجِ	عَلَى	الْعَرَانِيقِ
59	لَمْ	تَلُو	عَنْ	سَبَّيْطِرٍ	مُمْتَارٍ	وَأَمْ
60	كَأَنَّهَا	وَالطَّيْرُ	مِنْهَا	هَارِبٌ	خَلْفَ	الشَّيَاطِينِ
61	وَأَثَقَةً	بِالرَّزْقِ	حَيْثُ	كَانَا	تَعْدُو	خِمَاصًا
62	وَأَمْ	تَنْزَلُ	تَنْحَرُ	فِي	الطُّيُورِ	حَتَّى
63	مَمْدُودَةً	عَلَى	التَّرَى	قَدْ	حُصِلَتْ	وَأَمْ

37. Keklik avına hazırlandıklarında ve şahinlerin yüzünden utangaçlık kalktığında,

38. Fecrin doğuşu sırasında, ordu etraflarında iken güven içinde yürüdüler.

39. Gündüzün kuşluk vaktinde ava yetiştiler ve yırtıcı kuşları salıverdiler.

40. Kanadını salmış, gidişle dönüşü birleştiren her atmacayı,

41. Göğsünde, okunan ve üzerinde 'misafire ikram olunur' (şeklinde) yazılan nakış harfleri bulunan (her atmacayı salıverdiler).

42. Yayılan bulut, çakan şimşek ve düşen yıldırım gibi her şahini,

43. Ufkundan yamaç aşağı indiğinde ve avlayacağı kuşun boynuna yapıştığında,

44. Turnaların ömrünü biçmek için olduğunu sanacağı demirden bir orağa benzeyen pençeleri ile,

45. Rızkının peşinden mühlet vermeksizin yükselen ve kuvvetle onu gökten indiren

46. (O) avcının avladığı avı kendisiyle kızarttığı, tutuşması hararetli bir göz küresine sahiptir (her şahini salıverdiler).

47. *Ömürleri kırıp geçiren, kuşları yuvalarından uzaklaştıran her doğanı,*
48. *Nice kekliği yuvadan uzaklaştıran ve nice kuşun hatırasını silen (her doğanı salıverdiler).*
49. *Sultanın elinde taşınan her görkemli sunguru,*
50. *Çıktığında en yükseğe yükselen büyük, yüce ve seçilmiş (sungurları salıverdiler).*
51. *Av yapan kralların elinde bulunması gereken ne güzel, ne hoş av kuşlarıdır onlar.*
52. *Onlar eşi benzeri olmayanlardır ve onlar yemin olsun gözlerin şenliğidir.*
53. *Onlar cesareti ürkütücü olan av kuşlarıdır, vahşi hayvanlar için yere çalan cin gibidirler.*
54. *Sağındakiler başarılı oldu, sol tarafı ise onları kıskanmaya başladı.*
55. *Kekliğin arkasından gidişinde hızlı davranırlar, böylece birden dağın tepesinden, ovada onun üzerine atılırlar.*
56. *Dağlama uçlarını (pençeleri) kesr (avını kırmak) üzere bina ederler (hazırlarlar) bu, turnayı kucaklama şeklinde görülür.*
57. *Soyu tükenmiş kazı kaldırarak, muhalif olan hepsini de yere düşürerek (avını yakalarlar).*
58. *(Onlar) güçlüdür, Haccac'ın talanı gibi turnaları ve keklikleri talan ederler.*
59. *Ne parlak su kuşundan²³⁰ ve ne de siyah leylekten yüz çevirmiştir.*
60. *Kuşlar ondan kaçarken sanki o, şeytanların peşindeki delici ateş parçası gibidir.*

²³⁰ Sebeytar: Çok uzun boyunlu bir su kuşu (es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 204.)

61. (Onlar) nerede olurlarsa olsunlar sabahleyin erkenden aç olarak çıkıp tok olarak döneceklerine dair rızıklarına güvenirler.

62. Kuşları boğazlamaya devam ederler ta ki onların boğazlarını kana bularlar.

63. Toprak üzerine uzatılarak ele geçirilmiş halde ve hangi suçtan öldürüldüklerini sormadan, (onları boğazlamaya devam ederler)

Yukarıdaki beyitlerde Osman Bektaş, av için eğitilmiş kuşlardan كَوَاسِرِ الْأَطْيَارِ (yırtıcı kuşlar) ve طُيُورِ صَيْدٍ (av kuşları) olarak bahseder. Bu kuşlardan شَاهِينَ (ç. شياھين – şahin), باز (doğan), سُنْفُرٍ (sungur) kuşlarının adı geçmektedir. Avlanan kuşların adları ise kasidede حَجَلٍ (keklik), كُرَاكِيٍّ (ç. كُرَاكِيٍّ – turna), إَوْرَةَ (kaz), عَرَائِقٍ (bir turna türü), دُرَّاجٍ (bir keklik türü), سَبَيْطَرٍ (çok uzun boyunlu bir su kuşu), أَسْوَدَ عَنَّاَزٍ (kara leylek) şeklinde zikredilmektedir.

Yukarıda avcı kuşlarla gerçekleştirilen birinci gün avından sonra av köpekleri ve av için eğitilmiş yabancı kara hayvanlarıyla yapılan ikinci gün avına geçildiği anlaşılmaktadır:

64	يَدُورُ فِيهَا مَوْكِبُ الْفُرْسَانِ	إِذَا انْجَلَى صُبْحُ النَّهَارِ الثَّانِي
65	بِكَلِّ فَهْدٍ عَنَتَرِيٍّ الشَّانِ	إِذَا تَرَاءَتْ عَبَلُهُ الْعِرْلَانِ
66	مُضَارِعِ النَّصْلِ بِنَابِ مَاضِي	مُسْتَقْبِلِ الْأَمْرِ لَدَى الرَّضِي
67	لَا يُتَعَبُ الْقَلْبُ إِذَا الصَّيْدُ هَرَبَ	لِعَجْزِهِ وَلَا يُلْحُ فِي الطَّلَبِ
68	لَهُ عَلَى سَطْحِ الْقُرُونِ حَطُّ	كَأَلْفٍ مِنْ عَنَبٍ مُحْتَطُّ
69	فِي وَزْنِهِ لَمْ أَرِ حَطًّا مِثْلَهُ	لِأَنَّهُ كِتَابَةٌ ابْنِ مُثْلَهُ
70	يَقْضِمُ بِالسِّتْرِ الْمَهَا لَدَى الْعَضْبِ	وَيَخْرُمُ الْعَرِيزِينَ مِنْهُ بِالذَّنْبِ
71	وَكُلِّ حَطَّافِ الْحَطَى سَلُوقِي	يَسْبِقُ خَيْلَ الرِّيحِ بِاللُّحُوقِ

72	ظَامِي الْفُؤَادِ ضَامِرِ الْخَوَاصِرِ	يَا عَجَبًا مِنْهُ لِظَامٍ ضَامِرِ
73	يَرْكُضُ فِي فَوَائِمٍ لَا تُتْبَعُ	وَكَيْفَ لَا وَهِيَ الرِّيَاحُ الْأَرْبَعُ
74	فَاصِرَةٌ عَيْنَاهُ عَنْ يَدَيْهِ	مَشْرُوطَةٌ أُذُنَاهُ فِي رِجْلَيْهِ
75	إِذَا رَأَى الْعَرَالَ فِي الرُّوضِ سَرَحَ	يُظْهِرُ كَالنَّارِ إِذَا الرُّنْدُ قَدَحَ
76	كَأَمَّا نَابَاتُهُ حَتَايِرُ	شُقَّتْ بِهَا مِنَ الطَّبَا الْحَتَايِرُ
77	لَا يُمَهِّلُ الصَّيِّدَ وَلَا يُحُونُ	كَأَنَّ كُلَّ جِسْمِهِ عُيُونُ
78	يُعَانِقُ الطَّيِّ عِنَاقَ وَامِقِ	مَا كَانَ أَعْنَى الطَّيِّ مِنْ مُعَانِقِ
79	وَحَلْفَ كُلِّ أَرْزَبٍ يَغْدُو زَعْرُ	لَمْ يَنْجُ مِنْهُ تَعْلَبٌ إِذَا دَعْرُ
80	يَقْصُرُ إِذْ يَرُوعُ عَنْهُ التَّعْلَبُ	فَكَيْفَ يَنْجُو مِنْ يَدَيْهِ الْأَرْزَبُ
81	فَيَا لَهُ مِنْ زَعْرِ عَلَى عَجَلِ	يُفْتِّشُ الْبَيْنَ إِذَا الْخَتَى الْحَجَلِ

64. İkinci günün sabahı ortaya çıkınca atlı alayı orada deveren eder.

65. Semiz ceylanlar görününce kahraman bütiün çitalarla (deveren eder)²³¹

66. (O) keskin köpek dişiyle ok temrenine benzer, razı olduğunda emre itaat eder.

67. Aczinden dolayı av kaçtığında kalbi yormaz ve avı isteme konusunda da ısrarcı olmaz.

68. Onun anberden bir elif gibi, boynuzlar üzerinde çizilmiş bir hattı vardır.

69. Onun ölçüsünde, onun gibi bir hattı hiç görmedim, çünkü o İbn Mukle'nin²³² hattıdır.

70. Öfkelendiğinde diş ile antilobu çiğner ve kuyrukla burnu(nu) ipe dizer (kuyruğunu onun burnuna halka gibi takar).

²³¹ Antere ve sevgilisi Able'ye tevriye yapılmıştır. Bu beyit üçüncü bölümde tevriye başlığı altında ele alınacaktır.

²³² İbn Mukle: Belağat, nahiv ve kitabette meşhur Abbâsî veziri. Ayrıntılı bilgi için bkz. Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehbî, *Siyer-u A'lâmi'n-Nubelâ*, Beytu'l-Efkâri'd-Devliyye, Lübnan, 2004., s. 3571.

71. Yetişmek için rüzgarın atıyla yarışan her hızlı ve yırtıcı av köpeği (ile deveren ederler)

72. Gönlü susamış ve böğrü incelmıştır, ne kadar da susamış ve incelmıştır.

73. O takip edilemeyen ayakların üzerinde koşar, nasıl olsun ki onlar dört rüzgardır.

74. Gözleri ellerine (ön ayaklarına) yetişemez, kulakları ise (arka) ayaklarına bağlıdır.

75. Ceylanı bahçede dolaşırken gördüğünde çakmaktaşının alevlendiğindeki kıvılcım gibi ortaya çıkar.

76. Dişleri antilopların boğazlarını kendileriyle yardığı hançerler gibidir.

77. Ava aman vermez, (onu) aldatmaz da, sanki onun bütün vücudu göz göz gibidir.

78. Ceylanı, sevgilinin kucaklaması gibi kucaklar, ceylanı bu kucaklayandan kurtaracak olan da yoktur.

79. Her tavşanın arkasında bir zağar²³³ koşar, saldırdığında ondan hiçbir tilki kurtulamaz.

80. Tilki ondan sağa sola kaçtığında başarısız olur, öyleyse tavşan onun elinden nasıl kurtulsun.

81. Keklik gizlendiğinde geniş araziye araştıran ne kadar da hızlı bir köpek!

Yukarıdaki beyitlerde Osman Bektaş, av için eğitilmiş kara hayvanlarından فَهْد (çita), سَلْوَقِي (av köpeği), زَعْر (av köpeği) olarak bahseder. Kara avı için eğitilmiş hayvanlar ile avlanan hayvanlar ise kasidede عَزَال (عَزْلَان - ceylan), مَهَا

²³³ Zağar: Bir köpek cinsidir.

(antilop), ظبي (impala - طباء), أرنب (tavşan), ثعلب (tilki), حجل (keklik) şeklinde geçmektedir.

Osman Bektaş av kasidesinde kara av hayvanlarıyla yapılan ikinci gün avından sonra av mevsiminin geçtiğini belirtir. Burada şairin kastının av hayvanları ile yapılan av olması muhtemeldir. Çünkü şair yukarıda verilen beyitlerin devamında ateşli silahlarla yapılan avı anlatır.²³⁴

82	حَتَّىٰ إِذَا تَمَّتْ فُصُولُ الصَّيْدِ	مُدَّتْ مَدَافِعُ فُوقِ الْأَيْدِي
83	تَكَاثَرَتْ فِي وَصْفِهَا الْأَقْوَالُ	لَمَّا حَكَى الشِّشْحَانَةَ الْقَوَالُ
84	وَاهَا لَهَا شَهْبُ رِصَاصٍ تَخْطِفُ	شَاهِدَهَا بِالرَّجْمِ حِينَ تَقْدِفُ
85	لَا تَقْبَلُ الدَّعْوَىٰ بَعِيرٍ شَاهِدِ	لَا سَيِّمَا مَا كَانَ مِنْ مُعَانِدِ
86	إِنَّ الْعُدُوَّ قَوْلُهُ مَزْدُودُ	وَقَلَّمَا يُصَدِّقُ الْحُسُودُ
87	بَجْرُحٍ كَلِّ سَانِحٍ نَقُورِ	كَأَنَّهُ بَعْضُ شُهُودِ الرُّورِ
88	طَوِيلَةٌ فَصِيرَةٌ الْأَوْصَالِ	فَاطِعَةٌ الْأَعْمَارِ وَالْأَعْمَالِ
89	تَنْظُرُ فِي عَيْنِ إِلَى الْفَنَاصِ	فَاتِلَةٌ الْوُحُوشِ بِالرِّصَاصِ
90	كَأَمَّا جَوْهَرُهَا الْمُحَلِّقُ	جَدُولُ مَاءٍ بِالْحِصَىٰ يَتَرَفَّقُ
91	لَهَا بَنَاتٌ مِنْ رِصَاصٍ خُلِقَتْ	مِنْ طَيِّبَةٍ وَاحِدَةٍ تَخَلَّقَتْ
92	كَالرَّعْدِ إِلَّا أَنَّمَا كَالْبَرْقِ	وَالرَّيْحِ إِنْ هَبَّتْ بِإِنِّرِ الْوَدْقِ
93	تَبًّا لَهَا كَمْ أَحْرَقَتْ مِنْ قَلْبِ	وَكَمْ وَكَمْ قَدْ حَرَّقَتْ مِنْ لُبِّ
94	حَتَّىٰ عَدَّتْ كُلُّ الطُّيُورِ صَرَغِي	جَمُوعَةً عَلَى التُّرَابِ جَمْعًا
95	عَلَى الرُّبَىٰ مِنْ دِمِهَا خُلُوقُ	كَأَنَّ كَلًّا فَوْقَهَا شَقِيقُ
96	كَأَنَّ أَفْطَارَ الْعُقَلَاءِ مَجْزَرَهُ	أَوْ رَوْضَةَ مِنَ الدِّمَاءِ مُزْهَرَهُ
97	كَأَنَّ صَرَغِي وَحْشَهَا كُفَّارُ	فَالْمَوْتُ عُقْبَىٰ أَمْرِهَا وَالنَّارُ

²³⁴ es-Sâdânî, *Dîvânü Osman Bektaş*, s. 205-207.

82. *Ta ki av mevsimi tamamlandığında ellerin üzerindeki tüfekler²³⁵ yayıldı.*
83. *Anlatıcılar şîşaneyi²³⁶ anlattığında onun vasfı konusunda sözler de çoğaldı.*
84. *Attığında, taşlamak suretiyle şahit olanı (n gözünü) alan kurşun meteorları ne kadar da mükemmeldir.*
85. *Şahitsiz iddiayı kabul etmez özellikle de inatçı kişiden olanı.*
86. *Muhakkak düşmanın sözü reddedilir, hasetçi ise çok az tasdik edilir.*
87. *Tüm ürkek ceylanları yaralar, sanki o yalancı şahitlerden biri gibidir.*
88. *Kendisi uzun, eklemleri kısadır, ömürleri ve işleri kesendir(can alan ve avının yaptığı işleri sona erdirenler.)*
89. *Birden vahşi hayvanları kurşunla öldüren silahları görürsün.*
90. *Onun parlak maddesi çakıl taşıyla akan dere gibidir.*
91. *Onun tek bir malzemedен yaratılıp şekil almış kurşundan kızları vardır.*
92. *(O) gök gürültüsü gibidir, hatta o şimşek gibi ve yağmurun arkasından estiğinde rüzgâr gibidir.*
93. *Yazıklar olsun ona kaç kalbi yaktı, kaç, kaç yüreği parçaladı!*
94. *Öyle ki bütün kuşlar hep birlikte toprağın üzerine yıkıldılar.*
95. *(Kuşların) kanından (oluşan) tepeliklerde bir koku ve sanki hepsinin üzerinde bir gelincik vardır.*
96. *Sanki çölün her yanı bir mezbaha veya kandan ıslıl ıslıl bir bahçedir.*

²³⁵ مَدْفَع (مَدْفَعٌ) kelimesi güncel Arapçada makinalı tüfek, top vb. anlamlara gelmektedir. O dönemde bu kelimenin basit tüfekler için kullanıldığı anlaşılmaktadır.

²³⁶ الشِّشَانَةُ – Şîşane veya şîşehane eski ateşli bir silah (es-Sâdânî, *Dîvânü Osman Bektaş*, s. 206.)

97. *Yere yığılan vahşi hayvanlar sanki birer kâfirdir ve ölüm ile ateş onların işlerinin sonudur.*

Osman Bektaş'ın yaşadığı XVIII. Yy. Musul'unda av sırasında ateşli silahların da kullanıldığı yukarıdaki beyitlerden anlaşılmaktadır. Bu silahlar مَدْفَع (ç. مَدَافِع) ve شِشْحَانَةٌ dir. Her ikisi de tüfek anlamında kullanılmaktadır.

Osman Bektaş avın bitişini ve emellerine ulaşmış olmaktan dolayı ortaya çıkan sevinci şöyle ifade eder²³⁷: [Recez]

98 لَهِ صَيْدٌ قَدْ تَقَضَّى بِأَهْمَانَا وَعَوْدَةٌ تُخْبِرُ عَنِ نَيْلِ الْمُنَى

98. *Allah için sevinçle biten ne güzel bir av ve murada erişmeyi haber veren ne güzel bir dönüş!*

Osman Bektaş'ın yukarıdaki beyitte emellerine ulaşmaktan kastettiğinin, av partisi sonunda memduhu Süleyman Paşa ve onun akrabalarından kendisine yapılan ihsanlar olması kuvvetle muhtemeldir. Bunun yanında avladıkları hayvanların fazla olması da kastedilmiş olabilir.

Osman Bektaş'ın yukarıda aktarılan av konulu şiiri başarılı bir urcuze niteliğindedir. Onun bu urcuzesinde gerek Musul ve çevresindeki av mekanları, gerek av için kullanılan ve avlanan hayvanlar gerekse av silahları hakkında aktardıkları önemli birer bilimsel veri olma özelliğine sahip bilgilerdir.

9. Seyahat

Osman Bektaş'ın Süleyman Paşa ile birlikte yaptığı ve Musul'dan başlayıp Sivas iline kadar süren, dönüşte ise Haleb'te uzun bir konaklamanın ardından Musul'da son bulan yolculuğu anlattığı şiir, urcûze tarzında yazılmıştır. Şairin bu urcûzesi coğrafi pekçok malumatı barındırmasının yanında uğranılan şehir ve belde

²³⁷ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 207.

halkalarının kişilik özellikleri hakkında verdiği bilgiler yönünden önemlidir. Urcûze ayrıca fûkahe tarzı yazılmış beyitleriyle farklı bir nitelik taşımaktadır.

Osman Bektaş seyahat konulu urcûzesinin girişinde Celîlî ailesinin himayesine girişinden önceki hayatını manzum olarak anlatır. İlgili beyitler şairin hayatının ele alındığı, bu çalışmanın birinci bölümünde aktarılarak yorumlanmıştır. Sivas yolculuğunun başlangıcında gelişen olayların tasviri şöyledir²³⁸: [Recez]

31	خَدَمْتُهُ	بِأَحْسَنِ	النِّظَامِ	خَمْسَةَ	أَعْوَامٍ	عَلَى	الدَّوَامِ
32	حَتَّى	أَتَى	الْعَزْلُ	وَحَقِيقَ	السَّفَرِ	وَيُدَلَّ	الْمَنْصِبُ
33	وَجَاءَنَا	الْأَمْرُ	عَلَى	التَّحْقِيقِ	أَنْ	تَقْصِدَ	الرُّومَ
34	وَأَنْ	نَحْتَّ	بِالسُّرَى	وَالنَّفْلِ	وَتَتْرَكَ	الْأَوْطَانَ	تَرَكَ
35	وَسَلَّكَ	الْوَهَادَ	وَالْقَفَارَا	وَتَقَطَعَ	السُّهُولَ	وَالْأَوْعَارَا	
36	وَوَضَعَدَ	الشَّمَّ	مِنَ	الْحِيَالِ	عَلَى	ظُهُورِ	الْحَيْلِ
37	تَقْصِدُ	سَيَؤَاسَ	بِلَا	تَوَائِي	قَصْدَ	خَلِيعِ	فَقَدَ
38	فَقَامَ	فِي	الْحَالِ	أَبُو	نُعْمَانِ	مُتَتَبِّلاً	لِطَاعَةِ
39	أَصْلَحَ	مَا	يَحْتَاجُ	فِي	الطَّرِيقِ	وَأَنْجَزَ	الْأَمْرَ
40	وَأَحْكَمَ	الْأَمْرَ	وَأَخْرَجَ	الْحَيْمَ	وَفَرَّقَ	الْمَالَ	عَلَى
41	وَدَقَّ	طَبْلَ	الشَّيْلِ	وَالرَّحِيلِ	مُفَوِّضَ	الْأَمْرِ	إِلَى
42	وَسَارَ	فِي	نِصْفِ	رَبِيعِ	الْآخِرِ	يَوْمَ	الْحَمِيسِ

31. Ona kesintisiz beş sene boyunca en güzel şekilde hizmet ettim.

32. Ta ki safer ayında azil emri gelinceye, yolculuk gerçekleşinceye ve görevi değiştirilinceye kadar.

²³⁸ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 209.

33. *Bize oyalanmaksızın Rûm'a (Sivas'a)²³⁹ doğru yola çıkmamız emri kesin olarak geldi.*

34. *Gece yolculuğunda ve taşınmada acele etmemiz ve gereksiz işleri bırakarak vatani terketmemiz (emri geldi).*

35. *Alçak araziyi ve çölü izlememiz, ovaları ve engebeli arazileri geçmemiz (emri geldi).*

36. *Atların ve develerin sırtında dağların yükseğine çıkmamız (emri geldi).*

37. *Birlikte yaşama fırsatını kaybetmiş, istenmeyen kişinin gidişiyle, gevşeklik göstermeden Sivas'a gidiyoruz.*

38. *Ebû Numan, sultanın emrine itaat etmek için derhal işe koyuldu.*

39. *Yolda ihtiyacı olan şeyleri hazırladı ve oyalanmaksızın emri uyguladı.*

40. *İşi sağlam yaptı, çadırları çıkardı ve eşyayı siyahi hizmetçilere dağıttı.*

41. *İşi Celîl'e havale ederek yük ve göç davulunu çal(dır)dı.*

42. *Rebiu'l-Âhirin yarısında Perşembe günü ikindileyin ordu ile beraber yürüdü.*

Yukarıdaki beyitlerden Süleyman Paşa'nın Musul'daki görevinden alınıp Sivas'ta görevlendirildiği anlaşılmaktadır.²⁴⁰ Osman Bektaş da ona Musul'da beş yıllık düzenli hizmetinden sonra Sivas'a gidiş ve oradan dönüşte yine onunla beraber bulunmuştur. Bu beyitlerden sonra Osman Bektaş Musul'dan ayrılışı ve yolculuk sırasında uğranılan yerler ve karşılaşılan olaylarla ilgili tafsilatlı bir anlatımda bulunur.

Ele alınan seyahat konulu bu urcûze toplamda 385 beyitten oluşmaktadır. Bu urcûzenin Osman Bektaş'ın hayatından bir kesit sunan ilk bölümü ile Sivas

²³⁹ Sivas: Osmanlı dönemindeki büyük Anadolu şehirlerinden biridir, XVI. yy. dan sonra Sivas eyaletine 'Eyâletü'r-Rûm' ismi de verilmiştir. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Ömer Demirel, "Sivas", *DİA*, Ankara, 2009, XXXVII, 278-282)

²⁴⁰ es-Sâdânî, tezinde Süleyman Paşa'nın Sivas'ta h. 1198 yılında ikinci kere görevlendirildiğini belirtmektedir.

yolculuğunun başlamasını mübalağalı bir şekilde anlatan ikinci bölümünden sonra Musul'dan Sivas'a gidiş ve Sivas'tan tekrar Musul'a dönüşte uğranılan yerler, oraların bazılarının tasviri ve yer yer yöre halkının yolculara karşı tutumu ve genel tabiatı ile ilgili bilgiler verilmektedir.

Osman Bektaş'ın bu urcuzesinde yaptığı tasvirlerden dikkat çekici olan bazıları bu çalışmanın ilgili bölümlerine alınmıştır.

Aşağıdaki beyitler yolculuğun son aşamasını anlatmaktadır²⁴¹: [Recez]

346	حَتَّىٰ	أَتَيْنَا	حَلَبَ	الشَّهْبَاءَ	مِنْ	بَعْدِ	كَرْبٍ	قَطَعَ	الأَحْشَاءَ
347	وَبَعْدَ	بَرْدٍ	شَقَقَ	الجُلُودَا	وَبَعْدَ	جُوعٍ	دَوْبٍ	الْكُبُودَا	
348	وَنَزَلَ	الْوَزِيرُ	فِي	حِمَى	شَيْخٍ	جَلِيلٍ	الْقَدْرِ	عَالِي	الدِّكْرِ
349	هُنَاكَ	جَاءُوا	يَطْلُبُونَ	إِدْنَا	كُلُّ	ضَعِيفٍ	وَنَجِيفٍ	مِنَّا	
350	آدَنَ	لِلْجَمِيعِ	بِالْتَّمَامِ	لِقَلَّةِ	الْعَلِيقِ	وَالطَّعَامِ			
351	سَارُوا	إِلَى	الْمَوْصِلِ	طَالِبِينَا	عَلَى	الْحَمِيرِ	السُّودِ	رَاكِبِينَا	
352	قَدْ	رَكِبُوا	جَمْعًا	عَلَى	الْحَمِيرِ	كَأَنَّهُمْ	بَعْضُ	شُهُودِ	الرُّورِ
353	فَلَوْ	تَرَاهُمْ	مُقَلَّةُ	الْوَزِيرِ	حَبِيرِ	الْبَرَائِيَا	الْمَلِكِ	الْحَطِيرِ	
354	لَأَكْثَرَ	الضَّحْكَ	عَلَيْهِمْ	وَالطَّرْبِ	وَرَدَّ	حَيْلَهُمْ	عَلَيْهِمْ	وَوَهَبَ	

346. Ta ki iç organları parçalayan meşakkatten sonra Haleb-i Şehba 'ya geldik.

347. Derileri çatlatan bir soğuktan ve ciğerleri eriten bir açlıktan sonra.

348. Vezir, Bekr'in korusuna misafir oldu, (O) kadri yüce, zikri âli bir şeyhtir.

349. Orada bizden bütün zayıf ve narin kişiler, izin isteyerek geldiler.

350. Yem ve yiyecek kıtlığından dolayı topluluğun hepsine izin verdi.

351. Siyah eşeklerin üzerine binerek ve Musul'a yölerək yürüdüler.

²⁴¹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 222-223.

352. *Sanki onlar bir kısım yalancı şahitler gibi hep beraber eşeklere binmişlerdi.*

353. *İnsanların en hayırlısı, kıymetli vezirin gözü onları görseydi,*

354. *Onlara çok güler ve neşelenir, atlarını onlara geri çevirerek hibe ederdi.*

Osman Bektaş yukarıdaki beyitlerde Sivas'tan dönüş yolculuğunun Musul'dan önceki son konaklama yeri olan Halep'i zikretmektedir. Süleyman Paşa'nın yanındaki kişilerin burada konaklamayıp doğrudan Musul'a geçmek istemeleri hem yolculuk meşakkatinden bitkin düşmeleri hem de ailelerine duydukları özlemin had safhaya ulaşmış olmasına bağlanabilir. Ayrıca Süleyman Paşa'nın doğrudan Musul'a geçmeyip Halep'te kalması da burada kendine verilen başka bir görevin bulunduğunu düşündürmektedir.

Osman Bektaş bu bölümden urcûzenin sonuna kadar Süleyman Paşa ile Celîlî ailesinin fertlerini methetmektedir. İlgili beyitler bu çalışmanın medhe dair kısmında ele alınmıştır.

Sonuç olarak, gerekli erzakın konaklama yerlerindeki halktan temini, Sivas'ta ihtiyaçların zorbalıkla değil ticaret yoluyla karşılanması, Sivas'ta altı ay süren görev sırasında vergi olarak gelir temin edilemediği, bundan dolayı esnafa olan borcun, kullanılan bazı eşyaların ve hayvanların satışı ile kapatıldığı, Musul'dan çıkışta ve Sivas'tan ayrılıştaki gelen emre kayıtsız şartsız ve hemen itaat edildiği gibi bilgiler tarihi birer veridir. Bununla beraber güzel olsun çirkin olsun uğranılan ve konaklanılan yerlerin tasviri, ahâlisinin Süleyman Paşa ve maiyetindekilere muamelesi, ikram etmeleri ya da ikramı reddetmeleri gibi açıklamalarla kişilikleri hakkındaki verilen bilgiler bu urcûzenin önemli bir ilmî vesika olma özelliği kazanmasını sağlamaktadır.

10. Hamriyyat

Hamriyyat adından da anlaşılacağı üzere şairin içkiden, içki alemlerinden ve içki içilen zaman ve mekanlardan bahsettiği şiirlerdir. Osman Bektaş şiirinde hamriyyata sadece muvaşşah türünde yazdığı gezi ve eğlence konulu şiirinde yer

verir. Bunun dışında sevgilisinin birtakım uzuvlarını tasvir ettiği hissi gazellerinde bile istisnalar dışında aşırıya kaçmadan şiirini ortaya koyar.

Osman Bektaş'ın hamriyyat sayılabilecek muvaşşahı şöyledir²⁴²: [Meczûu'r-Remel]

العُقْدُ الْأَوَّلُ

1	شَنَبَ	الطَّيْرَ	الْمُسَلْسَلِ	سَأَلَ	مِنْ	تَعْرِ	الْأَقَاخِ
2	وَقَمَّ	الْإِبْرِيْقِ	هَلْهَلْنَ	بِلِسَانِ	الرَّاحِ	صَاخَ	
3	أَيُّهَا	السَّاقِي	تَفَضَّلْ	وَأَمَلًا	الْأَقْدَاخِ	رَاخَ	
4	بَابِنَةَ	الْكَزْمِ	الْمُدَلَّلِ	رَوْجِ	الْمَاءِ	الْقَرَاخِ	
5	وَمِنْ	الرَّوْضِ	تَنْفَعَلْ	فَشَدَا	التُّفَّاحِ	فَاخَ	

Birinci grup:

1. Dizilmiş çiy taneleri papatyaların ağzından aktı.
2. Sürahinin ağzı şarabın diliyle haykırmaya başladı.
3. Ey sâkî buyur, kadehlere şarap doldur.
4. Üzüüm bağının nazlı kızı ile halis suyu birleştir.
5. Ve bahçeden başka bir yere geç çünkü elmanın güzel kokusu yayılmıştır.

العُقْدُ الثَّانِي

1	أَدِرَ	الْحَمْرَ	الْعَتِيقِ	فِي	كُؤُسٍ	مِنْ	عَقِيقِ
2	وَاطِفِ	مِنْ	قَلْبِي	الْحَرِيقِ	بِأَبْرِيْقِ	الرَّحِيقِ	
3	مِنْ	يَدَيِ	سَاقِ	عَشِيقِ	مَائِسِ	الْقَدِّ	رَشِيقِ

²⁴² es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 323-325.

4	بَمَزْجٍ	الرَّاحِ	بِرَيْقٍ	مِنْ	فَمِ	حُلُوِّ	الْبَرِيقِ
5	بِحَيَاةِ	الرُّوحِ	أَقْبَلِ	وَبِمَوْتِ	الْعَقْلِ	رَاحِ	

İkinci grup:

1. Akikten bardaklar içinde yillanmış şarabı çevir.
2. Kalbimden yangını şarap sürahileriyle söndür.
3. Aşık, kibirli yürüyen ve yakışıklı bir sakinin ellerindeki (sürahilerle söndür).
4. Şarabı tatlı ağızdan tükürkle karıştıran (sâkinin ellerindeki sürahilerle söndür)
5. (Ey saki) ruhun canlılığıyla gel ve aklın ölümüyle git .

العَقْدُ الثَّلَاثُ

1	عَرَفُ	الطَّلِّ	الْمُرَشَّحِ	كَلْبَجَيْنِ	فِي	نُضَارِ
2	بِرِدَائِ	الشَّمْسِ	بِمُسْحِ	مِنْ	حُدُودِ	الْجُنَائِزِ
3	قَدِمِ	الدَّنِّ	الْمُطْفَحِ	وَأَمَلِ	الْكَأْسِ	عُقَارِ
4	إِنَّ	وَزْدَ	الرَّوْضِ	فَتَّحِ	وَجْهَ	الثِّمَارِ
5	وَبِأَسْرَارِ	السَّقَرَجَلِ	ذَهَبِ	الْمِصْبَاحِ	بَاحِ	

Üçüncü grup:

1. Nezleye tutulmuş çiğın teri, altının içindeki gümüş gibidir.
2. Nar çiçeğinin yanaklarından güneşin ridasıyla ovuluyor (Nar çiçeğine güneşin ışınları vuruyor).
3. Dolu içki kabını sun, bardağa şarap doldur.
4. Şüphesiz bahçenin gülü açtı ve meyvelerin yüzü göründü.
5. Işığın altını ayvanın sırlarını (iyi olanlarını) ortaya çıkardı.

العقد الرابع

1	إِنَّ	أَوْزَادَ	الْحُدُودَ	مَعَ	رُؤْمَانَ	النُّهُودَ
2	فَوْقَ	أَغْصَانِ	الْقُدُودِ	أَوْجَبَا	نَقْضَ	الْعُهُودِ
3	فَاصْحُ	مِنْ	الرُّهُودِ	وَأَتَتْهُ	وَارْجِعَ	وَعُودَ
4	وَاسْتَمِعَ	دَفًّا	وَعُودَ	تَحْتَ	أَشْجَارِ	الْوُرُودِ
5	ذَهَبُ	الْأَصَالِ	سَلْسَلِ	فِي	الْمَاءِ	سَاخِ

Dördüncü grup:

1. Yanakların titremesi göğüslerin narlarıyla beraber (hareket etmektedir.)
2. Endamın dallarının üzerinde ahitlerin bozulmasını gerektirdiler.
3. Uyku sarhoşluğundan uyan, kendine gel ve geri dön!
4. Gül ağaçlarının altında def ve üdu dinle!
5. Akşamüstünün altını arka arkaya dizildi ve suyun gümüşünün (rengi griye dönen suyun) içinde eridi.

العقد الخامس

1	دَمْعُهُ	الرَّاحِ	الْمُشْعَشَعِ	سُلْسِلَتِ	مِنْ	جَفْنِ	كَاسِ
2	وَقَمِّ	الْوُرْدِ	بِجَمْعِ	وَلِحْدِ	الرَّوْضِ	بِأَسِ	
3	حَبْدًا	نَادٍ	وَمَرِيعِ	جَاوِرًا	حَدَّ	الْقِيَامِ	
4	هَذِهِ	الْبُسْتَانِ	فَارْتَعِ	بَيْنَ	نِسْرَيْنِ	وَأَسِ	
5	عَارِضُ	الظِّلِّ	الْمُطْفَأِ	دَبَّ	فِي	وَجْهِ	الْبَطَاحِ

Beşinci grup:

1. Yarı sarhoş şarabın gözyaşı bardağın göz kapağından arka arkaya döküldü.
2. Gülün ağzı birleşti ve bahçenin yanağından öptü.
3. Kıyasın sınırını aşan (normalin dışında) ne güzel cemiyet ve yeşillik!

4. İşte bahçe! Haydi nesrin ve mersin ağacı arasında dinlen!

5. Uzamış gölgenin yanağı çakıl taşlarının yüzüne yayılmıştır.

العقد السادس

1	حُدُّ	بِنَا	نَحْوُ	الْحَدَائِقِ	نَجْتَلِي	هَذَا	النَّعِيمِ
2	فَوْقَ	أَكْمَامِ	الشَّقَائِقِ	تَحْتَ	أَذْيَالِ	النَّسِيمِ	
3	هَاتِ	عَنْ	ذَاتِ	الْمَنَاطِقِ	وَصَفَ	إِسْحَاقِ	النَّدِيمِ
4	مَا	تَرَى	السِّنْطِيرِ	نَاطِقِ	يَرْفَعُ	الصَّوْتِ	الرَّحِيمِ
5	وَصَدَى	الْقَانُونِ	جَلْجَلِ	وَقَوَامِ	الْعُصْنِ	صَاحِ	

Altıncı grup:

1. Bizi bahçelere doğru götür, bu nimetleri seyredelim.

2. Gelinciğin çanaklarının üstünde, meltemin sonlarının altında (seyredelim).

3. Zâtu'l-Menâtiq'tan İshâk en-Nedîm'in²⁴³ tasvirini getir (anlat).

4. Kanundan yükselen yumuşak sestem gördüğünü söyle.

5. Kanunun sesi yankılanmış ve dalın endamı çığlık atmıştır.

العقد السابع

1	ثُبَّ	عَنْ	الْحُمْرِ	الْمُعْتَقِ	وَأَهْجُرِ	الْحُوْدَ	الْحِسَانِ
2	وَدَعِ	الرَّوْضَ	الْمُنْمَقِ	وَرَبِيعِ	الْعُنْفُوَانِ		
3	وَأَهْدِ	هَذَا	الدَّرِّ	أَلِيْقِ	إِسْلِيمَانَ		الرِّمَّانِ
4	أَصْفُ	الرَّأْيِ	الْمُؤَقِّقِ	ذُو	الْمَعَانِي		وَالْبَيَانِ
5	مَنْ	بِهِ	الصَّعْبُ	تَسَهَّلَ	وَبِهِ	الإِصْلَاحِ	لَاخِ

²⁴³ Zâtu'l-Menâtiq bir kadın şarkıcı, İshâk en-Nedîm ise İshâk b. İbrahim en-Nedîm el-Mevşîlî isimli bir şarkıcıdır. (es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 324)

Yedinci grup:

1. Yıllanmış şaraptan tövbe et ve güzel kızlardan uzaklaş!
2. Süslü bahçeye ve gençliğin baharına veda et!
3. Bu parlak inciyi zamanın Süleyman'ına hediye et!
4. (O), başarılı görüşün Âsaf'ı, konuşması anlam yüklü ve açık olan kişidir.
5. (O), kendisiyle zorluğun kolaylaştığı ve reformun ortaya çıktığı kişidir.

Osman Bektaş yukarıdaki şiirinde şarap anlamında kullanılan farklı kelimeleri zikretmekte, özellikle yıllanmış şarabın kullanıcıları tarafından bilinen tadına vurgu yapmakta, şarap içilen mekan, zaman ve şarabı sunan kişiye övgüsünü sıralamaktadır.

Osman Bektaş'ın divanında hamriyyat olarak nitelenebilecek bundan başka şiiri bulunmamaktadır.

11. İhvaniyyat

İhvaniyyat, şairlerle memduhları, sevdikleri kişiler veya arkadaşları arasındaki sosyal ilişkileri ortaya koyan kutlama, özür dileme, şikayet, sevgi, sadakat vb. konulu şiirlerdir.²⁴⁴

Osman Bektaş'ın divanında ihvaniyyat sayılabilecek şiirleri, Celîli ailesinin fertlerini evlilik, çocuk saibi olma ve sakal bırakma gibi vesilelerle tebrik için söylediği kasidelerden ibarettir.

Osman Bektaş Süleyman Paşa'nın oğlu Osman Bey'i evliliği dolayısıyla tebrik etmek için yazdığı kasideye gazelle mukaddime yaptıktan sonra onu, bir yandan methetmekte bir yandan da evliliğinden dolayı tebrik etmektedir²⁴⁵: [Basît]

13 لَا شَيْءَ يَشْعَلُ قَلْبِي عَنْ مَحَبَّتِهَا إِلَّا زَفَافُ فُتَى فَاقَ الْوَرَى أَدْبَا

14 رُوحُ الْأَمَاجِدِ عُثْمَانُ الْحَبِيبِي جَلَا عَيْنِ الْكَمَالِ أَمِيرُ السَّادَةِ النَّجْبَا

²⁴⁴ el-Kurayşî, *el-Muvaşşahâtü'l-'Irâkiyye*, s. 300.

²⁴⁵ es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektaş*, s. 89-91.

- 15 نَجْمُ الْمُلُوكِ هِلَالُ الْمَلِكِ فَرَقَدُهُ
بَدْرُ النَّوَالِ إِذَا فَجَّرَ النَّدى كَذِبًا
- 16 مِصْبَاحُ نَادِي الْعَطَا مِشْكَاهُ كَوَكْبِهِ الدُّ
رِي نُورُ زُجَاجِ أَحْرَقِ الْحُجْبَا
- 17 فِي جَدِّهِ أَذْرَكَ الْمَجْدَ الرَّفِيعَ وَمَنْ
فِي عَمِّهِ وَأَبِيهِ جَاوَزَ الرَّتْبَا
- 18 نَجَلُ الْوَزِيرِ سُلَيْمَانَ الرِّمَانِ أَبِي
نُعْمَانَ أَكْرَمَ مَنْ أُعْطِيَ وَمَنْ وَهَبَا
- 19 مَلِكٌ إِذَا شَمَّتْ بَرْقًا مِنْ أَسْرَتِهِ
رَأَيْتَ غَيْثَ سَحَابِ الْجُودِ مُنْسَكِبًا
- 20 فَالْبَحْرِ أَصْبَحَ مِنْ جَدْوَاهُ مُحْتَسِبًا
فَاسْأَلْهُ تَلْقَاهُ عِنْدَ الْحَقِّ مُحْتَسِبًا
- 21 جَرَّتْ إِلَيْهِ الْقَوَائِي الْمَدَحِ وَأَنْتَصَبَتْ
فَاعْجَبْ لِمَجْرُورِ شَيْءٍ صَارَ مُنْتَصِبًا
- 22 مُكَمَّلِ الدَّاتِ لَيْثُ الْحَرْبِ غَيْثُ نَدَى
مَلْجَا الْأَرَامِلِ وَالْأَيْتَامِ وَالْعُرْبَا
- 23 بَادِي الْبِشَاشَةِ لَا يَنْفَكُ مُبْتَسِمًا
لَا غَابِسًا قَطُّ تَلْقَاهُ وَلَا غَضِبًا
- 24 هَيْهَاتَ تَلْفَى الْعُلَا قَوْلًا يُمَاتِلُهُ
إِلَّا أَخَاهُ الَّذِي سَادَ الْمُلُوكَ أَبَا
- 25 مُحَمَّدَ ابْنَ الْفَتَى الْعَازِي الْأَمِينِ أَبَا
حَمُودَ مَنْ وَصَفَهُ قَدْ أَفْحَمَ الْحُطْبَا
- 26 فِي وَصْفِهِ كُلُّ مَنْ فِي الْكُوْنِ مُعْتَجِبٌ
حَتَّى الْفَرِيضُ بِهِ زَادَ الْوَرَى عَجَبَا
- 27 هُمَا غِيَاثِي هُمَا غَيْثِي هُمَا أَمَلِي
هُمَا مَلَاذِي إِذَا زَنْدِي الضَّعِيفُ حَبَا
- 28 يَهْنِيكُمَا عُرْسُ شَهْمٍ تَنْجَلِي لَكُمَا
سُعُودُهُ يَا رَبِيعِي رَوْضَةَ الْأُدْبَا
- 29 لَا زِلْتُمَا فِي أَوْثِقَاتِ السُّرُورِ مَعَا
يُجِيئِي اهْنَا لَكُمَا مِنْ نَحْلِهِ رُطْبَا
- 30 وَلَا يَزَالُ فَمَ الْعُلْيَا يُؤْرِخُهُ أَلْ
بَدْرُ وَالشَّمْسُ فِي أَفْقِ الْعُلَا اصْطَحَبَا

13. Edep yönünden insanlara üstünlük sağlayan bir gencin evliliğinden başka, onun muhabbetinden kalbimi alıkoyacak hiçbir şey yoktur.

14. (O) Yüce kişilerin özü, kemal gözünün cilası, seçkin idarecilerin emiri Osman el-Hayyî'dir.

15. Kralların yıldızı ve mülkün hilalidir, cömertliğin fecri yalan söylediğinde (cömertlik kalmadığında) onun yıldızı ihsan dolunaydır.

16. (O) İhsan denizinin lambası, inci gibi parlayan yıldızının kandili ve cam fanusun perdeleri yırtan ışığıdır.

17. (O) dedesindeki şerefi idrak eden, amcası ve babasındaki rütbeleri ise aşan kişidir.

18. Veren ve hibe edenlerin en cömerdi, Numan'ın babası zamanın vezir Süleyman'ının oğludur.

19. (O) çehresinden bir şimşeği gözlesen, dökülen cömertlik bulutunun bol yağmurunu gördüğün idarecidir.

20. Böylece deniz onun ihsanından yudum yudum içer olmuştur, öyleyse ondan iste, hak (dağıtım) sırasında sen onu hoşnut görürsün.

21. Kafiyeler medhi ona doğru çekmiş ve ona yönelmiştir, sen çekilen bir şeyin doğrulmasına şaş.

22. (O) mükemmel zat, harbin arslanı, cömertlik yağmurudur, dullar, yetimler ve gariplerin sığınağıdır.

23. (O) güler yüzle görünen, daima gülümseyen, asla asık suratlı ve öfkeli bulmadığın (kişidir).

24. Babası yönünden krallara efendi olan kardeşinden başka, yüceliği ona denk bir akran bulman çok uzaktır.

25. (O) yiğit Gazi Emin'in oğlu, Mahmud'un babası, vasfi nutukları çürütendir.

26. Kainattaki herkes onun vasfi hakkında şaşkınlığa düşmüş, onun hakkındaki şiir bile insanların şaşkınlığını artırmıştır.

27. Zayıf ateşim söndüğünde o ikisi benim mededim, o ikisi yağmurum, o ikisi emelim, o ikisi sığınağımdır.

28. Ey ediplerin bahçesinin iki baharı! İyi talihi size görünen yiğit kişinin düğünü size kutlu olsun.

29. Sevinç zamanlarında birlikte olmaya devam edersiniz, mutluluk da sizin için hurma ağacından taze hurma toplasın.

30. *Hükümranlığın ağzı, dolunay ve güneş yüksek ufuklarda arkadaşlık yapıyor diye ona tarih düşmeye devam etsin.*

Osman Bektaş yukarıdaki beyitlerde Vali Süleyman Paşa'nın oğlu ve aynı zamanda kendisinin öğrencisi olan Osman el-Hayâî'yi, evliliği sebebiyle tebrik etmekte, önce onu yücelik, şeref ve cömertlik yönünden överken daha sonra onun babası Süleyman Paşa ve amcası Muhammed Paşa'yı başta cömertlik olmak üzere farklı yönleriyle methetmekte ve onları da düğün dolayısıyla tebrik etmektedir.

Osman Bektaş Süleyman Paşa'yı oğlu Abdülmecid'in doğumu sebebiyle tebrik için şu kasideyi yazmıştır²⁴⁶. [Serî']

1	مَوْلَايَ هُنَيْتَ بِنَجْلِ سَعِيدٍ	لَا شَكَّ هَذَا يَوْمَنَا يَوْمَ عِيدٍ
2	أَتَاكَ بِالنَّصْرِ بِشِيرًا فَلَا	زَالَ الْإِقْبَالَ الْمَعَالِي شَهِيدٍ
3	قَدْ أَلْبَسَ الدُّنْيَا ثِيَابَ أَهْنَا	لَمَّا أَتَى يَا حَبْدًا مِنْ وَلِيدٍ
4	بَاهَتْ بِهِ الدَّوْلَةُ وَأَنْسَرَ فِي	مَوْلِيدِهِ السُّلْطَانَ عَبْدُ الْحَمِيدِ
5	وَنَالَ فِيهِ وَأَبِيهِ الْمُنَى	مِنَ الْأَعَادِي حِينَ حَقَّ الْوَعِيدِ
6	وَهَدَّ رُكْنَ الْخُصْمِ فِي سَعْدِهِ	حَتَّى عَدَتْ كُلُّ الْمَوَالِي عَبِيدِ
7	فَيَا لَهُ سَعْدًا عَظِيمًا عَلَى	جَبِينِ مَوْلُودٍ جَمِيلِ سَعِيدِ
8	فَانَعَمَ أَبَا نُعْمَانَ فِيهِ وَدُمُ	فِي دَوْلَةِ غُطْمَى وَعَيْشٍ رَغِيدِ
9	وَأَزَقَ الْمَعَالِي وَابَقَ فِي نِعْمَةٍ	أَنْتُمْ وَإِيَّاهُ بَعْمَرٍ مَدِيدِ
10	وَأَسْحَبَ دُيُولَ الْفَخْرِ وَالْبَسْنَ بِهِ	فِي كُلِّ يَوْمٍ تَوْبَ عَزِّ جَدِيدِ
11	لَا زِلْتُمْ حِصْنًا مَنِيْعَ الْحِمَى	نَأْوِي إِلَيْهِ مِنْ زَمَانٍ عَنِيدِ
12	وَلَا بَرِحْتُمْ مِنْ مَكَانِ النَّدَى	مَحْطَّ آمَالِي وَبَيْتِ الْقَصِيدِ
13	فَوَابِلُ الْإِقْبَالِ قَدْ أَرْحُوا	الْفَخْرُ قَدْ جَادَ بَعْبِدِ الْمَجِيدِ

1. *Efendim mutlu bir doğum ile sevindirildin, şüphesiz bizim bu günümüz bayram günüdür.*

2. *Sana zaferi müjde olarak getirdi, nitekim yücelerin ilgisi de hala (buna) şahittir.*

²⁴⁶ es-Sâdânî, *Dîvânü Osman Bektaş*, s. 100-101.

3. *Ne iyi bir çocuk! O geldiğinde dünya sevinç elbiselerini giymiştir.*
4. *Devlet onunla gururlanmış ve Sultan Abdülhamid onun doğumunda sevinmiştir.*
5. *(Sultan Abdülhamid) düşmanlarından tehdit gerçekleştiğinde, onda ve babasında arzuladıklarına ulaşmıştır.*
6. *Talihinde düşmanlık direği yıkılmış ta ki tüm efendiler köle olmuştur.*
7. *Güzel ve uğurlu bebeğin alındaki ne büyük bahtiyarlıktır bu.*
8. *Ey Ebû Nûmân onun tadını çıkarasın, büyük bir devlet ve müreffeh bir yaşam içinde daim olasın.*
9. *Yüceliklere yükselesin, siz onunla birlikte uzun ömürle nimet içinde kalıcı olasınız.*
10. *Övünç eteklerini çekesin ve onu yeni şeref elbisesi olarak her gün giyesin.*
11. *İnatçı zamandan kendisine sığındığımız sağlam, korunaklı bir kale olmaya devam edesiniz.*
12. *Cömertlik mekanı, emellerimin varış yeri ve yönelinen ev olmaya devam edesiniz.*
13. *Doğum ebeleri tarih düştüler: Övünç Abdülmecid ile güzelleşmiştir.(1189)*

Osman Bektaş Süleyman Paşa'yı oğlunun doğumu sebebiyle tebrik için yazdığı yukarıdaki kasidede yeni doğan çocuk sebebiyle duyulan sevinci ortaya koymakta, ona dua etmekte ve şiirinin sonunda da tarih düşürme yaparak ebced hesabıyla Süleyman Paşa'nın oğlu Abdülmecid'in doğum tarihi olan 1189 tarihini vermektedir.

Osman Bektaş'ın Süleyman Paşa'nın oğlu Numan Bey'i sakal bırakması vesilesiyle tebrik ettiği kasidesi şöyledir²⁴⁷: [Kâmil]

1	حَطَّ الْبَهَا حَوْلَ الشَّقِيقِ الْأَحْمَرِ	سَطْرًا بِرُجْحَانِ الْعِدَارِ الْأَخْضَرِ
2	وَتَلَا بِكَافُورِ الْخُدُودِ صَحِيفَةً	كُتِبَتْ حَوَاشِيهَا بِمِسْكِ أَذْفَرِ
3	وَعَدَا الْفَخَاؤُ مُبَشِّرًا بِكَمَالِ مَنْ	حَازَ الْوَقَارَ الطَّاهِرِ الْمُتَطَهِّرِ
4	ذِي الْمَجْدِ نُعْمَانَ الْمَلَاخَةِ وَالْبَهَا	خَلْفِ الْكِرَامِ الْغُرِّ وَالْمَوْلَى السَّرِيِّ
5	بِشْرٍ مِنْ الْكَافُورِ كُؤْنَ طِينُهُ	فَلِدَاكَ فَاحِ عِدَائِهِ بِالْعَنْبَرِ
6	مِصْبَاحِ أَهْلِ الْجُودِ وَالصُّبْحِ الَّذِي	يَنْجَابُ مِنْ كَفِّهِ لَيْلُ الْمُقْتَرِ
7	كَفَّ تُدْفِقُ بِالنُّضَارِ فَأَجْزَرَ السَّ	بِجِ الْبِحَارِ بِمَدِّ خَمْسَةِ أَجْحَرِ
8	مَوْلَى يَوَالِدِهِ الْكَرِيمِ وَجَدِّهِ	الْعَازِي سَمَا وَبِعَمِّهِ اللَّيْثِ الشَّرِيِّ
9	الْقَاطِفِينَ الْمَجْدَ قَبْلَ دُبُولِهِ	وَالْوَارِدِينَ الصَّفْوَةَ عَزَبَ مُكَدَّرِ
10	قَوْمٍ هُمْ الْأَمْطَارُ إِنْ فُقِدَ الْحَيَا	وَهُمُ الصَّوَاعِقُ فِي مُتُونِ الضَّمَرِ
11	سَادُوا وَشَادُوا لِلشَّجَاعَةِ وَالنَّدَى	بَيْنَمَا عَلَى هَامِ السُّهَى وَالْمُشْتَرِي
12	يَا جَوْهَرِي اللَّفْظِ وَالْتَعْرِ الَّذِي	سَكَنْتَ لَالُوهُ عَدِيرَ السُّكْرِ
13	بُورِكَتَ مِنْ قَمَرٍ كَمَلْتَ بِلِحْيَةِ	هِيَ حَلِيَّةُ الشَّرَفِ الرَّفِيعِ الْأَكْبَرِ
14	نَادَى الْوَقَارُ بِعَارِضِيكَ مُؤَرِّحًا	رَانَ الْبُنْفُسُخُ فِي الشَّقِيقِ الْأَحْمَرِ

1. Güzellik, kırmızı gelinciğin etrafına yeşil (siyah) sakal reyhanıyla bir satır çizdi.

2. Haşiyesinin ağır kokulu bir miskle yazıldığı sahifeye, yanakların kâfûrunu ekledi.

3. Övünç, vakara ulaşmış, temiz ve temizlenmiş olan kişinin olgunlaşmasıyla müjdeleyici oldu.

4. Şeref sahibi, zarafetin ve güzelliğin Numan'î efendi soylu asillerin halefinin (olgunlaşmasıyla müjdeleyici oldu.)

²⁴⁷ es-Sâdânî, *Dîvânü Osman Bektaş*, s. 141-142.

5. *Çamuru kâfûrdan oluşturulmuş bir mutluluktur, bundan dolayı sakalı anber kokusu yaymıştır.*

6. *(O) cömertlik ehlinin lambası ve ellerinden cimri gecenin kaybolduğu sabahtır.*

7. *Altın fişkirtan bir eldir böylece beş denizin meddiyle yedi denizi geriletmiştir.*

8. *Cömert babası, Gazi dedesi ve heybetli aslan amcasıyla yücelmiş bir efendidir.*

9. *Solmasından önce şerefi seçip alanları ve katışıksız berraklığa ulaşanlar (ı kastediyorum)*

10. *Hayat kaybolsa da onlar yağmur olan topluluktur onlar zayıf sırtlarda yıldırımlardır.*

11. *Lider oldular, cesaret ve cömertlik için Süha yıldızı ve Müşterî (Jüpiter)nin yörüngesinde bir ev inşa ettiler.*

12. *Ey incileri şeker gölünde oturan, mücevher (gibi) sözü ve dişi olan!*

13. *Bir ay ile mübarek kıldın, en büyük ve yüce şeref süsü olan bir sakalla kemale erdin.*

14. *Vakar, iki yanağında tarih düşerek: “Menekşe kırmızı yanağı süsledi” (diye) nida etti.(1195)*

Görüldüğü üzere Osman Bektaş'ın ihvâniyyât konulu şiirleri tebrik amaçlı yazılmıştır. Osman Bektaş bu şiirlerde ilgili şahsı tebrik ederken aynı zamanda onu methetmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMAN BEKTAŞ'IN ŞİİRİNDE ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

OSMAN BEKTAŞ'IN ŞİİRİNDE ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

1. Nazım Türleri

Osman Bektaş'ın divanı altı bölümden ve 2357 beyitten oluşmaktadır. Divan medâih, erâcîz, muvaşşahat, tevârîh, merâsî ve bünûd adı verilen altı bölüm halinde konularına göre hazırlanmıştır. Bu bölümlerden medâih, tevârîh ve merâsî kaside türünde yazılmış şiirlerdir. Divanın son bölümünde bünûda ayrılmış bir bölüm olmakla birlikte burada yer alan iki şiir kaside türüne örnek teşkil etmektedir. Divanı oluşturan nazım türlerine ve onların beyit sayılarına ilişkin tablo şu şekildedir:

NAZIM TÜRLERİ	ŞİİR SAYISI	BEYİT SAYISI
Kasîde	39	1770
Urcûze	2	506
Muvaşşah	2	81
TOPLAM	43	2357

Tablo 2. Osman Bektaş'ın divanını oluşturan nazım türleri

Tablodan da anlaşılacağı üzere nazım türlerinden kaside hem sayı hem de beyit sayısı bakımından Osman Bektaş'ın divanında en çok kullandığı nazım türüdür. Bu bölümde Osman Bektaş'ın divanında kullandığı nazım türlerine dair geniş açıklamalara yer verilecektir.

1.1. Kaside

İkişer mısradan oluşan ve son kısımları kafiyeli emek mahsulü manzumelere *kasid*, aynı kökten türeyen ve muayyen konuların kendi arasında belli kurallar ve düzen dahilinde ele alındığı uzun şiirlere kaside denmektedir.²⁴⁸

Kaside, tek kafiyeyle dayanan ve Arap edebiyatında genellikle 30-120 beyitten oluşan şiirdir.²⁴⁹ Osman Bektaş'ın divanında bu açıklamaya uygun kasideler daha fazla olmakla birlikte belirtilen miktardan daha az ve daha fazla beyitle nazmedilmiş kasideler de mevcuttur.

²⁴⁸ Nihat M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1973, s. 70.

²⁴⁹ Çetin, *Eski Arap Şiiri*, s. 72.

Cahiliye dönemi klasik kaside yapısı sırasıyla; kalıntılar üzerinde durup gidenler özellikle de sevgiliye duyulan özlemin yer aldığı *nesib ve teşbîb*, şairin geçirdiği uzun çöl yolculuğu ve atını ya da devesini *tasvir ettiği* bölüm ve medih, hiciv, fahr, mersiye vb. kasidenin *ana temasının* yer aldığı bölümden oluşur. Şair bazen bu konuların sırasına uymayacağı gibi kaside tek ana mevzunun yer aldığı tek bölümden de oluşabilir.²⁵⁰

Ana teması medih olan kasidelerin çoğu nesible başlamakla birlikte, hamase, kahramanlık, savaş ve mersiye temalı kasideler konuları itibariyle uygun olmadığı için bu tür kasidelerde nesib pek görülmez.²⁵¹

Bir manzumenin kaside sayılabilmesi asgari kaç beyit içermesi gerektiği konusunda farklı görüşler vardır, bazıları en az yedi beyitten oluşan bir manzumenin kaside sayılacağını belirtirken bazıları da kaside için en az on bir beyit gerekir demişlerdir.²⁵²

Kasideler medih, mersiye vb. tek bir konuyu işleyen yalın şekilde yazılabileceği gibi nesib ve medih gibi en az iki konuyu işleyen mürekkep olanları da vardır ki bu insan zevkine daha uygundur.²⁵³

1.1.1. Matla Beyitleri

Kasidenin kendisiyle başladığı ilk beyit olan matla‘ beytine şairler tarafından çok önem verilmiştir. Matla‘ beyitleri kasidenin devam eden beyitleri ve ana konusu hakkında dinleyiciye bir ön bilgi vermeli ve onun dikkatini çekmelidir. Dinleyicinin dikkatini çekmeyen matla‘ beyti onun kasideden kopmasına sebep olacaktır.²⁵⁴

²⁵⁰ Kenan Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi-Cahiliye Dönemi*, Fenomen Yayınları, Erzurum, 2009, s. 114-115.

²⁵¹ Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi-Cahiliye Dönemi*, s. 116.

²⁵² Vehb Rûmiyye, *Binyetü'l-Şasîdeti'l-'Arabîyye Hattâ Nihâyeti'l 'Asri'l-Umevî (Kasîdetü'l-Medhi Nemûzecen)*, Dâru Sa‘duddîn, Dimeşk, 1997, s. 17.

²⁵³ Ebu'l-Hasen Hâzîm b. Muhammed el-Şartâcinî, *Minhâcu'l-Bulegâ ve Sirâcu'l-Udebâ'*, thk. Muhammed el-Habîb İbnu'l-Havce, Dâru'l-Ğarbi'l-İslamî, Beyrut, 1981, s. 303.

²⁵⁴ Ahmed Ahmed Bedevî, *Ususu'n-Nakdi'l-Edebi 'İnde'l-'Arab*, s. 297.

Osman Bektaş'ın şiirinde, şiirin ana konusuna ya da yazılış amacına uygun olarak yerleştirilen matla beyitleri onun şiirdeki ustalığını bir kez daha ortaya koymaktadır. Kendisine bir ev alma sözü veren ve daha sonra bu sözünü unutan Muhammed Paşa'ya onu methetmek ve sözünü hatırlatmak için yazdığı kasidenin matla'ı şöyledir²⁵⁵: [Tavîl]

1 أَنَعْرُكَ بِسَاءِ أُمِّ الْبَرِّقِ أَوْ مَضَا وَعَهْدُكَ بَاقٍ فِي الْمَحَبَّةِ أَوْ مَضَى

1. Senin ağzın mı gülmekte yoksa şimşek mi parlamıştır, senin sevgi konusundaki sözün baki midir yoksa mazide mi kalmıştır?

Yukarıdaki beyit, şairin gazel ile mukaddime yaptığı kasidenin ilk beytidir. Bu beyitte şair, ilk bakışta sevgilisinin ağzını şimşek ile kıyaslamakta ve kendisine sevgiye dair verdiği sözü sorgulamaktadır. Ancak kasidenin söyleniş amacı göz önünde bulundurulduğunda şairin kasidede vermek istediği asıl mesajı (sözünde durmak) ilk beyitte hissettirdiği görülmektedir. Bu da kasideye başlangıç için çok güzel bir üslup seçildiğini ortaya koymaktadır.

Osman Bektaş Süleyman Paşa'nın Musul valiliğinden azledilip Sivas'ta görevlendirilişi sonrası onunla beraber çıktığı seferi anlattığı urcûzeye şöyle bir giriş yapar²⁵⁶: [Recez]

1 الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي قَرَّبَنَا لِحَضْرَةِ الْأَمْجَادِ إِذْ عَرَّبَنَا

1. Bizi gurbete çıkardığında şereflilerin huzuruna yaklaştıran Allah'a hamdolsun.

Şairin şerefli insanlar olarak zikrettiği Celîlî ailesi fertleriyle beraber gurbete çıkışını anlattığı urcûzeye yaptığı böyle bir giriş husn-i ibtidanın bir örneğini teşkil etmektedir.

Osman Bektaş Süleyman Paşa ve Muhammed Paşa'nın anneleri için söylediği mersiyede hüsn-i ibtidanın bir örneğini verir²⁵⁷: [Hafîf]

²⁵⁵ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 145.

²⁵⁶ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 207.

²⁵⁷ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 177.

1 مَنْ لَصَبٍ عَنِ الْهُمَى فِي اشْتِعَالِ   وَوَلَّبٍ مِنَ الْجَوَى فِي اشْتِعَالِ

1. Aşkından dolayı meşguliyet içinde olanın ve kara sevdadan ötürü yanan kalbin halinden kim anlar?

Yukarıdaki beyitte şair söylediği mersiye'nin konusuna uygun bir başlangıç yapmış kaybedilen değerli insana olan derin sevgiyi ve onu kaybetmekten dolayı duyulan hüznü en başta ifade ederek kasidenin devamını hissettirmiştir.

Osman Bektaş, Muhammed Emin Paşa'nın vefatı dolayısıyla söylediği mersiye'ye şöyle bir başlangıç yapar²⁵⁸: [Tavîl]

1 هَوَى الْبَدْرُ مِنْ أَفْقِ الْوَرَارَةِ وَالْوَلَا   فَحَقُّ الدَّرَارِي إِنْ شَكَّتْ ظُلْمَةَ الْعُلَى

1. Dolunay vezaret ve valilik ufkundan battı, artık büyük yıldızlar yücelerdeki karanlıktan şikâyet etse hakkıdır.

Yukarıdaki beyitte şair istiâre yoluyla dolunaya benzettiği Muhammed Emin Paşa'nın vefatını dolunayın batması olarak ifade ederek mersiyesine güzel bir giriş yapmaktadır.

Süleyman Paşa'yı oğlu Abdülmecid'in doğumu sebebiyle tebrik için söylediği kasidenin matlaı şöyledir²⁵⁹: [Serî']

1 مَوْلَايَ هُنَّيْتِ بِنَجْلِ سَعِيدٍ   لَا شَكَّ هَذَا يَوْمَنَا يَوْمَ عِيدٍ

1. Efendim mutlu bir doğum ile sevindirildin, şüphesiz bizim bu günümüz bayram günüdür.

Süleyman Paşa'yı, oğlunun dünyaya gelmesi dolayısıyla söylediği kasidenin ilk beyitinde şair, Paşa'nın oğlunun doğumunu mutlu bir bayram gününe benzeterek tebrik konulu kasideye güzel bir giriş yapmıştır.

²⁵⁸ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 160.

²⁵⁹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 100.

1.1.2. Mukaddime

Osman Bektaş ana konusu medih olan kasidelerine çoğunlukla gazel, hikmet, tabiat ve geçmişe özlem konularından birisi ile başlamıştır. Osman Bektaş divanındaki kasidelerde en çok gazel ile mukaddime yapmıştır. Divandaki 39 kasideden 22 tanesi gazel ile başlamaktadır ve bu kasidelerin tamamının ana konusu medihdir. Geri kalan 17 kasideden üç tanesi hikmet, birer tanesi de tabiat ve geçmişe özlem konulu mukaddimelerle başlamakta, diğer on üç kasideye ise doğrudan ana konusu ile giriş yapılmaktadır.

1.1.2.2. Gazel

Gazel kelimesi sözlükte ‘genç erkeklerin genç kızlarla konuşmaları’ şeklinde tanımlanmaktadır.²⁶⁰ Gazel ıstılahta, şairin bir kadından söz etmesi, sevgi vb. duygulardan kaynaklanan içindeki heyecanı dışa vurması, güzellik ve cazibesini nitelemesi, ayrılığından duyduğu acı ve özlem sebebiyle ortaya çıkan kederi, randevulara gelmemesi ve sözlerini tutmaması dolayısıyla sitemini ifade etmesidir.²⁶¹

Arap edebiyatında gazel bir nazım şekli olmayıp kasidelerin başında aşktan sevgiliden söz eden bölümlere verilen addır ve "nesib" karşılığında kullanılmıştır.²⁶²

Gazelin tanımına ve çeşitlerine dair geniş açıklama çalışmanın muhteva incelemesine dair ikinci bölümünde genişçe yapılmıştır. Bu bölümde ayrıntıya girilmeden Osman Bektaş’ın kasidelerine yaptığı gazel konulu mukaddime örneklerine yer verilecektir.

Ahmed Ahmed Bedevî, *Ususu'n-Nağdi'l-Edebî*, isimli eserinde eleştirmenlerin, medihden önce kullanılan gazelin ondan daha uzun olmasını eleştirdiklerini belirtir.²⁶³ Osman Bektaş divanında bu hususa dikkat etmiş mukaddimede yer verdiği gazel konulu beyitlerin sayısını hemen hemen medihle eşit seviyede ya da ondan daha az tutmuştur.

²⁶⁰ el-Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, IV, 383.

²⁶¹ Kemal Halaylî, *Cemheratu Ravâi 'i'l-Gazel fi 'ş-Şi'ri'l-'Arabî*, s. 11.

²⁶² İpekten, “Gazel”, *DİA*, XIII, 440.

²⁶³ Ahmed Ahmed Bedevî, *Ususu'n-Nağdi'l-Edebî 'İnde'l-'Arab*, s. 176.

Osman Bektaş Süleyman Paşa'yı methettiği kasidede gazel ile şöyle bir mukaddime yapar²⁶⁴: [Vâfir]

1	تَبَدَّى وَهُوَ يَضْحَكُ عَنْ جَمَانِ	فَشَوَّقَنِي إِلَى الرِّبْقِ الِيمَانِي
2	وَدَكَّرَنِي الْهُوَى الْعُدْرِي لَمَّا	تَمَائِلَ قَدُهُ كَالْمُتَيْرَانِ
3	عَزَّالٍ مِنْ بَنِي الْأَثْرَاكِ تَعْرُو	لَوَاحِظُهُ الْقُلُوبَ بِمُتَدَوَانِي
4	وَيَلْعَبُ بِالْعُقُولِ إِذَا تَنَتَّى	وَهَزَّ قِوَامَهُ كَكَفْضِيْبِ بَانِ
5	يُرِينِي قَدُهُ الْمَمَشُوقُ عَدْلًا	وَجَوْرًا بِالتَّبَاعِدِ وَالتَّدَانِي
6	فَيَقْفَهُرُ بِالنَّوَى أَيَّتَامَ صَبْرِي	وَيَنْهَرُ سَائِلَ الدَّمْعِ الْمَصَانِ
7	مَتَى مَا زُمْتُ مِنْ عَطْفِيهِ ضَمًّا	بِكَسْرِ جُفُونِهِ عَنْهُ تَهَانِي
8	وَمِنْ بَدَعِ الْهُوَى أَيِّي إِلَيْهِ	أُحَاوِلُ مِنْ هَوَاهُ إِذَا دَهَانِي
9	كَكَيْفُتُ بِهِ كَجَحِيلِ الطَّرْفِ أَحْوَى	تَقْيِي الْحَدِّ مَحْضُوبِ الْبَنَانِ
10	لَهُ حَالٌ عَلَى دِينَارِ حَدِّ	صَرَفْتُ بِحُبِّهِ مِنْهُ جَنَانِي
11	وَدِرْزَهُمْ مَبْسِمٍ أَنْعَمْتُ فِيهِ	لُجَيْنَ اللَّفْظِ فِي ذَهَبِ الْمَعَانِي
12	إِلَى عَيْنِيهِ تَقْتَفِرُ الْمَنَايَا	كَمَا افْتَقَرَ الْوَشِيخُ إِلَى السِّنَانِ
13	كَأَنَّ جَبِينَهُ قَمَرٌ بَجَلَى	عَلَى الْعُشَاقِ فِي ظَلَمِ امْتِحَانِ
14	وَحَاجِبُهُ رَمَى عَنْ قَوْسِ عُنْجِ	بِسَهْمِ الْجَفْنِ أَحْشَاءَ الْعَوَانِي
15	رَمَى مِنْ نَرْجِسٍ فَأَصَابَ وَرْدًا	وَعَضَّ عَلَى الشَّقِيقِ بِأَفْحْوَانِ
16	فَأَلْبَسَهُ مِنَ الرِّيْحَانِ دِرْعًا	يُدَيِّئُ مِنْهُ وَرْدُ الْأَرْجَوَانِ
17	يَخَالُ حُدُودَهُ الرَّائِي شُمُوعًا	وَصُدَّعِيهِ عَمُودِي مِنْ دُخَانِ
18	وَيَحْسَبُ قُرْطَهُ الْمَصْلُوبَ لِيصًّا	تَدَلَّى فِي عَمُودِ حُسْرُوَانِي
19	بَدَا فَتَقَطَّعَتْ عِوَضَ الْأَيَادِي	عَلَيْهِ ضَمَائِرُ الْحُودِ الْحِسَانِ

1. İnci (gibi dişlerin)den gülerek göründü, böylece beni Yemânî şimşeğe²⁶⁵ heveslendirdi.

²⁶⁴ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 200.

2. *Endamı kamış gibi salınınca bana masum aşkı hatırlattı.*
3. *(O) bakışları kalplere hind kılıcıyla hücum eden bir Türklerden bir ceylandır.*
4. *Salındığı ve endamını bir bân dalı gibi salladığında akıllarla oyun oynar.*
5. *Uzun ve esnek endamı, uzaklaşmak ve yakınlaşmak suretiyle bana adalet ve zulüm gösteriyor.*
6. *Zira korunmuş gözyaşı akarken uzaklaşmak suretiyle sabrımın yetimlerini (geri kalan sabrımı) kahrediyor.*
7. *Onu ne zaman iki tarafından kucaklamak istediysem gözkapaklarını kısarak beni ondan nehyediyor.*
8. *Beni kandırduğunda aşkından dolayı benim ona can atmam aşkın garipliklerindedir.*
9. *Ona, gözü sürmeli siyah, yanağı parlak ve parmakları kınalı olana aşık oldum.*
10. *Onun yanak dinarı üzerinde bir beni vardır, ben onun sevgisinden dolayı ömrümü harcadım.*
11. *(Onun), uğrunda altın manalar içinde söz gümüşünü harcadığım dirhem (gibi) ağzı vardır.*
12. *Mızrağın sivri uca ihtiyaç duyduğu gibi, ölümler de onun gözlerine ihtiyaç duyar.*
13. *Onun alını bela karanlığında âşıklar üzerinde parlayan bir ay gibidir.*
14. *Onun kaşları (sanki) naz yayından kızların ciğerine göz kapaklarının okunu (kirpikleri) fırlatır.*

²⁶⁵ Yemen tarafından gelen ve gökyüzünde aniden beliren göz alıcı ışıktır. (<https://www.yemeres.com/almashhad/1028579>, 15.03.2019)

15. Nergisten bir (bakış) attı, o da hemen bir güle isabet etti ve papatyayla gelinciği ısırdı.

16. Böylece ona, erguvan çiçeğinin de kendisine eklendiği reyhandan bir zırh giydirdi.

17. Gören onun yanaklarını mum, zülüflerini de dumandan iki sütun sanır.

18. Ve asılmış küpelerini (gören) husruvanî bir sütundan sarkan bir hırsız sanır.

19. Göründü, bunun üzerine ellerin yerine güzel kızların gönülleri onun için kesildi.

Üçüncü beyitteki ‘Türklerden bir ceylan’ ifadesi ve diğer gazellerindeki sevdiği ile ilgili ifadeleri, benzetmeleri ve tasvirleri birbirine uyduğundan Osman Bektaş’ın gönlü bir o güzele bir bu güzele kayan şairlerden değil gönlünü kaptırdığı tek güzel için gazel yazmış olan bir şair olduğu çıkarımında bulunulabilir. Ayrıca Osman Bektaş’ın divanının muhteva yönünden incelendiği, çalışmanın ikinci bölümünde hissi gazel başlığı altında verilen örneklerde sevgilinin tasvir edilen uzuvlarının farklı kasidelerde benzer özelliklere sahip olduğu görülmektedir ki bu da yukarıdaki tezi destekler nitelikte bir bilgidir.

Osman Bektaş Vali Süleyman Paşa’ya yazdığı methiyenin mukaddimesinde birbirini takip eden beyitlerde afif ve hissi gazelin örneğini verir²⁶⁶: [Basît]

1	مَا قَامَ يَزُونُ بَعَيْنٍ مِنْهُ كَخَلَاءِ	إِلَّا وَصِرْتُ بِهَا مَجْنُونًا سَوْدَاءِ
2	وَلَا تَرَأَى عَلَى سَفْحِ الْعَضَا وَبَدَا	إِلَّا وَأَشْعَلُهُ فِي طَيِّ أَحْشَائِي
3	رَيْبُ خِدْرِ بَعْسَالِ الْقَوْمِ حَمَى	مَعْسُولَ رَيْقٍ يُحَاكِي كَأَسَّ صَهْبَاءِ
4	مُورَّدُ الْحَدِّ فِي رِيحَانِ عَارِضِهِ أَلْ	مُحْتَضِّ نَرْجِسٍ عَيْنِ عَيْرِ شَهْلَاءِ
5	رَشَافَةُ الرِّيحِ فِي أَعْطَافِهِ وَلَهُ	بِأَسْهُمِ اللَّحْظِ رَشْقٌ فِي سُؤْيَدَائِي
6	كُلُّ الْمَلَاخَةِ جُزْءٌ مِنْ مَلَاخَتِهِ	وَفَرَعُهُ أَصْلُ إِغْوَائِي وَإِغْرَائِي

²⁶⁶ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 83-84.

- 7 مَنْ لِي بِهِ يُوسِفِي الْحُسْنِ مَا قُضِيَتْ
مِنْ نَفْسٍ يَعْفُو بِهِ أَدْنَى حُوبِجَاءِ
- 8 يَقُولُ مَنْ عَايَنْتَ عَيْنَاهُ صُورَتَهُ
سُبْحَانَ مَنْ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ مَاءِ
- 9 يَا جَوْهَرِي ثَنَائِيَا الصِّحَاحِ لَقَدْ
أَضَعْتَ جِسْمَ اصْطِبَارِي بَعْدَ إِفْوَاءِ
- 10 وَيَا جَوَارِي دُمُوعِي بَعْدَ فُرْقَتِهِ
مَنْ تَخْلِمَنَّ سِوَاهُ مِنْ أَخْلَائِي
- 11 هَذَا الْأَبِيرُ فِي فِيهِ فَوَا ظَمِّي
إِلَى عُدَيْبِ رُضَابٍ فِيهِ إِزْوَائِي
- 12 وَذَا الْعَفِيقُ تَرَى فِي اللَّتَامِ فَوَا
شَوْقِي إِلَى وَرْدَةٍ فِي الْحَدِّ حَمْرَاءِ
- 13 أَفْدِي كُنُوزَ ثَنَائِيَا الَّتِي رُصِدَتْ
مِنْ أَثِيثِ الْقَرَعِ سَوْدَاءِ
- 14 وَدَتْ لَهُ كُلُّ نَفْسٍ أَنْ تَصِيرَ فِدَى
نَفْسِي فِدَاءً لِعَيْنَيْهِ وَحُوبَائِي
- 15 أَمَّا وَتُونُ أَرْجَ عَمَّ حَاجِبُهُ
حُسْنًا بِنُقْطَةِ خَالٍ مِنْ سُؤْدَائِي
- 16 وَسِينُ نَعْرِ رَوَى عَنْ مِيمِ مَبْسَمِهِ
حَدِيثَ رَبِّي بِهِ مَوْتِي وَإِحْيَائِي

1. Sürmeli gözüyle bakar bakmaz ben onun sebebiyle kara kızın Mecnûn'u²⁶⁷ (gibi) oldum.

2. Ğadâ²⁶⁸'nın eteğinde ortaya çıkıp görünür görünmez iç organlarımın katmanlarında (aşk ateşini) tutuşturdu.

3. Şarap kasesine benzeyen bir ballı tükürüğü güzel endamla korumuş olan bir harem sahibidir.

4. Kırmızı yanaklıdır, çizilmiş yanağının reyhanında şehlâ (şası) olmayan bir göz nergisi vardır.

5. Yanları mızrak gibi çeviktir, bakış oklarıyla kalbimin derinliklerine bir atış vardır. (Kalbime atış yapar)

6. Bütün güzellikler onun güzelliğinden bir parçadır, saçları da azgınlık ve taşkınlığının sebebidir.

²⁶⁷ Mecnunun aşık olduğu Leyla'nın Habeşli siyahî bir kız olduğu rivayet edilir. Konu ile ilgili bir beyit şöyledir: وَقَالُوا عَنْكَ سَوْدَاءُ حَبَشِيَّةٌ وَلَوْلَا سَوَادُ الْمِسْكِ مَا انْبَاعَ غَالِيَا، Anlamı: Senin hakkında siyahî bir Habeşli olduğunu söylediler, eğer miskin siyahlığı olmasaydı o (misk) pahalı satılmazdı.

²⁶⁸ Ğadâ (الْغَضَا): Necid'de bir vadinin adıdır. (Yakût el-Hamevî, Mu'cemu'l-Buldân, IV, 205.)

7. Yakubunun içindeki en küçük bir ihtiyaç bile giderilmemişken, Yusuf güzelliğini bana kim verebilir.

8. Gözleri onun yüzünü bizzat gören kişi: “İnsanı sudan yaratana tesbih ederim” der.

9. Ey dişleri halis cevher olan! Sabrımın cismini (sabrımı) güçlendikten sonra zayıflattın.

10. Ey akan gözyaşlarım! Ayrıldıktan sonra dostlardan onun dışındaki hangisine hizmet edeceksin.

11. Bu onun ağzındaki ibriktir, vah kendisinde suya kanmam bulunan tatlı tükürüğe olan susuzluğuma!

12. Bu peçenin içinde görünen akiktir, vah yanaktaki kırmızı bir güle olan özlemime!

13. Gür saçlardan siyah bir yılanla gözetlenen ön dişlerinin hazinelerine (kendimi) feda ederim.

14. Herkes ona kurban olmayı istedi, benim nefsim ve ruhum da onun gözlerine kurbandır.

15. Doğrusu, kavisli bir nun, kara sevdamdan bir benin noktasıyla kaşına güzellik olarak yayılmıştır.

16. Sîn gibi dişler, ağzının miminden kendisinde ölümüm ve hayatım bulunan tükürük hadisini rivayet etmiştir (tükürüğüyle sulamıştır).

Osman Bektaş Muhammed Paşa'yı methettiği kasideye şu gazelle giriş yapmıştır²⁶⁹: [Vâfir]

نَفَابٌ مَا تَبَدَّى أَمَّ عَمَامُ	وَوَجْهٌ لَاحَ أَمَّ بَدَّرَ نَمَامُ	1
وَصَلَّتْ مَا انْجَلَى أَمَّ نِصْفُ بَدَّرِ	وَفُرِعَ مَا بَجَلَى أَمَّ ظَلَامُ	2
وَصُدِّعَ نَارِزُ أَمَّ وَأَوْ عَطْفِ	بِهِ يُبْنَى عَلَى الصَّمِّ الْقَوَامُ	3

²⁶⁹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 184.

4	وَأَجْفَانٌ رِقَاقٌ أَمَّ سَيْوْفٌ	وَأَهْدَابٌ دِقَاقٌ أَمَّ سِهَامٌ
5	أَمَّا وَصِحَاحٌ تَعْرٍ جَوْهَرِيٍّ	عَلَيْهِ مِنْ يَوَاقِيْتٍ لِقَامٌ
6	وَقِرْطَاسٍ مِنْ الْكَافُورِ فِيهِ	لِقُرْصِ الْحَالِ مِنْ مِسْكِ خِتَامٌ
7	لَقَدْ أَبْلَى الْهُوَى الْعُدْرِيَّ جَسْمِي	وَأَذْكَى النَّارَ فِي قَلْبِي الْعَرَامُ
8	وَلَدَّ لِي الْهَيْامُ لِقِرْطِ عَشْقِي	وَمَنْ يَعَشَقُ يَلْدُ لَهُ الْهَيْامُ
9	بُرُوجِي لَا بَعْضُنِ الْبَانِ قَدًّا	يَوُدُّ عَلَيْهِ لَوْ عَنَى الْحَمَامُ
10	وَبِي لَا بِالْجَاذِرِ مِنْهُ طَرْفًا	كَجِيَالًا لِلْأَسُودِ بِهِ إِجَامُ

1. Görünen şey bir peçe mi yoksa bir bulut mu? Ve bir yüz mü parlamıştır yoksa dolunay mı?

2. Parlayan şey kılıç mıdır, yoksa yarım ay mı? Ortaya çıkan saç mı yoksa karanlık mı?

3. Göze çarpan bir saç lülesi mi yoksa kendisiyle endamın damm üzere bina edildiği bir atıf vavı mıdır?

4. (Göze çarpan) narin göz kapakları mı yoksa kılıçlar mıdır? İnce kirpikler mi yoksa oklar mıdır?

5. Bil ki, üzerinde yakutlardan peçe olan düzgün dizilmiş cevher gibi dişlere yemin ederim,

6. Ve kendisinde benin yuvarlağı için hitamı misk olan kâfûrdan bir kâğıda da yemin ederim ki,

7. Platonik aşkım cismimi yıprattı ve aşırı sevgi kalbimde ateşi alevlendirdi.

8. Aşkımın fazlalığından dolayı kara sevda bana lezzetli geldi, aşık olana kara sevda lezzetli gelir.

9. Güvercinin üzerinde şarkı söylemeyi sevdiği bân dalını değil ruhumu, güzel bir endama (feda ediyorum)

10. Yaban sığırı yavrusunu değil kendimi, içerisinde arslanların yuvalarının bulunduğu, ondan gelen sürmeli bir bakışa (feda ediyorum).

1.1.2.3. Hikmet

Osman Bektaş divanında ki üç kasidede mukaddimeyi hikmet konulu beyitlerle yapmıştır.

Divanının Hz. Muhammed'in medhine tahsis edilmiş ilk kasidesinin mukaddimesinde Osman Bektaş, hikmet şiirinin güzel bir örneğini teşkil eden şu beyitlere yer vermiştir²⁷⁰: [Tavîl]

لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْ رِزْقِهِ مَا تَيْسَّرَ	فَلَا يَأْسَ إِنْسَانٌ عَلَىٰ مَا تَعَسَّرَ	1
جَرَىٰ قَلَمُ الْبَارِي بِمَا هُوَ كَاتِبٌ	وَقَسَمَ أَزْزَاقَ الْعِبَادِ وَقَدَّرَ	2
لَعَمْرِي لَوْ الْأَزْزَاقُ بَجْرِي عَلَىٰ الْحِجَا	خَلَا الْبِرُّ مِنْ كُلِّ الْوُحُوشِ وَأَقْفَرَ	3
أَقْلَّ أَنْزَعَاجًا وَأَكْثَرَ الصَّبْرِ زُبْمًا	لِيَالِي الْأَسَىٰ تَصْنِيفِكَ قَلْبًا مُكَدَّرًا	4
وَعِشْ قَانِعًا بِالرِّزْقِ عَيْشَةَ مُؤْمِنٍ	يَرَى السُّؤَالَ فِي دِينِ الْعَفَافِ مُكْفِرًا	5
فَلَا حَيْرَ فِي عَيْشٍ يَمُرُّ وَلَمْ تَكُنْ	لَهُ بَسْطَةٌ تَحُلُو إِذَا الْمَرْءُ عُمِرًا	6
وَلَا حَيْرَ فِي عُمُرٍ يَطُولُ عَلَىٰ امْرِئٍ	يَكُونُ بِطَاعَاتِ الْإِلَهِ مُفْصِرًا	7
تَبَصَّرَ إِذَا الْأَفْلَاكُ مَدَّتْ قِسِيَّهَا	فَمَا طَاشَ سَهْمُ الْفِكْرِ مِمَّنْ تَبَصَّرَا	8
وَقَدِّمَ إِلَى الْأَعْدَاءِ رَأْيًا مُسَدَّدًا	وَسَيِّفًا صَقِيلَ الْحَدِّ إِنْ حُضَّتْ عَنِّيَا	9
فَإِنَّ سَدَادَ الرَّأْيِ لَمْ يَجْلُ كُرْبَةً	إِذَا هُوَ لَمْ يَصْحَبْ حُسَامًا مُجْوَهَرًا	10
وَ لَا الْقَلْبُ دُونَ الْعَقْلِ يُدْرِكُ غَايَةً	وَ لَا الْكُفُّ دُونَ الرَّئْدِ يَحْمِلُ أَسْمَرًا	11

1. Herkesin kolay bir rızık vardır, insan zorluklardan dolayı ümitsizliğe kapılmamalıdır.

2. Bârî'nin kalemi olacak olan şeyleri yazmıştır kulların rızıklarını taksim ve takdir etmiştir.

3. Hayatım üzerine yemin ederim rızık sadece akıl ile gelseydi yeryüzündeki bütün vahşi hayvanlar yok olurdu.

²⁷⁰ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 114-115.

4. Endişeyi azalt ve sabrı çoğalt, belki de dertli geceler senin kederli kalbini saflaştırır.
5. İffet dininde dilenmeyi küfür addeden bir müminin yaşayışıyla, rızka kanaat ederek yaşa!
6. Kişinin ömrü uzadıkça tatlı bir genişlik kazanmadan geçip giden hayatta hayır yoktur.
7. Allah'a itaati eksik olan kişinin uzun yaşamasında hayır yoktur.
8. Derinlemesine düşün, kainat yaylarını çektiğinde, fikir oku iyi düşünen kişiden şaşmaz.
9. Düşmanlarına isabetli görüş ve toza toprağa bulansan da keskin kılıç sun.
10. Çünkü isabetli görüş parlak ve güçlü kılıca yoldaşlık etmezse kederi gidermez.
11. Kalp, akıl olmaksızın amacına ulaşamaz, el de bilek olmaksızın mızrağı taşıyamaz.

Osman Bektaş, Muhammed Paşa'yı methettiği kasidesinin mukaddimesinde hikmet şiirinin yine güzel bir örneğini verir²⁷¹: [Basît]

شَهَامَةُ الْمَلِكِ الْإِقْدَامِ وَالْكَرْمُ	1	فَالْمُلْكُ دُوهُمَا وَجَدَانُهُ عَدَمُ
إِنَّ الشَّجَاعَةَ فَحْرٌ وَالسَّخَا شَرَفٌ	2	وَالجِبْنَ عَارٌ وَإِمْسَاكَ الْفَتَى لُؤْمُ
لَا يَسْتَقِيمُ بِمُلْكٍ عَامِرٍ مَلِكٌ	3	حَتَّى يُرَاقَ نَجِيعٌ حَوْلَهُ وَدَمُ
وَلَا تَمِيلُ إِلَيْهِ النَّاسُ رَاغِبَةً	4	حَتَّى تُقَلِّدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ النَّعَمُ
عَلَيْكَ بِالْجُودِ وَالْإِقْدَامِ إِهْمَا	5	يَدٌ لِكُلِّ مَلِيكَ حَازِمٍ وَفَمُ
لَيْسَ الشَّجَاعَةُ فِي طُولِ الْقُدُودِ وَلَا	6	فِي كَثْرَةِ الْمَالِ جُودُ الْمَرْءِ وَالْكَرْمُ
وَلَيْسَ يَنْقُصُ بِالْإِقْدَامِ عُمُرُ فَتَى	7	وَلَا يَزِيدُ غِنَاهُ الْبُهْلُ وَالسَّامُ
وَلَا الْكَرِيمُ سِوَاءَ وَالْبَخِيلُ وَلَا	8	مِثْلُ الْجَبَانِ الشَّجَاعُ الْمَفْرَدُ الْعَلَمُ

²⁷¹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 181-182.

- 9 أَتَحْسَبُ الْجُودَ وَالْإِقْدَامَ أَهْمًا
10 لَوْلَا الشُّجَاعَةُ لَمْ تَفْنِ الرِّجَالُ وَلَوْ
11 أَوْ الْكَرِيمُ يُضَاهِيهِ الْبَحِيلُ يَدًا
12 أَوْ الشُّجَاعُ يُبَاهِيهِ الْجَبَانُ عَلَى
13 مَنْ أَقْتَضَى الصَّارِمُ الْهِنْدِيُّ حَاجَتَهُ
14 وَمَنْ بَعِثَ سُيُوفَ الْهِنْدِ رَامَ عَلَى
15 وَمَنْ يَكُنْ جُودُهُ طَبَعًا لَهُ شَهِدَتْ
16 وَمَنْ يَرْمِ بِسِوَى الْأَمْوَالِ مِثْلَ فَنَى
17 وَمَنْ يَرْمِ بِالْحِجَا وَالرَّأْيِ مُفْتَحِرًا
18 وَمَنْ يُجِبْ بِسِوَى الرَّأْيِ السَّدِيدِ نَدَى
19 لَا تَسْتَوِي الْكُنُوبُ وَالْأَسْيَافُ فِي
20 وَلَا يَفُوقُ سِوَى الْحَزْمِ السَّدِيدِ عَلَى الْا
21 إِيَّاكَ تَأْمَنُ كَيْدَ الدَّهْرِ إِنَّ لَهُ
22 وَحَادِثَاتٍ تَزُولُ الرَّاسِيَاتُ بِهَا
23 يُدْنِي الْبَعِيدَ وَيَسْتَفْصِي الْقَرِيبَ فَلَا
24 وَمَا لَهُ هِمَّةٌ إِلَّا التَّقَلُّبُ فِي الدُّ
25 لَا تَلْقُ دَهْرَكَ إِلَّا عَيْرَ مُؤْمِنٍ
26 وَلَا تَكُنْ بِصُرُوفِ الدَّهْرِ مُتَعَجِّبًا
- سَهْلٌ وَذَلِكَ صَعْبٌ لَيْسَ يُفْتَحَمُ
لَمْ يُفْقِرِ الْجُودُ سَادَ النَّاسِ كُلَّهُمْ
فِي الْمَكْرَمَاتِ تُسَاوِي الرَّأْسُ وَالْقَدَمُ
كَانَ الْبِرَاءُ سَوَاءً فِيهِ وَالرَّحْمُ
أَطَاعَهُ الْعَاصِيَانِ الْعَرَبُ وَالْعَجَمُ
أُعْرِي بِهِ الْمُسْنِفَلَانَ الْعَجْزُ وَالْهَرَمُ
بِفَضْلِهِ حَاسِدَاهُ الْبَحْرُ وَالْيَمُّ
عَنْهُ انْتَهَى الْمُسْتَفْقَانِ الْأَهْلُ وَالْحَدَمُ
تَمَّتْ لَهُ الْبِعْمَتَانِ الْعُرُ وَالْعِظَمُ
أَعَاقَهُ الْمُرْدِيَانِ الْعِي وَالصَّمَمُ
وَلَا يُسَاوِي الْقَنَا الْخَطِيئَةَ الْقَلَمُ
عَزَمَ الشَّدِيدُ لِأَنَّ الرَّأْيَ مُحْتَشِمُ
وَقَائِعُ فِي جِبَاهِ الْمُلتَمَى دُهُمُ
وَمِحْنَةٌ تَنْتَهِي أَهْوَالَهَا الْأُمَمُ
يُسْقَى حَمِيمٌ وَلَا تُشْفَى بِهِ حُمَمُ
نِيَا وَلَيْسَ لَهُ عَهْدٌ وَلَا ذِمَمُ
مَا دَامَ يَتَّبِعُ فِيهِ سَعِيكَ الْقَدَمُ
فَرُبَّمَا بِالْمَوَالِي تَحْكُمُ الْحَدَمُ

1. Yöneticinin saygınlığı ve keskin zekası (nın göstergesi) cesaret ve cömertliktir, mülk ise bu ikisi olmaksızın var olamaz.

2. Cesaret övünç cömertlik şereftir. Korkaklık utanç, insanın eli sıkı olması ise adildir.

3. *Bir yönetici çevresinde savaştaki kan ile (kurbanlıkların) kan(ı) akıtılmadan gösterişli bir mülkle ayakta kalamaz.*
4. *Nimetleri, kendilerine kereminden ihsan etmedikçe insanlar ona isteyerek yönelmez.*
5. *Cömert ve cesur ol şüphesiz onlar her basiretli yöneticinin eli ve ağzıdır.*
6. *Cesaret boy uzunluğunda (boylu poslu olmak cesareti göstermez), kişinin cömertliği ve eli açıklığı ise mal çokluğunda değildir.*
7. *Kişinin ömrü atılganlıkla kısalmaz, cimrilik ve (vermekten) usanmak da zenginliğini artırmaz.*
8. *Cömert ve cimri birbirine denk değildir, tek model olan cesur da korkağın benzeri değildir.*
9. *Cesareti ve atılganlığın kolay bir şey olduğunu mu sanırsın? Bu girişilemeyecek derecede zor bir şeydir.*
10. *Cesaret olmasaydı adamlar azalmazdı ve cömertlik (insanı) fakirleştirmeseydi bütün insanlar baş olurdu.*
11. *Veya cimri cömertliği gerektiren şeylerde el (i açıklık) yönünden cömerte benzese, ayakla baş denk olmuş olurdu.*
12. *Veya korkak yücelikte cesur ile rekabet etse şahin ile akbaba eşit oldu demektir.*
13. *Kimin ihtiyacını hind kılıcı görürse, iki asi; Arap ve acem ona itaat eder.*
14. *Kim de hind kılıcı dışında bir şeyle yücelik ararsa (savaş meydanına çıkmak istemezse), iki sefil edici; acizlik ve zayıflık ona musallat olur.*
15. *Kimin cömertliği onun mizacı olursa iki hasetçisi; deniz ve yağmur faziletine şahitlik eder.*

16. Kim mal dışında (fedakârlık yapmadan) birisinin kendisine yönelmesini isterse, iki müşfik; ailesi ve hizmetçileri (bile) ondan yüz çevirir.

17. Kim keskin görüş ve akıllığa övünç sebebi olarak yönelirse iki nimet; izzet ve büyüklük onun için tamamlanır.

18. Kim çağrıya isabetli görüş dışında karşılık verirse iki yere serici; dil tutulması ve sağırılık ona engel olur.

19. Şeref yönünden kitaplar ve kılıçlar bir değildir, kalem de mızrağa denk değildir.

20. İsbetli kararlılığın dışındaki (şeyler) sağlam azme üstün olamaz, çünkü keskin görüş görkemlidir.

21. Zamanının hilelerinden emin olmaktan sakın! Çünkü onun ansızın karşılaşacağı musibetleri vardır.

22. Yine onun kendisiyle dağların yerle bir olduğu badireleri ve milletlerin dehşetinden sakındıkları sıkıntısı vardır.

23. Uzağı yakınlaştırır ve yakını da uzaklaştırır böylece dosta su verilmez hummalı ise onda şifa bulmaz.

24. Onun dünyada bir halden başka bir hale geçmekten başka bir gayreti yoktur ve onun ne ahdi ne de zimmeti vardır.

25. Ayağın çabanı takip ettiği sürece (yaşadığın sürece) zamana karşı temkini elden bırakma!

26. Zamanın tasarrufuna şaşırma! Zira hizmetçiler efendilere belki de hükmeder.

Osman Bektaş, Musul valisi Muhammed Emin Paşa'nın Ruslarla yaptığı savaşta esir düşmesi üzerine söylediği medih konulu kasideye, kasidenin söylenme sebebine uygun olan şu beyitlerle giriş yapar²⁷²: [Kâmil]

1	لَا يُرْتَفَى أَوْجُ الْفَخَارِ الْأَنْفَسِ	يَوْمَ اللَّقَا إِلَّا بِشِقِّ الْأَنْفَسِ
2	فَاصْبِرْ إِذَا التَّقْتُ الْأَعِنَّةُ وَالتَّوْتُ	فَقَصَبُ الْأَسِنَّةِ صَبْرَ قَرْمِ أَشْوَسِ
3	وَتَدَرَّعِ الصَّبْرَ الْجَمِيلَ وَدُسْ عَلَى	شَوْكِ الْقَنَا حَافٍ بِعَيْرِ تَهْجُسِ
4	وَإِذَا التَّصَالُ عَلَى التَّصَالِ تَكَسَّرَتْ	وَتَفَكَّكَتْ حَلْقَ الْحَدِيدِ الْأَحْرَسِ
5	فَاسْبِقْ إِلَى أَوْجِ الْعُلَى وَأَقْدِمْ عَلَى	ضَرْبِ الطَّلَى مِنْ تَحْتِ هَامَةِ مُطْوَسِ
6	وَاعْلَمْ بِأَنَّ الْمَوْتَ كَأْسٌ دَائِرٌ	لَا بُدَّ أَنْ تُسْقَى بِتِلْكَ الْأَكْوَسِ
7	لَا تَدْفَعُ الْأَجَلَ الْمُقَدَّرَ حِيلَةً	نُظِمَتْ فَلَا تُدْهَا بِصَدْرِ مُوسِسِ
8	إِنَّ الْمَيِّتَةَ شَرِيَةً لَا بُدَّ أَنْ	تُسْقَى مَرَارَتَهَا بِرِغْمِ الْمَعْطَسِ
9	لَا تَرْضَ بِالْعُمْرِ الطَّوِيلِ وَلَا تَرْمِ	طُولَ الْحَيَاةِ بِذِلَّةٍ وَتَنْكَسِ
10	عِشْ سَاعَةً عَيْشَ الْعَزِيزِ وَلَا تَعِشْ	كَالْيَسْرِ أَعْوَامًا بِذِلَّةٍ مُفْلِسِ

1. (Düşmanla) karşılaşma günü, en güzel övünç zirvesine ancak zorlukla çıkılabilir.

2. Dizginler bulunduğu ve mızrak uçlarının lifleri büküldüğünde ulu efendilerin sabrettiği gibi sabret!

3. Sabr-ı cemili zırh edin ve kına ağacının dikenine yalın ayak tereddüt etmeksizin bas!

4. Temrenler temrenlerin üzerinde kırıldığında ve dilsiz demirin boğazı çözüldüğünde,(kılıçlar devreye girdiğinde),

5. Yüceliğin zirvesine (ulaşmak için) yarış ve güzel başın altındaki boyunlara vurmak için ilerle.

²⁷² es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 142-143.

6. Ölümün (insanlar arasında) dönüp duran bir kadeh olduğunu, senin de bu kadehten mutlak içirilmem gerektiğini bil!

7. Kolyeleri kuruntulu kişinin göğsüne dizilmiş hiçbir hile mukadder ölümü savamaz.

8. Ölüm burn(un)a rağmen acılığını içmen (tatman) gereken bir şerbettir. (Ölüm burnunun kötü kokusundan tiksindiği bir içecek gibi olsa da sen onu mutlaka tadacaksın).

9. Zillet içerisinde ve yozlaşmış uzun ömrü isteme ve hayatın çokluğunu dileme!

10. Şerefli yaşayışı ile bir an yaşa da akbaba gibi iflas etmiş halde asırlarca zilletle yaşama!

Yukarıdaki beyitlerde şair kasidenin söyleniş sebebine uygun olarak muhatabına sabrı tavsiye eden, ölümün herkesin başına gelecek olan mukadder bir şey olduğunu hatırlatan ve zillet içerisinde çok yaşamaktansa izzetle az yaşamanın daha iyi olduğuna dair öğütler vermekte, bunu da hikmet içeren ifadelerle yapmaktadır. Bu beyitlerde şairin memduhu Muhammed Emin Paşa'yı doğrudan muhatap olarak almadığı, karşısındaki lalettayin bir kişi ile konuşurcasına hitapta bulunduğu dikkat çekmektedir.

1.1.2.4. Tabiat

Osman Bektaş Muhammed Paşa'yı medih için söylediği kasidede tabiat konulu bir mukaddime yapmıştır. O mukaddime şöyledir²⁷³: [Basît]

فَأَشْعَلَ التُّورُ شَيْبًا عَارِضَ الْأُفُقِ	1	فِي فَحْمَةِ اللَّيْلِ سَبَّتْ جَمْرَةُ الشَّفَقِ
هَامَ الدُّجَى بِعُمُودِ الصُّبْحِ وَالْفَلَقِ	2	وَيَئِي مُمَلَأَ مِنَ الْفَجْرِ الذُّكَا فَلَقَتْ
وَجُنْحُهَا مُسْنِبِلٌ بِالْعَارِضِ الْعَدِيقِ	3	وَوَطَّارَتِ الرِّيحِ مِنْ وَكْرِ الرِّيَاضِ ضَحَى

²⁷³ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 152-153.

- 4 فَرَّضَتْ الرُّوضَةَ العَنَاءُ إِذْ رَقَصَتْ أَغْصَانُهَا لِغِنَاءِ الرُّوزِ بِالرُّوزِ
- 5 رَوْضٌ بِهَا نَسَجَتْ أَيْدِي النِّسِيمِ عَلَى جَدَاوِلِ المَاءِ دِرْعًا ضَبَقَ الحَلْقِ
- 6 وَفِي حَمَائِلِهَا شَمْسُ الضُّحَى رَشَقَتْ رِيْقَ النَّدى مِنْ نُعُورِ السُّنْبُلِ اليَقِيقِ
- 7 وَالرِّيحُ تَسْحَبُ فَوْقَ الرَّهْرِ ذَيْلَ صَبَا مُبَلَّلًا مِنْ حُدُودِ الرُّودِ بِالْعَرَقِ
- 8 تُمَسِّكُ الرُّوضُ مِنْ أَدْيَالِهَا بِشَدَا نَشْرٍ تَعَطَّرَ مِنْهُ كُلُّ مُنْتَشِقِ
- 9 وَالغَيْمُ يَبْكِي وَتَعْرُ الأَفْحَوَانِ عَلَى الكِ أَطْيَارٍ يَضْحَكُ إِذْ يَنْدُبْنَ فِي حُرْقِ
- 10 فَالطَّيْرُ فِي هَرْجٍ وَالسَّحْبُ فِي هَرْجِ وَالرَّهْرُ فِي أَرْجٍ وَالنَّهْرُ فِي أَرْقِ
- 11 غَضَّ الحَيَا مُقْلَةَ النُّوَارِ إِذْ نَظَرَتْ إِلَى الشَّقِيقِ بِطَرْفِ أَرْمَدِ الحَدَقِ
- 12 وَمَدَّ مِنْ غَيْظِهِ المَنْتُورُ إِصْبَعَهُ لَيْلًا لِيَقْلَعَ عَيْنَ التَّرْجِسِ العَبَقِ
- 13 وَالرُّودُ مِنْ زُرِّ الأَكْمَامِ تَحْسَبُهُ فَمَا يُجَمِّعُهُ تَقْبِيلُ مُعْتَبِقِ
- 14 وَعَارِضُ الظِّلِّ فِي حَدِّ العَدِيرِ حَكَى بَدْرًا عَشَاهُ كُشُوفٍ فِي دُجَى العَسَقِ
- 15 وَسَالَ مُنْدَفِقًا يَبْرُ الأَصِيلِ عَلَى لُجَيْنِ مَاءِ عَدِيرٍ غَيْرِ مُنْدَفِقِ
- 16 وَمَنْ أَنَامِلِ أَغْصَانِ التَّقَا سَقَطَتْ حَوَاتِمُ الرُّودِ وَالْأَرْهَارِ فِي الطَّرْقِ
- 17 وَلِلطَّيْرِ هَدِيرٌ فِي العُصُونِ حَكَى صَوْتِ القِيَانِ إِذْ عَنَيْنَ فِي نَسَقِ
- 18 وَعَاطَبَ الرِّيحُ كَأَسَ الجُلُنَّارِ هَوَى بِأَمَلِ القُضْبِ فِي حَمْرِ الحَيَا الرُّودِ
- 19 وَنَظَّمَ القَطْرُ وَجْهَ الرُّوضِ وَانْتَشَرَتْ عُمُودٌ أَدْمَعُهُ فِي حَدِيدِ الأَنْبِقِ
- 20 فَاصْفَرَّ مِنْ وَجَلٍ وَاحْمَرَّ مِنْ حَجَلٍ وَانْهَلَّ فِي عَرَقٍ يُفْضِي إِلَى العَرَقِ
- 21 بُسِطَ مِنَ الرَّهْرِ قَدْ سَدَّتْ مَطَارِفُهَا يَدُ الرِّيبِ وَحَاكَتْهَا يَدُ العَدِقِ

1. Gecenin karanlığında şafağın kuru alevlendi, böylece ışık ufku yanacağını ağartarak tutuşturdu.

2. Güneş, şafağın örtülerinin birinde zifiri karanlığı sabah ve tan sütunuyla yarı.

3. Rüzgar, kanatları sağanak yağmurdan sarkmış olarak, kuşluk vaktinde bahçenin yuvasından uçtu.

4. Böylece dalları, güvercinin yapraklarla şarkısına dans ettiğinde, şarkı söyleyen bahçe sakinleşti.

5. (O), meltemin ellerinin kendisinde, su kanallarının üzerine boğazı dar bir zırh dokuduğu bir bahçedir.

6. Sık çalılıklarında kuşluk güneşi, çiyin tükürüğünü (çiy damlacıklarını) beyaz sümbüllerin ağızlarından yudumlamıştır.

7. Rüzgar, çiçeklerin üzerinde gülün yanaklarındaki ter ile ıslanmış haldeki sabânın eteğini çekmektedir.

8. Bahçeler eteklerinden her burnuna çekenin kendisinden koku almış olduğu güzel kokuyu yaymak suretiyle koku saçıyor.

9. Bulut ağlıyor, papatyanın ağzı ise büyük sıkıntılar içinde ağıt yaktıklarında kuşlarla alay ediyor.

10. Böylece kuşlar şarkı mırıldanmakta, bulutlar velvele içindedir. Çiçekler güzel koku, nehir ise uykusuzluk içindedir.

11. Gelinciğe hastalıklı bir bakışla baktığında hayâ, çiçeğin gözünü indirdi.

12. Şebboy öfkesinden hoş kokulu nergisin gözünü çıkarmak için geceleyin parmağını uzattı.

13. Gül çanakların tomurcuklarından (ortaya çıkmış)dır. Sen onu kucaklayanın öpmesinin bir araya getirdiği bir ağız sanırsın.

14. Gölgenin yanağı gölün üzerinde, gecenin karanlığında tutulmanın kapladığı dolunaya benzemiştir.

15. Akşamüstünün altını, çok dolu olmayan gölün gümüşünün üzerinde hızlıca akmıştır.

16. Nekâ dallarının parmak uçlarından yollara güllerin ve çiçeklerin yüzükleri düşmüştür.

17. Kuşların dalların üzerinde, şarkıcı kadınların düzen içinde şarkı söylediklerindeki sesine benzeyen uğultusu vardır.

18. Rüzgar nar çiçeğinin kasesini, şiddetli hayat şarabının içerisinde yeşil dalların parmak uçlarıyla severek vermiştir.

19. Yağmur bahçenin yüzünü dizmiş ve gözyaşlarının kolyeleri güzel yanağında saçılmıştır.

20. Böylece korkudan sararmış, utançtan kızarmış ve boğulmaya yol açan bir terin içinde kalmıştır.

21. Çiçeklerden halılardır. İlkbaharın eli ipek şallarını tezgâhta uzatmış ve bol yağmurun eli onu dokumuştur.

Osman Bektaş yukarıda yaptığı bahçe tasvirinde şafağın sökmesinden akşam güneşin batışına kadar gerçekleşen olayları görme, işitme ve koku alma duyularına hitap etmektedir. Tasvirini beyan ve bedî‘ sanatlarıyla ustaca süsleyen şair, donuk bir tasvir yerine okuyanın kendini içerisinde hissedeceği canlı bir bahçe tasviri sunmuştur. Bu yönlerden Osman Bektaş’ın tasvirde başarılı bir üslup kullandığı ifade edilmelidir.

1.1.2.5. Geçmişe Özlem

Osman Bektaş Bûşîrî’nin Kasîdetu’l-burdesine muaraza olarak yazdığı bedî‘iyyenin mukaddimesinde onun üslubuna benzer şekilde geçmişte yaşadığı mekanlar ve buralarda birlikte bulunduğu kişileri hatırlamaktan ve özleminden dolayı ortaya çıkan üzüntüsünü şöyle dile getirir²⁷⁴: [Basît]

بِرَاعَةِ الْمَدْحِ فِي اسْتِهْلَالِهِ بِمِي	مِنَ الْعَدِيْبِ وَدِكْرَى جِيْرَةِ الْعَلَمِ	1
يُطْرِفُ الْعَمَّ حَادِي الْعَيْسِ بِالنَّعَمِ	وَمِنْ أَهْيَلِ الصَّفَا تَمَّ الصَّفَا وَعَدَا	2
سَوَّشَتْ فِكْرِي بِمُسْتَقِّقٍ وَمُسْتَقِيمِ	لَا نَحْدُ بِاللَّهِ يَا حَادِي النَّبَايِ لَقَدْ	3
لَقَطِيْبُهُ مَلَأَ الْأَسْمَاعَ بِالْأَلَمِ	مَا غَاضَ دَمْعِي وَغَاظَ الْقَلْبَ غَيْرَ غِنَا	4

²⁷⁴ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 225.

وَاجْسَمٌ فِي مَرَضٍ وَالْقَلْبُ فِي ضَرَمٍ	5	غِنَاكَ صَحَّفَ سَوَقَ الشَّوْقِ فِي كَيْدِي
يُشْفِي الْمُحَرَّفُ كَلِمَ الرُّوحِ بِالْكَلِمِ	6	مُطَلَّقِ الْجِسْمِ لَا يَكْفِي الرِّوَاخِ وَلَا
دَمٌ لِيَتَذَكَّرَ حَيْرَانٍ بِذِي سَلَمِ	8	دَعِ الْمُجَوَّفَ مِنْ دَمِعٍ يُذَيِّلُهُ
مُلْفَقٍ بِوُجُودِ الدَّمْعِ مِنْ عَدَمِ	9	لَا أَسْتَطِيعُ مِنَ الْأَجْفَانِ مَنَعَ دَمِ

1. Medhin, benim ağzım ile başlamasındaki ustalığı, 'Uzeyb'²⁷⁵ ve 'Alem'²⁷⁶'in komşularını hatırlamaktadır.

2. Safa²⁷⁷ halkı sebebiyle mutluluk tamamlandı ve deve sürücüsünün teğannisi kederi uzaklaştırmaya başladı.

3. Ey deve sürücüsü! Allah aşkına şarkı söyleme! Dağıtıcı ve toparlayıcı (sözlerin) ile kafamı karıştırdın.

4. Kulakları acıyla dolduran sözünün tegannisinden başkası, gözyaşımı tüketmedi ve kalbimi öfkelenendirmedi.

5. Şarkın ciğerimdeki aşk hareketini bozdu. Bedenim hastadır kalbim ateşler içindedir.

6. Bedenin tümüne dinlenmek yetmez ve bozulmuş olan şey, kelamın (açtığı) kalp yarasına şifa veremez.

8. Zî Selem²⁷⁸'in komşularını anmaktan dolayı, gözün arkasından kanın takip ettiği gözyaşının akmasına engel olma.

9. Bir sebebi yokken, yalancı kanı göz kapaklarından (akan) gözyaşının içine karıştıramam.

²⁷⁵ Kadisiye ve Muğîre arasında bir sudur. Benî Temîm'in topraklarında bir vadi olduğu ve hacıların toplanma yeri olduğu da söylenmektedir. (Yâkût el-Ĥamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, s. 92)

²⁷⁶ Klasik Arap şiirinde çokça zikredilen, Hicaz dağlarından biridir (es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 225)

²⁷⁷ Safâ: Mekke'de Ebû Kubeys dağı üzerinde yer alan ve Mescid ile şehir merkezi arasındaki yüksekçe yer. (Yâkût el-Ĥamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, III, 411.)

²⁷⁸ Zû Selem: Şairlerin şiirlerinde çokça zikrettikleri Hicâz'da bir vadi adı. (Yâkût el-Ĥamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, III, 240.)

Yukarıdaki beyitlerde Osman Bektaş geçmişte yaşadığı yerde bulunan mekânları zikretmekte ve buralarda birlikte bulunduğu insanlara olan özlemini dile getirmekte, duyduğu özlem neticesinde döktüğü gözyaşını kanlı gözyaşı şeklinde niteleyerek hüznünün fazlalığını ifade etmektedir.

Osman Bektaş sevgilisiyle Hamâ'da geçirdiği güzel günlere olan özlemini şu beyitlerle dile getirmektedir²⁷⁹: [Remel]

1	كَيْفَ أَحْفَى الْوَجْدَ وَالِدَّمَعُ يَسْحُ	وَأُطِيقُ الصَّبْرَ وَالشَّوْقَ يُلْحُ
2	وَأَصْبُ الدَّمَعَ مِنْ غَيْرِ دَمٍ	وَلِسْتَهُمُ الْهَمُّ فِي الْأَحْسَاءِ جُرْحُ
3	قَطَعَ الْقَلْبَ حَلِيلِي بِالْجُنْفَا	فَبَأَجْفَانِي لِيَحْرِ الدَّمَعَ طَفْحُ
4	لَا تُدَاوِي كَلِمَ قَلْبِي وَالْحَشَا	بِكَلَامٍ إِنَّ دَائِي لَا يَصْحُ
5	مَا دَوَاءُ الصَّبِّ إِلَّا الْمُلتَمَى	وَصَفَا عَيْشٍ مَعَ الْحَبِّ وَصَلْحُ
6	هَاتِ قُلْ لِي هَلْ لَنَا مِنْ عَوْدَةٍ	وَلِيَابِ الْوَصْلِ قَبْلَ الْمَوْتِ فَتْحُ
7	وَتَرَى عَيْنِي دِيَارًا كَانَ لِي	بِنَوَاحِي دَيْرِهَا الْأَخْضَرِ مَرْحُ
8	آهْ وَ شَوْقِي إِلَى سَفْحِ الْحَمَا	فَعَلَيْهِ كَمْ لِدَمْعِ الْعَيْنِ سَفْحُ
9	وَعَلَى وَادِي الْعَصَا وَ حَسْرَتِي	كَمْ لَهَا نِيرَانُهُ فِي الْقَلْبِ لَفْحُ
10	حَيْثُ كَانَتْ عَيْشَتِي رَاضِيَةً	وَبِمِيرَانِ الْبِسَاطِي كَانَ رُجْحُ

1. Gözyaşları(m) akarken aşkı nasıl gizlerim ve özlem (beni) bırakmazken nasıl sabrederim.

2. Kederin okunun ciğerimde açtığı bir yara varken nasıl kansız gözyaşı dökerim.

3. Dostum eziyet ederek kalbi (mi) paramparça etti böylece göz kapaklarım gözyaşı deniziyle doldu taşıtı.

4. Konuşarak kalbimin ve iç organlarımın yarasını tedavi edemezsin. Benim hastalığım iyileşmez.

²⁷⁹ es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektaş*, s. 96.

5. *Aşkın devası ancak buluşmak, yaşantının neşesi de sevgiliyle birlikte olmak ve barıştır.*

6. *Bana söyle! Bizim için bir geri dönüş ve kavuşma kapısı için ölmeden önce açılmak var mıdır?*

7. *Ve gözüm yeşil mekânlarının her tarafında benim için sevinç olan bir diyar görebilecek mi?*

8. *Âh! Vah Hama'nın eteğine olan özlemime zira onun üzerinde ne kadar da çok gözyaşı dökülmüştür.*

9. *Vah Vâdi'l-Ġadâ'ya olan özlemime! Onun kalbte ne kadar da yakıcı alevi var.*

10. *Orada yaşantım çok rahattı, benim mutluluk terazim ağır basardı.*

Yukarıdaki beyitlerde şair, Hama ve Vâdi'l-Ġadâ'ya özlemine dile getirirken onlardan, dolayısıyla oralarda bulunan sevdiklerinden ayrılmasının duygu dünyasında bıraktığı derin izleri ifade etmekte ve hissettiklerini başarılı bir şekilde kelimelere dökmektedir.

1.1.3. Tahallus

Şairin söze başladığı, örneğin gazel gibi bir konudan medhe veya başka bir konuya ince bir geçiş yapması demektir. Geçiş yaptığı beyitle geçilen konu arasında uyum olması esastır ki dinleyen birinci konudan ikinci konuya geçildiğini hissetmesin ve farkına varmadan kendini ikinci konunun içinde bulsun.²⁸⁰

Osman Bektaş divanında yer alan kasidelerde tahallusun güzel örneklerini vermiştir. Şair bir konudan diğerine geçişi, yeni konuyu bazen tek bir beyitle bazen de birbiriyle bağlantılı birden fazla beyitle yapmıştır.

Osman Bektaş'ın Süleyman Paşa'yı medih için yazdığı kasidedeki şu beyitlerde gazelden medhe çok güzel bir geçiş örneği mevcuttur²⁸¹: [Basît]

²⁸⁰ Ahmed Ahmed Bedevî, *Ususu'n-Nakdi'l-Edebi 'İnde'l-'Arab*, s. 308.

²⁸¹ es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektaş*, s. 84.

- 29 وَزِدْتَنِي ضَرْمًا فِي الْقَلْبِ مِنْ مَرَضٍ عَنْ بَرِّهِ عَجَزْتُ كُلُّ الْأَطِبَّاءِ
 30 وَكِدْتُ أَهْلِكَ لَوْلَا أَنْ تَدَارَكَنِي مَنْ بِالنَّوَالِ يُدَاوِي كُلَّ ذِي دَاءٍ
 31 طُبُّ الزَّمَانِ الَّذِي عَنْ دَائِهِ عَجَزْتُ كُلُّ الْأَطِبَّاءِ مِنْ دَانٍ وَمِنْ نَائِي
 32 كَهْفُ الْأَمَانِ سُلَيْمَانُ الزَّمَانِ أَبُو نُعْمَانَ تَجَلُّ الْأَشْدَاءِ الْأَسْدَاءِ

29. Benim, tüm doktorların iyileştirmekten aciz kaldığı, kalpteki hastalıktan kaynaklanan ateşlenmemi arturdun.

30. Her hastalık sahibini lütfuyla tedavi eden bana yetişmemiş olsaydı, neredeyse helak olacaktım.

31. (O), yakın uzak bütün doktorların hastalığın (ı tedavi etmek)dan aciz kaldığı zamanın tıbbıdır.

32. (O), güvenin sığınağı, zamanın Süleyman'ı Numan'ın babası, sağlam ve doğruların torunudur.

Şair yukarıdaki beyitlerde aşk acısı sebebiyle yakalandığı ve zamanın doktorlarının tedavisinden aciz kaldığı hastalığı memduhunun tedavi edeceğini ifade etmektedir.

Şu beyitte sevgilisinin güzelliğini vafeden şair, güzellikte onu ancak memduhu Süleyman Paşa'nın geçebileceğini ifade ederek gazelden medhe geçiş yapar²⁸²: [Basît]

- 15 لَا شَيْءَ يَفْضُلُهَا فِي الْحُسْنِ إِنْ سَفَرْتُ إِلَّا سُلَيْمَانَ رَبُّ الْمَنْظَرِ الْبَهْجِ

15. Örtüsünü açarsa, güzel görünüm sahibi Süleyman'dan başka hiçbir şey onu güzellikte geçemez.

²⁸² es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 94.

Osman Bektaş şu beyitlerde gazelden medhe şöyle bir geçiş yapmıştır²⁸³: [Remel]

27	فَاسْتَهَلَّتْ لُقُؤُلًا مِنْ نَرْجِسٍ	وَسَقَّتْ وَرْدًا لَهُ فِي الْحَدِّ نَفْحُ
28	وَافْتَرَقْنَا وَهِيَ لِي قَائِلَةٌ	كَيْفَ تَحْتَارُ فِرَاقِي وَهُوَ بَرِحُ
29	لَا تَعُرَّتْكَ أَقْوَالُ الْوَرَى	إِنَّ فِي الْعُرْبَةِ لِلْأَمَالِ نُجْحُ
30	فَانْتَرِكَ الْعُرْبَةَ وَاعْلَمْ أَنَّهَا	كُرْبَةٌ لَيْسَ بِهَا لِلْحَرِّ سُنْحُ
31	لَمْ تُطِقْ صَبْرًا بِهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ	لَكَ مِنْ مَوْلَاكَ إِكْرَامُ وَمَنْحُ
32	آصَفُ الرَّأْيِ سُلَيْمَانُ النَّدَى	خَلْفُ الْعَازِي كَرِيمُ الْخَلْقِ سَمْحُ
33	مِلْكُ لَوْ أُعْطِيَ الْمُلْكُ عَلَيَّ	قَدْرِهِ كَانَ لَهُ فِي الْأَرْضِ فُسْحُ

27. *Nergis (gibi gözün) ten inci (gibi gözyaşları) döktü ve yanaktaki güzel kokulu bir gülü suladı.*

28. *O bana: “Acı olduğu halde benden ayrılmayı nasıl tercih edersin?” derken ayrıldık*

29. *“Muhakkak gurbette emellerin gerçekleşmesi vardır” (diyen) insanların sözleri seni yanıltmasın.*

30. *Böylece gurbeti boş ver bil ki o, kendisinde insan için kolaylık bulunmayan bir meşakkattir.*

31. *Efendinden sana bir lütuf ve ikram olmasaydı sen gurbete sabredemezdin.*

32. *(O), gazinin halifesi, görüşü isabetli, güzel yaradılışlı cömert Süleyman'dır.*

33. *(O), kendisinin kıymetine göre mülk verilse, yeryüzünde onun için genişlik bulunacak olan bir meliktir.*

Şair yukarıdaki beyitlerde sevgilisinden ayrılması ve gurbetin sıkıntılına katlanabilmenin tek yolunun memduhu Süleyman Paşa olduğunu ifade ederek, onu methe başlamıştır.

²⁸³ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 97.

Osman Bektaş, şu iki beyitte sevgilisine sitem ederek, onun terk etmeyi çok güzel yaptığını belirtir ve bu özelliğini memduhu Süleyman Paşa'nın mal harcamayı, infakı çok iyi yapışına benzetir²⁸⁴: [Serî']

16 يَجُودُ بِالْهَجْرَانِ طَبْعًا كَمَا يَجُودُ بِالْأَمْوَالِ عَالِي الْجَنَابِ

17 أَعْنِي سُلَيْمَانَ الزَّمَانَ الَّذِي قَدْ أُوتِيَ الْحُكْمَ وَفَصَلَ الْخِطَابِ

16. Tabii ki ayrılıkta cömert davranır, tıpkı Âl-i Cenab'ın mallarla cömert davranması gibi.

17. Ben bununla kendisine hikmet ve güzel konuşma yeteneği verilen zamanın Süleyman'ını kastediyorum.

Şu örnekte de Osman Bektaş sevgilisindeki hayânın, memduhu olan Süleyman Paşa'nın saygın ve cömert eline benzediğini ifade ederek gazelden medhe güzel bir geçiş yapar²⁸⁵: [Meczû'r-Recez]

28 جَادَ الْحَيَا فِيهَا كَمَا جَادَتْ يَدُ الْمُبَجَّلِ

29 أَعْنِي سُلَيْمَانَ النَّدَى وَأَصَفَ الرَّأْيِ الْجَلِي

28. Hayâ onda saygın kişinin eli (cömertliği)nin güzel olduğu gibi güzeldir.

29. Cömertliğin Süleyman'ını ve berrak görüşün Âsafını kastediyorum

Şu beyitinde Osman Bektaş sevdiğinin bakış oklarından korkmadığını çünkü zamanın emiri Muhammed Paşa'nın sağladığı emniyet ortamının zırhını giydiğini belirtir²⁸⁶: [Tavîl]

29 وَ لَمْ أَحْشَ سَهْمِي مُفْلَتِيهَا لِأَنِّي لَبِسْتُ دُرُوعَ الْأَمْنِ مِنْ مَلِكِ الْعَصْرِ

29. Gözlerinin oklarından korkmadım, çünkü ben zamanın emirinden (gelen) güvenlik zırhını giydim.

²⁸⁴ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 88.

²⁸⁵ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 176.

²⁸⁶ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 132.

Şair şu beyitte de şair sevgilisinin zarafeti, memduhunun ahlaki güzellikleri üzerinde toplaması gibi topladığını belirterek gazelden medhe geçer²⁸⁷: [Kâmil]

32 جَمَعَتْ بِوَحْدِهَا الْمَلَاحَةَ مِثْلَمَا جَمَعَ الْأَمِيرُ مَحَاسِنَ الْأَخْلَاقِ

32. Emir'in ahlakın güzelliklerini toplaması gibi o da tek başına zarafeti (üzerinde) toplamıştır.

Şu beyitlerde kendisine gazel yazdığı kişiden ümidini kesmişken insanlar arasından Emin Paşa'nın oğlu Muhammed Paşa'nın kendisine cömertlik yapacağını belirterek gazelden medhe güzel bir geçiş yapmıştır²⁸⁸: [Tavîl]

21 وَلَمْ أَلْتَوِ حَتَّى لَوَى الدَّهْرُ سَاعِدِي وَشَتَّتْ سَمَلِي بِالنَّوَى وَالنَّوَابِ

22 قَطَعْتُ مِنَ الدَّهْرِ الحُثُونِ عِلَاقِي وَمِنْ صَاحِبِ لَمْ يَرِعَ حَقًّا لِصَاحِبِ

23 لِأَنِّي اخْتَبَرْتُ النَّاسَ إِلَّا أَقْلَهُمْ فَلَمْ أَرِ مَنْ يُرْجَى لِذَفْعِ الْمَصَائِبِ

24 وَلَمْ يَبْقَ فِي الدُّنْيَا كَرِيمٌ نَرُومُهُ سِوَى ابْنِ أَمِينٍ وَالْعَوَادِي السَّوَاكِبِ

21. Zaman, kolumu bükene, uzaklık ve musibetlerle birliğimi dağıtana kadar yüz çevirmedi.

22. Hain zamandan ve dostun bir hakkını bile gözetmeyen bir dosttan ilişkimi kestim.

23. Çünkü ben insanları sınıdım ve ancak çok azının sıkıntılarını giderilmesinin kendisinden dilendiğini gördüm.

24. Dünyada Emîn'in oğlu ve bol bol döken sabah yağmurları dışında rağbet edeceğim cömert kimse kalmadı.

Şu beyitte Osman Bektaş sevgilisinin ilişkiyi sürdürme veya sürdürmeme konusunda serbest olduğunu çünkü kendisinin geçmiştekilerin yerini tutan bir kişi ile yetindiğini belirtir²⁸⁹: [Tavîl]

²⁸⁷ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 156.

²⁸⁸ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 92.

14 صِلِينِي وَإِنْ شِئْتِ أَقْطَعِي الْوُدَّ إِنِّي عَنَيْتُ بِمَنْ أَعْنَتْ أَيَادِيهِ مَنْ مَضَى

14. (İlişkiyi) ister sürdür ister sevgiyi kes çünkü ben elleri(ihsanı) geçip gidenin yerini alan kişi ile yetindim.

Şair sevgilisine kavuşmanın en tatlı şey olduğunu belirtirken Muhammed Paşa'nın cömert eline kavuşmanın da bir o kadar tatlı olduğunu belirterek gazelden medhe güzel bir geçiş yapar²⁹⁰: [Basît]

32 صِلِي فَلَا شَيْءَ أَحْلَى مِنْ وَصَالِكِ لِي إِلَّا نَوَالُ أَيَادِي الطَّاهِرِ الرَّآكِي

33 مُحَمَّدِ ابْنِ الْفَتَى الْعَازِي الْأَمِينِ أَبِي مُحَمَّدٍ كَهْفِ الْيَتَامَى مَلْجَأِ الشَّاكِي

32. Bana gel! Pak ve temiz (kişinin) cömertliği dışında senin bana gelmeden daha tatlı bir şey yok.

33. Şikayet edenin sığınağı, yetimlerin korunağı Mahmud'un babası, gazi yiğit Emin'in oğlu Muhammed (in ellerinin ihsanı dışında)

Şu beyitlerde de sevgilisinin gözünün pınarından akan yaşı saf altına benzetmekte bu haliyle de Muhammed Paşanın cömert eline benzediğini belirterek gazelden medihe yumuşak bir geçiş yapmaktadır.²⁹¹

29 أُرُوخٌ وَوَيْ بِهَا رُوخٌ تَسَلَّتْ بِنِيرَانِ الصَّبَابَةِ وَالتَّكَالِ

30 وَعَيْنٌ سَحْبُهَا مَطَرَتْ نُضَارًا كَكَفِّ مُحَمَّدٍ عِنْدَ التَّوَالِ

31 كَكَفِّ ابْنِ الْأَمِينِ أَخَا الْعَطَايَا أَبَا مُحَمَّدٍ فِي بَدَلِ اللَّالِي

29. Onda benim için aşk ateşini ve işkenceyi gideren bir ruh (cevher) varken ben neşelenirim.

30. (Yine onda) bulutu Muhammed'in hediye verdiğiindeki eli gibi altın yağdıran bir göz (varken)

²⁸⁹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 146.

²⁹⁰ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 158.

²⁹¹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 174.

31. *Emin'in oğlu, atıyyelerin kardeşi (cömert), Mahmud'un babasının inciler saçarkenki eli gibi (altın yağdırırken, ben neşelenirim).*

Osman Bektaş, Osman Paşa'nın evliliğini tebrik etmek için yazdığı şu beyitte kalbini sevgilisinin muhabbetinden başka ancak Osman Paşa'nın evliliğinin meşgul ettiğini ifade ederek gazelden medhe geçiş yapar²⁹²: [Basît]

13 لَا شَيْءٌ يَشْعَلُ قَلْبِي عَنْ مَحَبَّتِهَا إِلَّا زَفَافٌ فَتَى فَاقَ الْوَرَى أَدْبَا

14 رُوْحُ الْأَمَاجِدِ عُنْمَانُ الْحَبِيبِ جَلَا عَيْنِ الْكَمَالِ أَمِيرُ السَّادَةِ التُّجْبَا

13. *Edep yönünden insanlara üstünlük sağlayan bir gencin evliliğinden başka, onun muhabbetinden kalbimi alıkoyacak hiçbir şey yoktur.*

14. *(O), yüce kişilerin özü, kemal gözünün cilası, seçkin idarecilerin emiri Osman el-Hayyî'dir.*

Osman Bektaş, Süleyman ve Muhammed Paşa'ların annelerine yazdığı ve klasik Arap şiirinde olduğu gibi üç bölüme ayırdığı mersiyede ölen kişinin yitirilmesinden duyulan acı ve üzüntünün dile getirildiği ağlama bölümünden, erdemlerinin anlatıldığı övgü bölümüne geçişte ustalığını sergiler²⁹³: [Hafîf]

26 مَا شَجَانِي هَجْرُ الْحَبِيبِ وَلَا فَفْدُ قَرِينِ وَلَا تَعْيُرُ حَالِي

27 بَلْ شَجَانِي مُصَابُ آلِ أَمِينِ إِذْ أُصِيبُوا بِكَسْفِ شَمْسِ الْمَعَالِي

26. *Sevilen kişinin ayrılması, bir yakının kaybedilmesi ve halimin değişmesi beni üzmedi.*

27. *Bilakis Emin ailesinin musibete uğraması beni üzdü, çünkü şeref güneşinin tutulmasıyla musibete uğradılar.*

²⁹² es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 90.

²⁹³ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 179.

Osman Bektaş Muhammed Paşa'yı medih için yazdığı kasideye yaptığı tabiat konulu mukaddimeden medhe şöyle bir geçiş yapar²⁹⁴: [Basît]

22 جَادَتْ عَلَيْهَا عَوَادِي الْمُعْصِرَاتِ كَمَا جَادَتْ أَيَادِي أَبِي مُحَمَّدٍ بِالْوَرَقِ

22. *Sabahın yağmur bulutları ona (bahçeye) Ebû Mahmud'un (Muhammed Paşa'nın) kağıt parayı bolca verdiği gibi (yağmur) vermiştir.*

Yukarıdaki beyitte şair, Muhammed Paşa'yı sabahleyin bolca yağmur getiren buluta benzeterek tabiat tasvirinden medhe geçiş yapmıştır.

Osman Bektaş fahra yer verdiği bölümden Muhammed Emin Paşa'yı methettiği bölüme geçerken şu beyitle husnu't-tahallus yapar²⁹⁵: [Kâmil]

20 مَا فَاتَنِي شَرَفٌ وَحَلِيئَةٌ مَفْحَرٌ إِلَّا الْجِهَادَ مَعَ الْهَمَامِ الْأَشْرَسِ

20. *Sert ve yiğit (Muhammed Emin Paşa) ile beraber cihat etmekten başka hiçbir şeref ve hiçbir övünç süsü beni geçmemiştir.*

Yukarıdaki beyitte şair bir yandan kendini övmeye devam ederken diğer yandan medih bölümüne geçiş yapmaktadır.

Yukarıda verilen örneklerden de görüleceği üzere Osman Bektaş kasidelerinde farklı konularda tahallusun güzel örneklerini vermiştir. Daha çok gazelden medhe geçişte tahallus örnekleri yer almakla beraber fahrdan medhe, tabiat tasvirinden medhe, mersiye'nin bir bölümünden diğerine tahallusun güzel örneklerini vermiştir.

1.1.4. Husn-i Hatime

Osman Bektaş kasidelerini genel olarak memduhuna dua ile bitirmektedir. Bazı kasidelerinde ise dua konusu dışında hatimeler yer almaktadır.

Osman Bektaş kasidelerini işlenen ana konuya/ asıl söyleniş amacına uygun beyitlerle ve çoğu zaman dua ile sonlandırmıştır.

²⁹⁴ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 153.

²⁹⁵ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 143.

Muhammed Paşa'yı medih ve onun yakalandığı bir hastalıktan şifa bulmasını tebrik için söylediği kaside şöyle sona erdirilmiştir²⁹⁶: [Vâfir]

51	لِتَهْنِكَ	صِحَّةٌ	وَدَوَامٌ	أَمِنْ	وَعَافِيَةٌ	تَحْصُكَ	بِاعْتِدَالِ
52	فَلَا	زَالَتْ	لَكَ	الْأَيَّامُ	تَدْعُو	بِطُولِ	الْعُمْرِ
53	وَلَا	بَرِحَتْ	جَمِيعُ	النَّاسِ	تُنْفِي	عَلَيْكَ	مِنْ
							الْأَوَّاحِرِ
							وَالْأَوَّلِي

51. Sağlık, daimî güvenlik ve istikamet üzere olmayı sana has kılan afiyet sana kutlu olsun.

52. Günler uzun ömürlü olman için, gecelerin karanlığında sana dua etmeye devam etsin

53. Sonrakilerden ve öncekilerden tüm insanlar da seni övmeye devam etsin.

Osman Bektaş Süleyman Paşa'yı medih için yazdığı bir kasidenin son bölümünde ona halini arz eder ve atıyye isteğini ortaya koyar, hatimede ise memduhuna dua ile kasideyi bitirir²⁹⁷: [Tavîl]

63	أَبَا	الْفَضْلِ	يَا	مَنْ	أَغْرَقَ	الْأَرْضَ	جُودُهُ
64	دَعَوْتُ	جَمِيعَ	الْأَرْضِ	خُبْرًا	فَلَمْ	أَجِدْ	
65	وَلَمْ	أَر	لِي	عَبْرَ	الْمَدِيحِ	وَسِيلَةً	
66	وَلِيَّ	لَأَرْجُو	عَاجِلًا	أَنْ	تُسَرِّبَنِي		
67	فَلَا	زَلَّتْ	حَلَالَ	الْمَشَاكِلِ	قَاضِيًا		
68	وَلَا	بَرِحَتْ	نُعْمَاكَ	تَهْمِي	مَوَاهِبًا		
							عَلَى
							النَّاسِ
							مِنْ
							شَاكٍ
							إِلَيْكَ
							وَشَاكِرٍ

63. Ey erdemin babası! Ey cezirsiz meddi olan ihsan deniziyle cömertliği yeryüzünü kaplayan kişi!

64. Yeryüzünün tümünü dikkatli bir şekilde soruşturdum da insanlar içinde kırığımı senden başka onaracak kimse bulamadım

²⁹⁶ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 175.

²⁹⁷ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 127.

65. *Medihten başka sana ulaşacak bir vesile göremedim, böylece övgüyü mücevherlerle süsledim.*

66. *Hemen beni sevindirmeni dilerim, (senin için) mal (infak etmek) ancak turnak kesmek gibidir.*

67. *Akıl ve basiret sahiplerinin ihtiyaçları için sorunları bir yargıç olarak çözmeye devam edesin.*

68. *İhsan olarak nimetlerin şikayet edici de olsa şükredici de olsa insanların üzerine akmaya devam etsin.*

Divanının birinci kasidesinde Osman Bektaş, hikmet, fahr, nefsini kınama, Rasulullah'ı medh ve onunla tevessül konularını işledikten sonra üç beyitle Süleyman Paşa'ya dua, son beyitle de Rasulullah'a salat ve selam ile hüsnü hatime yapar²⁹⁸: [Tavîl]

57	أَجْرٍ وَاجْرٍ بِالْحُسْنَى سُلَيْمَانَ وَاحِمِهِ	إِذَا قَامَ يَسْعَى لِلْحِسَابِ وَأُخْضِرَا
58	تَشْفَعُ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّهُ	عَلَيَّ لَهُ فَضْلٌ عَمِيمٌ تَكَرَّرَا
59	وَعَمْرُهُ فِي الدُّنْيَا بَعِيرٌ وَرَفْعَةٌ	وَزِدُّهُ فَخَارًا وَاحْتِشَامًا وَمَطْهَرَا
60	عَلَيْكَ صَلَاةُ اللَّهِ يَا حَبِيبَ مُرْسَلٍ	وَأَرْكَى وَسَلَامٍ بِالتَّنَائِءِ تَعَطَّرَا

57. *Hesap için koşarak kalktığı ve getirildiğinde Süleyman'ı gözet, ona güzellikle karşılık ver ve onu koru.*

58. *Kıyamet günü ona bir vesile kıl ki onun benim üzerimde çok ve tekrarlanmış bir ihsanı vardır.*

59. *Onu dünyada şeref ve üstünlükle uzun ömürlü kıl, onu iftihar, ihtişam ve görünüş yönünden artır.*

60. *Ey peygamberlerin en hayırlısı! Allah'ın salatu ve övgüyle mis gibi kokan selamı senin üzerine olsun.*

²⁹⁸ es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektaş*, s. 117.

Osman Bektaş Hz. Hüseyin'e yazdığı mersiye'nin son beytinde şöyle bir hatime yapmaktadır²⁹⁹: [Hafif]

67 فَعَلَىٰ جَدِّكُمْ أُمَّ صَلَاةٍ وَعَلَيْكُمْ بِأَلْفِ أَلْفِ سَلَامٍ

67. Sizin dedenize tam bir salat, size de milyon kere selam olsun.

Osman Bektaş Hz. Hüseyin'e mersiye olarak yazdığı kasideyi Hz. Peygambere salat ve Hz. Hüseyin ve onun ailesine selam ile bitirmektedir ki bu da kasidesi için güzel bir hatimedir.

Osman Bektaş Vali Süleyman Paşa'ya medhiyesinde gazel ile mukaddime yaptıktan sonra valiyi medhe geçer, arkasından onun mensup olduğu Celîloğullarını metheder ve kasideyi şu şekilde sonlandırır:³⁰⁰

64 لَا زَلَّتْ شَمْسٌ سَعُودٍ لَا أَقُولُ لَهَا يُجَلِّي عَلَيْنَا بِأَلَاءِ وَلَا لَاءِ

65 وَلَا بَرِحَتْ مُطَاعًا وَالْأُمُورُ لَكُمْ تَنْقَادُ مَا بَيْنَ تَثْبِيتِ وَإِمْضَاءِ

64. Ey hiç batışı olmayan, parıltısı ve iyilikleriyle üzerimizde parlayan talih güneşi! Sen kalıcı olasin.

65. İşler tespit edilip çözülmeye arasında sizin için boyun eğerken sen kendisine itaat edilen olarak kalasin.

Osman Bektaş Vali Süleyman Paşa'yı medih ve kurban bayramını tebrik etmek için yazdığı kasidenin sonunda şöyle bir hatime yapar:³⁰¹

43 لِإِهْنِكَ سَيِّدِي عَيْدٍ سَعِيدٍ وَبَشْرٍ مُقَرَّرٍ وَعُلُوِّ شَانِ

44 وَوَدْمٍ وَأَسْلَمٍ وَضَحِّ عِدَاكَ فِيهِ فَسَعْدُكَ ذَابِحِ الضِّدِّ الْمَهَانِ

45 فَلَا زَالَتْ لَكَ الْعُلْيَاءُ دَارًا وَلَا بَرِحَتْ تُسَامِرُكَ التَّهَابِي

43. Efendim mutlu bir bayram, gidişatın sevinci ve şânın yüce oluşu sana kutlu olsun.

²⁹⁹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 188.

³⁰⁰ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 86.

³⁰¹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 201

44. *Sen bâkî ve güvende ol, onda düşmanlarını kurban et! Böylece senin talihin aşağılık rakibin kesicisi olsun.*

45. *Yüce yerler daima sana yurt olsun ve kutlamalar seninle sohbet etsin.*

Osman Bektaş Sincar ahalisine karşı elde ettiği zafer üzerine Muhammed Emin Paşa'yı medih için söylediği kasideyi şöyle sonlandırır³⁰²: [Tavîl]

20 لِيَهْنِكَ نَصْرٌ سَعْدُهُ ذَابِحُ الْعَدَى وَفَتَحَ عَلَا إِكْلِيلُهُ جَبْهَةَ الْبَدْرِ

21 فَلَا بَرِحَتْ فِيكَ الْغُيُوثُ قَرِيرَةً وَلَا زَالَ فِيكَ الْمُلْكُ مُنْشِرِحَ الصُّدْرِ

20. *Uğuru düşmanları kesen zafer ve tâci da dolunayın üstüne çıkan fetih sana kutlu olsun.*

21. *Gözler senden hoşnut olmaya devam etsin, mülk de sende göğse huzur vermeye devam etsin.*

Osman Bektaş, yukarıdaki beyitlerle memduhunu zaferinden dolayı tebrik ederken, ona bakanların hoşnut olması ve mülk onun elinde iken diğer insanların huzurlu olması dileğiyle kasidesini sonlandırır.

Osman Bektaş Muhammed Emin Paşa'nın vefatı münasebetiyle söylediği mersiyeği geride kalanlarına sabır dileyerek ve dua ederek bitirir ki bu da husn-u hatimenin güzel bir örneğidir³⁰³: [Tavîl]

32 أَمْوَالِي صَبْرًا إِهْمًا لِمُصِيبَةٍ وَرِزَّةً حَكِي فِي ثِقَلِهِ رُزَّةً كَرْبَلَا

33 فَلَا شَلَّتِ الْأَيَّامُ مِنْكَ يَدَ الْعَطَا وَلَا أَحْرَقَتْ مِنْكَ الْحَشَا لَوْعَةَ الْقَلَى

34 وَلَا زَلَّتْ فِي نُعْمَاكَ حَيْرٌ مُؤَرِّخٍ لِمَوْتِ أَمِينٍ قَدْ جَرَى مَدْمَعُ الْعَلَا

32. *Ey efendim sabredin, o şüphesiz ağırlıkta Kербela musibetine benzeyen bir musibet ve felakettir.*

33. *Günler senin ihsan elini felce uğratmasın ve öfke ateşi senin içini yakmasın.*

³⁰² es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 129.

³⁰³ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 161.

34. *Ben de senin (ihsanından kaynaklanan) mutluluk içinde en hayırlı tarih düşücü olarak (ve şöyle diyerek) kalıcı olayım: Emin Paşa'nın ölümünden dolayı yüceliklerin göz pınarı aktı.*

Osman Bektaş bir önceki örnekteki benzer şekilde söylediği başka bir mersiyeyi sabır tavsiyesi ve dua ile bitirmektedir³⁰⁴: [Hafîf]

54 يَا بُحُورَ النَّدى وَأَهْلَ الْمَعَالِي وَالْعَوَالِي وَيَا بُدُورَ الْكَمَالِ
55 أَجْمَلُوا الصَّبْرَ آلَ بَيْتِ أَمِينٍ إِنَّمَا الْأَجْرُ فِيهِ لِلْإِجْمَالِ
56 أَحْسَنَ اللهُ رُزْءَكُمْ وَعَزَّكُمْ وَجَزَّكُمْ حَيْرًا بِحُسْنِ الْفِعَالِ
57 لَا بَرِحْتُمْ بِرِفْعَةٍ وَمَعَالٍ وَأَمَانٍ وَعِزَّةٍ وَجَلَالِ

54. *Ey cömertlik denizleri, üstünlük ve yücelik ehli ve ey tam dolunaylar!*

55. *Ey Emîn'in evinin ehli, sabrı güzel yapın, ecrin tümü ondadır.*

56. *Allah musibetinize ihsanda bulunsun (hafifletsin) ve içinizi rahatlatсын, güzel lütfuyla sizi hayırla mükâfatlandırsın.*

57. *(Ey Emîn ailesi) yücelik, şeref, güvenlik, izzet ve ihtişam içinde kalasınız.*

Osman Bektaş'ın Hz. Peygamberi medih için yazdığı bedî'iyenin hatime bölümü şu şekildedir³⁰⁵: [Basît]

235 فَأَغْفِرْ لِعَبْدِكَ فِي الدَّارَيْنِ نَاطِمَهَا عُنْمَانَ وَالطُّفَّ بِهِ يَا بَارِيَّ النَّسَمِ
236 يَا رَبُّ وَارْحَمَهُ وَاصْرِفْ مَا اعْتَرَاهُ بِمَا يُعْنِيهِ عَنْ سَائِرِ السَّادَاتِ وَالْخَدَمِ
237 وَارْفُقْ بِهِ وَاشْفِهِ بِمَا دَهَاهُ مِنْ أَلِّ أَمْرَاضٍ وَالضَّرِّ وَالْأَعْرَاضِ وَالْأَلَمِ
238 يَا رَبُّ وَارْضَ بِمَا عَنْ وَالِدَيْهِ وَعَنْ أَوْلَادِهِ وَاعْفُ وَاصْفَحْ عَنْ دُنُوبِهِمْ
239 وَجِدْ بِأَرْكَى صَلَاةٍ وَالسَّلَامِ مَعَا عَلَى الْبَشِيرِ النَّذِيرِ الصَّادِقِ الْكَلِمِ
240 وَالْأَلِّ وَالصَّحْبِ ثُمَّ التَّابِعِينَ وَمَنْ رَاعَى الْمَوَدَّةَ فِي الْفُرْقَى دَوِي الرَّحِمِ
241 مَا سَحَّتِ السُّحْبُ مَا أَحْيَا الْحَيَاكِرْمَا مَيَّتِ الْأَرَاضِي وَعَمَّ الْخَاصَّ بِالْتَعَمِّ

³⁰⁴ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 180.

³⁰⁵ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 244.

235. *Ey mahlûkatı yaratan! Onu (bedî'iyeyi) nazmeden kulun Osman'ı iki dünyada da bağışla ve ona yumuşak davran.*

236. *Ey Rabbim ona merhamet et, diğer hizmetçi ve efendilerden onu müstağni kılacak şeylerle başına gelenleri uzaklaştır.*

237. *Ona yumuşak davran! Hastalıklar, zarar, hastalık belirtileri ve acı olarak başına gelenlerden onu iyileştir.*

238. *Ey rabbim! O (bediyye)nun sebebiyle anne babasından ve çocuklarından razı ol, onları bağışla ve onların günahlarını affet.*

239. *Müjdeleyici, uyarıcı ve doğru sözlüye en temiz salat ve selamı birlikte bolca ver.*

240. *Onun ailesine, ashabına, tabiîne, yakınlıkta ve akrabalıkta sevgiye hümet edenlere(de salat ve selamı bolca ver).*

241. *Bulutlar döküldüğü, yağmur cömertlik ederek ölü araziye dirilttiği ve nimetlerle havâssı âmm yaptığı sürece (onların hepsine salat ve selam olsun).*

Şair yukarıdaki beyitlerde önce kendisi için dua etmekte, en sonda da bedî'iyenin içeriğine uygun olarak Hz. Peygambere ve onun âline, ashabına, tabiine ve Hz. Peygamberin yakınlarına sevgiye riayet edenlere salat ve selam ile bedî'iyesini sonlandırmaktadır.

Yukarıda verilen örneklerden de görüldüğü üzere Osman Bektaş, kasidelerinin hatimesini konularına uygun olarak ve genelde dua ile yapmıştır.

1.1.5. Vahde (Konu Bütünlüğü)

Arap şiirinde vahde (konu bütünlüğü), vahdetü'l-beyt ve vahdetü'l-kasîde şeklinde iki farklı boyutta ele alınmıştır.

Vahdetü'l-beyt, beyitte konu bütünlüğü demektir ki bu da bir beyitte mananın tam olması, anlamının tamamlanması için başka beyitlere ihtiyaç olmaması demektir.

Eleştirilenler bir beytin anlamının başka bir beyitle tamamlanmasını kusur kabul etmişlerdir.³⁰⁶

Osman Bektaş şiiirlerinde genelde beyitte konu bütünlüğüne riayet etmiştir. Ancak ancak bazı beyitlerinde özellikle müsned ya da müsmedün ileyhin eksik olduğu görülmektedir ki bunlar anlamın tamamlanması açısından diğer beyitlere ihtiyaç duymaktadır.

Mesela şairin Hz. Hüseyin'e yazdığı mersiyede yer verdiği şu üç beyitten ilk ikisinde anlam eksik kalmakta, bu beyitlerin anlamları üçüncü beyitle tamamlanmaktadır³⁰⁷: [Hafif]

60	يَا بَنِي الدَّارِيَاتِ	وَالطُّورِ	وَالنُّورِ	وَوُنُونِ	وَالنَّخْلِ	وَالْأَنْعَامِ
61	أَلْ طَهَ يَا مَنْ	يَعْفِرُ اللهُ	ذُنُوبِي	وَرَلَّتِي	وَاجْتِرَامِي	
62	قَدْ مَمَسَّكَتُ	مِنْ دُيُولِ	نِدَاكُمْ	بِالشَّدَا	فَاعْطِفُوا	عَلَى الْمُسْتَهَامِ

60. *Ey Zariyât, Tûr, Nûr, Nahl ve En'âm'ın oğulları!*

61. *Tâhâ'nın ailesi ve ey Allah'ın kendileri sebebiyle günahlarımı, kusurlarımı ve suçlarımı affettiği kişiler!*

62. *Sizin nidanızın eteklerinden güzel kokuyla tutundum, kara sevdalı kişiye şefkatli davranın.*

Vahdetü'l-kaside, kasidenin tamamında konu bütünlüğüne riayet edilmesidir. Şairler okuyucunun bir konudan diğer konuya geçip durdukları bir anlatım yerine kendi arasında konu bütünlüğü olan şiiirler yazmışlardır. Vahde, kasidede sadece bir konuyu ele almak şeklinde değil, farklı konuların da işlenmesi durumunda konular arasında okuyucuya hissettirilmeden geçiş yapabilmeyi (husnu't-tahallus) de ifade eder.³⁰⁸

³⁰⁶ Ahmed Ahmed Bedevî, *Ususu'n-Nakdi'l-Edebî 'İnde'l-'Arab*, s. 315.

³⁰⁷ es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektaş*, s. 188.

³⁰⁸ Ahmed Ahmed Bedevî, *Ususu'n-Nakdi'l-Edebî 'İnde'l-'Arab*, s. 319.

Osman Bektaş'ın şiirleri konu yönünden çok akıcı şiirlerdir. Şair gerek medih ve mersiye gibi sadece bir konunun işlendiği kasideleri olsun, gerekse birden fazla konu içeren kasideleri olsun her konuyu oluşturan beyitleri kendi içinde okuyucuyu yormadan ele almış, konular arasında da çok yumuşak geçişler yaparak kasidenin tüm konularını ustaca birbirine bağlamıştır.

1.2. Urcûze

Cahiliye şiirinde kullanılan iki nazım şeklinden birisi olan recez, aynı ad ile anılan bahirle nazm edilir. Recezde iki şatrdan oluşan beyitler değil kendi arasında kafiyeli şatrlar vardır. Dolayısıyla her bir şatr bir beyit olarak görev yapar. Başlangıçta recez türü çok revaç bulmamakla birlikte sonraları kaside şeklinde uzun recezler yazılmış ve bunlara '*urcûze (ç:erâcîz)*' denmiştir. Urcûzede her şatrı beyit kabul edilen kendi arasında kafiyeli bölümler yer aldığından mahalli dil unsurları bolca kullanılmış bu durum nadir kullanılan kelimelerle çokça karşılaşma ihtimalini artırmıştır.³⁰⁹

Urcuzenin kendi arasındaki kafiyeli beyitlerine Arap şiirinde müzdevic ya da müzdevice denmiştir. Beyitlerin ikişer ikişer kafiyelenmesinden ibaret olan muzdevice uzun manzumelerin yazılabilesine imkân vermiştir.³¹⁰

Urcûzenin kaside sayılıp sayılmayacağı konusunda farklı görüşler olsa da asgari beyit sayısını sağlayan urcûzelerin kaside sayılacağı, beyit sayısı kaside için öngörülen asgari miktarı bulmayan urcûzelerin ise maktûa sayılacağı görüşü ağırlık kazanmaktadır.³¹¹

Osman Bektaş'ın divanının ikinci bölümünde birincisi Süleyman Paşa, kardeşi ve oğullarının çıktığı av gezisini anlattığı 121, ikincisi ise yine Süleyman Paşa ile çıktığı uzun Sivas seferini anlattığı 385 müzdevicelik iki urcûze yer almaktadır. Her ne kadar Hz. Peygamberi medih için yazdığı bedî'iyye de divanda urcûzeler bölümünde yer alsada onu urcûzelerin arasına katmak mümkün

³⁰⁹ Çetin, *Eski Arap Şiiri*, s. 64-68.

³¹⁰ Çetin, *Eski Arap Şiiri*, s. 68.

³¹¹ Vehb Rûmiyye, *Binyetu'l-Kasîdeti'l-'Arabiyye Hattâ Nihâyeti'l 'Asri'l-Emevî (Kasîdetu'l-Medhi Nemûzecen)*, s. 19.

görünmemektedir. Bedî'iyye için bu çalışmanın ikinci bölümünde ayrı bir başlık açılmıştır.

Osman Bektaş av gezisini anlattığı urcûzesini üç bölüm halinde ele almış, ilk 16 beyitlik birinci bölümde Musul ve çevresine ait güzel bir tasvire yer vermiştir. Tasvire ait bu kısım çalışmanın ikinci bölümünde ele alınmıştır. Şair bu urcûzesinin ikinci kısmında av macerasını, av için gidilen yerleri, avcılıkta kullanılan silah ve hayvanlar ile av hayvanlarını anlatmaktadır. Bu kısım da çalışmanın ikinci bölümündeki 'av' başlığı altında ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise Osman Bektaş medh ve fahra yer vermekte ve bu bölümü urcûzesinin özelliklerini zikrederek bitirmektedir. Bu bölüm şöyledir³¹²: [Recez]

98	بِاللَّهِ صَيْدٌ قَدْ تَقَضَى بِأَهْلَنَا	وَعَوْدَةٌ تُخْبِرُ عَنْ نَيْلِ الْمَى
99	مُدَّ بَشَرْتَنَا بِالْمُلُوكِ الصَّيْدِ	مِنْ بَعْدِ أَنْ نَالُوا الْمَى بِالصَّيْدِ
100	وَعَاوَدُوا فِي خُلَلٍ مِنْ ظَفَرٍ	يَسْعَوْنَ كَالْتُّجُومِ حَوْلَ الْقَمَرِ
101	أَهْلًا بِهِ مِنْ قَمَرٍ مُنِيرٍ	وَمِنْ وَزِيرٍ مَلِكٍ حَطِيرٍ
102	حَضْرَةٌ عَزَّ جَاؤُهُ لَا يُنْكَبُ	وَبَابُ نُجْحٍ لِلْعَيْ لِمُجْرَبُ
103	مَا حَيِّمَ الدَّلِيلِ فِي جَنَابِهِ	إِلَّا وَكَانَ الْعُرُّ مِنْ أَطْنَابِهِ
104	لَا ظَلَمَ تَلْقَى فِي حِمَاهُ الْعَالِي	إِلَّا عَلَى الْأَعْدَاءِ وَالْأَمْوَالِ
105	أَمَا تَرَى الدِّينَارَ مِنْهُ فِي وَجَلٍ	إِصْفَرَ فِي أَيْدِي الْعَفَاةِ مِنْ حَجَلٍ
106	كَالْعَيْثِ يَوْمَ الْبَدْلِ فِي نَوَالِهِ	وَاللَّيْثِ يَوْمَ الرَّوْعِ فِي مَجَالِهِ
107	كَالْبَحْرِ يَهْدِي لِلْقَرِيبِ دُرًّا	وَالْبَعِيدِ مِنْ نَدَاهُ قَطْرًا
108	كَالشَّمْسِ إِلَّا أَنَّهُ صَبَاحٌ	تَبْدُو وَجْوهَ حَوْلَهُ صَبَاحٌ
109	أَجْلُهُمْ مُحَمَّدٌ الْأَمِيرُ	مَنْ لَيْسَ فِي الدُّنْيَا لَهُ نَظِيرُ
110	رَبِيعٌ جُودٌ جَعْفَرُ الْجَمِيلِ	يَحْيَا الْوَرَى بِفَضْلِهِ الْجَرِيلِ
111	بَحْرُ الرَّجَا مُرَيُّنُ الْوُجُودِ	سَفِينَةُ النَّجَا مَقَرُّ الْجُودِ
112	لَا سِيِّمًا مَلَادُنَا نُعْمَانُ	وَسُؤْلُنَا شَقِيْمُهُ عُنْمَانُ

³¹² es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 206.

113	هُمَا هِلَالَانِ سَمَا الْمَعَالِي	وَكَوْكَبَانِ السَّعْدِ وَالْإِقْبَالِ
114	بَدْرَانِ أَفْلَاكِ الْأَمَانِي وَالْأَرْبِ	وَفَرَقْدَانِ أَفْقِ عَقْلِ وَأَدَبِ
115	جَمِيعُهُمْ بَنُو الْوَزِيرِ الْمُحْتَرَمِ	مُحَمَّدِ الْغَازِي الْأَمِينِ الْمُحْتَشِمِ
116	أَكْبَارِ يَرُؤُونَ فِي الْمَفَاخِرِ	حَدِيثِ مَجْدِ كَابِرٍ عَنْ كَابِرِ
117	سَمْعًا أَبَا نُعْمَانَ مِيَّي وَصَفَا	أَضْحَى بِأُذُنِ كُتْلٍ مَلِكٍ شَنْفَا
118	أَتَاكَ مِنْ وُزُقِ قَرِيضِي مَدْحِ	لَهُ بِأُورَاقِ الطُّرُوسِ صَدْحِ
119	أَرْجُوزَةٌ لَيْسَ لَهَا مِثَالُ	أَنْبِيَاءُهَا جَمِيعُهَا أَمْتَالُ
120	مِنْ كُلِّ بَيْتِ شَطْرُهُ قَصِيدُ	وَكُلُّنَا لِيَتِيكُمْ عَبِيدُ
121	حَسْبُكَ أَيُّ شَاعِرٍ فَصِيحُ	وَحَسْبُ شِعْرِي أَنَّهُ صَحِيحُ

98. Allah için sevinçle biten ne güzel bir av ve murada erişmeyi haber veren ne güzel bir dönüş!

99. Av ile arzuladıklarını elde ettikten sonra, ihtişamlı krallarla bizi müjdelediğinden beri,

100. Yıldızların ayın etrafında say ettikleri gibi say ederek zafer elbiseleri içinde geri döndü (klerinden beri).

101. Parlak ay, önemli vezir ve kral olarak ona selam olsun.

102. (O) şeref sahibidir. Ona sığınanın başına iş gelmez ve o zenginlik için tecrübe edilmiş başarı kapısıdır.

103. Onun yanında hakir kişi, kirişi ancak şeref iken çadır kurabilir.

104. Onun yüce himayesinde düşmanlara ve mallar (a yapılan)dan başka zulümle karşılaşmazsın.

105. Ondan gelen, korku içindeki dinarı görmez misin? İsteyen kişilerin ellerinde utangaçlıktan dolayı sapsarı olmuştur.

106. O ihsan gününde hediye vermesi hususunda bereketli yağmur gibidir, korku gününde ise (savaş) alanında arslan gibidir.

107. O yakınına inci, uzaktakine ise cömertliğinden yağmur hediye eden bir deniz gibidir.

108. O güneş gibidir, ancak şu kadar var ki o etrafında güzel yüzlü insanların görüldüğü sabah güneşidir.

109. Onların en yücesi dünyada eşi benzeri olmayan emir Muhammed'dir.

110. Cömertlik yağmuru ve güzel deredir, insanlar onun bol ihsanıyla yaşar.

111. Ümit denizidir, varlığı süsleyendir, kurtuluş gemisi ve cömertliğin makamıdır.

112. Özellikle de sığınağımız Numan ve dileğimiz kardeşi Osman.

113. O ikisi yüceliklere yükselmiş iki hilaldirler, bolluk ve talih yıldızdırlar.

114. (Onlar) dilek ve gaye galaksilerinin iki dolunayı, akıl ve edep ufkunun iki kutup yıldızıdır.

115. Onların hepsi muhterem vezir, muhteşem Gazi Emin'in oğullarıdır.

116. Onlar yiğitlik konusunda, şeref hadisini büyükten büyüğe aktaran büyük kişilerdir.

117. Ey Ebû Numan! Benden her kralın kulağına hoş gelmiş olan bir vasıf dinle.

118. Şiirimin sayfalarından sana bir medih gelmiştir. Onun defter yapraklarında yüksek sesle söylenen bir şarkı vardır.

119. (O), benzeri olmayan ve bütün beyitleri mesel (özlü söz) olan bir urcûzedir.

120. Her beytinin şatırı bir kasiddir ve bizim hepimizde sizin beytinizin kölesiyiz.

121. Benim fasih bir şair oluşum sana yeter, şiirime de onun sahih oluşu yeter.

Yukarıdaki urcuzede de görüldüğü üzere her beyti oluşturan iki şatr kendi arasında kafiyelenmiştir ve reviyeleri aynıdır. Osman Bektaş'ın divanındaki ikinci urcuze örneği olan ve Süleyman Paşa ile beraber çıktıkları sivas yolculuğunu anlatan şiiri, bu çalışmanın ikinci bölümünde seyahat başlığı altında genişçe işlenmiştir.

1.3. Muvaşşah

Muvaşşah kelimesinin kendilerinden türediği belirtilen vişah, işah, veşh kelimeleri sözlükte, kadınların omuzlarından vücutlarının yan tarafına sarkıttıkları süslü iki kuşak, bazı hayvanların sırtındaki siyah ve beyaz iki çizgi vb. anlamlara gelmektedir.³¹³ Muvaşşaha bu ismin verilmesi şekil yönünden vişaha benzemesi ya da vişahın konulduğu yere nispet edilmesi sebebiyledir.³¹⁴

Rıza Muhsin el-Şurayşî muvaşşahın eski ve yeni edebiyatçılar ile müsteşriklerce yapılan tanımlarını³¹⁵ verdikten sonra onların kahir ekseriyetinin birleştiği tanımı vermeye çalışmakta ve muvaşşah için "...bu sanat Endülüs halkının kendisiyle meşhur olduğu, vezinlerini belirlediği ve kafiyelerini tekrar ettiği şiir sanatlarından yeni bir örnektir."³¹⁶ şeklinde bir tanım vermektedir. Ona göre muvaşşah: Nazmedenin tercihinine göre vezni ve kafiyeleri farklı şekillerde gelen, tek vezin ve tek kafiyeli şiir geleneğinin aksine matlamına değil hârcesine dayanan bir şiirdir.³¹⁷

Muvaşşahın Endülüs'te Arap şiirinin bir parçası olarak ortaya çıktığına dair görüşler ağırlıkta olsa da onun Endülüs'te kendilerinden önceki yerel unsurlardan et-

³¹³ el-Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, III, 263; el-Cevherî, *Tâcu'l-Luğa ve Şihâhu'l-'Arabiyye*, I, 415; İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, II, 632; el-Şurayşî, *el-Muvaşşahâtü'l-'Irâkiyye*, s. 22.

³¹⁴ Mustafa Avad el-Kerîm, *Fennü't-Tevşih*, Dâru's-Şekâfe, Beyrut, 1959, s. 18.

³¹⁵ Tanımlar için bkz. Rıza Muhsin el-Şurayşî, *el-Muvaşşahâtü'l-'Irâkiyye*, s. 23-29.

³¹⁶ el-Şurayşî, *el-Muvaşşahâtü'l-'Irâkiyye*, s. 30.

³¹⁷ el-Şurayşî, *el-Muvaşşahâtü'l-'Irâkiyye*, s. 30.

kilenerak ortaya çıktığı, doğuda ortaya çıkıp Endülüs'e geçtiği vb. farklı görüşler de mevcuttur.³¹⁸ Burada konunun tarihi seyrine girilmeyecektir.

Kafiyelenmesi, bazen Halil b. Ahmed'in aruz sisteminin dışına çıkması, bazen de şiir veznine uymaması yönünden, ayrıca bazı bölümlerinin yabancı kelimeler barındırması ve şarkı ile sıkı bağı bulunması gibi belirli kuralları olması muvaşşahın diğer nazım türleriyle farklılık arz ettiği hususlardır.³¹⁹

Muvaşşah başlangıçta musikiyle birlikte, gazel, hamriyyat vâsf ve tabiat konularını içerirken daha sonraları bu konulara medih de ilave edilmiştir ki şairler bunu nüfuz sahibi kişilerden atıyye istemek için kullanmışlardır. Bu konulara ilaveten, Rasûlullah'ı medh, tasavvuf-zühd, mersiye gibi konuları içeren muvaşşahlar da vardır.³²⁰

Mecd el-Efendî, Arap ülkelerinin Osmanlı hâkimiyetinden sonraki süreçte muvaşşah türünün tasavvuf ve sufi zikirleri, manzumeler, istiska, hamd ve şükür, vaaz ve kalıntıların (talel) zikri, hikem ve emsal, medih, fahr, hiciv, mizah ve latife, gazel vb. konuları ele almak için kullanıldığını belirtmektedir.³²¹

Muvaşşahın bölümleri, vezni, kafiyesi ve diğer özellikleri bakımından klasik kaside yapısından farklılık arz eder. Muvaşşahın kendine has bölümleri vardır. Bu bölümlerden:

Maṭla': Muvaşşahın kendisi ile başladığı bölümdür ki her muvaşşahta bu bölüm bulunmayabilir.

Kufl: Muvaşşahta tekrar eden parçaları içerisinde toplayan ve vezin, aded ve kafiye yönünden matla' ile uyum içerisinde olan bölümdür.

³¹⁸ Muvaşşahın doğuşu ve gelişmesi konusunda geniş bilgi için bkz. el-Kurayşî, *el-Muvaşşahâtü'l-İrâkiyye*, s. 43-69; Adnan Salih Mustafa, *el-Cedîd fî Fenni't-Tevşîh*, Dâru's-Şekâfe, Katar, 1986, s. 55-62; M. Vecih Uzunoğlu, *Arap Edebiyatında Müveşşah*, Tibyan Yayıncılık, İzmir, 2010, s. 23-41; Muhammed Abâse, *el Muvaşşahât ve'l-Ezcâlu'l-Endelûsiyye ve Eşeruhâ fî şî'ri't-Tirvebâdûr*, Dâru Ümmi'l-Kitâb, Cezayir, 2012, s. 55-61.

³¹⁹ Mustafa Avad el-Kerîm, *Fennü't-Tevşîh*, s. 17.

³²⁰ bkz. Mustafa Avad el-Kerîm, *Fennü't-Tevşîh*, s. 33-38.

³²¹ bkz. Mecc el-Efendî, *el-Muvaşşahât fî'l-'Aşri'l-'Uşmânî*, 1. bs., Dâru'l-Fikr, Dimeşk, 1999, s. 41-96.

Devr: Muvaşşah'ta matla'ı takib eden, kafiye yönünden matla', kufl ve Harceden farklı olan kısma denir.

Cüz': Matla', beyt, kufl veya Harcenin her bir parçasına cüz' denir.

Sımt: Devrin her bir cüz'üne sımt denir

Ġusn: Kuflun her bir cüz'üne Ġusn denir.

Beyt: Devr ve onu takip eden kuflun tamamına beyt denir ki muvaşşah'taki beyt kaside, urcûze ve müzdevicedekinden farklıdır.

Harce: Matla'ın aksine her muvaşşah'ta mutlaka bulunan son ve asıl kufl'dur.³²²

Osman Bektaş divanında muvaşşahlar için açtığı bölümde üslup yönünden birbirinden farklı iki muvaşşaha yer vermiştir. Bunlardan birincisi her biri beş sımt/Ġusndan oluşan ve el-'akd³²³ şeklinde başlatılan 10 gruptan oluşmaktadır. Bu on gruptan ilk yedisi muhteva yönünden hamriyyat şiirinin örneğini teşkil etmekte olup çalışmanın ikinci bölümünde ele alınmıştır³²⁴: [Meczû'r-Remel]

العُقْدُ الثَّامِنُ

صَاحِبُ	العُزْمُ	الْمَتِينُ	وَأَبُو	الْفَتْحِ	الْمُؤْمِنِ	1
خَلْفُ	الْعَازِي	الْأَمِينِ	دُرَّةُ	العُقْدِ	النَّمِينِ	2
سَادَ	آسَادَ	العَرِينِ	مَا	فِيهِمْ	قَرِينِ	3
حَصَّهُ	اللَّهُ	الْمُعِينِ	بَأَخِ	شَهْمِ	مَكِينِ	4

³²² Muvaşşahın bölümleri, vezni, kafiyesi ve diğer özellikleri için bkz. Mustafa Avad el-Kerîm, *Fennü'r-Teveşîh*, s. 19-33; el-Kurayşî, *el-Muvaşşahâtü'l-'Irâkiyye*, s. 30-40. M. Vecih Uzunoğlu, *Arap Edebiyatında Müveşşah*, s. 41-92.

³²³ Muvaşşah'ın kufl ve devrleri arasında el-'akd şeklinde bir gruplandırmaya ne es-Sâdânî'nin tezinde ne de muvaşşah ile ilgili yazılmış diğer kaynaklarda rastlanmıştır. Şairin divanında العُقْدُ diye kullandığı kelimenin el-'İkd: Kolye anlamında okunması mümkündür. Bunun da şairin muvaşşahın sözlük anlamından yola çıkarak ortaya koyduğu bir inceliği göstermesi mümkündür.

³²³ es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektaş*, s. 323-325.

³²⁴ es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektaş*, s. 323-325.

5 فَهُوَ لِلرُّوَادِ مِنْهُنَّ وَهُوَ لِالأَرْوَاحِ رَاح

Sekizinci grup:

1. (O), sağlam azmin sahibi ve apaçık fethin babasıdır.
2. Gazi Emin'in halefi, pahalı kolyenin inci tanesidir.
3. Ağaçlığın arslanlarına efendi olmuştur, onların içinde onun dengi yoktur.
4. Kullarına yardım eden Allah ona mert ve kuvvetli bir kardeş bahşetmiştir.
5. O liderlerin bir kaynağı ve ruhların rahatlığıdır

العقد التاسع

جَادُ	الأَنْجَادِ	عُلَا	مِنْ	المُؤَيَّدِ	التَّصْرِ	عَلِمُ	1
الرِّشَادُ	شَادُ	مَنْ	حَيْرُ	مُحَمَّدُ	الْعَازِي	خَلْفُ	2
سَادُ	الْأَسَادِ	نَحْوَةَ	مُفْرَدُ	بِالعَزْمِ	بَطْلُ	3	
شَادُ	الْإِنْشَادِ	ذِي	دَارُ	وَعَسَجِدُ	يَوَاقِيَتِ	مِنْ	4
الْفَلَاحِ	لَا حَ	بِهِ	مَنْ	المُفَضَّلِ	المُلْكِ	حَلِيَّةُ	5

Dokuzuncu grup:

1. (O), şereflerin yüceliğinden desteklenmiş zaferin bayrağıdır.
2. Gazi Muhammed'in halefi ve sağduyuyu inşa edenlerin en hayırlısıdır.
3. (O), azimle aslanların kibirlerine engel tek başına bir kahramandır.
4. (O), şiir okuyanı yakut ve altınla çevreleyerek şâd etmiştir.
5. (O), tercih edilen mülkün süsü, refahın kendisiyle görüldüğü kişidir.

العقد العاشر

وَبَدْرِ	شَمْسِ	فَلَکَيِّ	وَبَحْرِ	بَرِّ	مَلِكَيِّ	1
بِحَزْرِ	مَدًّا	أَرْسَلَا	بَارِزِ	أَزْرًا	رَبَطَا	2
وَشُكْرِ	حَمْدِ	رَوْضَيِّ	وَبِنْرِ	دَرِّ	جَنِّي	3

وَنَشْرِي	طَيِّبِي	فِيهِمَا	وَنُثْرِي	نَظْمِي	بِهِمَا	4
تَاخ	الْفَتْاح	بِهِمَا	وَأَوْلُ	الْعُمُرِ	آخِرَ	5

Onuncu grup:

1. Kara ve denizin iki melikini, güneşin ve ayın iki yörüngesini (methediyorum).

2. Bir gücü bir güce bağlayan ve meddi cezirle gönderenleri.

3. İki inci ve saf altın denizini, iki hamd ve şükür bahçesini.

4. Nazmımın ve nesrimin kendileriyle olduğu, dürülmem ve yayılmamın kendilerinde bulunduğu

5. Fettah(olan Allah)'ın ömrün evvelinde de ahirinde de kendilerine ihsanda bulunduğu (kişileri methediyorum)

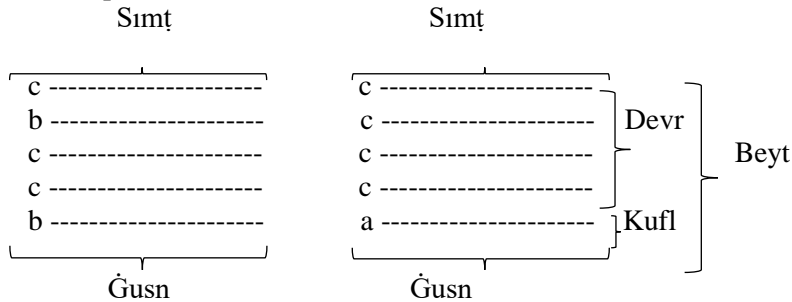
Osman Bektaş yukarıda son bölümü aktarılan muvaşşahın, önceki bölümde verilen ilk altı grubunda (beytinde) hamriyyat konusuna yer vermiş yukarıdaki dört grubu ise medhe tahsis etmiştir.

Muvaşşahın bölümleri ile ilgili yukarıda verilen malumata göre, ilk grubun en başındaki iki cüz'(ğusn) muvaşşahın matla'ı, onuncu grubun sonundaki iki cüz' ise Harcesidir. Her grubun sonundaki cüzler kufi, kufiden önceki cüz'ler devr, devr ve kufflardan oluşan kısım ise beyti oluşturmaktadır. Yukarıdaki muvaşşahın bölümleri ve kafiye düzeni şöyledir:

1. Grup:

b -----	a -----	} Matla'
b -----	a -----	
b -----	a -----	
b -----	a -----	
b -----	a -----	

2. Grup:

3. Grup:

d -----	d -----
d -----	d -----
d -----	d -----
d -----	d -----
b -----	a -----

4. Grup:

e -----	e -----
b -----	e -----
e -----	e -----
e -----	e -----
b -----	a -----

5. Grup:

f -----	f -----
f -----	f -----
f -----	f -----
f -----	f -----
b -----	a -----

6. Grup:

g -----	g -----
g -----	g -----
g -----	g -----
g -----	g -----
b -----	a -----

7. Grup:

h -----	h -----
h -----	h -----
h -----	h -----
h -----	h -----
b -----	a -----

8. Grup:

i -----	i -----
i -----	i -----
i -----	i -----
i -----	i -----
b -----	a -----

9. Grup:

j -----	j -----
j -----	j -----
j -----	j -----
j -----	j -----
b -----	a -----

10. Grup:

k -----	k -----
k -----	k -----
k -----	k -----
k -----	k -----
b -----	a ----- } Harce

Görüleceği üzere matla‘ın kafiyesi (a b) şeklinde kurulmuş, her beyitte kufflar harce ve matla‘ ile aynı kafiyede, devrler ise matla‘ ile farklı kafiyede gelmiştir.

Osman Bektaş'ın bu muvaşşahında hem konu hem de şekil yönünden muvaşşah için konulan genel kaidelere uyulduğu görülmektedir.

Osman Bektaş divanına koyduğu ikinci muvaşşaha matla' ile giriş yapmış sonrasında devr ve kuffları birbirinden ayıracak yirmi tane akd başlığı ile muvaşşahını sürdürmüştür.³²⁵: [Vâfir]

1 سَهَا طَرْبِي مِحْرَابِ الْحَوَاجِبِ فَلَمْ يَفِضِ الْهُوَى لِلشُّوقِ وَاجِبِ

1. Gözüm kaşların mihrabından baktı ve aşk özlem için hiçbir görevi yerine getirmedi

العقدُ الأوَّلُ

1 قَضَى رَبُّ الْمَلَاَحَةِ بِالصُّدُودِ فَلَمْ يُنْعَمِ بِتَقْبِيلِ الْحُدُودِ

2 وَرُمْتُ أَهْرُ أَغْصَانَ الْفُدُودِ وَأَقْطِفُ مِنْهُ رَمَانَ التُّهُودِ

1. Güzelliğn sahibi uzaklaştırmaya hükmetti böylece yanakları öpmeyi ihsan etmedi.

2. Endamın dallarını sallamayı ve ondan göğüslerin narlarını toplamayı diledim.

العقدُ الثَّانِي

1 فَلَمْ تَسْمَحْ بِقُبْلَتِهِ الْمَدَاهِبِ وَسَدَّ الشُّوقُ فِي قَلْبِي الْمَدَاهِبِ

1. Aşk kalbimde yollar açmışken mezhepler onu öpmeye izin vermedi.

العقدُ الثَّالِثُ

1 كَجِحِيكَ الطَّرْفِ وَضَاحِ الْمُحَيَّا يَفُوقُ بَرِيقِهِ الْعَذْبِ الْحُمَيَّا

2 إِذَا قَبْلْتَهُ وَرَشِفْتِ رِيَّا سَمَّمْتِ بِحَدِّهِ وَرَدَّا طَرِيَّا

³²⁵ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 320-322.

1. (O) sürmeli gözlü ve parlak yüzlüdür, tatlı tükürüğüyle şaraba üstün gelir.

2. Onu öptüğünde ve suyu emdiğinde yanağında taze bir gülün kokusunu alırsın.

العقدُ الرَّابِعُ

1 وَشَمْتٌ بِفَرْعِهِ السَّاجِي غِيَاهِبٌ وَفِي الْأَطْوَاقِ فَجْرًا غَيْرَ كَاذِبٍ

1. Simsiyah saçıyla karanlığı ve gerdanlıklarda yalancı olmayan fecri gözlersin.

العقدُ الخَامِسُ

1 عَرَامِي فِي مَحَبَّتِهِ عَرِيبي وَمُوسَى لَحْظِهِ الدَّامِي كَلِيمِي

2 يُعَانِفُنِي إِذَا أَمَسَى نَدِيبي مُعَانِقَةً الأَرَاكَةَ لِلنَّسِيمِ

1. Onu aşırı derecede sevmem benim rakibimdir ve onun kanlı bakışının usturası beni yaralamaktadır.

2. Bana içki arkadaşı olduğunda beni, misvak ağacının, meltemi kucakladığı gibi kucaklar.

العقدُ السَّادِسُ

1 فَأَقْفُهُ فِيهِ أَيَّتَامُ المَعَاتِبِ وَأَهْرُ سَائِلِ المَقْلِ السَّوَابِكِ

1. Böylece onda kınama yetimlerini (ifadelerini) alt eder ve çokça yağdıran gözlerin yaşını akıtırım.

العقدُ السَّابِعُ

1 تَلَثَّمُ بِالشَّقِيقِ عَلَى الأَفَاجِي وَبَرَفَعِ بِالدُّجَى فَلَقَ الصَّبَاحِ

2 إِذَا هَزَّتْهُ أَمَلُهُ الرِّيَاحِ حَسِبْتُ الحَيْرَانَةَ فِي الوِشَاحِ

1. Papatyaların üzerini gelincikle sabahın fecrini de geceyle örttü.

2. Rüzgarların parmağı onu salladığında sen onu şalın içindeki kamış sanırsın.

العقد الثامن

1 تَمِيلُ عَلَيَّ فِي وَرَقِ الْجَلَابِيبِ مُطْرِرَةً بِتُفَّاحِ التَّرَائِبِ

1. Cilbabların yaprakları içerisine göğüslerin elmalarını koymuş halde bana yönelir.

العقد التاسع

1 مَلِيحٌ فِي الْجَمَالِ لَهُ عَلامَةٌ فَلَمْ يَرْضَ الْهِلَالَ لَهُ قُلامَةٌ

2 يَمِينًا لَوْ رَمَى طَرْفَ الْعِمَامَةِ لَحَمَتَ قِوامَهُ عَلامَ الْإِمامَةِ

1. O güzellikte kendisinin bir alameti olan bir güzeldir, nitekim hilali kendisine bir çöp parçası bile kabul etmez.

2. Sarığın bir ucunu sağa doğru atsa sen onun duruşunu imamet sancağı sanırsın.

العقد العاشر

1 وَسَطْرُ عِدَارِهِ دُونَ الْحَوَاجِبِ أَجَادَتْ حَظَّهُ أَقلامُ كَاتِبِ

1. Yanağının tüylerinin satırı kaşların altındadır, katibin kalemleri onun hattını güzel yapmıştır.

العقد الحادي عشر

1 تَسَوَّرَ بِالْهِلَالِ عَلَيَّ الدَّرَاعِ وَبِالْكَفِّ الْخُضَيْبِ جَرَى يُراعي

2 نَبِيٌّ مَلاحَةٍ حَسَنُ الطَّبَاعِ أَتى فِي فِترَةٍ الْأَجفَانِ داعي

1. Hilali kol(un)a bilezik yaptı ve kınalı el(iy)le kontrol ederek yürüdü.

2. Güzelliğin elçisi, güzel tabiatlıdır, gözkapakları arasında davetçi olarak gelmiştir.

العقدُ الثاني عشر

1 نُظِلُّهُ الْمَلَاخَةُ فِي دَوَائِبِ قُلُوبِ الْعَاشِقِينَ بِهَا دَوَائِبُ

1. Güzellik onu yüksekten gölgelemekte aşıkların kalpleri ise onun yüzünden erimektedir.

العقدُ الثالث عشر

1 حَدِيثِي فِي مُحَبَّتِهِ قَدِيمٌ وَوَلِي فِي حُبِّهِ نَبَأٌ عَظِيمٌ

2 فَلَيْسَ كَقَدِّهِ عُصْنٌ قَوِيمٌ وَلَا كَمُحَمَّدٍ مَلِكٌ كَرِيمٌ

1. Onun muhabbetine dair sözüm kadimdir ve benim onun sevgisine dair büyük bir haberim vardır.

2. Onun endamı gibi güçlü bir dal daha yoktur, Muhammed (Paşa) gibi de cömert bir idareci yoktur.

العقدُ الرابع عشر

1 كَثِيرُ الْجُودِ وَغَابُ الْجَنَائِبِ شَدِيدُ الْبَأْسِ فَلَالُ الْكُتَائِبِ

1. Çok cömerttir ve çok hayvan ihsan edendir, çok güçlüdür ve orduları çok perişan edendir.

العقدُ الخامس عشر

1 كَرِيمٌ إِنْ عَطَى فِي السَّلْمِ أَعْنَى وَشَهْمٌ إِنْ سَطَا فِي الْحَرْبِ أَقْنَى

2 لِسَانٌ قَنَاتِهِ قَرْدًا وَمُتَنَّى بِأَفْوَاهِ الْجِرَاحِ عَلَيْهِ أَنْتَنَى

1. (O) cömerttir, barışta ihsanda bulunduğu zengin eder, güçlüdür savaşta yakıldığı yok eder.

2. Mızrağının dili, tek (vuruşta) olsun iki (vuruşta) olsun yaraların ağzında onu metheder.

العقدُ السادس عشر

1 وَغَيْثٌ نَدَاهُ بِالْحَيْلِ السَّلَاهِبِ يَجُودُ عَلَى الْأَبَاعِدِ وَالْأَقَارِبِ

1. Uzun boylu atlarla (yağdırdığı) cömertlik yağmuru uzaktakilere de yakındakilere bol bol yağar.

الْعُقْدُ السَّابِعُ عَشَرَ

- 1 أبا مُحَمَّدٍ سُدَّ أَعْلَى مَكَانٍ فَمَا لَكَ فِي مُلُوكِ الرُّومِ ثَانِي
2 فَكَيْفَ وَأَنْتَ يَا كَهْفَ الْأَمَانِ أَخُو الْمُؤَلَى سُلَيْمَانَ الرَّيْمَانَ

1. Ey Mahmud'un babası en yüce mekana efendi ol, Rum kralları arasında senin bir ikincin yoktur.

2. Ey emniyetin sığınağı! Sen zamanın efendi Süleyman'ının kardeşi iken bu nasıl olsun.

الْعُقْدُ الثَّامِنُ عَشَرَ

- 1 وَرَيْرٌ فِيهِ أَيْنَعَتِ الْمَوَاهِبِ وَأُورِقٌ جُودُهُ غُصْنُ الْمَطَالِبِ

1. (O) ihsanların kendinde olgunlaştığı ve cömertliğinin talep edilen şeylerin dalını yapraklandırdığı bir vezirdir.

الْعُقْدُ التَّاسِعُ عَشَرَ

- 1 أَيْمٌ اللَّهُ صَوْمَكَ بِالسُّعُودِ فَدَمٌ وَأَفْطَرُ بِهِ قَلْبَ الْحُسُودِ
2 وَفُزٌ بِالْأَجْرِ مِنْ رَبِّ مُجِيدٍ كَسَاكَ الْيُمْنُ بِالْعِيدِ السَّعِيدِ

1. Allah orucunu mutluluklarla tamamına erdirsin, bu hal üzere kal ve hasetçinin kalbi ile iftar et.

2. Yüce rabden ecir elde et ve O sana mutlu bir bayramda talihi giydiresin.

الْعُقْدُ الْعَشِيرُونَ

- 1 قَمِيصَ الْمَلِكِ فِي أَعْلَى الْمَرَاتِبِ وَبَلَعَكَ الْمَقَاصِدَ وَالْمَارِبِ

1. En yüce mertebelerde mülk gömleğini (sana giydiresin) ve seni amaçlara ve emellere ulaştırısın.

Osman Bektaş yukarıdaki muvaşşahında ilk on iki grupta yer yer ibâhi gazeli andıran ifadelerle gazel konusunu, diğer gruplarda ise Muhammed Paşa'ya medih konusunu işlemiştir.

Osman Bektaş'ın yukarıdaki muvaşşahında ilk iki cüz' matla', yirminci grubun iki cüz'ü ise Hârcedir. Muvaşşaha ait diğer kısımlar kafiye/reviy düzeni ile birlikte aşağıdaki gibidir:

a ----- a ----- } Matla'

1. Grup:

Sımt	Sımt	
b -----	b -----	} Devr
b -----	b -----	
2. Grup:		} Beyt
a -----	a -----	
Gusn	Gusn	} Kufi

3. Grup:

c ----- c -----
c ----- c -----

4. Grup:

a ----- a -----

5. Grup:

d ----- d -----
d ----- d -----

6. Grup:

a ----- a -----

7. Grup:

e ----- e -----
e ----- e -----

8. Grup:

a ----- a -----

9. Grup:

f ----- f -----

f ----- f -----

10. Grup:

a ----- a -----

11. Grup:

f ----- f -----

f ----- f -----

12. Grup:

a ----- a -----

13. Grup:

g ----- g -----

g ----- g -----

14. Grup:

a ----- a -----

15. Grup:

h ----- h -----

h ----- h -----

16. Grup:

a ----- a -----

17. Grup:

i ----- i -----

i ----- i -----

18. Grup:

a ----- a -----

19. Grup:

j ----- j -----

j ----- j -----

20. Grup:

a ----- a ----- } Harce

Osman Bektaş'ın her iki muvaşşahı incelendiğinde bunların, hem konu hem de şekil yönünden muvaşşah türü için konulan genel kaidelere uyduğu görülmektedir.

2. Anlatım Yöntemleri ve Üslup Özellikleri

Osman Bektaş'ın şiiri anlatım yöntemleri, dil ve üslup özellikleri bakımından alanında önemli sayılabilecek bir konumda yer alır.

2.1. Anlatım Yöntemleri

Bu bölümde anlatım yöntemleri başlığı altında şairin iktibas ve tazmin gibi yollarla şiirlerine kattığı anlam zenginliği ve muaraza yoluyla başka şairlerin şiirlerinden yola çıkarak kendi üslubuyla oluşturduğu şiirleri ele alınmaktadır.

2.1.1. İktibas

Sözlükte "ateşten köz almak" manasına gelen iktibas "bilgi elde etmek çalışmak, birinin ilminden faydalanmak anlamında kullanılır.³²⁶ İstihali olarak ise iktibas kelamın Kur'an veya hadisten bir bölüm içermesi demektir.³²⁷ Vezne uygunluğu sağlamak ya da başka sebeplerle şairin iktibasta bulunduğu ayet yada hadisin metninde küçük tasarruflarda bulunmasında bir sakınca yoktur.³²⁸

2.1.1.1. Kur'an'dan İktibas

Osman Bektaş'ın divanında iktibasa örnek olabilecek çok güzel beyitler vardır. Osman Bektaş av gezisini anlattığı urcûzede avcı kuşun, avının boynundan yakalayışını tasvir ettiği şu beyitte Kur'an-ı Kerim'den iktibas yapmıştır³²⁹: [Recez]

إِذَا هَوَىٰ مُنْحَدِرًا مِنْ أَفْقَةٍ مُلْتَزِمًا طَائِرَهُ فِي عُنُقِهِ 43

43. *Ufkundan yamaç aşağı indiğinde ve avlayacağı kuşun boynuna yapıştığında,*

Yukarıdaki beyitte şair ayetteki “طَائِرُهُ فِي عُنُقِهِ” ifadesini aynen alarak iktibasta bulunmuştur. Kendisinden iktibas yapılan ayet şöyledir:

³²⁶ el-Cevherî, *eş-Şihâhu Tâcu'l-Luğa ve Şihâhu'l-'Arabiyye*, III, 960.

³²⁷ el-Haîb el-Kazvîni, Celalüddin Muhammed b. Abdirrahman, *el-İdâh fi 'Ulûmi'l-Belâğa*, Dâru'l Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2003, s. 312.

³²⁸ el-Haîb el-Kazvîni, *el-İdâh fi 'Ulûmi'l-Belâğa*, s. 315.

³²⁹ es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektaş*, s. 204.

﴿وَكُلَّ إِنْسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِي عُنُقِهِ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مَنشُورًا﴾

*Her insanın amelini (veya kaderini) boynuna bağladık. İnsan için kıyamet gününde, açılmış olarak önüne konacak bir kitap çıkarırız.*³³⁰

Osman Bektaş şu beyitte kovaladıkları kuşların peşindeki avcı kuşları şeytanların peşine gönderilen delici ateş parçalarına (meteorlara) benzetirken Kur'an-ı Kerim'den iktibasta bulunmuştur³³¹: [Recez]

60 كَأَنَّهَا وَالطَّيْرُ مِنْهَا هَارِبٌ خَلْفَ الشَّيَاطِينِ شِهَابٌ تَأْتِبُ

60. Kuşlar ondan kaçarken sanki o şeytanların peşindeki delici ateş parçası gibidir.

Osman Bektaş yukarıdaki beyitte avın peşinde koşan yırtıcı kuşları ayette ifadesini bulan şeytanların peşinden gönderilen meteorlara benzetmekte ve شِهَابٌ تَأْتِبُ terkiibini de aynen kullanarak iktibasta bulunmaktadır. Kendisinden iktibasta bulunulan ayet şöyledir:

﴿إِلَّا مَنْ حِطْفَ الْحُطُوفَةِ فَاتَّبَعَهُ شِهَابٌ تَأْتِبُ﴾

*Ancak (meleklerin konuşmalarından) bir söz kapan olursa, onu da delip geçen bir parlak ışık takip eder.*³³²

Osman Bektaş av urcûzesinin son bölümlerinde, avlanmış olan hayvanlar yere serildikleri sırada ortaya çıkan manzarayı tasvir ettiği şu beyitte Kur'an-ı Kerim'den iktibasta bulunmuştur³³³: [Recez]

63 مَمْدُودَةٌ عَلَى النَّرَى قَدْ حُصِلَتْ وَوَم تَسَلُ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ

63. Toprak üzerine uzatılarak ele geçirilmiş halde ve hangi suçtan öldürüldüklerini sormadan, (onları boğazlamaya devam ederler)

³³⁰ İsra 17/13.

³³¹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 205.

³³² Sâffât 37/10.

³³³ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 205.

Öldürülen hayvanların durumunu anlattığı yukarıdaki beyitte şair ayette geçen “بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ” ifadesini aynen alarak iktibasta bulunmaktadır. Kendisinden iktibasta bulunulan ayet şöyledir:

﴿وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ ﴿بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ﴾﴾

*Diri diri toprağa gömülen kıza, hangi günah sebebiyle öldürüldüğü sorulduğunda.*³³⁴

Osman Bektaş şu beyitte Kur'an-ı Kerim'den iktibasta bulunmuştur³³⁵:

[Basît]

11 وَجَّهْتُ سَفْنَ الرَّجَا فِي لُجِّ أَمْجَرِهَا وَالصَّبْرُ يَكْتُبُ بِسْمِ اللَّهِ مَجْرِبَهَا

11. Sabır 'onun yüzüp gitmesi Allah'ın adıyladır' diye yazarken ben onun denizlerinin karanlığında, ümit gemilerine yöneldim.

Kendisinden iktibasta bulunulan ayet şöyledir:

﴿وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللَّهِ مَجْرَاهَا وَمُرْسَاهَا إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

*(Nuh) dedi ki: “Gemiye binin! Onun yüzüp gitmesi de, durması da Allah'ın adıyladır. Şüphesiz ki Rabbim çok bağışlayan, pek esirgeyendir.”*³³⁶

Osman Bektaş Süleyman Paşa'yı methettiği şu beyitte Kur'an-ı Kerim'den iktibasta bulunmuştur³³⁷: [Serî']

17 أَغْنَى سُلَيْمَانَ الزَّمَانَ الَّذِي قَدْ أُوتِيَ الْحُكْمَ وَفَضَلَ الْخِطَابِ

17. Kendisine hikmet ve güzel konuşma yeteneği verilen zamanın Süleyman'ını kastediyorum.

Kendisinden iktibasta bulunulan ayet şöyledir:

﴿وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ وَأَتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَضَلَ الْخِطَابِ﴾

³³⁴ Tekvîr 81/8-9.

³³⁵ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 317.

³³⁶ Hud 11/41.

³³⁷ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 88.

*Onun hükümlerliğini kuvvetlendirmiş, ona hikmet ve güzel konuşma yeteneği vermiştik.*³³⁸

Yukarıdaki beyitte şair, ayette geçen ve ‘biz ona hikmet ve güzel konuşma yeteneği verdik’ anlamına gelen *وَأَتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَصَّلَ الْخِطَابِ* kısmını küçük bir tasarrufla almıştır.

Osman Bektaş sevdiğine ulaşmak için harcadığı çabanın sonuçsuz kalışını anlatmak için yazdığı şu beyitte Kur’an-ı Kerim’den iktibasta bulunmuştur³³⁹: [Basî]t]

18 كَمْ بَعْتُ فِي وَصْلِهِ رُوحِي وَمَا رِجَحْتُ بِتِجَارَتِي مِثْلَ بَيْعِ الدُّرِّ بِالْمَاءِ

18. Ona ulaşmak için kaç kere ruhumu sattım da su karşılığı inci satan gibi ticaretim kazançsız oldu.

Kendisinden iktibasta bulunulan ayet şöyledir:

﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالََةَ بِالْهُدَىٰ فَمَا رِجَحَتْ تِجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ﴾

*İşte onlar, hidayete karşılık sapıklığı satın almış kimselerdir. Bu yüzden alışverişleri onlara kâr getirmemiş ve (sonuçta) doğru yolu bulamamışlardır.*³⁴⁰

Osman Bektaş nefisini kınadığı şu beytinde Kur’an-ı Kerim’den iktibasta bulunmuştur³⁴¹: [Tavîl]

26 أَمَّا رَبِّي بِالسُّوءِ مَنْ يَغْلِبُ الْقَضَا وَمَنْ يَدْفَعُ الْأَمْرَ الَّذِي قَدْ تَقَدَّرَا

26. Ey bana kötülüğü çokça emreden (nefsim)! Kim hükme karşı durabilir ve takdir edilmiş işi kim savabilir?

Kendisinden iktibasta bulunulan ayet şöyledir:

﴿وَمَا أُبْرِي نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

³³⁸ Sâd 38/20

³³⁹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 84.

³⁴⁰ Bakara 2/16

³⁴¹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 115.

*Ben nefsimi temize çıkarmam; çünkü nefis, Rabbimin merhameti olmadıkça, kötülüğü emreder. Doğrusu Rabbim bağışlayandır, merhamet edendir.*³⁴²

Osman Bektaş Süleyman Paşa ve kafilesi ile beraber Sivas seferi sırasında uğradıkları eski Musul'u tasvir ederken Kur'an-ı Kerim'den iktibasta bulunmuştur³⁴³:
[Recez]

62 كَأَنَّهَا الْجَنَّةُ لَكِن قَدْ حَوَتْ عُرُوشَهَا وَمِنْ أَيْسِهَا خَلَتْ

62. Sanki o (eski Musul) bir cennettir fakat tamamen harap olmuştur ve dostlarından mahrum kalmıştır.

Kendisinden iktibasta bulunulan ayet şöyledir:

﴿أَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَى قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا﴾

*Yahut altı üstüne gelmiş (ıpıssız duran) bir şehre uğrayan kimseyi görmedin mi?*³⁴⁴

Osman Bektaş Muhammed Emin Paşa'yı medih için söylediği kasidenin matla' beytinde Kur'an-ı Kerim'den iktibasta bulunmuştur³⁴⁵: [Kâmil]

1 لَا يُرْتَقَى أُوجُ الْفَخَّارِ الْأَنْفُسِ يَوْمَ اللَّقَا إِلَّا بِشِقِّ الْأَنْفُسِ

1. Kavuşma (ahiret) günü en güzel övünç zirvesine ancak zorlukla çıkılabilir.

Kendisinden iktibasta bulunulan ayet şöyledir:

﴿وَتَحْمِلُ أُنْفَالَكُمْ إِلَىٰ بَلَدٍ لَّمْ تَكُونُوا بِالْغَيْهِ إِلَّا بِشِقِّ الْأَنْفُسِ...﴾

*Onlar ağırlıklarınızı, sizin ancak zorlukla varabileceğiniz beldelere taşırlar.*³⁴⁶

³⁴² Yusuf 12/53

³⁴³ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 210.

³⁴⁴ Bakara 2/259

³⁴⁵ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 142.

³⁴⁶ Nahl 16/7

Osman Bektaş'ın Kur'an-ı Kerim'den yaptığı iktibaslar yukarıdakilerle sınırlı olmamakla birlikte çalışmanın hacminin daha da artmaması için yukarıdaki örneklerle yetinilmiştir.

2.1.1.2. Hadislerden İktibas

Osman Bektaş divanında Kur'an-ı Kerim'in pek çok ayetinden iktibasta bulunduğu gibi hadislerden de iktibasta bulunmuştur.

Osman Bektaş şu beytinde hadis-i şeriften iktibasta bulunmuştur³⁴⁷: [Recez]

61 وَائْتَمُّ بِالرِّزْقِ حَيْثُ كَانَا تَعُدُّوْ خِمَاصًا وَتَجِي بِطَانَا

61. (Onlar) nerede olurlarsa olsunlar sabahleyin erkenden aç olarak çıkıp tok olarak döneceklerine dair rızıklarına güvenirler.

Kendisinden iktibas yapılan Hadis-i Şerif şöyledir:

" لَوْ أَنَّكُمْ تَتَوَكَّلُونَ عَلَى اللَّهِ حَقَّ تَوَكُّلِهِ لَرَزَقْنَاكُمْ كَمَا يَرْزُقُ الطَّيْرَ تَعُدُّوْ خِمَاصًا وَتُرُوْحُ بِطَانَا "

Allah'a gerektiği gibi tevekkül etseniz, sizi karınları boş (aç) gidip dolu olarak (tok) dönen kuşları rızıklandırdığı gibi rızıklandırır. ³⁴⁸

Osman Bektaş hikmet konulu şu beytinde hadis-i şeriften iktibasta bulunmuştur:³⁴⁹: [Recez]

105 وَقَدْ عَلِمْتُ وَاللَّيْبُ يَعْلَمُ بِالطَّعْنِ لَا يُرْحَمُ مَنْ لَا يَرْحَمُ

105. Ben bildim ki -akıllı kişi de tabii ki bunu bilir- merhamet etmeyene merhamet edilmez.

Kendisinden iktibas yapılan Hadis-i Şerif şöyledir:

³⁴⁷ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 205.

³⁴⁸ Tirmizi, *Zühd*, 33

³⁴⁹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 212.

"عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ الْأَفْرَعَ بْنَ حَابِسٍ أَبْصَرَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُقْبِلُ الْحَسَنَ فَقَالَ: إِنَّ لِي عَشْرَةً مِنَ الْوَلَدِ مَا قَبَّلْتُ وَاحِدًا مِنْهُمْ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّهُ مَنْ لَا يَرْحَمُ لَا يُرْحَمُ"

Ebû Hureyre r.a. den: Akra ' bin Hâbis Nebî s.a.s. (torunu) Hasan'ı öperken gördü ve ona: "Benim on çocuğum var, ben hiç birini öpmedim" dedi. Bunun üzerine Rasulullah s.a.s.: "Şüphesiz merhamet etmeyene merhamet edilmez."³⁵⁰ dedi.

Osman Bektaş Muhammed Paşa'yı medih için yazdığı kasidede onun peygamberimize verilen bir özelliğe sahip oluşunu mübalağa yaparak şöyle anlatır³⁵¹:
[Tavîl]

41 مَسِيرَةَ شَهْرٍ يُبْعَثُ الرَّعْبُ إِنْ سَرَى لِحَرْبٍ أَعَادِيهِ أَمَامَ الْمَوَاكِبِ

41. Düşmanlarıyla savaşmak için kabilelerin önünde gece yürüse bir aylık mesafeye korku salar.

Kendisinden iktibas yapılan Hadis-i Şerif şöyledir:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَعْطَيْتُ حَمْسًا لَمْ يُعْطَهُنَّ أَحَدٌ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ قَبْلِي: نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ مَسِيرَةَ شَهْرٍ، وَجُعِلَتْ لِي الْأَرْضُ مَسْجِدًا وَطَهُورًا، وَأَمَّا رَجُلٌ مِنْ أُمَّتِي أَدْرَكْتُهُ الصَّلَاةَ فَلْيُصَلِّ، وَأَجَلْتُ لِي الْعَنَائِمُ، وَكَانَ النَّبِيُّ يُبْعَثُ إِلَى قَوْمِهِ خَاصَّةً، وَبُعِثْتُ إِلَى النَّاسِ كَافَّةً، وَأُعْطِيْتُ الشَّفَاعَةَ"

Rasulullah s.a.s. şöyle buyurmuştur: Benden önceki peygamberlerden hiçbirisine verilmeyen beş şey bana verilmiştir: Bir aylık mesafeye korku salmakla yardım olundum, yeryüzü bana mescid ve temiz kılındı, kime namaz (vakti) gelirse hemen kılsın, ganimetler bana helal kılındı, peygamber sadece kavmine özel olarak gönderilirken ben insanların tümüne gönderildim ve bana şefaathakı verildi.³⁵²

Osman Bektaş yukarıdaki beyitte, aktarılan hadis-i şerifteki نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ مَسِيرَةَ شَهْرٍ (Bir aylık mesafeye korku salmakla yardım olundum), cümlesinden iktibasta bulunmuştur.

³⁵⁰ Müslim, Feğâil, 65.

³⁵¹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 93.

³⁵² Buhârî, Teyemmüm, 1; , el-Mesâcid ve Mevâği' u's-Salâh, 3.

Verilen örneklerden de görüleceği üzere Osman Bektaş gerek ayetlerden gerekse hadis-i şeriflerden iktibaslarda bulunmuş, iktibasta bulunduğu ayet ve hadislerden terkip ya da cümleleri bazen aynen alırken bazen de onlarda küçük tasarruflar yaparak şiirini oluşturmuştur.

2.1.2. Tazmin ve Başka Şairlerden Etkilenmesi

“Bir şeyi içine almak, ihtiva etmek” anlamındaki damn (damân) kökünden türeyen tazminin sözlük anlamı, “bir şeyi başka bir şeyin içine koymak, ona dâhil etmek” demektir.³⁵³ İstilahta ise tazmin, şiirin –eğer meşhur değilse- alıntı yapıldığına dikkat çekilerek başka bir şiirden bir bölüm içermesine denir.³⁵⁴

el-Asmaî'den şöyle nakledilmiştir: “Şair Arapların şiirlerini rivayet etmeden, haberlerini dinlemeden, manaları bilmeden ve kulaklarında lafızlar dolanıp durmadan şiirde üstad olamaz.”³⁵⁵ Asmaî'nin bu sözünden hareketle Osman Bektaş'ın Arap şiirini çok iyi özümsemişi ve gerek muarazalarında, gerek önemli şairlerden yaptığı tazminlerde, gerekse şiirinde kullandığı üslupta, şiirde üstad olma konusunda önemli işler yaptığı söylenebilir.

el-Asmaî'nin yukarıda aktarılan sözüne uygun olarak Muhammed b. Tabâtabâ el-‘Alevî de şairin kendisinden önceki şairlerin kullandıkları ifadelerden faydalanması konusunda: “Şair, kendisinden önceki manaları kullanır ve bunların üzerindeki elbiseyi ibraz ederse bu onun için ayıp değildir, bilakis onun lütuf ve ihsanda cömert davranması vaciptir.”³⁵⁶ demektedir. Osman Bektaş'ın da şiirlerinde meşhur Arap şairlerinin kullandıkları ifadeleri, kendisinden manalar da katmak suretiyle ustalıkla şiirine yansıttığı görülmektedir.

³⁵³ Ebû Bekr Muhammed b. Dureyd el-Ezdî, *Cemheratu'l-Luğa*, thk. Remzî Munîr, Ba'lebekkî, Dâru'l-‘İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1987, II, 911.

³⁵⁴ el-Kazvîni, , *el-İdâh fi 'Ulûmi'l-Belâğa*, s. 316, Bahâuddîn es-Subkî, Ahmed b. Ali b. Abdi'l-Kâfî, *'Arûsu'l-Efrâh fi Şerhi Telhîsi'l-Miftâh*, thk. Abdulhamîd Hindâvî, el-Mektebetü'l-‘Asriyye li't-‘Tibâ‘i ve'n-Neşr, Beyrut, 2003, II, 334.

³⁵⁵ Ebû Ali el-Hasen b. Raşîk el-Kayrevânî el-Ezdî, *el-'Umde fi Mehâsini's-Şi'r ve Âdâbihî*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, 5.bs., Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1981, I, 197.

³⁵⁶ Muhammed b. Tabâtabâ el-‘Alevî, *'Iyâru's-Şi'r*, thk. Abdulaziz b. Nâsır el-Mâni', Mektebetü'l-Hâncî, Kahire, tsz. s. 13.

Osman Bektaş'ın şiiri incelendiğinde özellikle büyük insanların, yöneticilerin abartılı şekilde methedildiği ve haklarında mersiyelerin yazıldığı Abbasî dönemi şairlerinden³⁵⁷ etkilendiği görülmektedir.

Bu bölümde Osman Bektaş'ın büyük şairlerden gerek tazmin yoluyla gerekse onların etkisiyle yazdığı beyitler aktarılacaktır.

Osman Bektaş divanının hikmet konulu ilk kasidesinde Ebû Temmâm'dan şöyle tazminde bulunmuştur:³⁵⁸: [Tavîl]

3 لَعْمَرِي لَوْ الْأَرْزَاقُ تَجْرِي عَلَى الْحِجَا حَلَا الْبُرِّ مِنْ كُلِّ الْوُحُوشِ وَأَقْفَرَا

3. Hayatım üzerine yemin ederim ki rızık sadece akıl ile ortaya çıksaydı, yeryüzü bütün hayvanlardan yoksun olur ve boşalır.

Osman Bektaş'ın tazminde bulunduğu Ebû Temmâm'a ait beyit şöyledir³⁵⁹: [Tavîl]

وَلَوْ كَانَتْ الْأَرْزَاقُ تَجْرِي عَلَى الْحِجَا هَلَكْنَ إِذَنْ مِنْ جَهْلِهِنَّ الْبَهَائِمُ

Eğer rızık akla göre ortaya çıksaydı o halde hayvanlar cehaletlerinden dolayı helak olurlardı.

Osman Bektaş 'Antere b. Şeddâd'tan şu beyitle tazminde bulunur³⁶⁰: [Tavîl]

15 وَلَا أَشْرَبُ الْمَاءَ الرَّئِالَ بِذِلَّةٍ وَأَشْرَبُ بِالْعِزِّ الْأُجَاجَ الْمُعَكَّرَا

15. Zilletle (gelen) tatlı suyu içmem, izzetle (gelen) bulanık acı suyu içerim

³⁵⁷ Hannâ el-Fâhûrî, *el-Câmi 'fi Tarihi'l-Edebi'l-'Arabî*, 1. bs., Dâru'l-Cil, Beyrut, 1986, s. 42.

³⁵⁸ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 114.

³⁵⁹ Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dîneverî, *'Uyûnu'l-Ahbâr*, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, h. 1418, I, 348.

³⁶⁰ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 115.

Osman Bektaş'ın tazminde bulunduğu 'Antere'ye ait beyit şöyledir³⁶¹:
[Kâmil]

لَا تُسْقِنِي مَاءَ الْحَيَاةِ بِذِلَّةٍ بَلْ فَاسْقِنِي بِالْعَرِّ كَأْسَ الْخُنْظَلِ

Bana, hayat suyunu zilletle içirme bilakis acı elma kâsesini izzetle içir.

Osman Bektaş şu beyitte de 'Antere'den tazminde bulunmuştur³⁶²: [Basît]

138 الْعِظْمُ لِلْوَحْشِ وَالْأَمْوَالُ قَاطِبَةً لِلنَّهْبِ وَاللَّحْمُ فِي التَّقْسِيمِ لِلرَّحِمِ

138. Taksimatta kemik vahşi hayvanlar, malların tümü yağma ve et de akbaba içindir.

Osman Bektaş'ın tazminde bulunduğu 'Antere'ye ait beyit şöyledir³⁶³: [Basît]

يَا نُفُوسَ وَاللُّطَيْرَ اللَّحُومُ وَوَلَدَ وَحْشِ الْعِظَامُ وَاللَّحْيَاءُ السَّلْبُ

Canlar bana, etler kuşlara, kemikler vahşi hayvanlara, ganimet malları da hayaletleredir.

Yukarıdaki beyitte şair, tazminde bulunduğu 'Antere'nin beytindeki kelimelerin hemen hemen aynısını veya eş anlamlılarını kullanarak savaşta düşmana yapılacak muameleyi konu etmiştir.

Hız. Peygamberi methetmek için yazdığı bedî'îyyesindeki şu beytinde Osman Bektaş Bûşîrî'den nâkıs tazminde bulunmuştur³⁶⁴: [Basît]

217 الْكَاتِبِينَ بِسُمْرِ الْحَطِّ مَا خَدَفْتُ أَقْلَامُهُمْ حَرْفَ جِسْمِ غَيْرِ مُنْعَجِمِ

217. Noktalama işareti konmamış beden harfine kalemlerinin yazmadığını mızraklarla yazanlar (ın benzeri kimdir?)

Osman Bektaş'ın tazminde bulunduğu Bûşîrî'ye ait beyit şöyledir³⁶⁵: [Basît]

³⁶¹ Ahmed b. İbrahim el-Hâşimî, *Cevâhru'l-Edeb, fî Edebiyyâti ve İnşâi'l-'Arab*, II, 265.

³⁶² es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 236.

³⁶³ Ahmed b. İbrahim el-Hâşimî, *Cevâhru'l-Edeb, fî Edebiyyâti ve İnşâi'l-'Arab*, II, 264.

³⁶⁴ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 242.

وَالكَاتِبِينَ بِسْمِ الْحَطِّ مَا تَرَكَتْ أَفْلاهُمْ حَرْفَ جِسْمٍ غَيْرِ مُنْعَجِمٍ

Kalemlerinin terkettiği, noktalanmamış beden harfine mızraklarla yazanları (methediyorum)

Osman Bektaş Muhammed Paşa'ya yazdığı medhin son beytinde Mütenebbî'den tazminde bulunmuştur³⁶⁶: [Kâmil]

57 حَاشَا جَنَابَكَ أَنْ أَقُولَ كَمَنْ مَضَى مَاتَ الْكِرَامُ وَأَنْتَ حَيٌّ بَاقِي

57. Sen diri ve ebedî iken, geçip giden kişi gibi: 'Cömertlik öldü' dememden zatınız müstesnadır.

Osman Bektaş'ın tazminde bulunduğu Mütenebbî'ye ait beyit şöyledir³⁶⁷: [Kâmil]

كَذَبَ ابْنُ فَاعِلَةٍ يَقُولُ بِجَهْلِهِ مَاتَ الْكِرَامُ وَأَنْتَ حَيٌّ تُرْزَقُ

Sen hayatta ve rızıklanırken, cehaletiyle: 'Cömertler öldü'diyen zaniye oğlu yalan söylemiştir.

Osman Bektaş şu beytinde Ebu'l-'Alâ' el-Me'arrî'den tazminde bulunmuştur³⁶⁸: [Tavîl]

20 وَآتِي بِمَا يُعْبِي الْأَوَائِلَ نَظْمُهُ وَإِنْ كَانَ عَصْرِي عَنْهُمْ قَدْ تَأَخَّرَا

20. Benim çağım onlardan sonraya kalmış olsa da, nazmının evvelkileri yordduğu şeyleri ben getiririm (söylerim).

Osman Bektaş'ın tazminde bulunduğu Ebu'l-'Alâ' el-Me'arrî'ye ait beyit şöyledir³⁶⁹: [Tavîl]

وَلِيَّ وَإِنْ كُنْتُ الْأَخِيرَ زَمَانُهُ لَاتِ بِمَا لَمْ تَسْتَطِعْهُ الْأَوَائِلُ

³⁶⁵ Muhammed Sa'îd Ramazan el-Bûfi, *Muhtârâtun min Ecmeli's-Şi'r ve Medhi'r-Rasûl*, Dâru'l-Ma'rife, Dimeşk, h. 1408, s. 25.

³⁶⁶ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 157.

³⁶⁷ Muhammed b. Huseyn el-Hârişî, *el-Keşkül*, thk. Muhammed Abdülkerîm en-Nemerî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1998, I-288.

³⁶⁸ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 242.

³⁶⁹ İbn Hicce el-Hamevî, *Hizânetu'l-Edeb ve Gayetu'l-Ereb*, Dâru Mektebeti Hilâl ve Dâru'l-Bihâr, Beyrut, 2004, I-230.

Şüphesiz ben -zamanı sonradan olan (sonradan yaşamış bir kişi) olsam da- evvelkilerin güç yetiremeyeceği şeyleri getiririm (söylerim).

Osman Bektaş şu beytinde Suḥaym b. Veşîl'den tazminde bulunmuştur³⁷⁰:
[Vâfir]

39 أَنَا ابْنُ جَلَا الْقَرِيضِ بَعِيرٍ فَحَرِّ وِطْلَاغُ الثَّنَا طَلُقُ اللَّسَانِ

39. Övünmeksizin (derim ki) ben şiiri açık seçik olan , övgüyü güzel yapan rahat ve iyi konuşan birisiyim.

Osman Bektaş'ın tazminde bulunduğu Suḥaym b. Veşîl'e ait beyit şöyledir³⁷¹:
[Recez]

أَنَا ابْنُ جَلَا وِطْلَاغُ الثَّنَايَا مَتَى أَضَعُ الْعِمَامَةَ تَعْرِفُونِي

Ben işi açık seçik olan ve övgüleri iyi yapan kişiyim, ne zaman sarığımı koysam beni tanırlar.

Osman Bektaş hikmet konulu şu beytinde Mütenebbî'den tazminde bulunmuştur³⁷²: [Basît]

25 لَا تَلُقْ دَهْرَكَ إِلَّا غَيْرٌ مُؤْمِنٌ مَا دَامَ يَتَّبِعُ فِيهِ سَعِيكَ الْقَدَمُ

25. Ayağın çabanı takip ettiği sürece zamanını ancak kendini garantiye almadan karşıla. (Yaşadığın sürece gelecekte ne olacak diye tasalanma.)

Osman Bektaş'ın tazminde bulunduğu Mütenebbî'ye ait beyit şöyledir³⁷³: [Basît]

لَا تَلُقْ دَهْرَكَ إِلَّا غَيْرٌ مُكْتَرٍ مَا دَامَ يَصْحَبُ فِيهِ رُوحَكَ الْبَدَنُ

Bedenin ruhuna arkadaşlık ettiği sürece zamanını ancak tasasız olarak karşıla. (Hayatta olduğun sürece zamanın badirelerine karşı tasalanma)

³⁷⁰ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 201.

³⁷¹ Zekeriya b. Muhammed el-Ḳazvînî, *Âşâru'l-Bilâd ve Aḥbâru'l-'İbâd*, Dâru Şâdir, Beyrut, tsz., 99.

³⁷² es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 181.

³⁷³ Ebû'l-'Alâ' el-Me'arrî, *el-Lâmi'u'l-'Azîzî Şerhu Dîvânî'l-Mütenebbî*, thk. Muhammed Sa'îd el-Mevlevî, Merkezu'l-Melik Fayşal li'l-Buḥûş ve'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, 2008, s. 1414.

Osman Bektaş fahr maksatlı yazdığı şu beytinde Mütenebbî'den tazminde bulunmuştur³⁷⁴: [Tavîl]

12 أَمِطُ عَنْكَ تَشْبِيهِي بِمَنْ لَوْ تَقَدَّمَتْ بَوَادِرُ إِفْدَامِي إِلَيْهِ تَأَخَّرًا

12. Cesaretimin öncüleri kendine gittiğinde geri geri giden kişiye beni benzetmeyi bırak.

Osman Bektaş'ın tazminde bulunduğu Mütenebbî'ye ait beyit şöyledir³⁷⁵: [Tavîl]

أَمِطُ عَنْكَ تَشْبِيهِي بِمَا وَكَأَنَّهُ فَمَا أَحَدٌ فَوْقِي وَلَا أَحَدٌ مِثْلِي

Beni bir şeye ve o şuna benzer (diyerek) benzetmeyi bırak çünkü benim üstümde ve bana benzer kimse yoktur.

Osman Bektaş klasik dönem Arap şairlerinden özellikle de Abbasî dönemi şairlerinden etkilenmiştir. O, etkilendiği şairlerin şiirlerinden tazminde bulunduğu gibi, onun şiirlerinde üslup olarak da bu etkiyi görmek mümkündür.

Osman Bektaş'ın şu beyitlerinde Mütenebbî'nin tesiri açık olarak görülmektedir³⁷⁶: [Vâfir]

18 عَنِيتُ عَنِ الْمُلُوكِ بِهٍ جَمِيعًا فَلَمْ أَسْأَلْ سِوَاهُ وَمَ أُوْحَاطِبُ

19 أَسْتَسْقِي الْجَدَاوِلَ وَالسَّوَاقِي وَعِنْدِي الْبَحْرُ وَالسُّحْبُ السَّوَاكِبُ

18. Onunla kralların hepsinden müstağni oldum, ondan başkasından bir şey istemedim ve onlarla muhatap da olmadım

19. Benim yanımda deniz ve bol bol yağan bulutlar varken ben derelerden, çaylardan su mu isterim?

Osman Bektaş'ın kendisiyle aynı üslubu kullandığı Mütenebbî'ye ait beyit şöyledir³⁷⁷: [Tavîl]

³⁷⁴ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 115.

³⁷⁵ Ebû'l-'Alâ' el-Me'arrî, *el-Lâmi 'u 'l-'Azîzî Şerhu Dîvânî'l-Mütenebbî*, s. 1150.

³⁷⁶ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 87.

³⁷⁷ Ebû İshâk el-Huşrî el-Çayrevânî, *Zehru'l-Âdâb ve Semeru'l-Elbâb*, Dâru'l-Cîl, Beyrut, tsz, II, 584.

قَوَاصِدَ كَافُورٍ تَوَارِكَ غَيْرِهِ وَمَنْ فَصَدَ الْبَحْرَ اسْتَقْلَّ السَّوَابِيَا

Kâfûr (el-Ihşidî)'a yönelerek ve diğerlerini terkederek (gelirler), denizi hedefleyen dereleri küçümser.

Osman Bektaş şu beyitte de Mütenebbî'den etkilenmiştir:³⁷⁸ : [Tavîl]

9 وَقَدِّمَ إِلَى الْأَعْدَاءِ رَأْيًا مُسَدَّدًا وَسَيِّفًا صَقِيلَ الْحَدِّ إِنَّ حُضَّتْ عَثِيرًا

9. Düşmanlarına isabetli görüş ve toza toprağa bulansan da keskin kılıç sun.

Osman Bektaş'ın etkilendiği Mütenebbî'ye ait beyit şöyledir:³⁷⁹: [Kâmil]

الرَّأْيُ قَبْلَ شَجَاعَةِ الشُّجْعَانِ هُوَ أَوْلُ وَهِيَ الْمَحَلُّ الثَّانِي

(İsabetli) görüş cesurların cesaretinden öncedir, o (isabetligörüş) birinci, o (cesaret) ise ikinci mevkidir.

Sonuç olarak şiirinde gerek klasik Arap şiirinin meşhur şairlerinden tazmin yoluyla aktardığı ifadeler, gerekse onların etkisiyle yazdığı beyitler, Osman Bektaş'ın bahsi geçen şairleri özümsemişliğini ve klasik Arap şiirinin dönemindeki takipçilerinden birisi olduğunu ortaya koymaktadır.

2.1.3. Muaraza

Muaraza, bir şairin başka bir şairin şiirine, vezin ve kafiyede benzer bir şiir nazmetmesidir. Muaraza yapan şair bunu beğendiği bir kasideye yapabileceği gibi bir kasideyi veya şairini beğenmeyip ondan iyi bir kaside yazabileceğini ortaya koymak için de yapabilir.³⁸⁰

Osman Bektaş, divanında Bûşîrî'nin Kasîdetu'l-burdesine, İbnü'n-Neḥḥâs'ın el-Hâiyyesine, Ebû Nuvâs'ın Şavtu Şafiri'l-Bulbul isimli kasidesine ve Nâbiğa el-Ca'dî'nin er-Râiyyesine muarazada bulunmuştur.

³⁷⁸ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 115.

³⁷⁹ eş-Şâhib b. 'Abbâd, *el-Emşâlu's-Sâira min Şi'ri'l-Mütenebbî*, thk. Muhammed Hasan Âl Yâsîn, Mektebetu'n-Nahda, Bağdat, 1965, s. 54.

³⁸⁰ İn'âm Fevvâl Akkâvî, *el-Mu'cemu'l-Mufaşşal fî 'Ulûmi'l-Belâğa el-Bedî' ve'l Beyân ve'l-Meânî*, 2.bs. Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, 1996, s. 150

Ebû Abdillâh Şerefüddîn Muhammed b. Saîd b. Hammâd b. Muhsin el-Bûşîrî (ö. 695/1296) Hz. Peygambere yazdığı methiyelerle meşhur bir şairdir. Hz. Peygamberi metheden pekçok şiiri olmasına karşın ‘kasidetü’l-burde’ isimli şiiriyle meşhur olmuştur.³⁸¹

Kasidetü’l-bürde, Bûşîrî’nin felçli olduğu bir dönemde rüyasına giren Allah Rasulüne bu kasideyi okuması onun da bunu beğrenerek üzerindeki bürdeyi Bûşîrî’ye giydirerek felçli tarafını sıvazlaması ile onun iyileşmesi şeklinde rivayet edilen menkıbevi bir rivayetle meşhur olmuştur. Kasidetü’l-bürde İslam aleminde kendisine en çok nazire yapılan ve şerh yazılan kaside olma özelliğine sahiptir.³⁸²

Osman Bektaş da Kasîdetü’l-burdeye bir muaraza yazmıştır. Onun muarazası da Kasîdetü’l-burde gibi basit vezninde yazılmıştır ve mîm revîlidir.

Kasîdetü’l-burde on bölümden ve 160-165 beyitten oluşmaktadır. Klasik Arap kasidesinde olduğu gibi nesib ile başlamakta nefisten şikâyet, Hz. Peygamber’e övgü, onun doğumu, mucizeleri, Kur’an’ın fazileti, mi‘rac mucizesi, cihadın önemi, nedâmet ve ümit, dua ve niyaz bölümüyle sona ermektedir.³⁸³

Osman Bektaş’ın kasidesi 202 beyitten oluşmakta ve konu olarak Bûşîrî’nin Kasîdetü’l-burdesi ile benzerlik arz etmekte, ondan farklı olarak ehl-i beyt aşere-i mübeşşere ve diğer tüm sahabilerin methine ve onlarla tevessüle yer verdiği bir bölüm içermektedir.

Osman Bektaş’ın bedî’iyye ismini vererek yazdığı kaside bu çalışmanın ikinci bölümünde ‘medih’ başlığı altında ve bu bölümde ‘Nazım Türleri’ başlığı altında geniş bir şekilde ve örnekleriyle birlikte ele alınmıştır. Burada her iki kasidenin de matla ` beyitlerinin verilmesiyle iktifa edilecektir.

³⁸¹ Mahmut Kaya, “Bûşîrî”, *DİA*, Ankara, 1992, VI, 468-469.

³⁸² Mahmut Kaya, “Kasîdetü’l-bürde”, *DİA*, Ankara, 1992, XXIV, 566-568.

³⁸³ Mahmut Kaya, “Kasîdetü’l-bürde”, *DİA*, XXIV, 568.

Bûşîrî'nin Kasîdetu'l-burdesinin matlaı şöyledir³⁸⁴: [Basît]

1 أَمِنْ تَذَكُّرِ جِيرَانِ بِيَدِي سَلَمٍ مَرَجْتَ دَمْعًا جَرَى مِنْ مُغَلَّةٍ بِدَمٍ

1. Zî Selem³⁸⁵'in komşularını anmaktan mı gözünden akan gözyaşına kan karıştırdın?

Osman Bektaş'ın Kasîdetu'l-burdeye yazdığı muarazanın matlaı ise şöyledir³⁸⁶: [Basît]

1 مِنْ الْعَدَائِبِ وَذِكْرِ حَبْرَةِ الْعَلَمِ بَرَاعَةُ الْمَدْحِ فِي اسْتِهْلَالِهِ بِمِمْي

1. Medhin, benim ağzım ile başlamasındaki ustalığı, 'Uzeyb'³⁸⁷ ve 'Alem'³⁸⁸'in komşularını hatırlamaktadır.

Bûşîrî, kasidesine Hicaz'da bir vadi olan Zû Selem'in komşularını yani sevdiklerini hatırlamasını zikrederek başlarken Osman Bektaş da kasidesinin başında yine Hicaz'dan bir bölgenin ismi olan 'Uzeyb ile bir dağ adı olan 'Alem'i zikrederek başlamaktadır.

Şu beyitler, Osman Bektaş'ın bedî'yyesini belli bir sanatsal gaye gözeterek ve başka şairlere muaraza olarak, kendisinin de onlar gibi belki de onlardan daha güzel şiir nazmedebileceğine dair iddiasına işaret niteliği taşır³⁸⁹: [Basît]

231 نَقَصٍ وَزَادَتْ عَلَى مَا فِي بَدِيعِهِمْ تَمَّتْ مَسَاوَاهُ أَنْوَاعِ الْبَدِيعِ بِلَا

232 أَوْحَى إِلَى قَلَمِي قَلْبِي فَأَرْخَهَا أَهْدِي بَدِيعِي لِلْوَاوِرِ الْكَرِيمِ

233 إِنْ رُمْتَ أَنْوَاعَهَا إِنْ تُحْصِيهَا عَدَدًا فَاَنْظُمُهُ وَأَنْتُرُهُ فِي تَارِيخِهِ الْعَمِيمِ

³⁸⁴ İbn Hicce el-Hamevî, *Hizânetu'l-Edeb ve Gayetu'l-Ereb*, I, 37, İbrahim el-Bâcûrî, *el-Burde li'l-Bûşîri bi Hâmîşihâ Muhtasar*, Mektebetu'ş-Şafâ, Kâhire, tsz. s. 5.

³⁸⁵ Şairlerin şiirlerinde çokça zikrettikleri Hicâz'da bir vadi adı. (Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, III, 240, el-Bâcûrî, *el-Burde li'l-Bûşîri bi Hâmîşihâ Muhtasar*, s. 33.)

³⁸⁶ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 225.

³⁸⁷ Kadisiye ve Muğîre arasında bir sudur. Benî Temîm'in topraklarında bir vadi olduğu ve hacıların toplanma yeri olduğu da söylenmektedir. (Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, s. 92)

³⁸⁸ Klasik Arap şiirinde çokça zikredilen, Hicaz dağlarından biridir (es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 225)

³⁸⁹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 243-244.

234 وَفُلْتُ إِذْ كُمَلْتُ أَبْيَاهَا عَدَدًا بِالنَّقْصِ أَرْحُحُهَا بِالرَّائِدِ النَّعْمِ

231. *Bedî' çeşitlerinin denklığı eksiksiz olarak tamamlandı ve onların bedî'lerinde bulunanları geçti.*

232. *Kalbim kalemime ilham etti o da onun (bediyyenin)tarihini düştü: Bedî'iyemi çok cömert olana hediye ediyorum.*³⁹⁰

233. *Onu sayı olarak sayar ve çeşitlerini (bilmek) istersen onun kapsamlı sireti hakkında nazmet ve nesir yaz.*

234. *Beyitleri sayı olarak tamamlandığında, eksilterek "Nimetleri bol olanı tarih düştüm" dedim.*

Osman Bektaş Buşîrî'ye muaraza olarak yazdığı bedî'iyede şekil ve muhteva yönünden ona uyarken bazı beyitlerinde de ondan tazminde bulunmuştur.

Osman Bektaş'ın bedî'iyede sahabîleri medih için yazdığı beyit şöyledir³⁹¹:
[Basît]

217 الْكَاتِبِينَ بِسْمِ الْخَطِّ مَا حَذَفَتْ أَقْلَامُهُمْ حَرْفَ جِسْمٍ غَيْرَ مُنْعَجِمٍ

217. *Noktalama işareti konmamış beden harfine kalemlerinin yazmadığını mızraklarla yazanlar (ın benzeri kimdir?)*

Osman Bektaş'ın tazminde bulunduğu Bûşîrî'ye ait beyit şöyledir³⁹²: [Basît]

وَالكَاتِبِينَ بِسْمِ الْخَطِّ مَا تَرَكَتْ أَقْلَامُهُمْ حَرْفَ جِسْمٍ غَيْرَ مُنْعَجِمٍ

Kalemlerinin terkettiği, noktalanmamış beden harfine mızraklarla yazanları (methediyorum)

³⁹⁰ Şair bu bölümde tarih düşürme yapmaktadır. Yazma divanda bu beytin sonunda ayrıca "التَّارِيخُ سَنَةٌ" 1164" kaydı bulunmaktadır.

³⁹¹ es-Sâdânî, *Dîvânü Osman Bektaş*, s. 242.

³⁹² Muhammed Sa'îd Ramazan el-Bûîî, *Muhtârâtun min Ecmeli's-Şi'r ve Medhi'r-Rasûl*, Dâru'l-Ma'rife, Dimesşk, h. 1408, s. 25.

Osman Bektaş yine bedî‘iyyede şu beytin ikinci şatırında Bûşîrî’den tazminde bulunmuştur³⁹³: [Basît]

28 حَسِبْتُ سَيْلَ دُمُوعِي إِذْ شَكَّكَتْ بِهِ سَيِّبًا مِّنَ الْيَمِّ أَوْ سَيْلًا مِّنَ الْعَرَمِ

28. *Ondan şüphe duyduğundan dolayı göz yaşımı denizden gelen bir ihsan ya da kuvvetli sel zannettin.*

Buşîrî’nin beyiti şöyledir³⁹⁴: [Basît]

بِعَارِضٍ جَادٍ أَوْ خَلْتُ الْبَطَاحَ بِهَا سَيْبٌ مِّنَ الْيَمِّ أَوْ سَيْلٌ مِّنَ الْعَرَمِ

Bir bulutla cömertlik yaptı, ta ki ben sel yatağını onun sebebiyle denizden gelen bir ihsan ya da kuvvetli bir sel zannettim.

Osman Bektaş divanında, meşhur ‘Şavtu şafîrî’l-bulbul’ şiirine muarazada bulunmuştur. Her ne kadar büyük şair el-Aşma‘î tarafından Abbâsî halifesi Ebû Cafer Mansûr’un, şairler arası tertip ettiği yarışmaya katılmak üzere yazıldığı rivayet edilse de³⁹⁵ adı geçen şiirin, içerik ve üslup açısından el-Aşma‘î’ye ait olamayacağı savunulmaktadır.

Osman Bektaş da divanında ilgili kasidenin başındaki açıklamasında bu şiiri Ebû Nuvâs’a muaraza olarak yazdığını belirtmektedir. Ebû Nuvâs’ın yaşam tarzı ve şiirdeki üslubu³⁹⁶ göz önünde bulundurulduğunda Osman Bektaş’ın bu tespitinin doğruya daha yakın olduğu sonucuna varılabilmektedir.

³⁹³ es-Sâdânî, *Dîvânü Osman Bektaş*, s. 227.

³⁹⁴ Muhammed Sa‘îd Ramazan el-Bûfî, *Muhtârâtun min Ecmeli’ş-Şi‘r ve Medhi‘r-Rasûl*, s. 23.

³⁹⁵ Muhammed Deyyâb el-İtlîdî, *Nevâdiru’l-Hulefâ*, thk. Muhammed Ahmed Abdulazîz Sâlim, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrut, 2004, s. 86; Rizkullah b. Yûsuf b. Abdi’l-Mesîh b. Yakûb Şeyhû, *Mecâni’l-Edeb fî Hadâiki’l-‘Arab*, Matbaatu’l-Âdâbi’l-Yesû‘iyyîn, Beyrut, 1913, V, 129.

³⁹⁶ Bkz. Nasuhi Ünal Karaarslan, “Ebû Nuvâs”, *DİA*, Ankara, 1994, X, 205-207.

Şavtu şafîri'l-bulbul'ün matla'ı şöyledir³⁹⁷: [Meczûu'r-Recez]

صَوْتُ صَفِيرِ الْبُلْبُلِ هَيْجَ قَلْبِ الثَّمَلِ

Bülbülün ötüşünün sesi kendinden geçmiş kalbimi heyecanlandırdı.

Osman Bektaş'ın muarazasının matla'ı ise şöyledir³⁹⁸: [Meczûu'r-Recez]

1 لَيْسَتْ تَوْبُ الْجَدَلِ مُزْرَرًا بِالْقَبْلِ

1. Öpmeleri düğümleyerek mutluluk elbisesini giydim.

Osman Bektaş'ın kasidesi muarazada bulunduğu Şavtu şafîri'l-bülbul'de olduğu gibi meczûu'r-recez bahriyle yazılmıştır, revisi kesralı lâm harfidir ve her iki şiirin de kafiyeleri aynıdır.

Şavtu şafîri'l-bulbul konu bakımından ibâhî gazelin uç örneklerinden birini temsil etmekteyken, Osman Bektaş'ın 51 beyitlik kasidesinin ilk 27 beytinde muarazada bulunulan şiire benzer şekilde gazele yer verilmekte, geri kalan beyitlerin ise şiirin yazılmasını isteyen Süleyman Paşa'yı medhe tahsis edildiği görülmektedir. Şu hususu da belirtmek gerekir ki Osman Bektaş'ın diğer gazellerinde olduğu gibi bu şiirinde de gayri ahlakî unsurlar yer almamaktadır.

Osman Bektaş Süleyman Paşa'nın emri üzerine İbnü'n-Neḥḥâs'ın el-Ḥâiyye-sine muaraza yazmıştır. Fethullah b. Abdillâh İbnü'n-Neḥḥâs, Haleb ehliinden meşhur bir şairdir. Osman Bektaş'ın muaraza yazdığı el-Ḥâiyye İbnü'n-Neḥḥâs'ın Muhammed b. Ferrûh'u methetmek üzere yazdığı meşhur kasidedir.³⁹⁹

³⁹⁷ Muhammed Deyyâb el-İtlîdî, *Nevâdiru'l-Hulefâ*, s. 5; Rizkullah b. Yûsuf Şeyḥû, *Mecâni'l-Edeb fi Ḥadâiki'l-'Arab*, V, 129.

³⁹⁸ es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektaş*, s. 175.

³⁹⁹ es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektaş*, s. 96.

İbnü'n-Neḥḥâs'ın el-Ḥâiyyesinin matlaı şöyledir⁴⁰⁰: [Remel]

بَاتَ سَاجِي الطَّرْفِ وَالشَّوْقُ يُلْحُ وَالذُّجَىٰ إِنَّ يَمُضِ جُنْحُ نَيْتِ جُنْحُ

Aşk yakınken ve gecenin bir karanlığı gidip bir karanlık gelirken gözün siyahı geceledi.

Osman Bektaş'ın muarazasının matlaı ise şöyledir⁴⁰¹: [Remel]

كَيْفَ أَحْفِي الْوَجْدَ وَالذَّمْعَ يَسْحُ وَأَطِيقُ الصَّبْرَ وَالشَّوْقَ يُلْحُ 1

1. Gözyaşları(m) akarken aşkı nasıl gizlerim ve özlem (beni) bırakmazken nasıl sabrederim.

Yukarıdaki iki beyitte ḥâ revilidir ve remel vezindedir.

Ebû Leylâ Kays b. Abdillâh b. Udes b. Rebîa en-Nâbiga el-Ca'dî el-Âmirî muhadram sahabilerden birisidir. Kabilesinden bir heyetle beraber Hz. Peygamberin huzuruna gelerek Müslüman olmuş ve Medine'ye yerleşmiştir. Hz. Peygamberin huzurunda okuduğu methiyye (râiyye) meşhurdur.⁴⁰²

Nâbiga el-Ca'dî'nin râiyyesinin matlaı şöyledir⁴⁰³: [Tavîl]

خَلِيلِيَّ غُوجَا سَاعَةً وَهَجْرًا وَلُومًا عَلَيَّ مَا أَخَذَتْ الدَّهْرُ أَوْ ذَرَا

Ey iki dostum, bir an konaklayın ve tekrar yola çıkın ve zamanın ortaya çıkardıkları veya saçtıklarını kınayın.

⁴⁰⁰ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 96.

⁴⁰¹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 96.

⁴⁰² Zülfikar Tüccar, "Nâbiga el-Ca'dî", *DİA*, Ankara, 2006, XXXII, 260-261.

⁴⁰³ Ahmed b. İbrahim b. Mustafa el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Edeb, fî Edebiyyâti ve İnşâi'l-'Arab*, II, 145.

Osman Bektaş'ın muzrazasının matlaı ise şöyledir:⁴⁰⁴: [Tavîl]

لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْ رِزْقِهِ مَا تَيْسَّرَ فَلَا يَأْسَ إِنْسَانٌ عَلَى مَا تَعَسَّرَ 1

1. Herkesin kolay bir rızkı vardır, insan zorluklardan dolayı ümitsizliğe kapılmamalıdır.

Yukarıdaki iki beyit incelendiğinde her ikisinin de tavîl vezninde râ revili oldukları ve kafiyelerinin de aynı olduğu görülmektedir. Nâbiğa el-Ca'dî klasik arap şiirinin üsluplarından birisi olan iki muhataba hitap ile ve kasidenin devamındaki konuya bir giriş konumunda olan beyitle başlarken Osman Bektaş doğrudan hikmet konulu bir beyitle başlamıştır.

Osman Bektaş'ın muarazalarına bakıldığında hem vezin, kafiye ve reviy harfleri yönünden, hem de konuları açısından muaraza yapılan şiirlerle birebir benzerlik gösterdiği, ayrıca edebî üslup ve zevk açısından onlardan geri kalmayan kaliteli şiirler oldukları anlaşılmaktadır.

2.2. Üslup Özellikleri

Üslup özellikleri başlığı altında şairin şiirlerinde kullandığı ve şiirin, şiir olarak ortaya çıkarılmasını sağlayan beyan ilmi üslupları ile okuyucuya zevk veren ve şiiri güzelleştirici unsurlar olan bedî sanatlar ele alınmaktadır.

2.2.1. Beyan İlmi Üslupları

Osman Bektaş şiirdeki maharetini bedî' ilmine dair sanatlarda gösterdiği gibi, beyan ilmi üsluplarında da güzel örnekler ortaya koymuştur. Bu bölümde Osman Bektaş'ın divanında yer alan ve beyan ilminin temel konuları olan teşbih, mecâz, istiâre ve kinaye konularına dair açıklamalara ve divandan örneklere yer verilecektir.

⁴⁰⁴ es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektaş*, s. 114.

2.2.1.1. Teşbih

Bir şeyi yakın ya da benzer bir şeyle anlatmaya teşbih denir. İki şey arasındaki teşbih bütün yönleriyle değil bir ya da birkaç yönden yapılır, iki şey bütün vasıfları yönünden birbirine benzerse birbirinin aynısı olur.⁴⁰⁵ Müşebbeh, müşebbehün bih, teşbih edatı ve benzetme yönü (vechü'ş-şebeh) teşbihin dört unsurudur.⁴⁰⁶

Teşbih, teşbih edatının ve benzetme yönünün zikredilip zikredilmemesine göre, çeşitli kısımlara ayrılmıştır. Teşbih edatı zikredilen teşbihe **teşbîh-i mürsel** denirken teşbîh edatı hazfedilen teşbihe, **teşbîh-i müekked** denmektedir. Yine teşbîh yönü zikredilen teşbih **teşbîh-i mufassal**, teşbîh yönü hazfedilen teşbih ise **teşbîh-i mücmel** olarak adlandırılmaktadır. **Teşbîh-i belîğ** ise teşbîh edatı ve teşbîh yönü hazfedilen teşbîhtir.⁴⁰⁷

53 طيُورٌ صَيِّدٍ بِأَسْهَا مُرَوِّعٍ كَأَهْمَا لِلْوَحْشِ حِرٌّ تَصْرِعُ

Osman Bektaş divanında teşbihin çok güzel örneklerini verir. Şair avcı kuşları tasvir ettiği şu beytinde onları muhatabını yere çalan cinlere benzetirken teşbihe ait bütün unsurları kullanmaktadır⁴⁰⁸: [Recez]

53. (Onlar) cesareti ürkütücü av kuşlarıdır, vahşi hayvanlar için sanki onlar, yere çalan cin gibidirler.

Yukarıdaki beyitte av kuşları (طَيُورٌ صَيِّدٍ)na dönen hâ (ها) zamiri müşebbeh, cin (حِرٌّ) müşebbehün bih, كَأَهْمَا teşbih edatı, rakibini yere çalma (الصرعة) ise benzetme yönüdür. Dolayısıyla buradaki teşbih, mürsel ve mufassaldır.

Osman Bektaş arka arkaya gelen şu beyitlerde teşbihe yer verir⁴⁰⁹: [Vâfir]

⁴⁰⁵ İbn Raşîk el-Kayrevânî, Ebû Ali el-Hasen el-Ezdî, *el-'Umde fi Mehâsini 'ş-Şi'r ve Âdâbihi*, 1981, I, 286.

⁴⁰⁶ Ahmed b. İbrahim b. Mustafa el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa fi'l-Me'ânî ve'l-Beyân ve'l-Bedî'*, s. 219; Mecdî Vehbe, Kâmil el-Muhendis, *Mu'cemu'l-Muştalahâti'l-'Arabiyye fi'l-Luğati ve'l-Edeb*, s. 99.

⁴⁰⁷ Ahmed b. İbrahim b. Mustafa el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğa fi'l-Me'ânî ve'l-Beyân ve'l-Bedî'*, s. 242.

⁴⁰⁸ es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektaş*, s. 204.

13 كَأَنَّ جَبِينَهُ قَمَرٌ تَجَلَّى عَلَى الْعُشَّاقِ فِي ظِلْمِ امْتِحَانِ

13. Onun alını bela karanlığında âşıklar üzerinde parlayan bir ay gibidir.

Yukarıdaki beyitlerde Osman Bektaş sevdiğini vafederken teşbihten yararlanır. Sevdiğinin alnını parlak aya, benzetirken benzetme yönünü kullanmadığından dolayı buradaki teşbih, mürsel ve mücmeldir.

Osman Bektaş şu beyitte, tasvir ettiği av köpeğinin ayaklarını dört yönden esen rüzgara benzetir⁴¹⁰: [Recez]

73 يَرْكُضُ فِي قَوَائِمٍ لَا تُتْبَعُ وَكَيْفَ لَا وَهِيَ الرِّيَاحُ الْأَرْبَعُ

73. O takip edilemeyen ayakların üzerinde koşar, nasıl olsun ki onlar dört rüzgardır.

Yukarıdaki beyitte هي zamiri, müşebbeh الرِّيَاحُ الْأَرْبَعُ müşebbehün bihtir. Teşbih edatı ve teşbih yönü zikredilmediğinden burada teşbih-i belîğ vardır.

Osman bektaş'ın divanında yer verdiği şu beytin her iki şatırında da teşbih-i belîğ yer verir⁴¹¹: [Remel]

15 حَوْطٌ بَانَ إِنْ تَنَّى مَرَحًا وَإِنْ اهْتَرَّ دَلَالًا فَهُوَ رُمَحٌ

15. Sevinçle salınırsa yeşil bân dalıdır ve nazla sallanırsa o bir mızrak tır.

Yukarıdaki beytin birinci şatırında şair vafettiği güzeli bân ağacının dalına benzetirken ikinci şatırda mızrağa benzetir ve her iki teşbihte de benzetme edatı ve benzetme yönünü kullanmaz.

Şu beytinde Osman Bektaş yırtıcı av kuşunun keklik ve turnaların üzerine saldırısını, muhaliflerine acımadan saldıran Haccac b. Yusuf'un talanına benzetir⁴¹²: [Recez]

⁴⁰⁹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 200.

⁴¹⁰ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 205.

⁴¹¹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 96.

58 شَدِيدَةٌ تَسْطُو سَطًا الْحَجَّاجَ عَلَى الْغَرَائِقِي مَعَ الدَّرَّاجِ

58. (O) güçlüdür, kekliklerle beraber turnaların üzerine Haccac'ın saldırışıyla saldırır.

Yukarıdaki beyitte av kuşunun saldırısı müşebbeh Haccac'ın saldırışı müşebbehün bihtir. Teşbih edatı ve benzetme yönü zikredilmediğinden buradaki teşbih teşbih-i belîğdir.

Teşbih-i temsîl, benzetme yönünün birbirinden ayırt edilemeyecek şekilde olduğu ve teşbihin birden fazla unsurdan oluştuğu teşbihe denir.⁴¹³

Osman Bektaş şiirinde teşbih-i temsîlin güzel örneklerini vermiştir. Şu beyitte sevdiğinin yanağındaki beni şöyle tasvir eder⁴¹⁴: [Basît]

8 بَيْنَ الشَّقِيقِ وَحَدِيدِهَا مُشَابِهَةٌ كِلَاهُمَا فَوْقَهُ خَالَ مِنْ السَّبَجِ

8. Gelincik ve yanaklarının her ikisi arasında benzerlik vardır, onun üzerinde kara amberden bir ben vardır.

Şair yukarıdaki beyitte sevdiğinin yanaklarını gelinciğe benzetirken yanakların üzerindeki beni de gelinciğin ortasındaki siyahlığa benzetir. Bu beyitte yanakların gelinciğe, üzerindeki benin de gelinciğin ortasındaki siyahlığa benzetilmesi teşbih-i temsîle bir örnektir.

17 يَخَالُ حُدُودُهُ الرَّائِي شُمُوعًا وَصُدُغَيْهِ عَمُودِي مِنْ دُحَانِ

18 وَيَحْسَبُ قُرْطَهُ الْمَصْلُوبَ لِصًّا تَدَلَّى فِي عَمُودِ حُسْرُوَانِي

Osman Bektaş şu iki beyitte de teşbih-i temsîle yer vermiştir:⁴¹⁵: [Vâfir]

17. Gören onun yanaklarını mum, zülüflerini de dumandan iki sütun sanır

⁴¹² es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 204.

⁴¹³ Ali Bulut, *Belagat Meânî-Beyân-Bedî'*, 5. bs., M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2015, s. 209.

⁴¹⁴ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 94.

⁴¹⁵ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 200.

18. *Ve asılmış küpelerini (gören) husruvanî bir sütundan sarkan bir hırsız sanır.*

Şair yukarıdaki birinci beyitte sevdiğinin yanaklarını muma ve yanağın üstündeki gözlerin yan taflarındaki zülüfleri de dumana benzetmek suretiyle, ikinci beyitte ise sevdiğinin kulağını sütuna, kulağa takılmış olan küpeyi ise sütundan sarkan hırsıza benzetmek suretiyle aynı beyitte birbirine bağlı birden fazla unsuru birbirine benzeterek teşbîh-i temsîl yapmıştır.

Şu beyitte de teşbîh-i temsîlin güzel bir örneği vardır:⁴¹⁶: [Tavîl]

3 عَزَّالٌ وَعَى يَعْزُو بِوَأَوَاتِ صُدْغِهِ إِذَا انْعَطَقَتْ فِي حَدِّهِ كَالْعُقَارِبِ

3. (O) yanağında akrepler gibi büzüldüğünde şakağının vavlarıyla hücum eden savaş ceylanıdır.

Yukarıdaki beyitte şair, tasvir ettiği sevgilisinin yanağındaki bukleleri vav harflerine, onları da büzülmüş akreplere benzetir ve teşbîhe bir kat daha zevk katarak sevgilisinin kendisine bakanlara şakağındaki akrep gibi buklelerle hücum edişinin tasvirini yapar.

Osman Bektaş şu beyitte kovaladıkları kuşların peşindeki avcı kuşları şeytanların peşine gönderilen delici ateş parçalarına (meteorlara) benzetir.⁴¹⁷: [Recez]

60 كَأَنَّهَا وَالطَّيْرُ مِنْهَا هَارِبٌ خَلْفَ الشَّيَاطِينِ شِهَابٌ تَأْتِبُ

60. Kuşlar kendisinden kaçarken sanki o, şeytanların peşindeki delici ateş parçası gibidir.

Yukarıdaki beyitte birden fazla benzetme unsuru ortaya konmaktadır. Şair öncelikle avının peşinden giden avcı kuşları, hızlı ve hedefine isabet eden meteorlara benzetirken avcı kuşlardan kaçan kuşları meteorların hedefindeki şeytanlara benzetir ve böylece teşbîh-i temsîlin güzel bir örneğini verir.

Osman Bektaş, Muhammed Emin Paşa'nın Ruslarla yaptığı savaşı anlattığı şu beyitlerin her ikisinde de teşbîh-i temsîle yer vermektedir⁴¹⁸: [Kâmil]

⁴¹⁶ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 91.

⁴¹⁷ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 205.

30 حَمَلَتْ عَلَى الْإِسْلَامِ حَيْلُ كَتَائِبٍ مِنْ آلِ أَصْفَرَ كَالسَّحَابِ الْمُرْجِسِ
31 فَتَلَا حَمَتْ فُرْسَانُهَا وَتَزَا حَمَتْ شُجْعَانُهَا مِثْلُ الدِّثَانِ الطُّلْسِ

30. *Âl-i Asfar (Ruslar)'dan süvari birliklerinin atları, gök gürültülü bulutlar gibi İslamın üzerine hücum etti.*

31. *Böylece süvarileri (kalabalıktan) birbirine yapıştı ve cüretkar olanları da gri renkli kurtlar gibi üşüştü.*

Yukarıdaki birinci beyitte Osman Bektaş İslam ordusuna hücum eden Rus ordusunun atlarını bir yere çöken kirli bulutlara benzeterek, ikinci beyitte ise kalabalık süvarileri avın üstüne üşüşen kurtlara benzeterek teşbih-i temsîl yapmıştır.

Osman Bektaş Muhammed Paşa'yı medih için yazdığı kasideye yaptığı tabiat konulu mukaddimeden medhe geçişte şöyle bir teşbih yapar⁴¹⁹: [Basît]

22 جَادَتْ عَلَيْهَا غَوَادِي الْمُعْصِرَاتِ كَمَا جَادَتْ أَيَادِي أَبِي مُحَمَّدٍ بِالْوَرِقِ

22. *Sabahın yağmur bulutları ona (bahçeye) Ebû Mahmud'un (Muhammed Paşa'nın) parayı bolca verdiği gibi (yağmur) vermiştir.*

Yukarıdaki beyitte şair Muhammed Paşa'nın para dağıtan ellerini, bahçeye sabahleyin bolca yağmur getiren buluta benzeterek teşbih-i temsîl yapmıştır.

Osman Bektaş şu beyitte de sevdiğinin yüzündeki beni ayın üzerindeki siyahlığa benzetirken teşbih-i temsîl yapmıştır⁴²⁰: [Tavîl]

7 وَمُنْذِرُ حُسْنِ عَمِّ نُعْمَانَ حَدَّهَا بِأَسْوَدِ خَالٍ يَحْكِي عَنْ كُلْفَةِ الْبَدْرِ

7. *Bir güzellik uyarıcısı, dolunayın lekesine benzeyen siyah bir ben ile yanağının gelinciğine yayılmıştır.*

⁴¹⁸ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 144.

⁴¹⁹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 153.

⁴²⁰ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 131.

Teşbih-i Zımnî; İbarede müşebbehin müşebbehün bihe bilinen teşbih şekillerinden biriyle benzetilmediği, cümlede bunlara işarette bulunulan teşbih çeşididir.⁴²¹

Osman Bektaş memduhu Süleyman Paşa'yı överken onu inciye, kıyaslama yaptığı kişiyi ise kuma benzetir⁴²²: [Basît]

46 أَنِّي يُضَاهِيهِ قِرْنٌ بِالْكَمَالِ وَهَلْ يُشَبَّهُ اللُّؤْلُؤُ الْعَالِي بِحَصْبَاءِ

46. *Kemal yönünden bir akran ona nereden benzesin, pahalı inci kuma benzetilebilir mi hiç?*

Dilini kılıca benzettiği şu beyitte Osman Bektaş teşbih-i zımnî yapar⁴²³: [Vâfir]

57 أَهَانُونِي وَمَا هَابُوا لِسَانِي وَهَلْ يَنْبُو لَدَى الضَّرْبِ الْحَسَامِ

57. *Beni aşağıladular, dilime de değer vermediler, darbe sırasında kılıç hiç hedefinden şaşar mı?*

Yukarıdaki beyitte şair dilini dolaylı olarak, hedefinden sapmayan kılıca benzetmek suretiyle teşbih-i zımnî yapmaktadır.

Sonuç olarak Osman Bektaş'ın teşbihin farklı çeşitlerini divanında ustalıkla kullandığı, maddî unsurları birbirine benzetmenin yanında fiilî ve soyut unsurları da kullanarak çok güzel teşbih örnekleri ortaya koyduğu görülmektedir.

⁴²¹ Ali el-Cârim, Mustafa Emîn, *el-Belâgatü'l-Vağiha fi'l-Beyân ve'l-Me'ânî ve'l-Bedî' me'a'd-Delîl*, Dâru'l-Ğadi'l-Cedîd, Kâhire, 2017, s. 92.

⁴²² es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 85.

⁴²³ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 186.

2.2.1.2. Mecâz

Delalet ettiği anlamı dışında kullanılan kelimeye mecâz denir.⁴²⁴ Mecâz pek çok yerde hakikatten daha etkilidir, kalplerde ve kulaklarda daha güzel bir yere sahiptir.⁴²⁵ Mecâz suretiyle lafızlar birçok yeni mana kazanır, böylece dilde genişlik ve kullanım kolaylığı sağlanmış olur.⁴²⁶

Yapılan isnadın durumuna göre mecâz ikiye ayrılır:

Mecâz-ı aklî: Fiil veya fiil anlamındaki kelimelerin, faili dışında birisine isnad edilmesi demektir. Mecâz-ı aklî, istiâre ve mecâz-ı mürselde olduğu gibi lafızda değil isnadda olur.⁴²⁷

Şu beyitlerde Osman Bektaş mecâz-ı aklî üslubuna başvurmuştur⁴²⁸: [Recez]

12	حَتَّى	دَهَانِي	الرَّزْمُ	الْكَذَّابُ	وَدَارَ	حَوْلِي	الْفَلَكَ	الْقَلَابُ
13	وَقَادِي	إِلَى	طَرِيقِ	الْكَذْرِ	حَتْمًا	بِأَسَانِ	الْقَضَا	وَالْقَدَرِ

12. *Ta ki yalancı zaman başıma musibet getirene ve halden hale çeviren felek etrafımda dönene kadar.*

13. *(Felek) Kaza ve kaderin yularıyla beni kesin bir keder yoluna sürdü.*

Yukarıdaki beyitlerde Osman Bektaş başına musibet gelmesini zamana, keder yoluna sürülmesini de feleğe izafe ederek bu olayların gerçekleşmesini asıl fail olan Allah (c.c.)'tan başkasına bağlamış, dolayısıyla mecâz-ı aklî yapmıştır.

Osman Bektaş şu beyitte de mecâz-ı aklîye yer vermiştir⁴²⁹: [Recez]

41	وَدَقُّ	طَبَلِ	السَّيِّئِ	وَالرَّجِيلِ	مُفَوِّضَ	الْأَمْرِ	إِلَى	الْحَلِيلِ
----	---------	--------	------------	--------------	-----------	-----------	-------	------------

⁴²⁴ es-Sekkâkî, Yusuf b. Ebî Bekr b. Muhammed b. Ali, *Miftâhu'l-'Ulûm*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1987, s. 359.

⁴²⁵ Ebû Ali el-Hasen b. Raşîk el-Çayrevânî el-Ezdî, *el-'Umde fî Mehâsini's-Şi'r ve Âdâbihi*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Dâru'l-Cil, Beyrut, I, 266.

⁴²⁶ Bulut, *Belâgat Meânî-Beyân-Bedî'*, s. 221.

⁴²⁷ Mecdî Vehbe, Kâmil el-Muhendis, *Mu'cemu'l-Muştalahâti'l-'Arabiyye*, s. 334.

⁴²⁸ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 208.

⁴²⁹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 209.

41. *İşi Celîl'e havale ederek yük ve göç davulunu çal(dır)dı.*

Yukarıdaki beyitte şair, yolculuk emri veren Süleyman Paşa'dan bahsederken yük ve göç davulunu çaldığını söylemektedir. Halbuki ordunun komutanı davulu çalmaz emrindekilere çaldırır, böyle olunca fiil asıl faili dışında birisine isnad edilmiştir. Bu da mecâz-ı aklîdir.

Mecâz-ı lugavî: Asıl mana ile kastedilen mana arasında bir alaka bulunması ve gerçek anlamın kullanılmasına engel bir karineden dolayı, bir kelimenin konulduğu anlam dışında kullanılmasına denir.⁴³⁰ Mecâz-ı Lugavî; mecâz-ı mürsel ve istiâre şeklinde iki farklı yerde bulunabilir.

Mecâz-ı mürsel müşabehet alakası dışında bir alaka için gerçek anlamının kastedilmesine engel bir karineden dolayı gerçek anlamı dışında kullanılan kelimedir.⁴³¹

Osman Bektaş ailesini ve bütün varlıklarını kaybetmesine yol açan musibetleri tasvir ettiği bölümde yer alan şu beyitte mecâz-ı mürsele yer vermiştir⁴³²:
[Recez]

12 حَتَّىٰ دَهَانِي الرَّمْنُ الْكَذَّابُ وَدَارَ حَوْلِي الْفَلَكُ الْقَلَابُ

12. *Ta ki yalancı zaman başıma musibet getirene ve halden hale çeviren felek etrafımda dönene kadar.*

Yukarıdaki beyitte şair aslında yörünge, boşluk anlamına gelen فَلَكَ kelimesini kader anlamında ve mahalliyyet alakası kurarak mecâz-ı mürsel yapmıştır. Çünkü kader feleğin içinde gerçekleşen bir şeydir.

Osman Bektaş methettiği valilerin cömertliklerini anlatırken çoğu zaman mecâz-ı mürsele başvurmuştur. Şu beyitte memduhunun cömertliğini anlatırken, onun elinin verdiğini belirtir, aslında veren kişi memduhun kendisidir.⁴³³: [Basît]

⁴³⁰ Mecdî Vehbe, Kâmil el-Muhendis, *Mu'cemu'l-Muştalahâti'l-'Arabiyye*, s.334.

⁴³¹ Mecdî Vehbe, Kâmil el-Muhendis, *Mu'cemu'l-Muştalahâti'l-'Arabiyye*, s.334.

⁴³² es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 208.

29 جَوَادُ كَفِّ إِذَا جَادَتْ لَنَا يَدُهُ أَعْنَتْ عَنِ الْأَجْوَدَيْنِ الْبَحْرِ وَالْوَدَقِ

29. (Onun) eli açıktır, eli bize cömertlik ettiğinde en cömert iki şey olan deniz ve bol yağmurdan bizi müstağni kılar.

Yukarıdaki beyitte Osman Bektaş memduhu Muhammed Paşa'nın eli kendilerine cömertlik yaptığında deniz ve bol yağmurdan müstağni olacaklarını belirtirken mecâz-ı mürsel yapmıştır. Buradaki alaka da cüziyettir çünkü kişinin bir uzvu zikredilerek kendisi kastedilmiştir.

Osman Bektaş şu beyitte de yukarıdakine benzer şekilde mecâz-ı mürsele başvurmuştur⁴³⁴ : [Meczûu'r-Recez]

28 جَادَ الْحَيَا فِيهَا كَمَا جَادَتْ يَدُ الْمُبِجَلِ

28. Hayâ onda, saygın kişinin eli (cömertliği)nin güzel olduğu gibi güzeldir.

Osman Bektaş yukarıdaki beyitte sevdiğinin hayâsını memduhu Süleyman Paşa'nın cömertliğine benzetirken يَدِ (el) kelimesini kullanır, elden kasıt kendisi değil onun sebep olduğu ihsanlardır, dolayısıyla buradaki alaka sebebiyettir.

Osman Bektaş Süleyman Paşa'yı oğlu Abdülmecid'in doğumundan dolayı tebrik için söylediği kasidede yer alan şu beyitte mecâz-mürsele yer vermiştir⁴³⁵: [Kamil]

4 بَاهَتْ بِهِ الدَّوْلَةُ وَأَنْسَرَ فِي مَوْلِدِهِ السُّلْطَانَ عَبْدُ الْحَمِيدِ

4. Devlet onunla gururlanmış ve Sultan Abdülhamid onun doğumunda sevinmiştir.

Vali Süleyman Paşanın bir oğlunun olması dolayısıyla devletin gururlanması ifadesinde mecâz-mürsel vardır. Çünkü aslında gururlanan devlet değil devletin içindekilerdir. Buradaki alaka da mahalliyettir.

⁴³³ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 154.

⁴³⁴ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 176.

⁴³⁵ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 101.

2.2.1.3. İstiâre

Müşebbehün bih ya da müşebbehin hazfedildiği teşbîhtir. Aralarındaki alaka da daima müşâbehettir.⁴³⁶ İstiâreli bir ifade, yerinde kullanıldığında hem maksadı açıkça söylemekten hem de teşbîhten daha etkilidir.⁴³⁷

Sadece müşebbehün bih zikredilirse istiâre-i tasrîhiyye, Müşebbehün bih zikredilmeyip sadece müşebbeh zikredilirse istiâre-i mekniyye gerçekleşir.⁴³⁸

Osman Bektaş'ın şu beytinde istiâre-i tasrîhiyye vardır⁴³⁹: [Basît]

62 بِكْرٌ عَلَىٰ وَجْنَتَيْهَا وَرَدْنَا حَجَلِي مِنْكُمْ لِتَقْصِيرِهَا عَنْكُمْ بِأَمَلَاءِ

62. (O), sizin için söylenmesi gerekenleri eksik söylediğinden dolayı yanaklarında size karşı mahcubiyetimin gülleri olan bir bakire (şair) dir.

Şair yukarıdaki beyitte sözlerini, yaptığı şeyden ya da yapması gerekeni eksik yaptığından dolayı yüzü kızaran bakire bir kıza benzeterek istiâre-i tasrîhiyye sanatını ortaya koymuştur.

Osman Bektaş'ın Süleyman Paşa'yı methetmek için yazdığı şu beyitte istiâre-i tasrîhiyye vardır⁴⁴⁰: [Vâfir]

19 ءَأَسْتَسْقِي الْجَدَاوِلَ وَالسَّوَاقِي وَعَنْدِي الْبَحْرُ وَالسَّحْبُ السَّوَائِبُ

19. Benim yanımda dökten (bol bol veren) deniz ve bulut varken ben dereden, çaydan su mu isterim?

Yukarıdaki beyitte Osman Bektaş memduhu Süleyman Paşa'yı cömertlik yönünden deniz ve buluta benzetirken kendisiyle kıyasladığı diğer kralları ve idarecileri ise dere ve çaylara benzetir. Her iki teşbihte de müşebbehler zikredilmediği için burada yapılan istiâreler, istiâre-i tasrîhiyyedir.

⁴³⁶ el-Ḥatîb el-Ḳazvîni, *el-İdâh fi 'Ulûmi'l-Belâga*, s. 212, Mecdî Vehbe, Kâmil el-Muhendis, *Mu'cemu'l-Muştalahâti'l-'Arabîyye*, s. 27.

⁴³⁷ Bulut, *Belâgat Meânî-Beyân-Bedî*, s. 236.

⁴³⁸ Mecdî Vehbe, Kâmil el-Muhendis, *Mu'cemu'l-Muştalahâti'l-'Arabîyye*, s. 27.

⁴³⁹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 86.

⁴⁴⁰ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 87.

Osman Bektaş sevdiğinin gözyaşını tasvir ettiği şu beyitte istiâreye başvurur⁴⁴¹: [Remel]

27 فَاسْتَهَلَّتْ لَوْلُؤًا مِنْ نَرْجِسٍ وَسَقَّتْ وَرْدًا لَهُ فِي الْحَدِّ نَفْحُ

27. Nergis (gibi gözün) ten inci (gibi gözyaşları) döktü ve yanaktaki güzel kokulu bir gülü suladı.

Yukarıdaki beyitte Osman Bektaş sevdiğinin gözünü nergise, gözyaşını inciye gözyaşından ıslanan yanağını da güle benzetmekte, burada benzetilen öğeleri (müşebbeh) zikremeyerek istiâre-i tasrîhiye yapmaktadır.

Osman Bektaş şu beyitte de istiâreye başvurur⁴⁴²: [Vâfir]

14 وَحَاجِبُهُ رَمَى عَنْ قَوْسٍ عُنْجٍ بِسَهْمِ الْجُنْفِ أَحْشَاءَ الْعَوَانِي

14. Onun kaşı (sanki) naz yayından kızların ciğerine göz kapaklarının okunu (kirpikleri) fırlatır.

Şair birinci şatırda sevdiğinin kaşını ok atan bir insana benzetirken müşebbeh bihi zikretmemekte dolayısıyla istiâre-i mekniyye yapmaktadır. İkinci şatırda ise göz kapağındaki kirpikleri oka benzetirken benzeyen (müşebbeh) ögeyi zikretmez. Bu da istiâre-i tasrîhiyedir.

Osman Bektaş şu beyitte de istiâreye yer vermiştir⁴⁴³: [Kâmil]

وَأَغْضُ طَرْفِي عَنْ تَمُوجِ حَدِّهَا حَدَّرًا عَلَى نَفْسِي مِنَ الْإِغْرَاقِ

19. Kendimi boğulmaktan korumak için yanağının dalgalanmasından gözümü indirdim.

Osman Bektaş yukarıdaki beyitte sevdiğinin yanağını dalgalı denize benzetmiştir. Burada müşebbeh zikredilmiş, müşebbehün bih ise zikredilmeyerek istiâre-i mekniyye yapılmıştır.

⁴⁴¹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 83.

⁴⁴² es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 200.

⁴⁴³ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 155.

Sonuç olarak Osman Bektaş'ın şiirinde istiare sanatını ustaca kullandığı, onda da daha çok istiâre-i tasrîhiyyeye yer verildiği görülmektedir.

2.2.1.4. Kinaye

Bir lafzı gerçek anlamının anlaşılmasının da mümkün olması ile beraber gerçek anlamının dışında kullanmaya kinaye denir. Kinaye sıfattan mevsuftan ya da nispetten olabilir.⁴⁴⁴

Osman Bektaş divanında kinayeye çokça yer vermiştir. Şu beyit kinayeye bir örnektir⁴⁴⁵: [Basît]

2 وَلَا تَرَأَى عَلَى سَفْحِ الْعَصَا وَبَدَا إِلَّا وَأَشْعَلُهُ فِي طَيِّ أَحْشَائِي

2. *Gadâ*⁴⁴⁶'nin eteğinde ortaya çıkıp görünür görünmez iç organlarımın katmanlarında (aşk ateşini) tutuşturdu.

Yukarıdaki beyitte Osman Bektaş iç organlarının sevdiği tarafından yakıldığını ifade ederken sevdiğine duyduğu aşırı muhabbetten kinaye yapmaktadır.

Osman Bektaş şu beyitte kinaye yapmıştır⁴⁴⁷: [Basît]

61 يَا رَبُّ أَمَارَتِي بِالسُّوءِ مَا اتَّعَظْتُ وَلَا اهْتَدَيْتُ مِنْ ضَلَالٍ مُوجِبِ النَّقَمِ

61. *Ey rabbim! Kötülüğü emredicim (nefsim) nasihati dinlemedi ve cezayı gerektirecek hatadan kurtulamadı.*

Osman Bektaş yukarıdaki beyitte doğrudan nefis kelimesini kullanmak yerine onun en önemli özelliği olan 'kötülüğü emretme' sıfatını zikrederek mevsuftan kinaye yapmıştır.

⁴⁴⁴ el-Haîb el-Kazvîni, *el-İdâh fi 'Ulûmi'l-Belâga*, s. 241-242; Mecdî Vehbe, Kâmil el-Muhendis, *Mu'cemu'l-Muštalahâti'l-'Arabiyye*, s.310.

⁴⁴⁵ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 83.

⁴⁴⁶ Ğadâ (الْعَصَا): Necid'de bir vadinin adıdır. (Yakût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, IV, 205.)

⁴⁴⁷ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 230.

2.2.2. Bedîî Sanatlar

Bedî‘, muktezâ-i hale uygun ve manaya delaleti açık olan kelimâ, süsleyen unsurları inceleyen ilim dalıdır.⁴⁴⁸

Osman Bektaş divanında bedii sanatlara dair çok güzel örnekler sunmuştur. Bu bölümde, şairin divanında yer alan bedii sanatlardan en çok kullanılanları ele alınacak ve örnekleri verilecektir.

2.2.2.1. Tıbâk

Tıbâk iki şeyi bir araya getirmek demektir.⁴⁴⁹ İki zıt ya da benzer şeyi aynı cümlede bir arada kullanmak demek olan tıbâk iki isim, iki fiil ya da iki harf arasında olabilir.⁴⁵⁰

Bir arada kullanılan zıt kavramların olumlu ya da olumsuz oluşlarına göre tıbâk, tıbâk-ı îcâb ve tıbâk-ı selb şeklinde ikiye ayrılmıştır.

Tıbâk-ı Îcâb: Cümlede her ikisi de olumlu ya da olumsuz iki zıt ifadenin kullanılmasına tıbâk-ı îcâb denir.⁴⁵¹

Osman Bektaş’ın şu beytinde tıbâk-ı îcâb vardır:⁴⁵²: [Basîl]

11 هَذَا الْأُبْرُقُ فِي فِيهِ فَوَا ظَمَيْي إِلَى عُدَيْبٍ رُضَابٍ فِيهِ إِرْوَائِي

11. Bu onun ağzındaki ibriktir, vah kendisinde benim suya kanmam bulunan tatlı tükürğe olan susuzluğuma.

Bu beyitte Osman Bektaş birincisi ‘susuzluk’ anlamına gelen ظَمًا ikincisi ise ‘susuzluğun giderilmesi’ anlamındaki إِرْوَاءٍ gibi birbirine zıt ve olumlu iki ismi aynı beyitte kullanarak tıbâk-ı îcâb yapmıştır.

⁴⁴⁸ el-Haîf el-Şazvînî, *el-Îdâh fî ‘Ulûmi’l-Belâga*, s. 241-242, Mecdî Vehbe, Kâmil el-Muhendis, *Mu‘cemu’l-Muştalahâti’l-‘Arabîyye*, s. 255.

⁴⁴⁹ Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh el-‘Askerî, *Kitâbu’ş-Şinâ‘ateyn*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî-Muhammed Ebu’l-Faîl İbrâhim, el-Mektebetu’l-‘Unşuriyye, Beyrut, 1419/1998, s. 307.

⁴⁵⁰ Mecdî Vehbe, Kâmil el-Muhendis, *Mu‘cemu’l-Muştalahâti’l-‘Arabîyye* s. 232.

⁴⁵¹ Mecdî Vehbe, Kâmil el-Muhendis, *Mu‘cemu’l-Muştalahâti’l-‘Arabîyye* s. 233.

⁴⁵² es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 83.

Şu beyitte de Osman Bektaş tıbâk-ı icaba yer vermiştir⁴⁵³: [Vâfir]

5 يُرِينِي فَدُّهُ الْمُمَشُّوقُ عَدْلًا وَجَوْرًا بِالتَّبَاعُدِ وَالتَّادِي

5. Uzun ve esnek endamı, uzaklaşmak ve yakınlaşmak suretiyle bana adalet ve zulüm gösteriyor.

Şair bu beyitte adil davranma anlamındaki عَدْلًا kelimesi ile adaletsiz davranmak anlamındaki جَوْرًا kelimeleri arasında ve uzaklaşmak anlamındaki التَّبَاعُدِ ve yakınlaşmak anlamındaki التَّادِي kelimeleri arasında tıbâk yapmıştır. Verilen her iki örnekte de zıtlık olumlu kelimeler arasında olduğu için burada tıbâk-ı icab mevcuttur.

Osman Bektaş şu beyitte de tıbâk sanatını kullanır:⁴⁵⁴: [Vâfir]

30 يَسُوقُ إِلَى الصِّحَابِ سَحَابَ فَضْلِ وَنَحْوِ عِدَاهُ صَاعِقَةً الْهُوَانِ

30. Dostlara cömertlik bulutunu düşmanlarına ise zelillik çığlığını (şimşeğini) yöneltir

Yukarıdaki beyitte Osman Bektaş ‘dostlar’ anlamındaki الصِّحَابِ kelimesi ile ‘düşmanlar’ anlamına gelen عِدَى kelimesi arasında tıbâk-ı icaba yer vermiştir.

Osman Bektaş’ın sevgilisine sitem ettiği afif gazelinin şu beytinde tıbâk sanatına yer vermiştir:⁴⁵⁵: [Basît]

28 أَشْفَيْتَنِي بَعْدَ إِسْعَادِي وَلَا عَجَبُ فَالْمَرَّةُ مَا بَيْنَ إِسْعَادٍ وَإِسْقَاءٍ

28. Beni mutlu ettikten sonra mutsuz ettin, ama bunda şaşılacak bir şey yok, çünkü insan mutlulukla mutsuzluk arasındadır.

⁴⁵³ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 200.

⁴⁵⁴ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 201.

⁴⁵⁵ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 84.

Yukarıdaki beyitte şair mutsuz etmek anlamındaki أَشَقَّى fiili ile mutlu etmek anlamına gelen إِسْعَادِ masdarı ve mutluluk ve mutsuzluk anlamlarına gelen إِسْعَادِ ve إِشْقَاءِ masdarları arasında tıbâk-ı icaba yer vermiştir.

Şu beyitte de şair, tıbâk-ı icaba yer vermiştir:⁴⁵⁶: [Vâfir]

26 يُصَوِّرُهَا خَيَالُ قَرِيبٍ عَيْنِي فَأَبْصُرُهَا وَتَبْعُدُ عَنْ حَيَالِي

26. *Hayal onu gözümün yakınında resmediyor halbuki ben onu karşımdan uzaklaşırken görüyorum.*

Yukarıdaki beyitte yer alan ve birbirine anlamca zıt olan ‘yakın’ anlamındaki قَرِيبِ ismi ile ‘uzaklaşıyor’ anlamına gelen تَبْعُدُ fiili arasında tıbâk-ı icab vardır.

Osman Bektaş şu beyitte de tıbâk sanatını başarılı bir şekilde kullanmıştır⁴⁵⁷:
[Tavîl]

15 رَجَعْتَ وَقَسَمْتَ الْغَنَائِمَ بَيْنَنَا فَصَحَّحْتَ فِيهَا قِسْمَةَ الْكُسْرِ وَالْجُبْرِ

15. *Döndün ve ganimetleri aramızda paylaştırdın böylece onda parçalama ve onarma dağıtımını iyileştirdin. (Adil bir paylaşım yaptın)*

Yukarıdaki beyitte şair kırma anlamına gelen الْكُسْرِ ve onarma anlamına gelen الْجُبْرِ kelimeleri arasında tıbâk-ı icâba yer vermiştir.

Selbî Tıbâk: Cümlede birisi olumlu diğeri olumsuz iki zıt ifadenin kullanılmasına selbî tıbâk denir.⁴⁵⁸

⁴⁵⁶ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 174.

⁴⁵⁷ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 129.

⁴⁵⁸ Mecdî Vehbe, Kâmil el-Muhendis, *Mu‘cemu’l-Muştalahâti’l-‘Arabiyye*, s. 233.

Osman Bektaş'ın divanındaki tıbâka dair örneklerin çoğu tıbâk-ı îcâba dair olup selbî tıbâka dair örnek çok azdır. Şu beyit bunlardan biridir⁴⁵⁹:

25 قُلْتُ قَرًّا أَوْ لَا تَقْرًا فَعُذْرِي وَاضِحٌ فِيكُمْ لَدَى الْعُدَّالِ

25. *Ben de dedim ki: “Sevinin ya da sevinmeyin! Benim sizin hakkınızda kınayıcılar indindeki mazeretim açıktır.”*

Yukarıdaki beyitte şair emr-i hazır olan olumlu anlamdaki قَرًّا (sevinin!) ifadesi ile nehy-i hazır olan olumsuz anlamdaki لَا تَقْرًا (sevinmeyin!) ifadesi arasında selbî tıbâka yer vermiştir.

2.2.2.2. Tedbîc

Tedbîc şairin veya nasirin, kinaye veya tevriye kasdıyla tasvir, hicv, medih, gazel vb. üslupları kullanarak renkleri zikretmesidir.⁴⁶⁰

Osman Bektaş'ın divanında tedbîc sanatının güzel örnekleri mevcuttur. Şair şu beyitte tedbîc sanatına yer vermiştir:⁴⁶¹: [Tavîl]

25 دَخَلْتُ حَبَاهَا بَعْدَمَا ابْيَضَّ عَارِضِي مَنِ الْبُعْدِ وَأَسْوَدَّتْ ظُنُونِي مِنَ الْحَجْرِ

25. *Onun çadırına, yanağım uzaklaşma sebebiyle ağardıktan (yüzüm solduktan) ve düşüncelerim sevdiğimden ayrı kalmaktan dolayı karardıktan (karıştıktan) sonra girdim.*

Yukarıdaki beyitte şair, ağarmak anlamına gelen ابْيَضَّ fiilini gerçek anlamına yakın kullansa da kararmak anlamına gelen اسْوَدَّتْ fiilini düşüncelerinin, durumunun kötüleşmesi anlamında kullanarak tedbîc yapmıştır.

Osman Bektaş şu beyitte de bu sanata yer vermiştir:⁴⁶²: [Meczûu'r-Recez]

⁴⁵⁹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 180.

⁴⁶⁰ Şihabuddîn en-Nuveyrî, Ahmed b. Abdilvehhâb, *Nihâyetu'l-Ereb fî Funûni'l-Edeb*, 1.bs., Dâru'l-Kutubi'l-Veşâiki'l-Şavmiyye, Kahire, h. 1403, VII, 180.

⁴⁶¹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 132.

25 فَأَوْرَقَتْ فَضْبُ الْمُنَى وَأَحْضَرَ رَوْضُ الْأَمَلِ

25. Böylece arzuların bitkileri yapraklandı ve emelin bahçesi yeşerdi.

Sevdiğine kavuşma anını tasvir ettiği yukarıdaki beyitte şair, arzularına kavuştuğunu ifade etmek için meyve veren bitkilerin yapraklanması ve bahçenin yeşermesi metaforunu kullanmıştır ki benzetmenin ikinci bölümünde tedbîc sanatı yer almaktadır.

2.2.2.3. Tevriye

Tevriye sözlükte haberin gizlenmesi ve sırrın açığa çıkarılmaması,⁴⁶³ mütekellimin ifadede sözünün zahirinden farklı bir şeyi dilemesidir.⁴⁶⁴ Terim olarak ise şiir veya nesirde yakın ve uzak iki anlamı bulunan bir lafzın zihne ilk anda gelen yakın anlamını değil de gizli bir karineye dayalı olarak uzak anlamını kastetmektir.⁴⁶⁵

Osman Bektaş'ın divanında tevriyeye dair pek çok örnek bulunmaktadır. Şair yazmış olduğu av kasidesinde şu beyitle tevriye konusunda güzel bir örnek sunmuştur⁴⁶⁶: [Recez]

65 بَكْلٍ فَهْدٍ عَنِّي الشَّانِ إِذَا تَرَاءَتْ عَبْلَةَ الْعِزْلَانِ

65. Semiz ceylanlar görününce kahraman bütün çitalarla (saldırırlar)

Yukarıdaki beyitte Osman Bektaş kahramanlık ve semiz olma anlamında *الشَّانِ* ve *عَبْلَةَ* ifadelerini kullanmıştır. Bu iki ifadenin aynı beyitte yer alması akla öncelikle, asıl kastedilen anlamları getirmemekte, şair Antere ve sevgilisi 'Able' den bahsedildiğini hissettirmektedir.

⁴⁶² es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektaş*, s. 176.

⁴⁶³ el-Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, II, 809.

⁴⁶⁴ Ali b. Muhammed eş-Şerîf el-Curcânî, *Kitâbu't-Ta'rîfât*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1983, s. 71.

⁴⁶⁵ İbnu'l-Mu'tez, Ebu'l-Abbas Abdullah b. Muhammed el-Abbâsî, *Kitâbu'l-Bedî'*, Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1990, s.90, Mecdî Vehbe, Kâmil el-Muhendis, *Mu'cemu'l-Muštalahâti'l-'Arabiyye*, s. 126; Bulut, *Belagat Meânî-Beyân-Bedî'*, s. 289.

⁴⁶⁶ es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektaş*, s. 205.

Osman Bektaş şu beytinde de tevriye yapmıştır⁴⁶⁷: [Basît]

9 يَا جَوْهَرِيُّ ثَنَانِيَهُ الصِّحَاحُ لَقَدْ أَضْعَفْتُ جِسْمَ اصْطِبَارِي بَعْدَ إِفْوَاءِ

9. *Ey dişleri halis cevher olan! Benim sabrımın cismini (sabrımı) güçlendikten sonra zayıflattın.*

Burada şair, yakın anlam olarak Cevherî ve onun meşhur sözlüğü olan es-Sihâh'ı zikreder gibi yapsa da aslında kastettiği sevgilinin halis cevher gibi olan dişleridir.

Osman Bektaş şu beyitte de موسى kelimesinde tevriyeye başvurmuştur⁴⁶⁸:

[Vâfir]

8 غَرَامِي فِي حَبِّيهِ غَرِيْبِي وَمُوسَى لَحْظِهِ الدَّامِي كَلِيمِي

8. *Onu aşırı derecede sevmem benim rakibimdir ve onun kanlı bakışının usturası beni yaralamaktadır.*

Yukarıdaki beytin ikinci şatırında şair, موسى ismini ve arkasından كَلِيم kelimesini zikretmektedir. İlk bakışta كَلِيم kelimesinden de hareketle موسى isminden Hz. Musa'nın anlaşılması mümkünken, burada لَحْظِهِ الدَّامِي 'kanlı bakışı' terkininin de yardımıyla şairin موسى ismiyle ustura kelimesini kastettiği anlaşılmaktadır.

Şu beyitlerde aruz ilmine dair bazı kelimeler ve aruz ilminin kurucusu el-Halil b. Ahmed'in ismiyle tevriye yapmıştır⁴⁶⁹: [Tavîl]

24 بَسِيطُ الْأَيْدِي وَافْرٌ بِالْعَطَا فَكَمْ لِفَصَادِهِ أَعْطَى سَرِيْعًا وَقَبَّضًا

25 تَدَارَكَ فِي بَحْرِ طَوِيلٍ عَرُوضُهُ خَلِيلٌ ثَنَى مَا مَالَ عَنْهُ وَأَعْرَضًا

⁴⁶⁷ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 83.

⁴⁶⁸ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 321.

⁴⁶⁹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 147.

24. (O) eli açık ve ihsanı bol olandır, kendine yönelen nicelerine hızlıca vermiş ve (ihsanı onlara) teslim etmiştir.

25. Ondan uzaklaşmayı yüz çevirmeden öven bir dost eni uzun bir denize (ihsan denizine) eklendi.

Osman Bektaş yukarıdaki beyitlerde yer alan aruz bahirleri olan *وَأَفِرُّ، بَسِيطٌ، طَوِيلٌ، سَرِيعٌ* kelimeleri ile ve aruz ilminin ve kurucusu Halil b. Ahmed'in ismiyle ile tevriye yapmıştır.

Osman Bektaş şu beyitte *غَزَالَةٌ* kelimesinde tevriye yapmıştır⁴⁷⁰: [Basît]

33 إِنَّ الْعَزَالََةَ مِنْ أَنْوَارِهِمْ سَطَعَتْ وَكُحِّلَهَا اسْتَحْدَمْتُهُ مِنْ جُفُونِهِمْ

33. Güneş onların nurundan parlamış, sürmesini de onların göz kapaklarından kullanmıştır.

Yukarıdaki beyitte şair *غَزَالَةٌ* kelimesi ve arkasından gelen *كُحِّلَ* (sürme) kelimeleri ile ilk etapta ceylanı kastetmiş gibi görünse de ışığını başkasından alma yönü düşünüldüğünde *غَزَالَةٌ* kelimesi ile güneşin asıl kastedilen anlam olduğu görülmektedir.

Osman Bektaş şu beyitte tevriyeye başvurmuştur:⁴⁷¹: [Recez]

373 طَوَّوْا بِنَشْرِ جُودِهِمْ طَيِّبًا فَلَمْ يُذَكَّرْ لِحَاتِمٍ سَخَاءٌ وَكَرَمٌ

373. Cömertliklerini yayarak (Hâtim-i Tâî'nin) 'tayy'ini dürmüşlerdir böylece Hâtim'in cömertlik ve eli açıklığı zikredilmemiştir (zikredilmez olmuştur).

Şair yukarıdaki beytin ilk şatırındaki *طَيِّبًا* kelimesini cümlenin mefulü mutlakı olarak kullanıyor gibi görünse de ikinci şatırda gelen *حَاتِمٍ* kelimesi, bu kelimenin

⁴⁷⁰ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 227.

⁴⁷¹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 223.

cömertliği ile meşhur Hâtim'in nisbesi olan Tâî kelimesi olduğunu ortaya koymaktadır.

2.2.2.4. Murââtu'n-Nazîr

Aralarında zıtlık dışında anlam ilişkisi bulunan kelimeleri aynı ifadede toplamaktır.⁴⁷²

Osman Bektaş şu beyitte bu sanata yer vermiştir⁴⁷³: [Basît]

3 وَأَفْتَرَ عَنْ لَوْلِيٍّ إِذْ قَامَ مُعْتَدِلًا حَلَّتْ بِأَصْدَافِ يَأْفُوتِ جَوَاهِرُهُ

3. *Dimdik ayağa kalktığında, cevherlerinin yakut sedeflerini süslediği bir inciye gösterdi.*

Osman Bektaş yukarıdaki beyitte hepsi de kıymetli maddeler olan inci, sedef, yakut ve cevher kelimelerini aynı beyitte kullanarak murââtu'n-nazîr sanatını ortaya koymuştur.

Şair şu beyitte de yukarıdakine benzer kelimelerle murââtu'n-nazîr yapmıştır⁴⁷⁴: [Vâfir]

10 فِي ثَعْرِهِ الدُّرُّ وَالْيَأْفُوثُ قَدْ رَصَدَتْ كُنُزَيْهِمَا بِأَفَاعِيهَا عَدَائِرُهُ

10. *Hazinelerini, saç örgülerinin engerek yılanlarıyla gözetlediği inci ve yakut, onun ağzındadır.*

Osman Bektaş şu beyitte de murââtu'n-nazîr sanatına yer vermektedir⁴⁷⁵: [Hafîf]

57 لَا بَرِحْتُمْ بِرَفْعَةٍ وَمَعَالٍ وَأَمَانٍ وَعِزَّةٍ وَجَلَالٍ

57. *(Ey Emîn ailesi) yücelik, şeref, güvenlik, izzet ve ihtişam içinde kalasınız.*

⁴⁷² Bulut, *Belagat Meânî-Beyân-Bedî*, s. 277.

⁴⁷³ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 123.

⁴⁷⁴ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 123.

⁴⁷⁵ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 180.

Osman Bektaş anlam yönünden birbirine çok yakın olan yücelik, şeref, izzet ve ihtişam anlamlarına gelen رُفْعَةٌ, مَعَالٍ, عِزَّةٌ ve جَلَالٌ kelimelerini aynı beyitte kullanmak suretiyle murââtu'n-nazîr yapmıştır.

Osman Bektaş Ashâb-ı Kirâmı medih için yazdığı şu beyitte murââtu'n-nazîr sanatına yer verir⁴⁷⁶: [Basît]

215 كَفَاهُمْ مَا بَعَّمَ وَالضُّحَى شَرْفًا وَالتُّورِ وَالتَّجْمِ مِنْ آيٍ أَنْتَ بِهِيَمِ

215. Amme, Duha, Nur ve Necm'de onlar hakkında gelen ayetler onlara (Ashâb-ı Kirâma) şeref olarak yeter.

Yukarıdaki beyitte Osman Bektaş Ashâb-ı Kirâmı methederken Kur'an-ı Kerim'deki bazı surelerin ismini birlikte zikretmek suretiyle murââtu'n-nazîr yapmıştır.

Osman Bektaş Muhammed Emîn Paşa'nın Ruslarla yaptığı savaşı tasvirinde yer verdiği şu beyitte bu sanatın güzel bir örneğini verir⁴⁷⁷: [Kâmil]

39 وَالسَّهْمُ يَمْطُرُ وَالْمَدَافِعُ رَعْدَهَا وَالسَّيْفُ يَبْرُقُ فِي غَمَامِ الْحِنْدِسِ

39. Tüfekler onların gök gürültüsü iken, kılıç da karanlığın bulutundan şimşek gibi çakıyorken oklar yağmaktadır.

Yukarıdaki beyitte şair savaş sahnesini aktarırken, okların yağması, tüfeklerin seslerinin gök gürültüsüne benzemesi, kılıcın yağmur bulutuna benzettiği karanlıkta şimşek gibi parlaması metaforlarını kullanmak suretiyle yağmurun yağışına dair kelimeleri arka arkaya getirmiş ve murââtu'n-nazîr yapmıştır.

2.2.2.5. Te'kîdu'l-Medh bima Yuşbihu'z-Zemm

Önce menfî bir yergi ifadesini kullanmak arkasından övgüye dair ifadeyi ondan istisna etmek, ya da övgü bildiren bir ifadeyi kullandıktan sonra övgü belirten başka bir ifadeyi ondan istisna etmek suretiyle iki şekilde yapılabilir.⁴⁷⁸

⁴⁷⁶ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 242.

⁴⁷⁷ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 144.

Yukarıdaki tanımın birinci kısmına örnek olacak şekilde Osman Bektaş Süleyman Paşa'yı şöyle metheder⁴⁷⁹: [Serî‘]

28 لَا عَيْبَ فِيهِ عَيْرَ أَلَّ الدُّعَا فِي كُلِّ وَقْتٍ عِنْدَهُ مُسْتَجَابٌ

28. *Hangi vakitte olursa olsun onun, çağrının katında karşılık bulmasından başka kusuru yoktur.*

Bu beyitte şair, Süleyman Paşa'nın davete her zaman icabet etmesini bir ayıp gibi söylemekte ve yerer gibi yapıp onu övmektedir. Çünkü yardım vb. taleplere her zaman icabet etmek yerilecek değil övülecek bir özelliktir.

Şu beyitte de Celîlî ailesinin fertlerini şöyle metheder⁴⁸⁰: [Recez]

374 لَا عَيْبَ فِيهِمْ عَيْرَ بَدَلِ الْمَالِ فِي الْجُودِ وَالْإِقْدَامِ فِي الْقِتَالِ

374. *Cömertlikte mal harcamak ve savaşta öne atılmaktan başka ayıpları yoktur.*

Yukarıdaki beyitte şair, cömertlik konusunda mal harcamayı ve savaşta öne atılmayı bir ayıpmış gibi zikrederek aslında Celîlî ailesinin fertlerini övmektedir.

Osman Bektaş şu beyitte ortaya koyduğu sanatın adını da zikrederek şöyle bir beyit söylemiştir⁴⁸¹: [Basît]

221 فِي مَعْرِضِ الدَّمِّ قُلٌّ وَأَمْدَاحٌ مَكَارِمُهُمْ لَا عَيْبَ فِيهِمْ سِوَى الْإِحْسَانِ وَالْكَرَمِ

221. *Zemm görüntüsünde ‘onların cömertlik ve ihsandan başka kusuru yok’ de ve onların üstünlüklerini methet.*

Ashabı methettiği bu beyitte Osman Bektaş, ‘cömertlik ve ihsandan başka kusurları yok’ ifadesiyle bu iki övülecek vasfı bir kusur gibi zikretmekte ve bu arada yerer gibi yaparken onları övmektedir.

⁴⁷⁸ Mecdî Vehbe, Kâmil el-Muhendis, *Mu‘cemu’l-Muštalahâti’l-‘Arabiyye*, s. 85; Bulut, *Belagat Meânî-Beyân-Bedî’*, s. 324.

⁴⁷⁹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 88.

⁴⁸⁰ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 223.

⁴⁸¹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 243.

Osman Bektaş şu beyitte ise yukarıdaki tanımın ikinci kısmına örnek teşkil eder nitelikte, Emin Paşa'ya yazdığı mersiyede onu bir yağmura benzeterek överken 'ancak şu kadar varki' ifadesiyle zemme başlayacağı izlenimini vermekte fakat devamında övgüyü daha ileriye taşımakta ve hasetçilerin sözleri üzerine onun daha fazla verdiğini ortaya koymaktadır⁴⁸²: [Tavîl]

9 هُوَ الْعَيْثُ إِلَّا أَنَّهُ إِذْ يَلُومُهُ حَسُودٌ بِجُودٍ كَانَ أَهْمَى وَأَهْمَلَا

9. O bir yağmurdur ancak şu kadar var ki hasetçi onu cömertliği sebebiyle kınasa, o daha çok akar ve dökülür.

Şu beyitte de Osman Bektaş Süleyman Paşa'yı överken onu güneşe benzetir, bunun yanında onun etrafında güzel yüzlü insanların bulunduğu sabah vakti güneşi olmakla övgüsünü pekiştirir⁴⁸³: [Recez]

108 كَالشَّمْسِ إِلَّا أَنَّهُ صَبَاحٌ تَبْدُو وَجُوهَ حَوْلَهُ صَبَاحٌ

108. O güneş gibidir, ancak şu kadar var ki o etrafında güzel yüzlü insanların görüldüğü sabah güneşidir.

50 هُوَ النُّورُ إِلَّا أَنَّهُ إِذْ تَحُفُّهُ رِيَاضٌ بِنُورٍ كَانَ أَزْهَى وَأَزْهَرَا

Osman Bektaş Peygamberimizi methettiği şu beyitte bu sanata yer vermiştir⁴⁸⁴: [Tavîl]

50. O bir nurdur, öyle ki bahçeler onu bir nur ile çevrelese en parlak ve en güzel o olur.

Yukarıdaki beyitte şair, Peygamberimizin nur olduğunu belirttikten sonra 'ancak şu kadar var ki' ifadesiyle medikten uzaklaşacağı izlenimini vermekte, ancak onun kendisini çevreleyen diğer bahçelerden daha parlak ve güzel olacağını ifade ederek medhi pekiştirmektedir.

⁴⁸² es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 160.

⁴⁸³ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 206.

⁴⁸⁴ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 116.

Te'kidü'l-medh bima yüşbihü'z-zemm sanatının anlam ve kuruluş yönünden tersi olan te'kidü'z-zemm bima yüşbihü'l-medh sanatına Osman Bektaş'ın divanında rastlanılmamıştır.

2.2.2.6. el-Leff ve'n-Neşr

Farklı unsurların öncelikle ayrı ayrı yada toplu halde zikredilmesi, daha sonra bu unsurlarla ilgili şeylerin sıra gözetilerek ya da sıra gözetilmeksizin getirilmesine dayalı söz sanatıdır. Önce zikredilen unsurlarla ilgili getirilen ifadeler, ilgili oldukları unsurların sıralamasına uygun olarak getirilirse buna mürettep leff-ü neşr, sıralamaya uygun getirilmezse buna da ğayr-i mürettep leff-ü neşr denir.⁴⁸⁵

Osman Bektaş'ın şu beytinde leff-ü neşrin güzel bir örneği vardır⁴⁸⁶: [Basît]

60 عُثْرِي وَصُحْفِي وَجَسْمِي وَالْجُودُ لِلطِّيِّ وَالنَّشْرِ وَالْأَمْرَاضِ وَالْعَدَمِ

60. Ömrüm, sahifelerim, bedenim ve varlığımın hepsi dürülmek, yayılmak, hastalık ve yokluk içindir.

Şair bu beytinde ömür, sahifeler, beden ve varlık anlamlarına gelen kelimeleri zikrettikten sonra (leff) onlarla ilgili sırasıyla dürülmek, yayılmak, hastalık ve yokluk anlamlarına gelen kelimeleri getirerek mürettep leff-ü neşr sanatını kullanmıştır.

Osman Bektaş'ın şu beyti de aynı sanatın kullanımına örnek teşkil eder⁴⁸⁷: [Basît]

66 صَمَاءُ عَمِيَاءُ أَصْوَاتِ السَّحَابِ لَمْ تَسْمَعْ وَبَارِقَةَ الْإِنْدَارِ لَمْ تَشْمُ

66. Sağırdır ve kördür ne gök gürültüsünü duydu ne de şimşegin uyarısını gördü.

Osman Bektaş bu beyitte önce sağırlık ve körlük gibi iki vasfı zikrederken (leff) daha sonra sırasıyla duyma ile algılanan gök gürültüsünü ardından görme

⁴⁸⁵ Mecdî Vehbe, Kâmil el-Muhendis, *Mu'cemu'l-Muştalahâti'l-'Arabiyye*, s. 319.

⁴⁸⁶ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 229.

⁴⁸⁷ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 230.

duyusuna hitap eden şimşegi zikrederek (neşr) mürettep leff-ü neşr sanatını kullanmıştır.

Osman Bektaş şu beytin her iki şatırında da bu sanatı kullanmıştır⁴⁸⁸: [Basît]

أَبْكِي وَتَضْحَكُ مِنْ عَجَبٍ وَمِنْ عَجَبٍ فَالْبَرْقُ وَالْغَيْثُ فِي فِيهَا وَنِي مُثْلِي 14

14. Ben şaşkınlıktan ağlıyorum o ise kibirden gülüyor, şimşek onun ağzında, yağmur ise benim gözümde.

Yukarıdaki beyitte şair ağlama fiilinin yapılan muameleye duyulan şaşkınlıktan, gülmenin ise kibirden kaynaklandığını, sevdiğinin ağzından şimşek gibi sözler çıkarken kendisinin gözünde yaşlar olduğunu ifade etmek için leff-ü neşr sanatını başarılı bir şekilde ortaya koymuştur. Birinci şatırda gayri mürettep leff-ü neşr varken ikinci şatırda mürettep leff-ü neşr yapılmıştır. Osman Bektaş'ın şiirindeki ve özellikle bedii sanatlardaki ustalığı bu beyitte bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Böyle bir anlatım vezin, kafiye, i'rab sınırlamalarına rağmen anlam bütünlüğü korunarak ancak bu kadar güzel yapılabilir.

Osman Bektaş şu beyitte de bu sanata yer vermiştir⁴⁸⁹: [Vâfir]

بَشَاشَةٌ وَجْهَهُ وَنَدَى يَدَيْهِ سَوَاءٌ بِالْجَمِيلِ وَبِالْجَمَالِ 46

46. Yüzünün gülüşü ve elinin açıklığı güzel olmada ve güzellikte eşittir (yüzü güzeldir eli de cömertlikte güzellik sahibidir.)

Yukarıdaki beyitte şair بَشَاشَةٌ وَجْهَهُ (güleryüzlülük) ve وَنَدَى يَدَيْهِ (eli açıklık) terkiplerinden sonra بِالْجَمِيلِ (güzel) ve بِالْجَمَالِ (güzellik) kelimelerini getirerek leff-ü neşr yapmıştır.

Şu beyitte de Osman Bektaş gayr-i mürettep leff-ü neşre yer vermiştir⁴⁹⁰: [Vâfir]

⁴⁸⁸ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 171.

⁴⁸⁹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 175.

⁴⁹⁰ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 200.

5 يُرِينِي قَدُّهُ الْمَمْسُوقُ عَدْلًا وَجَوْرًا بِالتَّبَاعِدِ وَالتَّذَابِي

5. *Uzun ve esnek endamı, uzaklaşmak ve yakınlaşmak suretiyle bana adalet ve zulüm gösteriyor.*

Osman Bektaş yukarıdaki beyitte adalet ve zulüm anlamlarına gelen جَوْرًا ve عَدْلًا ifadelerini zikrettikten sonra, bu adalet ve zulmün nasıl gerçekleştiğini التَّبَاعِدِ ve التَّذَابِي, (uzaklaşmak ve yakınlaşmak) kelimeleriyle açıklar ki burada önceki kelimelerin sıralamasına riayet edilmemiştir. Bundan dolayı burada ğayr-i mürettep leff-ü neşr vardır.

Osman Bektaş, Süleyman Paşa'yı methettiği şu beyitte leff-ü neşr sanatının güzel bir örneğini verir⁴⁹¹: [Basît]

35 فِي كُلِّ جَارِحَةٍ مِنْهُ وَكُلِّ يَدٍ يَسْطُو حَمِيسٌ وَيَهْمِي غَيْثٌ وَطَفَاءٌ

35. *Onun her azasında ve cömertliğinde, kalabalık bir ordu saldırır, bereketli yağmur bulutu yağdırır.*

Şair yukarıdaki beyitte memduhunun azalarını ve cömertliğini zikrettikten sonra sırasıyla kalabalık bir ordunun saldırması ve bereketli yağmur bulutu aforizmalarını kullanarak mürettep leff-ü neşr yapmıştır.

2.2.2.7. Mübalağa

Bedi'de mübalağa bir özelliğin üstünlük veya zaaf yönünden, imkânsız veya ulaşılmaması çok zor bir sınıra ulaştığını iddia etmektir. İddia edilen şey aklen ve âdeten mümkünse bu tür mübalağaya **teblîğ**, aklen mümkün ama âdeten mümkün olmayan bir şeyse **igrâk**, eğer gerçekleşmesi aklen de âdeten de imkânsızsa bu tür mübalağaya da **ğulûv** denir.⁴⁹²

⁴⁹¹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 85.

⁴⁹² Mecdî Vehbe, Kâmil el-Muhendis, *Mu'cemu'l-Muştalahâti'l-'Arabiyye*, s. 327.

Osman Bektaş mübalağa sanatını –kalasik Arap şiirinde de olduğu üzere– özellikle medih ve gazellerinde çokça kullanmıştır.

Osman Bektaş Muhammed Paşa'yı medih için yazdığı şu beyitte mübalağa sanatına başvurmuştur⁴⁹³: [Vâfir]

39 سَعَى نَحْوَ الْمَعَالِي وَهُوَ طِفْلٌ فَحَارَ الْمَجْدَ مِنْ قَبْلِ الْفِصَالِ

39. O (Muhammed Paşa) henüz bebekken yüceliklere doğru koşmuş, daha süttten kesilmeden asalete ulaşmıştır.

Yukarıdaki beyitte Osman Bektaş Muhammed Paşa'yı insanların belli bir yaşa erişip ulaşabilecekleri yücelik ve asalete henüz bebekken ve süttten kesilmeden ulaşabildiğini belirterek gülöv yapmıştır.

Osman Bektaş Süleyman Paşa'nın görevi dolayısıyla buldukları Sivas'ın soğuşunu mübalağalı şekilde şöyle tasvir eder⁴⁹⁴: [Recez]

191 كَمْ مَاتَ فِي الرُّقَاقِ مِنْ إِنْسَانٍ إِذَا رَامَ أَنْ يَمْشِيَ إِلَى الْجَيْرَانِ

191. Pek çok insan komşulara yürümek istediğinde (soğuktan dolayı) sokakta ölmüştür.

Yukarıdaki beyitte mübalağanın çeşidi iğrâktır. Çünkü insanların komşularına giderken sokakta soğuktan dolayı ölmeleri aklen mümkündür ama âdeten mümkün değildir.

Osman Bektaş Sivas yolculuğunda konakladıkları bir yerdeki hapishaneyi tasvirinde mübalağanın iğrak ve gülöv çeşitlerini ortaya koyar⁴⁹⁵: [Recez]

87 وَمِنْ نُصَيِّبٍ أَتَيْنَا دَارًا لِلَّهِ ذَاكَ السِّجْنُ حَيْثُ دَارَا

88 سِجْنٌ عَجِيبٌ مَا رَأَيْنَا مِثْلَهُ وَلَا وَجَدْنَا فِي الْبِلَادِ شَكْلَهُ

89 جَاوَزَ عُمُقُهُ نُحُومَ الْأَرْضِ وَكَانَ طُولُهُ بِعَيْرِ عَرْضِ

⁴⁹³ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 174.

⁴⁹⁴ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 216.

⁴⁹⁵ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 211.

- 90 لَوْ حَلَّ فِيهِ عَامِرُ الطُّفَيْلِيِّ لَمَاتَ خَوْفًا قَبْلَ نِصْفِ اللَّيْلِ
 91 وَلَوْ بِهِ بَاتَ شُجَاعُ عَبَسٍ أَوْ رُسْتُمْ مَاتَا بَعِيرٍ لَبَسِ
 92 لَمْ تَلْقَ عَيْرَ الْجَرِّ فِيهِ تَزَعُّ وَلَا تَرَى سِوَى الْأَفَاعِيِّ تَطْرُقُ
 93 تَبًّا لَهُ مِنْ مَوْضِعِ مَا أَنْحَسَهُ وَمِنْ مَكَانِ مُوحِشٍ مَا أَنْجَسَهُ
 94 لَا بَارَكَ اللَّهُ بِهِ مِنْ سِجْنٍ لِأَنَّهُ أَمْسَى مَحَلَّ الْعَيْنِ

87. Nusaybinden Dârâ'ya geldik, Allahım! yurt olarak bu tam bir hapishanedir.

88. (O) benzerini görmediğimiz ve memleketlerde onun şeklinde(başka bir hapishane) bulamadığımız acaip bir hapishanedir.

89. Derinliği yerin sınırlarını geçmiştir ve uzunluğunun eni (ucu bucağı) yoktur.

90. 'Âmir et-Ṭufeylî orada kalsa gece yarısından önce korkudan ölürdü.

91. Eğer Şücâ-i Abs (Antere) veya Rustem orada geceleseler hiç şüphesiz her ikisi de ölürdü.

92. Orada çığlık atan cinlerden başkasıyla karşılaşmazsın ve sürünen engerek yılanlarından başkasını da görmezsin

93. Yazıklar olsun! Ne uğursuz bir yer ve ne pis ürkütücü bir mekandır o.

94. Allah oraya hapishane olarak bereket vermesin, çünkü orası haksızlık yeri olmuştur.

Yukarıdaki beyitlerde şair, Nusaybin ve Mardin arasında bulunan Dârâ isimli yeri bir hapishane olarak görmekte ve mübalağalı anlatımıyla orayı tasvir etmektedir.

Osman Bektaş söylediği hissi gazellerden birinde yer alan şu beyitte sevdiğinin teninin inceliğini şöyle tasvir eder⁴⁹⁶: [Tavîl]

⁴⁹⁶ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 131.

5 إِذَا مَسَّتِ الدِّيَابِحَ تَدْمَى بِنَائِهَا وَيَحْمُسُهَا ظِلُّ الْبَرَاقِعِ وَالْحُمْرِ

5. İpeğe degecek olsa parmak uçları kanar, peçe ve başörtülerin gölgesi onu (n tenini) çizer.

Yukarıdaki beyitte şair sevdiğinin tenini tasvir ederken gülüv yapmıştır. Çünkü ipek insanın parmağını kanatmayacağı gibi bir şeyin gölgesi de derisini çizmez.

Osman Bektaş divandaki medih şiirlerinde çoğu zaman mübalağalı ifadelere yer vermiştir. Muhammed Paşa'yı medih için yazdığı kasidenin şu beyitleri mübalağada gülüv derecesinde yer almaktadır⁴⁹⁷: [Tavîl]

39 لَهُ هِمَّةٌ لَوْ تَحْمِلُ الرِّيحُ بَعْضَهَا لَزُلْزَلَ فِيهَا كَلْكُلُ السَّهْلِ وَالْوَعْرِ
 40 وَبَأْسٌ لَوْ الْأَمْوَاجُ تَفْدَخُ زَنْدَهُ لِأَضْرَمَتِ التَّيْرَانَ فِي الْأَنْخْرِ الرَّحْرِ
 41 وَعَدْلٌ لَوْ أَنَّ الْبُهَمَ تَرَعَى رِيَاضَهُ لِأَلْفَ بَيْنَ الْأَسَدِ وَالشُّدْنِ الْعُفْرِ
 42 وَجَلْمٌ لَوْ أَنَّ الرَّوْضَ تُسْقِي جَهَامَهُ لِأَبْدَلَتِ الرَّقُومَ بِالسُّكْرِ الْمِصْرِي
 43 وَجُودٌ لَوْ أَنَّ الْمُرْنَ تَرْضَعُ نَدْيَهُ لَدَرَّتْ عَلَيْنَا بِاللَّجِينِ وَبِالتَّيْرِ

39. Öyle bir gücü vardır ki rüzgar bir kısmını taşısa, düz ve engebeli arazilerin göğsü sarsılır.

40. Öyle bir kuvveti vardır ki dalgalar onun bileğini (çakmak demiri olarak kullanıp) çaksa taşan denizlerdeki ateşleri tutuşturur.

41. Öyle bir adaleti vardır ki hayvanlar bahçesinde otlasa aslanlar ile süttten kesilmiş ceylanları bir araya getirir.

42. Öyle bir yumuşak huyluluğu vardır ki bahçeler yağmursuz bulutunu sulasa zakkumu Mısır şekerine dönüştürür.

43. Öyle bir cömertliği vardır ki yağmur bulutları göğsünden emse üzerimize gümüş ve altın akıtır.

⁴⁹⁷ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 132-133.

Osman Bektaş yukarıdaki beyitlerde Muhammed Paşa'yı gülüv derecesinde mübalağalı bir şekilde övmektedir.

2.2.2.8. Husnu't-Ta'lil

İfadeye güzellik katmak amacıyla bir şeyi bir durumu gerçek sebebi dışında bir sebebe, illete dayandırmaya husnu't-ta'lil denir.⁴⁹⁸

Osman Bektaş divanında pek çok kasidede bu sanata yer vermiştir. Şu beyitte husnu't-ta'lilin güzel bir örneği vardır⁴⁹⁹: [Recez]

105 أما ترى الدينار منه في وجن اصفر في أيدي العفاة من حجن

105. Ondan gelen, korku içindeki dinarı görmez misin? İsteyen kişilerin ellerinde utangaçlıktan dolayı sapsarı olmuştur.

Bu beyitte Osman Bektaş cömertliği ile övdüğü Süleyman Paşa'nın bağışladığı dinarın korku içinde olduğunu söylerken bir yandan teşhîs sanatına başvurmuş, yine dinarın isteyenine eline ulaştığında utançtan sarardığını ifade ederken aslı sarı olan dinarın sararmasını, utanmasına bağlayarak husnu't-ta'lil yapmıştır.

Osman Bektaş şu beyitte de bu sanata yer vermiştir⁵⁰⁰: [Tavîl]

19 تأخرت في نظم المديح لأنني علمت بأن الحلم من شيم الحر

19. Medih nazmetmede geç kaldım çünkü ben bildim ki, ağır başlılık hür insanın mizacındandır.

Memduhuna medih yapmada geç kalan şair, özrünü beyan ederken bunu herhangi bir mazerete değil kendisinin sabırlı ve yumuşak huylu oluşuna bağlamaktadır ki bu da husnu't-ta'lilin bir örneğidir.

Osman Bektaş şu beyitte de husnu't-ta'lile yer verir:⁵⁰¹[Hafif]

⁴⁹⁸ Mecdî Vehbe, Kâmil el-Muhendis, *Mu'cemu'l-Muštalahâti'l-'Arabiyye*, s. 150, Bulut, *Belagat Meânî-Beyân-Bedî*, s. 319.

⁴⁹⁹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 206.

⁵⁰⁰ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 129.

66 حَسَدْتُ جُودَهُ فَزَادَ بِهَا أَلْبَزَ قُبَى اخْتِرَافًا وَالرَّعْدُ زَادَ عَوِيَالًا

66. (Fesatçı) onun cömertliğini kıskanmış böylece yıldırım onu daha fazla yakmış ve şimşek (onun için) daha fazla ses çıkarmıştır.

Yukarıdaki beyitte şair memduhunun cömertliğini kıskandığı için hasetçinin yıldırımın yakıcılığını ve şimşegın sesini daha fazla hissettiğini ifade etmektedir, halbuki bu ikisi her varlık için aynı şekilde tezahür eder. Burada yıldırımın yakıcılığının ve yıldırımın çok gürültülü oluşunun farklı bir sebebe bağlanması husnu't-ta'lîldir.

Osman Bektaş şu beyitlerde husnu't-ta'lîl yapmıştır⁵⁰²: [Hafîf]

26 مَا شَجَانِي هَجْرُ الْحَبِيبِ وَلَا فِ قُدِّ قَرِينِ وَلَا تَعْيِيرُ حَالِي

27 بَنُ شَجَانِي مُصَابُ آلِ أَمِينِ إِذْ أُصِيبُوا بِكَسْفِ شَمْسِ الْمَعَالِي

26. Sevilen kişinin ayrılması, bir yakının kaybedilmesi ve halimin değişmesi beni üzmedi.

27. Bilakis Emin ailesinin musibete uğraması beni üzdü, çünkü şeref güneşinin tutulmasıyla musibete uğradılar.

Yukarıdaki beyitlerde Osman Bektaş kendisi için mersiye yazdığı kişiyi kaybetmekten dolayı hissettiklerini ifade ettiği giriş bölümünden adı geçen kişiyi medhe geçtiği beyitlerde üzüntüsünün sebebini başka bir şeye bağlayarak husnu't-ta'lîl yapmaktadır.

2.2.2.9. Tasvir

Arap edebiyatına dair eserlerde tasvir için 'vasf' kelimesi kullanılmaktadır. Vasef sözlükte bir şeyi niteliği ve belirgin özelliği ile tanımlamak demektir.⁵⁰³

⁵⁰¹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 166.

⁵⁰² es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 179.

⁵⁰³ el-Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, VII,162; İbn Manzûr, IX, 356.

Istilahta ise bir şeyi bulunduğu durum ve biçimlere göre zikretmek olarak tanımlanmaktadır.⁵⁰⁴

Tasvir konusu, bu çalışmanın, Osman Bektaş'ın divanının muhteva yönünden ele alındığı ikinci bölümünde genişçe ele alınmıştır. Bu bölümde, bedii sanatlar içinde yer alan tasvire dair birkaç örnek verilerek iktifa edilecektir.

Av kasidesindeki şu beytinde Osman Bektaş İmpalay'ı avlamak için ona sımsıkı sarılan av köpeğinin sarılışını sevgilinin sevdiğine sarılışı gibi tasvir eder⁵⁰⁵:
[Recez]

78 يُعَانِقُ الظَّيِّ عِنَاقَ وَامِقٍ مَا كَانَ أَعْنَى الظَّيِّ مِنْ مُعَانِقِ

78. *Ceylanı, sevgilinin kucaklaması gibi kucaklar, ceylanı bu kucaklayandan kurtaracak olan da yoktur.*

Osman Bektaş divanında yer verdiği bir gazelinde sevdiğini şöyle tasvir etmektedir⁵⁰⁶: [Tavîl]

25 إِذَا لَامَسَ الدِّيَاجَ تَدْمَى بِنَانُهُ وَيَجْرُحُ حَدَّيْهِ حَيَالُ الضَّفَائِرِ

26 تَرْتَفِقُ مَاءَ الْحُسْنِ فِي صَحْنِ حَدِّهِ فَأَصْبَحَ فِيهِ جَارِيًا إِثْرَ حَايِرِ

27 هُوَ الرَّيْمُ لَوْلَا نُطْقُهُ وَكَلَامُهُ وَبَعْضُ الْمَهَا لَوْلَا اقْتِنَاصُ الْقَسَاوِرِ

28 وَبَدُرُ الدُّجَى لَوْلَا نَهَارُ جَبِينِهِ وَشَمْسُ الضُّحَى لَوْلَا كَيْيَالِي الْعَدَائِرِ

29 أَنَا وَمَعَانِي مُقْلَتِيهِ وَجِيدِهِ هُوَ الظَّيِّ إِلَّا أَنَّهُ عَيْرٌ نَافِرِ

30 وَمِرَاةٌ بَلُورٌ تَرَاءَتْ بِوَجْهِهِ لَتَشْبِيهُهُ بِالْبَدْرِ إِحْدَى الْكَبَائِرِ

25. *İpeğe dokunsa parmakları kanar, saç örgülerinin gölgesi de yanaklarını yaralar.*

26. *Güzellik suyu yanağında parlamış ve şaşkınlıktan sonra orada akmaya başlamıştır.*

⁵⁰⁴ Ebu'l-Ferec Kudâme b. Ca'fer, *Nağdu 'ş-Şi'r*, s. 130.

⁵⁰⁵ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 205.

⁵⁰⁶ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 126.

27. Konuşması ve sözü olmasa o ceylandır ve arslanların avlaması olmasa o bir antiloptur.

28. Alnının gündüzü olmasa gecenin dolunaydır ve favorilerin geceleri olmasa o duha güneşidir.

29. Gözleri ve boynu yönünden o bir ceylandır ancak şu kadar var ki o ürkek değildir.

30. Yüzünde görünen kristal bir aynadır, şüphesiz onu dolunaya benzetmek büyük günahlardandır.

2.2.2.10. Teşhîş

Teşhîş, insanî özellikleri, soyut fikirler veya canlı olmayan eşyaya nispet etmek demektir.⁵⁰⁷

Osman Bektaş av konulu urcûzesinde şöyle bir teşhîş yapmıştır⁵⁰⁸: [Recez]

5 وَحَطَبَ الْهَزَارُ فِي شُجُونِ شَوْقًا عَلَى مَنَابِرِ الْعُصُونِ

5. Bülbül kederli bir halde özlemle dalların minberleri üstünde konuştu.

Yukarıdaki beyitte Osman Bektaş, dallar üzerindeki bülbülün ötüşünü minberde konuşan hatibin konuşmasına benzeterek teşhîş yapmıştır.

Şair şu beyitte de teşhîş sanatına yer verilmiştir⁵⁰⁹: [Recez]

105 أَمَا تَرَى الدِّينَارَ مِنْهُ فِي وَجَلٍ إِصْفَرَ فِي أَيْدِي الْعُقَاةِ مِنْ حَجَلٍ

105. Ondan gelen, korku içindeki dinarı görmez misin? İsteyen kişilerin ellerinde utangaçlıktan dolayı sapsarı olmuştur.

⁵⁰⁷ Mecdî Vehbe, Kâmil el-Muhendis, *Mu'cemu'l-Muştalahâti'l-'Arabiyye*, s. 102.

⁵⁰⁸ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 202.

⁵⁰⁹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 206.

Bu beyitte Osman Bektaş memduhu Süleyman Paşa'nın elindeki dinarın korku içinde olduğu ve fakirin eline ulaştığında utançtan saradığını ifade ederken teşhîs yapmıştır.

Kendisi için mersiye söylediği Süleyman Paşa ve Muhammed Paşa'nın annelerinin ardından ne kadar çok ağladığını mübalağalı şekilde anlattığı şu beyitlerde Osman Bektaş teşhîs sanatına yer vermiştir⁵¹⁰: [Hafîf]

23 وَلَوْجِدِي شَخْصَانِ عَبَّيِّي قَالَا حِينَ بَلَّثَ مَدَامِعِي سِرْبَالِي
 24 لَسْتَ بِمَنْ تَسْلُو حَفَّ اللهُ فِيْنَا قَدْ عَرَفْنَا بِلَجَّةِ الْإِعْوَالِ
 25 قُلْتُ قَرًّا أَوْ لَا تَقْرًا فَعُدْرِي وَاضِحٌ فِيكُمْ لَدَى الْعُدَالِ

23. *Aşkımın dolayı, gözyaşlarım elbisemi ıslattığında gözlerimin siyahı bana dedi ki:*

24. *“Sen teselli bulacak olanlardan değilsin, bizim hakkımızda Allah’tan kork, biz gözyaşı denizinde boğulduk.”*

25. *Ben de dedim ki: “Sevinin ya da sevinmeyin, benim sizin hakkınızda kınayıcılar indindeki mazeretim açıktır.”*

Bu beyitlerde kaybedilen hanımın arkasından çok fazla ağladığını ortaya koymak için şairin gözlerinin siyahı dile gelmiş, şair de onlarla konuşarak ağlamaktan başka çaresi olmadığını ifade etmiştir.

Osman Bektaş Muhammed Emin Paşa'nın vefatı dolayısıyla söylediği kasidenin şu beyitlerinde teşhîs sanatına yer vermiştir⁵¹¹: [Tavîl]

6 وَسَارَتْ بَنَاتُ النَّعْشِ مِنْ حَلْفِ نَعْشِهِ تُنَادِي رُوَيْدًا بِالْأَمِينِ مَهْلًا
 7 تُنَادِي الثَّرِيًّا فِي النَّجُومِ مَهْلًا وَتَجْلُو بِصَدْرِ اللَّيْلِ كَمَا مُنْقَلًا
 8 تُنَادِي هَلُمُّوا نَنَكْتُ الثَّرْبَ إِنِّي أَضَعْتُ بِهَذِي الْأَرْضِ عِقْدًا مُفَصَّلًا

⁵¹⁰ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 178-179.

⁵¹¹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 160.

6. *Benâtu'n-na's* (yıldız kümesi) naşının arkasından: 'Emin için acele etmeden yavaş yavaş gidin' diye nida ederek yürüdü.

7. *Süreyya*'da, gecenin başında yıldızların arasında, aceleyle açılmış elini gösterip 'yavaş olun' (beni de bekleyin) diye nida ederek (yürüdü)

8. 'Gelin şu toprağı bozalım, şüphesiz ben bu yerde dizilmiş bir gerdanlık kaybettim' diye nida ederek (yürüdü)

Yukarıdaki beyitlerde Osman Bektaş vefat eden Muhammed Emin Paşa'nın ardından *بَنَاتُ النَّعْشِ* diye adlandırılan yıldızları ve *Süreyya* yıldızını konuşarak teşhîs yapmıştır.

Osman Bektaş Muhammed Paşa için yazdığı medhiyede şu şekilde teşhîs yapar⁵¹²: [Vâfir]

52 فَلَا زَالَتْ لَكَ الْأَيَّامُ تَدْعُو بِطُولِ الْعُمْرِ فِي جُنْحِ اللَّيَالِي

52. *Günler uzun ömürlü olman için, gecelerin karanlığında sana dua etmeye devam etsin.*

Osman Bektaş yukarıdaki beyitte 'günler'in memduhuna dua etmesini dilerken, insani bir vasıf olan dua etme özelliğini günlere atfederek teşhîs yapmıştır.

2 إِذَا هَزَّتْهُ أَمَلَةٌ الرِّيحِ حَسِبْتَ الْحَيْزُرَانَةَ فِي الْوَشَاحِ

Osman Bektaş şu beyitte teşhîs yapmıştır⁵¹³: [Vâfir]

2. *Rüzgarların parmağı onu salladığında sen onu şalın içindeki kamyı sanırsın.*

Osman Bektaş yukarıdaki beyitte rüzgarları parmakları olan bir insana benzetmek suretiyle teşhîs yapmıştır.

⁵¹² es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 175.

⁵¹³ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 321.

2.2.2.11. Tecâhülü'l-Ârif

Mütekellimin cevabını bildiği bir soruyu bilmiyormuş gibi sormasıdır. Bu sanat müşebbeh ile müşebbehün bihin arasında bir yakınlık olduğunu göstermek için ve ifadeye mübalağa katmak amacıyla yapılır.⁵¹⁴

Osman Bektaş şu beyitte tecâhülü'l-ârif sanatına yer vermiştir⁵¹⁵: [Vâfir]

59 وَرَأَوْا أَنْ يُنَاطِرِنِي أَدِيبٌ وَهَلْ يَبْقَى مَعَ الصُّبْحِ الظَّلَامُ

59. Benimle bir edibin münazara etmesini dilediler, (sorarım size) sabah (ın gelişi) ile beraber karanlık kalabilir mi?

Yukarıdaki beyitte şair muarızlarının kendisiyle münazara yapmasını istedikleri edîbi karanlığa kendisini de sabah aydınlığına benzetir. Karanlığın sabah aydınlığında kalıp kalamayacağı ile ilgili sorusunda da tecâhülü'l-ârif yapar.

Osman Bektaş Peygamber efendimizi medih için yazdığı bed'îyyede tecâhülü'l-ârif sanatına şu şekilde yer verir⁵¹⁶: [Basît]

214 سَلِ الْحَوَامِيمَ هَلْ فِي غَيْرِهِمْ نَزَلَتْ وَهَلْ أَتَى هَلْ أَتَى إِلَّا بِمَدْحِهِمْ

214. Hâ mîmlere⁵¹⁷ sor onlardan başkası hakkında mı inmişlerdir ve 'hel etâ' onların övgüsünden başka bir şey için mi gelmiştir?

Sahâbileri övdüğü yukarıdaki beyitte Osman Bektaş cevabını bildiği soruların Havâmîm denilen yedi sureye ve İnsan suresine yöneltilmesini isteyerek tecâhülü'l-ârif yapmakta, burada ayrıca teşhîş sanatına yer vermektedir.

1 أَنْعُرِكَ بِسَامٍ أَمْ الْبَرْقُ أَوْ مَضَا وَعَهْدُكَ بَاقٍ فِي الْمَحَبَّةِ أَوْ مَضَى

⁵¹⁴ İbn Hicce el-Hamevî, *Hızânetu'l-Edeb ve Gâyetu'l-Ereb*, I, 274.

⁵¹⁵ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 186.

⁵¹⁶ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 242.

⁵¹⁷ el-Havâmîm: ح hurufu maukattaası ile başlayan yedi sure olan Ğafir, Fussilet, Şûra, Zuhurf, Duhân, Câsiye ve Ahkâf surelerinin genel adıdır.

Osman Bektaş şu beyitte de bu sanata yer vermiştir⁵¹⁸: [Tavîl]

1. Senin ağzın mı gülmekte yoksa şimşek mi parlamıştır, senin sevgi konusundaki sözün bâkî midir yoksa mazide mi kalmıştır?

Sevdiğinin ağzını şimşeğe benzettiği yukarıdaki beyitte Osman Bektaş tecâhülü'l-ârif yapmıştır.

Peygamber efendimizin miracını anlattığı beyitler arasındaki şu beyitte Osman Bektaş tecâhülü'l-ârif yapar⁵¹⁹: [Basît]

88 أَوْجُزٌ وَسَلَّ عَنْهُ جَبْرِيلُ الْأَمِينِ لَدَى الْعُرُوجِ مَا نَالَ دُونَ الرُّسُلِ مِنْ نِعَمِ

88. Kısa tut ve Cibrîl-i Emîn'e sor: Mirac sırasında diğer peygamberlerin ulaşamadığı hangi nimetlere ulaştı?

Yukarıdaki beyitte Osman Bektaş Peygamber efendimizin miraçta eriştiği nimetleri bildiği halde bu üslubu kullanarak şiirine güzellik katmıştır.

2.2.2.12. Tatrîz

Tatrîz, kasidenin birbirini takip eden beyitlerinde vezin yönünden birbirine denk kelimelerin bulunması demektir.⁵²⁰

Osman Bektaş hikmet konulu söylediği şu beyitlerde bu sanatın güzel örneklerini ortaya koymuştur⁵²¹: [Hafîf]

13 مَنْ افْتَضَى الصَّارِمَ الْهِنْدِيَّ حَاجَتَهُ أَطَاعَهُ الْعَاصِيَانِ الْعَرَبُ وَالْعَجَمُ

14 وَمَنْ بَعَّرَ سُيُوفَ الْهِنْدِ رَامَ عَلِيَّ أُعْرِيَ بِهِ الْمُشْفِقَانَ الْعَجْزُ وَالْهَرَمُ

15 وَمَنْ يَكُنْ جُودُهُ طَبْعًا لَهُ شَهَدَتْ بِفَضْلِهِ حَاسِدَاهُ الْبَحْرُ وَالذَّيْمُ

16 وَمَنْ يَرْمِ بِسَوَى الْأَمْوَالِ مِثْلَ فَتَى عَنْهُ انْتَقَى الْمُشْفِقَانَ الْأَهْلُ وَالْحَدَمُ

17 وَمَنْ يَرْمِ بِالْحِجَا وَالرَّأْيِ مُفْتَحَرًا تَمَّتْ لَهُ الْبِعْمَتَانِ الْعُرُّ وَالْعِظَمُ

⁵¹⁸ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 145.

⁵¹⁹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 232.

⁵²⁰ Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh el-'Askerî, *Kitâbu 'ş-Şimâ'ateyn*, s. 425.

⁵²¹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 181-182.

18 وَمَنْ يُجِبْ بِسَوَى الرَّأْيِ السَّدِيدِ نَدَى أَعَاقَهُ الْمُرْدِيَانِ الْعِيُ وَالصَّمَمُ

13. Kimin ihtiyacını hind kılıcı görürse, iki asi; Arap ve acem ona itaat eder.

14. Kim de hind kılıcı dışında bir şeyle yücelik ararsa, iki sefil edici; acizlik ve zayıflık ona musallat olur.

15. Kimin cömertliği onun mizacı olursa iki hasetçisi; deniz ve yağmur faziletine şahitlik eder.

16. Kim mal dışında (fedakarlık yapmadan) birisinin kendisine yönelmesini isterse, iki müşfik; ailesi ve hizmetçileri (bile) ondan yüz çevirir.

17. Kim keskin görüş ve akıllığa övünç sebebi olarak yönelirse iki nimet; izzet ve büyüklük onun için tamamlanır.

18. Kim çağrıya isabetli görüş dışında karşılık verirse iki yere serici; dil tutulması ve sağırlık ona engel olur.

Yukarıdaki beyitlerde Osman Bektaş sırasıyla, iki asi, iki sefil edici, iki hasetçi, iki müşfik, iki nimet ve iki yere serici anlamlarına gelen الْعَاصِيَانِ، الْمُشْفِقَانِ، الْمُرْدِيَانِ، الْعِيُ، وَالصَّمَمُ kelimelerini hemen arkalarından gelen ve sırasıyla Arap ve Acem, acizlik ve zayıflık, deniz ve yağmur, aile ve hizmetçiler, izzet ve büyüklük ile dil tutulması ve sağırlık anlamlarına gelen ikişer kelimeyle açıklayarak ustalığını, diğer sanatlarda olduğu tatrîz sanatında da ortaya koymaktadır.

2.2.2.13. Aks

Kelamı, tamlamayı oluşturan kelimelerin yer değiştirmesi, başta kullanılan kelimenin sonda, sonda kullanılan kelimenin de başta kullanılması demektir. Tebdîl şeklinde de isimlendirilmiştir.⁵²²

⁵²² Ebû Hilâl el-'Askerî, *Kitâbu 'ş-Şına 'ateyn*, s. 371.

Şu beyitte Osman Bektaş aks sanatını kullanmıştır⁵²³: [Basît]

27 بَحْرُ اللَّالِي لَالِي الْبَحْرِ نَائِلُهُ يَا عَكْسَ حَظِّ مَنْ الْمَدَّاحِ فِيهِ شَقِي

27. (O) İncilerin denizidir, onun ihsanı da denizin incileridir, onun medhini kötü yapan ne kadar da şanssızdır.

Şair yukarıdaki beyitte aks sanatını بَحْرُ اللَّالِي (incilerin denizi) ve لَالِي الْبَحْرِ (denizin incileri) terkipleri arasında ortaya koymuştur.

Osman Bektaş şu beyitte de aks sanatına yer vermiştir⁵²⁴: [Basît]

94 رُوحُ الْوُجُودِ وَوُجُودُ الرُّوحِ دَعْوَتُهُ يَا عَكْسَ مَنْ كَانَ مِنْهُ السَّمْعُ فِي صَمِّ

94. Ey kulağında sağırlık olanın aksi (kulağı sağır olmayan)! Onun daveti varlığın ruhudur ruhun da varlığıdır.

Osman Bektaş yukarıdaki beyitte رُوحُ الْوُجُودِ ve وَوُجُودُ الرُّوحِ terkipleri arasında aks sanatını ortaya koymuştur.

2.2.2.14. Te'rih (Tarih Düşürme)

Önemli bir olayın tarihini ebced hesabını kullanarak bir kelime, mısra ya da cümle ile söylemeye dayanan sanata Tarih düşürme denir. Tarih düşürmede ilgili kelime mısra ya da cümlenin harflerinin ebced değerlerinin toplanmasıyla kastedilen tarih ortaya çıkar.⁵²⁵ Tarih düşürme sanatı İranlılardan Türklere, Türklere de Araplara geçmiştir.⁵²⁶

Ebced sistemi Arap alfabesindeki harflerin sekiz kelime halinde ve hiçbir manası olmayan bir ibare şeklinde tertip edilmesinden meydana gelmiştir.⁵²⁷

⁵²³ es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektaş*, s. 154.

⁵²⁴ es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektaş*, s. 232.

⁵²⁵ Kenan Demirayak, "Osmanlı Dönemi Arap Edebiyatında Tarih Düşürme Şiirleri ya da Şiirle Tarih Düşürme", *Şarkiyat Mecmuası*, sayı 25, (2014-2), s. 89-90.

⁵²⁶ Turgut Karabey, *Türk Edebiyatında Tarih Düşürme*, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, 2015, s. 51.

⁵²⁷ Karabey, *Türk Edebiyatında Tarih Düşürme*, s. 12, İsmail Yakıt, *Türk-İslam Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1992, s. 23. Bu sekiz kelime ve kelimeleri

Tarih düşürme sanatında; şiirlerdeki tarihi tespit edebilmek için tarihin zikredileceği kelimelere geçmeden öncelikle tarihlendirme anlamı taşıyan kelimelerden sonrasına yoğunlaşılması, tarihin birden fazla beyitte değil de genellikle şiirin son beytinin acuz kısmında, onun da içinde kısa bir cümle veya kelime halinde getirilmesi ve harflerin rakamsal değerleri hesap edilirken bunların okunuşlarına değil yazılışlarına dikkat edilmesi gerekmektedir.⁵²⁸

Ebced hesabına göre Arap alfabesinde yer alan harflerin sayı değerleri şöyledir:

7 : ز	6 : و	5 : هـ	4 : د	3 : ج	2 : ب	1 : ا
50 : ن	40 : م	30 : ل	20 : ك	10 : ي	9 : ط	8 : ح
300 : ش	200 : ر	100 : ق	90 : ص	80 : ف	70 : ع	60 : س
1000 : غ	900 : ظ	800 : ض	700 : ذ	600 : خ	500 : ث	ت : 400

Tarih düşürme yapılan bir ibarenin sayısal değerini hesaplamada şu hususlara da dikkat etmek gereklidir: الله lafzının lâm (ل) harfi hariç şeddeli harfler tek harf sayılmalı, ى şeklinde yazılan elif (ا) harfi yâ (ي) olarak kabul edilmeli, okunan harflere göre değil yazılan harflere itibar edilmelidir. Yani örneğin harf-i tarifi elifi (ا) vasl durumunda okunmadığı halde ebced hesabında hesaba dâhil edilmeli, bunun yanında ذلِكَ kelimesinde zâl (ذ) harfinden sonra telaffuz edilen elif (ا) hesaba dâhil edilmemelidir.⁵²⁹

Doğum, ölüm, tahta çıkış, sefer, zafer barış, bir göreve atanma, azledilme, sünnet, evlenme, yangın, zelzele, intihar, şehitlik gibi olaylar yanında binaların

oluşturan harflerin sayı değeri için bkz. Demirayak, "Osmanlı Dönemi Arap Edebiyatında Tarih Düşürme Şiirleri ya da Şiirle Tarih Düşürme", *Şarkiyat Mecmuası*, sayı 25, (2014-2), s. 88.

⁵²⁸ Tarih düşürme ile ilgili şartların detayı için bkz. Demirayak, "Osmanlı Dönemi Arap Edebiyatında Tarih Düşürme Şiirleri ya da Şiirle Tarih Düşürme", *Şarkiyat Mecmuası*, s. 89-90.

⁵²⁹ Yakıt, *Türk-İslam Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*, s. 64-66.

yapımı ve onarımına dair tarih düşürmeler yapıldığı gibi önemsiz olaylar için de tarih düşüldüğü olmuştur.⁵³⁰

Osman Bektaş, divanının tarih düşürmeye ayırdığı dördüncü bölümünde Süleyman Paşa'nın vezirliğe yükselmesi, Muhammed Paşa'nın ve Osman Bey'in evlenmesi, Muhammed Paşa, Osman Bey ve ve Numan Bey'in sakal bırakması, Süleyman Paşa'yı oğulları Abdülmecid ve Mustafa Bey'in doğumu, Osman Beyi de oğlu Muhammed Said'in doğumu dolayısıyla tebrik için söylediği toplam dokuz kasidede tarih düşürme sanatını kullanmıştır. Onun bu sanatı icra ederken verdiği bilgiler tarihî birer veri olması açısından önem arz etmektedir.

Osman Bektaş tarih düşürmeyi bazı kasidelerinde son beyitte yaparken bazılarında her beytinin her şatırında yapmaktadır. Hatta bir kasidesinde her beyti dört parçaya ayırarak bu parçaların her birinde tarih düşürme yapmıştır.

Osman Bektaş Süleyman Paşa'nın Musul valiliğini üstlenmesi üzerine yazdığı tebrik amaçlı şu kasidenin bütün şatırlarında tarih düşürme yapmıştır, bu bölümde örnek olarak kasidenin ilk beş beyti alınmıştır⁵³¹: [Basît]

1	بُشْرَى لَقَدْ حَلَّتِ الْحُدْبَا وَأَهْلِيهَا	وَرَارَةٌ أَهْجَحَتْ بِالْعِرِّ وَالْيَهَا
2	رُفَّتْ إِلَيْهِ بِأَسَى حَلِيَّةٍ فَزَهَا	إِمَامُهَا حَيْثُ جَاءَ الْفَتْحُ يُجْلِيهَا
3	قَدْ طَالَ مِقْدَارُهَا عَنْ أَنْ تُحَدَّ وَقَدْ	أَعْيَتْ سَنَا النَّجْمِ عَنْ إِدْرَاكِ عَالِيهَا
4	سَهْلُ الْخَلَائِقِ عَنْ أَمْنِ يَدَيْنِ لَهَا	قَلْبُ الْخَلَائِقِ قَاصِيهَا وَذَائِيهَا
5	حَلَّ النَّوَاحِي جَمِيعًا عَدْلُهُ فَلَدَا	دَعَتْ لِدَوْلَتِهِ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا

1. Müjdeler olsun! Valisini şeref ile sevindiren bir vezirlik, *Hadbâ*'yı ve onun ehlini süslemiştir.

2. Ona en parlak süs haber verildi, böylece onu yerinden çıkartan fetih (vezirlik) geldiğinde oranın imamı övündü.

⁵³⁰ Karabey, *Türk Edebiyatında Tarih Düşürme*, s. 56.; Yakıt, *Türk-İslam Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*, s. 66-67.

⁵³¹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 316.

3. Onun süresi sınırlandırılmayacak kadar uzamıştı ve yıldızın parlaması da onun yüceliğini idrak etmede yorgun düşmüştü.

4. Yaradılmışların arazisi emniyet üzeredir, uzak olsun yakın olsun insanların kalbi ona borçludur.

5. Adaleti bölgelere yerleşti, böylece dünyayı ve içindekileri onun devletine çağırırdı.

Yukarıdaki beyitlerin her iki şatırı da ebced hesabına göre ayrı ayrı 1188 tarihini vermektedir.

Osman Bektaş divanındaki bedî'iyyesinde şu beyitte tarih düşürme sanatını kullanmış, kaynak olarak kullanılan yazma nüshada bu tarihe rakamsal olarak da yer verilmiştir⁵³²: [Basît]

232 أَوْحَىٰ إِلَىٰ قَلْبِي قَلْبِي فَأَرْحَهَا أَهْدِي بَدِيعَتِي لِلْوَافِرِ الْكَرَمِ

232. Kalbim kalemime ilham etti o da tarihini düştü, bedî'iyyemi çok cömert olana hediye ediyorum.

Yukarıdaki beytin ikinci şatırının harflerinin ebced hesabına göre sayı değeri 1164 tür. Şair bu tarihi rakam olarak da vermiştir. Muhtemelen şair bedî'iyyeyi yazdığı tarihi hicri olarak burada aktarmaktadır.

Şair, Muhammed Paşanın evliliğini tebrik için yazdığı kasidenin son beytinde tarih düşürme yapmıştır⁵³³: [Remel]

33 يَا بَدِيعَ النُّظْمِ أَرْحُ بَادِيًا حَلَّتِ الشَّمْسُ بِرُجِ الْأَسَدِ

33. Ey nazmı fevkalade olan kişi açıkça tarih düş, güneş aslan burcuna girdi.

⁵³² es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektaş*, s. 243.

⁵³³ es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektaş*, s. 109.

Yukarıdaki beyitte ‘tarih düş!’ anlamına gelen أَرِحُ kelimesinden sonraki bölümde yer alan harfler ebced hesabına göre ele alındığında 1190 tarihini vermektedir ki şair de kasidenin sonuna bu tarihi rakam olarak vermiştir.

Osman Bektaş Süleyman Paşa’nın oğlu Osman Bey’i evliliğinden dolayı tebrik için yazdığı kasidenin son beytinde tarih düşürme yapmıştır⁵³⁴: [Serî’]

30 وَلَا يَزَالُ فَمَ الْعَلِيَا يُؤْرِحُهُ الْبَدْرُ وَالشَّمْسُ فِي أَفْقِ الْعَالَا اصْطَحَبَا

30. *Yücelerdekilere ağzı: “Güneş ve ay ululuk ufkunda yarenlik ettiler” diye onun tarihini düşmeye devam etsin.*

Yukarıdaki beyitte tarih düşme anlamındaki يُؤْرِحُهُ kelimesinden sonra gelen harfler ebced hesabına göre 1197 tarihini verir ki şair de rakamsal olarak kasidenin sonuna bu tarihi eklemiştir.

Osman Bektaş, Osman Bey’in oğlu Muhammed Saîd’in doğumu üzerine söylediği tebrik şiirinde tarih düşürme yapmıştır⁵³⁵: [Tavîl]

يُوَافِي السُّهَى نَظْمِي / فَتَعْلُو بِهِ الشِّعْرَى	1
وَجَلُّو الثَّرِيَا زِيَّ / عَقْدِ مُنْظَمٍ	2
لَيْسَ غَابَ عَنِّي / عَيْنِي ضِيَاءُ أَرْوَمُهُ	3
لَنَا مُشْتَرٍ أَوْصَافُهُ / نَظْمِ جَوْهَرٍ	4
مُنِيرٍ يُضِيءُ الْمَدْحَ / مِنْ لُطْفِ نَظْمِهِ	5
وَيَطْوِي دَكَايِي الشَّمْسِ / إِنْ أَنْشُرُ الشِّعْرَا	
جُمَانِ قَرِيضٍ / شَكْلُهُ زَيْنَ النَّشْرَا	
وَبِالْعَصْبِ بَاعَ / الصَّحْبِ مِنْ شَعْرِنَا	
وَأَنْفَاسِ رَوْضٍ / زَهْرَهَا يُنْمِرُ الدُّرَا	
فَيَغِيظُ جَمِي / جِبْهَةً أَطْلَعَتْ فَجْرَا	

1. *Nazmım Süha yıldızına ulaşır da o onunla, (parlaklıkta)Şi’râ (Sirius) yıldızından üste çıkar, şiiri yaysam zekam güneşi durer.*⁵³⁶

2. *Süreyya yıldızı, dizilmiş kolyenin görüntüsünü ve şekli nesri süsleyen şiir incisini parlatıyor.*

⁵³⁴ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 91.

⁵³⁵ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 312.

⁵³⁶ Sühâ yıldızı Şi’râ yıldızından daha küçüktür ve parlaklığı da daha azdır.

3. Kendisini azuladığım ışık gözümünden kaybolursa da, arkadaşlar şiirimizi gaspederek bir pahaya satsa da

4. Bizim vasıfları cevherin dizilmesi olan ve çiçekleri inci veren bahçelerin nefesleri olan bir müşterimiz vardır.

5. Nazmının lütfundan medhi aydınlatan bir ışık saçan (bir müşterimiz vardır) böylece yıldızım fecri doğduran bir çehreye imrenir.

Osman Bektaş yukarıdaki kasidenin her beytini dört parçaya ayırmış ve her parçayı da ebced hesabıyla h. 1204 tarihini verecek şekilde nazmetmiştir.

Osman Bektaş'ın mükemmel şekilde ortaya koyduğu bu sanat onun Arap şiirine ve diline olan derin vukufiyetinin bir işaretidir.

2.2.2.15. Cinas

Cinas, iki lafzın söyleniş yönünden birbirine benzemesi, anlam yönünden ise birbirinden farklı olması demektir.⁵³⁷ Cinas bu ismin verilmesinin sebebi ise her iki lafza ait harflerin aynı cinsten olmasıdır.⁵³⁸

Cinas tam ve gayr-ı tam (nâkıs) cinas olarak ikiye ayrılır. İki lafızda harflerin çeşidi, harekesi, adedi ve sıralanışı yönünden uyum olan cinasa **tam cinas**, lafızlarda, sayılan bu hususların herhangi birisinde farklılık olan cinasa ise **gayr-ı tam (nâkıs) cinas** denir.⁵³⁹

Osman Bektaş av gezisini anlattığı urcûzesinin şu beyitinde cinas sanatını kullanmıştır⁵⁴⁰: [Recez]

13 يَا حَبْدًا حَدِيقَةٌ كَالْحِنَّةِ لَهَا مِنْ الْكَرْمِ الْمُدَلَّى جِنَّةٌ

13. Sarkıtılmış asmadan korunağı olan ne kadar da güzel cennet gibi bir bahçe.

⁵³⁷ Ali el-Cârim, Mustafa Emîn, *el-Belâğatu'l-Vağıha*, s. 430.

⁵³⁸ Bulut, *Belagat Meânî-Beyân-Bedî'*, s. 345.

⁵³⁹ Bulut, *Belagat Meânî-Beyân-Bedî'*, s. 345.

⁵⁴⁰ es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektaş*, s. 202.

Yukarıdaki beyitte Osman Bektaş birincisi terim manasında kullanılan ikincisi ise korunak anlamına gelen جَنَّة ve جَنَّة kelimeleri arasında nâkıs cinasa başvurmuştur.

Osman Bektaş sevgilisini tasvir ettiği şu beyitte cinas sanatını kullanır⁵⁴¹:
[Vâfir]

1 طَوْتُ بِنْيَابِهَا نَشَرَ الْعَوَالِي وَأَرْحَصَ نَعْمَهَا الدُّرَرِ الْعَوَالِي

1. Elbiseleriyle güzel koku kaplarının yayılmasını sona erdirdi, dişleri de pahalı incileri ucuzlattı.

Şair yukarıdaki beytin birinci ve ikinci şatırında geçen ve sırasıyla ‘koku kapları’ ve ‘pahalı’ anlamlarına gelen الْعَوَالِي kelimelerinde tam cinas yapmıştır.

Osman Bektaş şu beyitte de tam cinasa yer vermiştir⁵⁴²: [Recez]

120 مِنْ كُلِّ بَيْتٍ شَطْرُهُ فَصِيدُ وَكُلُّنَا لَبَيْتِكُمْ عَيْدُ

120. Hepimiz sizin evinizin köleleriyken (O) her beytinin şatırı bir kasid (olan bir urcûze getirmiş) dir.

Şairin yukarıdaki beytin birinci şatırında kullandığı şiir bölümü anlamındaki بَيْت kelimesi ile ikinci şatırda ev anlamında kullandığı بَيْت kelimeleri arasında tam cinas vardır.

Şu beyitte bir ‘rüzgâr’ adı olan صَبَا ismi ile ‘yönelmek’ anlamına gelen صَبَا fiili arasında cinas vardır⁵⁴³: [Basît]

30 شَاهَتْ حَالِي فَمَدُّ هَبَّتْ رِيَاخُ صَبَا صَبَا فُوَادِي إِلَى أَطْرَافِ حَيِّمِ

⁵⁴¹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 173.

⁵⁴² es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 207.

⁵⁴³ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 227.

30. *Saba rüzgarı estiğinden beri halimi, gönlümün onların mahallesinin etrafına doğru (esen) saba rüzgarına benzettim.*

Osman Bektaş şu beyitte de tam cinasa yer vermiştir⁵⁴⁴: [Tavîl]

1 يُوَانِي السُّهَا نَظْمِي فَتَعَلُّو بِهِ الشِّعْرَى وَيَطْوِي دَكَايِي الشَّمْسِ إِنَّ أَنْشُرَ الشِّعْرَى

1. *Nazmım Süha yıldızına ulaşır da o onunla, (parlaklıkta) Şi'râ (Sirüs) yıldızından üste çıkar, şiiri yaysam zekam güneşi durer.*⁵⁴⁵

Yukarıdaki beyitte şair, birinci şatırda yer alan ve bir yıldız ismi olan الشِّعْرَى kelimesi ile ikinci şatırın sonundaki şiir anlamına gelen الشِّعْرَى kelimeleri arasında tam cinas yapmıştır. İkinci kelimenin sonundaki ا (elif) harfi kafiyeyi sağlamak için getirilmiştir.

Şu beyitte Osman Bektaş cinasa yer verir⁵⁴⁶: [Recez]

37 لَمَّا بَجَّهَرَا إِلَى صَيْدِ الْحُجَلِّ وَرَالَ عَنْ وَجْهِ الشَّيَاهِينِ الْحُجَلِّ

37. *Keklik avına hazırlandıklarında ve şahinlerin yüzünden utangaçlık kalktığında...*

Bu beyitteki keklik anlamına gelen الْحُجَلِّ ve utangaçlık anlamına gelen الْحُجَلِّ kelimeleri arasında nâkıs cinas vardır.

Osman Bektaş şu beyitte صَبَاح ve صَبَاح kelimelerinde cinasa başvurmuştur⁵⁴⁷:

[Recez]

⁵⁴⁴ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 312.

⁵⁴⁵ Sühâ yıldızı Şi'râ yıldızından daha küçüktür ve parlaklığı da daha azdır.

⁵⁴⁶ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 203.

⁵⁴⁷ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 206.

108 كَالشَّمْسِ إِلَّا أَنَّهُ صَبَاحٌ تَبَدُّوْهُ وَجُوهٌ حَوْلَهُ صَبَاحٌ

108. O güneş gibidir, ancak şu kadar var ki o etrafında güzel yüzlü insanların görüldüğü sabah güneşidir.

Birini şatırda geçen ve sabah anlamına gelen صَبَاح kelimesi ile ikinci şatırda yer alan ve güzel insanlar anlamına gelen صَبَاح kelimesi arasında hareketlerinin farklı olmasından dolayı nâkıs cinas vardır.

Şu beyitte Osman Bektaş cinas yapmıştır⁵⁴⁸: [Hafîf]

11 خَلِّ يَا خَلِّ ذَا الْمَلَامِ فَقَلْبِي قَدْ تَخَلَّى عَنِ الْقُلُوبِ الْخَوَالِي

11. Ey dostum! Bu azarlamayı bırak zira kalbim boş kalplerden vazgeçti.

Yukarıdaki beytin birinci şatırında şair, vazgeçmek anlamına gelen خَلَّى fiilinden emr-i hazır olan خَلِّ kelimesi ile dost anlamına gelen خَلِّ kelimeleri arasında ve yine vazgeçmek, ayrılmak anlamına gelen تَخَلَّى kelimesi ile boş, mahrum anlamına gelen خَوَالِي kelimeleri arasında cinasa başvurmuştur. Buradaki cinasların her ikisi de nâkıs cinastır.

91 دَعَا بِأَلَا سَرْفٍ وَالْبَدْرُ فِي شَرْفٍ فَاَنْشَقَّ عَنْ حِكْمٍ تَشْطِيرٌ مُحْتَكِمٌ

Osman Bektaş şu beyitte de nâkıs cinas yapmıştır⁵⁴⁹: [Basît]

91. Dolunay yüksekteyken, aşırıya kaçmadan (kibarca) davet etti, böylece hikmetli hüküm gereği ikiye yarıma gerçekleşti.

⁵⁴⁸ es-Sâdânî, *Dîvânü Osman Bektaş*, s. 178.

⁵⁴⁹ es-Sâdânî, *Dîvânü Osman Bektaş*, s. 232.

Yukarıdaki beyitte Osman Bektaş aşırıya kaçma anlamındaki سَرَف kelimesi ile yüksek yer anlamında kullanılan شَرَف kelimesi arasında nâkıs cinasa başvurmuştur.

Osman Bektaş şu beyitte de cinasa yer vermiştir⁵⁵⁰: [Vâfir]

8 غَرَامِي فِي مَحَبَّتِهِ غَرَمِي وَمُوسَى لَحْظُهُ الدَّامِي كَلِيمِي

8. Onu aşırı derecede sevmem benim rakibimdir ve onun kanlı bakışının usturası beni yaralamaktadır.

Yukarıdaki beyitte aşırı sevgi, tutku anlamına gelen غَرَام kelimesi ile rakip, alacaklı anlamına gelen غَرِم kelimesi arasında nâkıs cinas vardır.

Osman Bektaş Süleyman Paşa ve Muhammed Paşa'nın anneleri için söylediği mersiyedeki şu beyitte nâkıs cinasa yer vermiştir⁵⁵¹: [Hafîf]

6 وَهُمُومٌ مَجْلُوبَةٌ مِنْ سُمُومٍ وَعُمُومٌ مَجْبُوبَةٌ بِنِكَالٍ

6. (Onun vefatı sebebiyle) zehirden elde edilmiş kaygılar ve cezalarla yoğrulmuş kederler (geldi).

Yukarıdaki beyitte şair 'kaygılar' anlamına gelen هُمُوم kelimesi ile 'kederler' anlamına gelen عُمُوم kelimeleri arasında ve 'elde edilmiş' anlamına gelen مَجْلُوبَةٌ kelimesi ile de 'yoğrulmuş' anlamına gelen مَجْبُوبَةٌ kelimesi arasında nâkıs cinasa yer vermiştir.

Verilen örneklerden de görüleceği üzere Osman Bektaş bedii sanatlardan olan cinasın güzel örneklerini vermiş ve bu sanatı şiirlerinde ustalıkla kullanmıştır.

⁵⁵⁰ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 321.

⁵⁵¹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 178.

2.2.2.16. Reddu'l-'Acuz ale's-Sadr

Birbiriyle aynı ya da birbirine benzer olan iki ifadeden birini kelamın ya da beytin başında diğeri ise sonunda getirmektir. Bu da ya ele alınan iki bölümden birincisinin sonu ile ikincisinin sonunun uygun olması, ya birincisinin başı ile ikincisinin sonunun uygun olması ya da ikincisinin sonu ile birincisinin herhangi bir bölümünün uygun olması şeklinde gerçekleşir.⁵⁵²

Osman Bektaş şu beyitte bu sanata yer vermiştir⁵⁵³: [Basît]

30 شَاهَتْ حَالِي فَمُدَّ هَبَّتْ رِيَاخُ صَبَا صَبَا فُوَادِي إِلَى أَطْرَافِ حَيْبِهِم

30. Saba rüzgarı estiğinden beri halimi, onların mahallesinin etrafına doğru (esen) gönlümün saba rüzgarına benzettim.

Bu beyitte şair birinci şatr (sadr)ın sonunda getirdiği صَبَا kelimesini ikinci şatr (acuz)ın başında tekrar getirmek suretiyle reddu'l-'acuz ale's-sadr yapmıştır.

Osman Bektaş şu beyitte de bu sanata yer vermiştir⁵⁵⁴: [Basît]

30 شَعَائِرُ الْبِرِّ وَالْمَعْرُوفِ حَلِيئَةٌ وَحَلِيئَةُ الْعَفْوِ وَالْتَقْوَى شَعَائِرُهُ

30. İyilik ve maruf amelleri onun süsü, af ve takva süsü de onun alametleridir.

Şair yukarıdaki beyitte, birincisinde beytin başındaki شَعَائِرُ kelimesini beytin sonunda tekrar getirerek, ikincisinde ise حَلِيئَةٌ kelimesini hem ilk şatrın (sadr) sonunda, hem de ikinci şatrın (acüz) başında getirerek iki kere reddu'l-'acuz ale's-sadr yapmıştır.

Şu beyitte de reddu'l-'acuz ale's-sadr vardır⁵⁵⁵: [Recez]

41 فِي صَدْرِهِ حُرُوفٌ وَشِي نُغْرَا مَكْتُوبَةٌ بِهَا الضُّيُوفُ نُغْرَى

⁵⁵² İbnu'l-Mu'tez, Ebu'l-Abbas Abdullah b. Muhammed el-Abbâsî, *el-Bedi' fi'l-Bedi'*, Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1990, s. 140

⁵⁵³ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 227.

⁵⁵⁴ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 124.

⁵⁵⁵ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 204.

41. Göğsünde, okunan ve üzerinde 'misafire ikram olunur' (şeklinde) yazılan nakış harfleri bulunan (her atmacayı salıverdiler).

Osman Bektaş yukarıdaki beyitte 'okunur' anlamına gelen ve vezin gereği sonundaki hemze harfi düşürülmüş تُقْرَأُ fiilini beytin sadr kısmının sonunda, 'ağılanır' anlamına gelen تُقْرَى fiilini ise acuzun sonunda getirmek suretiyle reddu'l-acuz ale's-sadr sanatına yer vermiştir.

2.2.2.22. Tasrî'

Tasrî' şiirde nesirdeki seci'in karşılığıdır ve kasidenin ilk beytinde birinci şatırın sonunun kafiye yönünden ikinci şatırın sonuna uygun gelmesi demektir. Tasrî' şairin fesahat ve belağattaki gücünü gösterir.⁵⁵⁶

Yahya b. Hamza el-Mueyyed Billah, *eṭ-Ṭırâzu li Esrâri'l-Belâga ve 'Ulûmi Haḳâiki'l-Î'câz* isimli eserinde tasrî'in yedi derecesini aktarmaktadır.⁵⁵⁷ Bu dereceler ve Osman Bektaş'ın divanındaki birer örneği şöyledir:

1. Derece: Beyitte her iki mısraın da müstakil bir anlama sahip olup anlam yönünden diğerine ihtiyaç duymadığı tasrî'dir. Tasrî'in en yüksek derecesi budur. Osman Bektaş divanında bu çeşit bir tasrî'e yer vermiştir⁵⁵⁸: [Serî']

1 هَلْ لِحَمِيلٍ عِنْدَهُ مِنْ تَوَابٍ وَهَلْ لِدَاعٍ دَنِيفٍ مِنْ جَوَابٍ

1. Onun yanında güzele bir iyilik ve şiddetli hasta olan çağırıcıya bir cevap var mıdır?

Yukarıdaki her iki şatır da kendi arasında tam ve müstakil anlama sahip iki ayrı cümle halinde gelmiştir.

⁵⁵⁶ İbnu'l-Eşîr, Ziyâuddîn, *el-Meşelu's-Sâir fî edebi'l-Kâtib ve 'ş-Şâ'ir*, thk. Ahmed el-Hûfi, Bedvî eṭ-Tabâne, Dâru Nahḳati Mısır li't-Ṭıbbâ'ati ve'n-Neşr, Kahire, tsz., I, 259; Yahya b. Hamza, el-Mueyyed Billah, *eṭ-Ṭırâzu li Esrâri'l-Belâga ve 'Ulûmi Haḳâiki'l-Î'câz*, el-Mektebetu'l-Unşuriyye, Beyrut, h. 1423, III, 19.

⁵⁵⁷ Yahya b. Hamza, el-Mueyyed Billah, *eṭ-Ṭırâzu li Esrâri'l-Belâga ve 'Ulûmi Haḳâiki'l-Î'câz*, III, 19-21.

⁵⁵⁸ es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektaş*, s. 87.

2. Derece: Birinci mısraın anlam yönünden müstakil olduğu , ikinci mısraın ise birinci mısraa bağlı olduğu tasrî‘ çeşididir. Osman Bektaş divanının ilk kasidesinde bu çeşit bir tasrî‘e yer vermiştir⁵⁵⁹: [Tavîl]

1 لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْ رِزْقِهِ مَا تَيْسَّرًا فَلَا يَأْسَ إِنْسَانٌ عَلَىٰ مَا تَعَسَّرًا

1. Herkesin kolay bir rızka vardır bundan dolayı insan zorluklardan dolayı ümitsizliğe kapılmamalıdır.

Yukarıdaki beyitte ilk şatr kendi arasında müstakil bir anlam taşımakta iken ikinci şatr ف bağlacıyla anlam yönünden ona bağlanmıştır.

3. Derece (Müvecceh Tasrî‘): Beytin iki mısraının da birbirinden bağımsız olduğu ve birbirinin yerine getirilmelerinde anlam yönünden farklılığın olmadığı tasrî‘ dir.

Osman Bektaş şu beyitte müvecceh tasrî‘ yapmıştır⁵⁶⁰: [Basît]

1 يَا كَعْبَةَ الْحُسْنِ لَوْلَا وَصَفُ مَعْنَاكِ مَا جِئْتُ مُحْتَرِمًا أَسْعَىٰ لِمَعْنَاكِ

1. Ey güzelliğin kâbesi! Senin anlamının vasfı olmasa, zengiliğine koşup ihtiramla gelmezdim.

Yukarıdaki beyitte şair her iki mısraı da birbirinin yerine kullanılabilecek şekilde birbirine ihtiyaç duymadan müstakil anlamlarıyla kullanmıştır.

4. Derece (Nâkıs Tasrî‘): Birinci mısraın anlam yönünden ikinci mısraa bağlı olduğu tasrî‘ çeşididir. Osman Bektaş’ın tasrî‘lerinin çoğunluğu nâkıs tasrî‘ şeklinde gelmiştir. Nitekim divanının ikinci kasidesinin şu ilk beytinde de bunun örneği mevcuttur⁵⁶¹: [Basît]

⁵⁵⁹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 114.

⁵⁶⁰ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 157.

⁵⁶¹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 83.

1 مَا قَامَ يَرْتُو بِعَيْنٍ مِنْهُ كَحَالِئِ إِلَّا وَصِرْتُ بِهَا مَجْنُونٌ سَوْدَاءِ

1. *Sürmeli gözüyle bakar bakmaz ben onun sebebiyle kara kızın Mecnûn 'u⁵⁶²(gibi) oldum.*

Yukarıdaki beyitte birinci şatr ikinci şatr olmadan مَا olumsuzluk edatıyla olumsuz anlam taşırken ikinci şatrın başındaki إِلَّا edatı birinci şatırdaki olumsuzluğu kaldırmaktadır. Bu yönden ikinci şatr olmadan birinci şatrın anlamının tamamlanması mümkün olmamaktadır.

5. Derece (Mükerrer Tasrî'): Aynî lafzın hem birinci hem de ikinci mısraın sonunda yer aldığı tasrî' çeşididir. Birbiri ile aynı olan lafızlar aynı anlamda olabilecekleri gibi eş sesli de olabilirler. Osman Bektaş divanında bu çeşit bir tasrî'e yer vermiştir.⁵⁶³

1 إِلَى الْأَقْدَامِ أَسْبَلَتْ الدَّوَائِبِ فَحَبَّاتُ الْقُلُوبِ بِهَا دَوَائِبُ

1. *Saçları ayaklara kadar uzattı, bundan dolayı kalplerin bölümleri onun sebebiyle erimektedir.*

Osman Bektaş yukarıdaki beyitte her iki şatrı da دَوَائِبُ kelimesiyle bitirmektedir. Birinci şatrın sonundaki kelime başın ön tarafındaki saç anlamına gelen دَوَائِبُ kelimesinin cemisidir. İkinci şatrın sonundaki kelime ise دَابُّ fiilinin ismi faili olan دَائِبَةٌ kelimesinin cemisidir. Şair burada eş sesli olan iki kelimeyi beytin iki şatrının sonunda kullanmak suretiyle mükerrer tasrî' yapmıştır.

⁵⁶² Mecnunun aşık olduğu Leyla'nın Habeşli siyahî bir kız olduğu rivayet edilir. Konu ile ilgili bir beyit şöyledir: وَقَالُوا عَنْكَ سَوْدَاءُ حَبَشِيَّةٌ وَلَوْلَا سَوَادُ الْمِسْكِ مَا اتَّبَعْنَا غَالِيَا Anlamı:Senin hakkında siyahî bir Habeşli olduğunu söylediler, eğer miskin siyahlığı olmasaydı o (misk) pahalı satılmazdı.

⁵⁶³ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 86.

6. Derece (Muallak Tasrî‘): Birinci mısraın sonunun ikinci mısraın başındaki bir sıfata bağlı olduğu tasrî‘dir. Şu beyitte Osman Bektaş bu çeşit bir tasrî‘ yapmıştır⁵⁶⁴: [Tavîl]

بَدَا كَوْكَبُ الْإِقْبَالِ بِي أَفْقِ النَّصْرِ   يُوهِتِيكَ بِالْأَفْرَاحِ يَا مَلِكَ الْعَصْرِ   1

1. *Ey zamanın meliki! Kurtuluş yıldızı sana mutluluklar dileyerek zafer ufkundan göründü.*

Yukarıdaki beyitte ikinci şatırın baş tarafı önceki cümlede hal cümlesi olarak gelmiştir.

7. Derece (Meştûr Tasrî‘): İlk mısraın kafiye(reviy) yönünden ikinci mısraa uymamasıdır. Tasrî‘in en beğenilmeyen çeşidi budur. Şu beyitte Osman Bektaş bu çeşit bir tasrî‘ yapmıştır⁵⁶⁵: [Vâfir]

تَبَنَّاهُ السَّخَاءُ وَكَانَ أَوْلَى   بِهِ مِنْ كُلِّ سُكَّانِ الْبَطَاحِ   1

1. *Ona, Biţâh'in⁵⁶⁶ tüm ahalisinden evlâ iken cömertlik, onu evlat edinmiştir.*

Osman Bektaş yukarıdaki beytin birinci şatırının sonunda kasidenin reviy harfi olan ح yerine ل revisini kullanarak meştûr tasrî‘ yapmıştır.

2.2.2.23. Telmih

Telmih bilinen bir hikayeye, meşhur bir şiire ya da yaygın bir darb-ı mesele işaret etmek demektir.⁵⁶⁷

Şu beytinde Osman Bektaş telmih sanatını kullanmıştır⁵⁶⁸: [Basît]

لَوْلَاهُ مَا قُلْتُ شِعْرًا لَا وَلَا حَفِظْتُ   عَيْنِي فَقَا نَبِكَ مِنْ ذِكْرِ الْأَحْبَاءِ   17

⁵⁶⁴ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 128.

⁵⁶⁵ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 99.

⁵⁶⁶ Biţâh: Benî Temîm yurdunda bir yer adıdır. (Ebû ‘Ubeyd Abdillâh b. Abdilazîz el-Bekrî el-Endelûsî, *Mu‘cemu Mestu‘cime min Esmâi‘l-Bilâdi ve‘l-Mevâdi‘*, Beyrut, h. 1403, I, 256.)

⁵⁶⁷ Şihabuddîn en-Nuveyrî, *Nihâyetu‘l-Ereb fî Funûni‘l-Edeb*, VII, 127; Ahmed b. İbrahim b. Mustafa el-Hâşimî, *Cevâhiru‘l-Belâğa fî‘l-Me‘âni ve‘l-Beyan ve‘l-Bedi‘*, s. 343.

⁵⁶⁸ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 84.

17. O olmasaydı ne ben şiir söyledim ne de gözüm 'dostlarımızı hatırlamaktan dolayı durun birlikte ağlayalım (kıfa nebki)' i ezberlerdi.

Osman Bektaş burada cahiliye döneminin muallaka sahiplerinden meşhur İmruülkays'ın *وَمَا نَبَاكَ* şeklinde başlayan beytine telmihte bulunmuştur.

Osman Bektaş fahr konulu yazdığı beyitlerde şu beytiyle yine aynı şairin aynı beytine telmihte bulunmuştur⁵⁶⁹: [Tavîl]

22 وَلَوْ أَنَّهُ فَاسَىٰ امْرُؤُ الْقَيْسِ لِبَعْضِ مَا أَقَاسِيهِ أَنَسَاهُ الْبُكَاءُ وَالتَّدَكُّرُ

22. İmruülkays benim çektiğim derdin bir kısmını çekseydi bu, ona ağlamayı ve hatırlamayı (bükâyı ve tezekkürü) unuttururdu.

Bu beyitte Osman Bektaş her ne kadar İmruülkays'ın ismini zikretse de büka ve tezekkür isimlerini anarken şiirden bahsettiğini belirtmemektedir. Bu da telmih sanatında bir inceliklerdir.

Osman Bektaş Muhammed Paşa'yı zekası yönünden methettiği şu beytinde şöyle bir telmihte bulunmaktadır⁵⁷⁰: [Basît]

40 مِنْ طُورِ سَيْنَاءَ هَذَا نُورُ فِطْنَتِهِ فَمَنْ أَرَسَطُو وَمَا طُورُ ابْنِ سَيْنَاكِي

40. Aklının bu nuru Tûr-i Sînâ'dandır, bundan dolayı Aristo'da kim oluyor, İbn-i Sînâ'nun ilmi de ne ki?

Şair yukarıdaki beyitte Allah teala'nın Hz. Musa'ya bir takım mucizelerle beraber peygamberlik verdiği Tûr-i Sînâ isimli mukaddes dağdan bahsederek Kuran-ı Kerim'deki kıssadan telmihte bulunmaktadır.⁵⁷¹

Osman Bektaş şu beyitte de kudsi hadis olarak rivayet meşhur bir sözden telmihte bulunmaktadır⁵⁷²: [Basît]

⁵⁶⁹ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 115.

⁵⁷⁰ es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 159.

⁵⁷¹ İlgili kıssa için bkz. Tâhâ 20/9-36.

⁵⁷² es-Sâdânî, *Dîvânu Osman Bektaş*, s. 231.

81 وَمَذْهَبِي فِي كَلَامِي إِنَّ مَظْهَرَهُ لَوْ لَمْ يَكُنْ مَا خَرَجْنَا مِنْ عَمَى الْعَدَمِ

81. Kelamımda görüşüm, Onun yaradılışı olmasa bizim, yokluğun körlüğünden kurtulamayacak olmamızdır.

Osman Bektaş yukarıdaki beyitte kudsî hadis olarak halk arasında yaygın olan ama hadis tenkiçilerince mevzu (uydurma) olduğu ifade edilen: “لَوْلَاكَ لَوْلَاكَ مَا خَلَقْتُ الْأَفْلَاكَ” “Sen olmasaydın ben kainatı yaratmazdım” sözünden telmihte bulunmaktadır.⁵⁷³

Osman Bektaş yazdığı bedîiyyenin Aşere-i Mübeşşereyi methettiği ve onlarla tevessülde bulunduğu bölümünde telmihe yer verir⁵⁷⁴: [Basît]

186 وَمَنْ بَيَّعَةَ رِضْوَانِ جَزَنُهُ يَدٌ بِيضَاءٍ مِنْ أَحْمَدِ الْمُخْتَارِ ذِي الْكَرَمِ

186. (Osman b. Affân) Rıdvan beyatında kerem sahibi Ahmed-i Muhtar'dan beyaz bir elin, kendisinin yerini tuttuğu kişidir.

Osman Bektaş yukarıdaki beyitte, Hz. Peygamberin Hudeybiye gününde Mekke müşriklerinin saldırısı durumunda ölüm üzerine ashabından aldığı ve Rıdvan Beyatı olarak adlandırılan beyatta, o sırada Mekke’de elçi olarak görev yapan Hz. Osman’ın yerine, bir elini diğerinin üzerine koymak suretiyle ondan da biat almasına dair rivayetten telmihte bulunmaktadır.

Osman Bektaş şu beyitte Hz. Yusuf kıssasına telmihte bulunmaktadır⁵⁷⁵: [Vâfir]

19 بَدَا فَتَقَطَّعَتْ عَوَاضَ الْأَيْدِي عَلَيْهِ ضَمَائِرُ الْخُودِ الْحِسَانِ

19. Göründü, bunun üzerine ellerin yerine güzel kızların gönülleri onun için kesildi.

⁵⁷³ Bu rivayet hakkında geniş bilgi için bkz. İsmail b. Muhammed el-‘Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ' ve Muzîlu'l-İlbâs*, thk. Abdulhamîd b. Ahmed el-Hindâvî, el-Mektebetu'l-‘Aşriyye, Beyrut, 2000, II-192.

⁵⁷⁴ es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektaş*, s. 239.

⁵⁷⁵ es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektaş*, s. 200.

Yukarıdaki beyitte Hz. Yusuf'un kendilerine görünmesiyle birlikte, güzelliğine hayran kalarak ellerindeki bıçaklarla parmaklarını kesen saray kadınlarını anlatan Kur'an kıssasına telmih vardır.⁵⁷⁶

3. Vezin ve Kafiye

Arap şiirinin kendisiyle öne çıktığı en belirgin özelliği ne kadar uzun olursa olsun kasidenin tamamında vezin ve kafiye birliğinin sağlanmasıdır.⁵⁷⁷ Osman Bektaş'ın şiiri, vezin ve kafiye birliği açısından kusursuz olarak nitelenebilecek düzeydedir.

3.1. Vezin

Cahiliye devri şairleri aruz bahirlerinden daha çok tavîl, vâfir, kâmil, basît, mutekarib ve munsarihî kullanmışlardır.⁵⁷⁸

Osman Bektaş divanında klasik Arap şiirinde kullanılan vezinleri aşağıdaki tabloda belirtildiği üzere kullanmıştır:

BAHİR	ŞİİR SAYISI	BEYT SAYISI
Basît	10	573
Tavîl	10	360
Vâfir	6	242
Haff	4	278
Kâmil	4	142
Remel	3	96
Recez	2	506
Serî'	2	59
Meczuu'r-Recez	1	51
Meczuu'r-Remel	1	50
TOPLAM	43	2357

Tablo 3. Osman Bektaş'ın divanında kullandığı vezinler.

⁵⁷⁶ Yusuf 12/31.

⁵⁷⁷ Ali el-Cundî, *fî Târîhi'l-Edebi'l-Câhilî*, Mektebetu Dâri't-Türâs, 1991, s. 286.

⁵⁷⁸ Çetin, *Eski Arap Şiiri*, s. 60.

Tablodan da anlaşılacağı üzere Osman Bektaş'ın divanında en çok kullandığı vezinler, klasik arap şiirinde en çok kullanılan vezinlerle uyuşmaktadır.

Osman Bektaş divanına aldığı şiirlerinde ikisi dışında ilgili bahirlerin tam olanlarını kullanmıştır. Ayrıca vezne uygunluğu sağlamak için kelimeler üzerinde nadiren tasarruflarda bulunmuş, bunların dışında şiirlerinde vezne yani aruza uygunluğa azami seviyede dikkat etmiştir.

3.2. Kafiye

Kafiye, şiirde veznin ortağıdır ve vezni ve kafiyesi olmayan söze şiir denmez. Kudâme bin Cafer niyetten sonra şiirin lafız, vezin mana ve kafiyenin hepsinin bir araya getirmesi ile kurulabileceğini ve bunun, oluşturulan ifadenin şiir sayılabılmesinde ölçü olduğunu belirtmektedir.⁵⁷⁹

Kafiyenin ne olduğu konusunda belli başlı iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi aruz ilminin kurucusu el-Halil b. Ahmed'in görüşüdür ki buna göre beytin son harfinden önceki ilk sakin ve ondan önceki harekeli bir harf hepsi beraber kafiyeyi oluşturur. Bu görüşe göre kafiye, kelimenin bir parçası, bir kelime ya da iki kelime şeklinde olabilir. İkinci görüş el-Ahfeş ve ona tabi olanların⁵⁸⁰ görüşüdür ki buna göre kafiye, şiirin üzerine bina edildiği reviy harfidir.⁵⁸¹

Örnek olarak, her iki görüşe göre Osman Bektaş'ın şu beyitlerindeki kafiye şöyle belirlenir⁵⁸²: [Remel]

لَكَ مِنْ مَوْلَاكَ إِكْرَامٌ وَمَنْحٌ	32 لَمْ تُطِقْ صَبْرًا بِهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ
حَلْفُ الْعَاذِي كَرِيمِ الْخَلْقِ سَمْحٌ	33 آصَفُ الرَّأْيِ سَلِيمَانُ النَّدَى
قَدْرِهِ كَانَ لَهُ فِي الْأَرْضِ فُسْحٌ	34 مَلِكٌ لَوْ أُعْطِيَ الْمُلْكَ عَلَى
يَقْتَضِي كَانَ لَهُ فِي الْحُكْمِ رُجْحٌ	35 وَوَزِيرٌ لَوْ جَرَى الْأَمْرُ كَمَا

⁵⁷⁹ İbn Raşîk el-Ğayrevânî, *el-'Umde fî Mehâsini's-Şi'r ve Âdâbihi*, I, 119.

⁵⁸⁰ bkz. İbn Abd-i Rabbih el-Endelûsî, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 1. bs., Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, h. 1404, VI, 343.

⁵⁸¹ İbn Raşîk el-Ğayrevânî, *el-'Umde fî Mehâsini's-Şi'ri ve Âdâbihi*, I, 152.

⁵⁸² es-Sâdânî, *Divânu Osman Bektaş*, s. 97-98.

36	عَيْتُ جُودٍ حَيْثُ يَسْتَسْقِي النَّدَى	وَسَحَابٌ كُلُّهُ عَفْوٌ وَصَفْحٌ
37	وَرَبِيعٌ فَضْلُهُ يَجِي بِهِ	مَيْتٌ قَلْبِ عَالِهِ فِي الْعَيْشِ كَدْحٌ
38	أَيُّ جَبَّارٍ يُعَادِيهِ وَقَدْ	جَاءَهُ نَصْرٌ مِنْ اللَّهِ وَفَتْحٌ
39	كَمْ مَلِيكٍ غَاشِمٍ عَانَدُهُ	فَأَتَاهُ مِنْ قَيْسِي الْعَيْبِ قَدْحٌ
40	شَمْسٌ فَضْلٍ أَشْرَقَتْ مِنْ حَوْلِهِ	عُرٌّ مِثْلُ بُدُورِ التَّمِّ صُبْحٌ

32. Efendinden sana bir lütuf ve ikram olmazsa ona (gurbete) sabredemezsin.

33. (O), görüşü isabetli, cömertliğin Süleyman'ı, gazinin halifesi, güzel yaratılışlı ve hoşgörülüdür.

34. (O), kendisinin kıymetine göre mülk verilse, yeryüzünde onun için genişlik bulunacak olan bir meliktir.

35. (O), iş gerektiği gibi yürüse kendisinin hükmü tercih edilecek olan bir vezirdir.

36. (O), cömertliğin istenildiği yerde o bir cömertlik yağmuru ve tamamı bağışlama ve af olan bir buluttur

37. (O) hayatta kendisine sıkıntı ulaşmış ölü kalbin, sayesinde dirildiği bir bahardır.

38. Hangi zorba ona düşmanlık etse Allah'tan bir zafer ve fetih ona gelmiştir.

39. Nice zalim melik ona baş kaldırmaya çalıştı da hemen ona gaybın yayından bir kıvılcım geliverdi.

40. O, etrafında ak alınlı kişilerin sabahleyin dolunaylar gibi doğduğu bir fazilet güneşidir.

Aktarılan birinci görüşe göre yukarıdaki beyitlerin beyitlerin kafiyeleri sırasıyla مَنَحٌ, سَمَحٌ, فُسْحٌ, رُجْحٌ, صَفْحٌ, كَدْحٌ, فَتْحٌ, قَدْحٌ, صُبْحٌ bölümleridir. İkinci görüşe göre ise beytin en sonunda yer alan ve reviy harfi olan sahih ح (hâ) harfi beyitlerin kafiyesidir.

İster el-Halil b. Ahmed ve onu takib edenlerin, isterse el-Ahfeş ve onu takip edenlerin tanımından hareket edilsin Osman Bektaş'ın divanında yer alan 39 kasidede ilk beyitten son beyte kadar kafiyenin korunduğu görülmektedir. Şairin divanında yer alan muvaşşah ve urcûzelerin kafiye düzeni, ilgili konuların işlendiği bölümlerde ele alınmıştır.

SONUÇ

Osman Bektaş el-Mevşilî, h. XII. asrın sonu ve XIII. asrın başında, Osmanlı Devletinin son dönemlerinde yerel yönetimi Celîlî ailesine bırakılan Musul'da yaşamış önemli bir şairdir. Osman Bektaş ömrünün çoğunu adı geçen ailenin maiyetinde geçirmiş, onların divanında yer almış ve başta valilik yapanları olmak üzere aile fertlerine methiyeler yazarak hayatını idame ettirmiştir.

Osman Bektaş'ın Celîlî ailesi mensuplarını methederken verdiği bazı malumat adı geçen ailenin Osmanlı Devleti idaresi karşısında daima itaatkar bir tavır sergilediğini açıklaması, şairin bazı şiirlerinde Osmanlı ordusu için 'İslam Ordusu' gibi ifadeler kullanması da Musul'un elit kesiminin ve dolayısıyla yerel idaresinin Osmanlı'ya bakışını ortaya koyması bakımından önemlidir. Yine Osman Bektaş'ın, Musul Valisi Süleyman Paşa'nın oğlunun dünyaya gelişi sebebiyle devletin sevindiğini ve sultan I. Abdülhamid'in valiyi tebrik ettiğini şiirinde dile getirmesi, Bâb-ı âlî ile yerel idareler arasında yöneten-yönetilen arasındaki resmi ilişkiler dışında da ilişki kurulduğunu göstermektedir.

Osman Bektaş'a ait tek müstakil eser yaklaşık 2400 beyitten oluşan divanıdır. Bu divan ağırlıklı olarak Celîlî ailesi fertlerini medih amacıyla kaleme alınmakla birlikte dinî medih, gazel, mersiye, hikmet, fahr gibi klasik Arap şiirinin ana konularını da içermektedir.

Osman Bektaş Süleyman Paşa, onun kardeşi Muhammed Paşa ve onların oğullarıyla yaptığı av gezisini anlattığı kasidede Musul'un bugün bilinen ve bilinmeyen av mekânlarını tanıtırken, aynı kasidede av için eğitilmiş hayvanlar ve av hayvanlarından bahsederek yaşadığı dönemdeki av kültürünü ortaya koymaktadır. Şair bu yönden önemli bir görev üstlenmiştir.

Şairin kasidelerinde Musul Valileri ve onların katıldığı bazı savaşlarla ilgili verdiği tarihî bilgiler, ayrıca seyahat konulu şiirinde gerek Musul civarı, gerekse Anadolu'nun muhtelif yerleşim yerleriyle ilgili verdiği coğrafi bilgiler bu alanda çalışan araştırmacılara ışık tutacak niteliktedir.

Osman Bektaş, divanında daha çok klasik Arap şiirinin en önemli nazım türü olan kasideye yer vermiştir. Bununla beraber yine klasik dönemin bir nazım türü olan urcuze ve daha sonraki dönemlerde ortaya çıkan muvaşşah türünün güzel örneklerini sunmuştur.

Osman Bektaş'ın Kur'an ve hadislerden yaptığı iktibaslardaki başarısı onun bu iki konuya hakimiyetini göstermekte, aynı şekilde Arap şiirinin önemli temsilcilerinden yaptığı tazminler, onların etkisiyle oluşturduğu beyitler ve bazılarına muaraza olarak yazdığı kasideler Arap şiirine olan vukufiyetini ortaya koymaktadır.

Osman Bektaş şiirinde beyan ilmine ait, özellikle teşbih ve istiareyi ve cinastan tıbâka, tevriyeden teşhîse pek çok bedîî sanatı ustalıkla kullanmıştır. Şairin -dönemindeki pek çok şairde örnekleri görüldüğü gibi- tarih düşürme sanatında da başarılı kasideler yazdığı görülmektedir. Örneğin divanında tarih düşürmeye ayırdığı bölümde Süleyman Paşa'nın valiliğini tebrik için yazdığı kasidenin her şatırında ebced hesabıyla 1188 tarihini vermiştir ki bu, onun genelde dildeki özelden ise şiirdeki uzmanlığını ortaya koyan göstergelerden birisidir.

Osman Bektaş dil yönünden kuvvetli bir şairdir. Kelime, tamlama ve cümleleri şiirinde ustaca kullanmıştır. Bununla beraber başta bedî'iyeye, tarih düşürme ve tevriye gibi şekil ve anlam yönünden sınırlılıkları olan bazı tür ve sanatlarda zorlama denilebilecek tasarruflarda bulunmuş bazı kelime ve cümleleri zor anlaşılır bir halde kullanmıştır. Az da olsa bu zorlamalar gramer yönünden de bazı sıkıntılar doğurmuştur.

Osman Bektaş şiirinde hamriyyata sadece muvaşşah türünde yazdığı gezi ve eğlence konulu şiirinde yer vermektedir. Sevgilisinin birtakım uzuvlarını tasvir ettiği hissi gazellerinde bile aşırıya kaçmadan şiirini ortaya koyan Osman Bektaş'ın bir lehv-eğlence şairi olduğu yargısına varmak zordur. Hz. Peygambere yazdığı bedî'iyyesi ve diğer medih şiiri, hikmet konulu şiirleri, iktibas yaptığı pek çok ayet ve hadisler onun ilmî yönden donanımlı ve dini duyguları ön planda olan bir şair olduğu konusundaki kanaati pekiştirmektedir. Yazmış olduğu gazellerin klasik Arap şiirinin bir üslubu ve şiirine güzellik ve çekicilik katan bir unsur oluşu, hamriyyat

konulu tek şiirinin yine klasik üslubun sürdürülmesi ve bulunulan gezi-eğlence ortamının ortaya çıkardığı duyguların ifadesi şeklinde değerlendirilmesi yerinde olacaktır.

Sonuç olarak Osman Bektaş XII. ve XIII. yy. Arap şiirinin kendine has üslubunu ve konularını şiirlerinde ustaca yansıtırken başta el-Mütenebbî olmak üzere özellikle medih, gazel, mersiye ve hikmet konulu şiirlerinde Abbasî dönemi şairlerinin tesirini hissettirmektedir. Bu yönüyle Osman Bektaş'ın yaşadığı ve bazı Arap müelliflerce inhitat/çöküş dönemi kabul edilen dönemin, şairin muasırı olan diğer şairler de göz önünde bulundurularak çöküş dönemi değil Arap edebiyatında eskisi gibi parlak bir dönem olduğunu ifade etmek gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Abbas Mustafa eş-Şâlihî, *eş-Şaydu ve't-Tard fi's-Şi'ri'l-'Arabî Hattâ Nihâyeti'l-Ûarnî's-Sâni'l-Hicrî*, el-Muessesetu'l-Câmi'iyetu li'd-Dirâsâti ve'n-Neşri ve't-Tevzî', Beyrut, 1981.
- el-Abbasî, İbnu'l-Mu'tez, Ebu'l-Abbas Abdillâh b. Muhammed, *Kitâbu'l-Bedî'*, Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1990.
- Abdülazim Abbâs Naşşâr, *Belediyyâtü'l-'Irâk fi'l-'Ahdi'l-'Uşmânî 1534m. 1918m.*, el-Mektebetü'l-Hayderiyye, h. 1427.
- Abdülkerim Râfik, el-'Arab ve'l-'Uşmaniyyûn 1516-1916, Mektebetu Atlas, Dimeşk, 1974.
- el-'Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşfu'l-Hafâ' ve Muzîlu'l-İlbâs*, thk. Abdulhamîd b. Ahmed el-Hindâvî, el-Mektebetu'l-'Asriyye, Beyrut, 2000, I-II.
- Adnan Salih Mustafa, *el-Cedîd fi Fenni't-Tevşih*, Dâru's-Şekâfe, Katar, 1986.
- Ahmed Ahmed Bedevî, *Ususu'n-Nakdi'l-Edebî 'Inde'l-'Arab*, Dâru Nahđati Mısır li't-Tıbbâ'ati ve'n-Neşr, Kahire, 1996.
- el-'Alevî, Muhammed b. Tabâtabâ, *'Iyâru's-Şi'r*, thk. Abdulaziz b. Nâsır el-Mâni', Mektebetu'l-Hâncî, Kahire, tsz.
- Algül, Hüseyin, *İslam Tarihi*, Gonca Yayınevi, İstanbul, 1991, I-III.
- Ali Ebû Zeyd, *el-Bedî'iyât fi'l-Edebi'l-'Arabî, Neş'etuhâ, Tetavvuruhâ, Eşeruhâ*, 'Âlemu'l-Kutub, Beyrut, 1983.
- Ali el-Cârim, Mustafa Emîn, *el-Belâğatu'l-Vağiha fi'l-Beyân ve'l-Me'ânî ve'l-Bedî' me'a'd-Delîl*, Dâru'l-Ġadi'l-Cedîd, Kâhire, 2017.
- Apak, Adem, *Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi (3)*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2016.
- el-'Askerî, Ebû Hilâl el-Hasen b. Abdillâh, *Kitâbu's-Şinâ'ateyn*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Muhammed Ebu'l-Fağl İbrahim, el-Mektebetu'l-'Unşuriyye, Beyrut, 1419/1998.
- el-Bâcûrî, İbrahim, *el-Burde li'l-Bûşirî bi Hâmişihâ Muhtaşar*, Mektebetu's-Şafâ, Kâhire, tsz.
- Bayatlı, Nilüfer, *XVI. Yüzyılda Musul Eyaleti*, TTK, Ankara, 1999.
- el-Belâzurî, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Yahya b. Câbir, *Futûhu'l-Buldân*, Muessesetu'l-Maarif, Beyrut, 1987.
- el-Buĥârî, Muhammed b. İsmâil, *Sahîhu'l-Buĥârî*, 2. bs., Çağrı Yayınları-Dâru Sahnûn, İstanbul, 1992, I-VIII.

- Bulut, Ali, *Belagat Meânî-Beyân-Bedî'*, 5. bs., M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2015.
- el-Bûfî, Muhammed Sa'îd Ramazan, *Muhtârâtun min Ecmeli's-Şi'r ve Medhi'r-Rasûl*, Dâru'l-Ma'rife, Dimeşk, h. 1408.
- el-Câhîz, Ebû Osman Amr b. Bahr, *el-Beyan ve't-Tebyîn*, thk. Fevzî 'Atvî, 1. bs., Dâru Şa'b, Beyrut, 1968
- Cebbûr Abdunnûr, *el-Mu'cemü'l-Edebî*, Dâru'l-İlmi li'l-Melayîn, Beyrut, 1979.
- el-Cevherî, Ebû Naşr İsmail b. Hammâd, *eş-Şihâhu Tâcu'l-Luğa ve Şihâhu'l-'Arabîyye*, thk. Ahmed Abdugafûr 'Atfâr, 4. bs., Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1987, I-VII.
- el-Cundî, Ali, *fî Târîhi'l-Edebi'l-Câhilî*, Mektebetu Dâri't-Türâs, 1991.
- el-Curcânî, Ali b. Muhammed eş-Şerîf, *Kitâbu't-Ta'rîfât*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1983.
- Çadircı, Musa, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, 3. b., TTK, Ankara, 2013.
- Tanzimat Sürecinde Türkiye Ülke Yönetimi, İmge Kitabevi, Ankara, 2007.
- Çetin, Nihad M., *Eski Arap Şiiri*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1973
- Darkot, Besim, "Musul", *İslam Ansiklopedisi*, Maarif Vekilliği Yay., İstanbul, 1960.
- ed-Dehhan, Sâmi, *el-Medîh*, 5.bs., Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, tsz.
- Demirayak, Kenan, *Arap Edebiyatı Tarihi I-Cahiliye Dönemi*, Fenomen Yayınları, Erzurum, 2009.
- *Arap Edebiyatı Tarihi-Osmalı Dönemi (Mısır ve Bilâdu's-Şâm Bölgesi)-(922-1217/1516-1802)*, Fenomen Yayınları, Erzurum, 2015.
- "Osmanlı Dönemi Arap Edebiyatında Tarih Düşürme Şiirleri ya da Şiirle Tarih Düşürme", *Şarkiyat Mecmuası*, sayı 25, (2014-2)
- Demirci, Mustafa, "İktâ", *DİA*, Ankara, 2012, XXII.
- Demirel, Ömer, "Sivas", *DİA*, Ankara, 2009, XXXVII.
- ed-Dîneverî, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, *'Uyûnu'l-Ahbâr*, Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, h. 1418, I-IV.
- ed-Dîvecî, Saîd, *Târîhu'l-Mevşil*, Mecme'ul 'İlmi'l-'Irâkî, h. 1422, m. 2001, I-II.
- Durmuş, İsmail, "Fahr", *DİA*, Ankara, 1995, XII.
- "Mütenebbî", *DİA*, Ankara, 2006, XXXII.

- el-Endelûsî, Ebû 'Ubeyd Abdillâh b. Abdilazîz el-Bekrî, *Mu'cemu Mestu'cime min Esmâi'l-Bilâdî ve'l-Mevâdî'*, Beyrut, h. 1403, I- IV.
- el-Endelûsî, İbn Abd-i Rabbih, *el-İkdu'l-Ferîd*, 1. bs., Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, h. 1404, I-VIII.
- Ergin, Mehmet Mesut, "Osmanlı Dönemi Arap Şiirinde Peygamber Methiyeleri (1517-1798)", *Marife*, Yıl: 7, Sayı:1, Bahar 2007.
- Eroğlu, Cengiz, Murat Babuçoğlu, Orhan Özdil, *Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Musul*, 2. bs., Global Strateji Enstitüsü, Ankara, 2008.
- el-Fâhûrî, Hânnâ, *el-Câmi' fî Târîhi'l-Edebi'l-'Arabî*, 1. bs., Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1986.
- el-Ferâhidî, el-Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, thk. Mehdî el-Mahzûmî, İbrahim es-Sâmerrâî, Dâru ve Mektebetu'l-Hilâl, I-VIII.
- el-Feyrûzâbâdî, *el-Kâmusu'l-Muhît*, 8. bs., Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 2005.
- Gündüz, Ahmet, *Osmanlı İdaresinde Musul (1523-1639) Fırat Ün. Basımevi, Elazığ, 2003.*
- "Musul", *DİA*, Ankara, 2006, XXXI.
- el-Hamevî, İbn Hicce, *Hizânetu'l-Edeb ve Gayetu'l-Ereb*, Dâru Mektebeti Hilâl ve Dâru'l-Bihâr, Beyrut, 2004, I-II.
- el-Hamevî, Yaqût b. Abdillâh, Şihabüddin Ebû Abdillâh, *Mu'cemu'l-Buldân*, Dâru Şâdir, Beyrut, 1995.
- el-Hârisî, Muhammed b. Huseyn, *el-Keşkül*, thk. Muhammed Abdulkerîm en-Nemerî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1998, I-II.
- el-Hâşimî, Ahmed b. İbrahim b. Mustafa, *Cevâhiru'l-Belâğa fî'l-Me'ânî ve'l-Beyan ve'l-Bedî'*, thk. Yusuf eş-Şameylî, el-Mektebetu'l-'Asriyye, Beyrut, tsz.
- *Cevâhiru'l-Edeb, fî Edebiyyâti ve İnşâi'l-'Arab*, thk. Heyet, Muessesetu'l-Me'ârif, Beyrut, tsz., I-II.
- İbn Dureyd el-Ezdî, Ebû Bekr Muhammed, *Cemheratu'l-Luğa*, thk. Remzî Munîr Ba'lebekkî, Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1987, I-III.
- İbnu'l-Eşîr, Ziyâuddîn, *el-Meşelu's-Sâir fî edebi'l-Kâtib ve's-Şâ'ir*, thk. Ahmed el-Hûfî, Bedvî eṭ-Ṭabâne, Dâru Nahḍati Mısr li't-Ṭıbbâ'ati ve'n-Neşr, Kahire, tsz., I-IV.
- İbn Manzûr, Cemaluddin, *Lisânu'l-'Arab*, 3. bs., Dâru Şâdir, Beyrut, h. 1414, I-XV.
- 'İmâd Abdüsselâm Raûf, *el-Mevşil fî'l-'Ahdî'l-'Uşmânî Fetrate'l-Hukmi'l-Maḥallî 1139 h.-1149 h. 1726m.-1834m*, Matbaatu'l-Âdâb, Necef, 1975

- İnalçık, Halil, *Osmanlı İdare ve Ekonomi Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), İstanbul, 2011.
- “Timar”, *DİA*, Ankara, 2012, XLI.
- İn‘âm Fevvel ‘Akkâvî, *el-Mu‘cemu’l-Mufaşşal fî ‘Ulûmi’l-Belâga el-Bedî‘ ve’l-Beyân ve’l-Meânî*, 2.bs., Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrut, 1996.
- İpekten, Halûk, “Gazel”, *DİA*, Ankara, 1996, XIII.
- el-İtlîdî, Muhammed Deyyâb, *Nevâdiru’l-Hulefâ’*, thk. Muhammed Ahmed Abdulazîz Sâlim, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrut, 2004.
- Karaarslan, Nasuhi Ünal, “Ebû Nüvâs”, *DİA*, Ankara, 1994, X.
- Karabey, Turgut, *Türk Edebiyatında Tarih Düşürme*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara, 2015.
- Karaman, Hayrettin vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007, I-V.
- el-Ķartâcinî, Ebu’l-Hasen Hâzim b. Muhammed, *Minhâcu’l-Bulegâ ve Sirâcu’l-Udebâ’*, thk. Muhammed el-Habîb İbnu’l-Havce, Dâru’l-Ķarbi’l-İslamî, Beyrut, 1981.
- Kaya, Mahmut, “Bûşîrî”, *DİA*, Ankara, 1992, VI.
- “Ķaşîdetu’l-Burde”, *DİA*, Ankara, 1992, XXIV.
- el-Ķayrevânî, Ebû İshâk el-Huşrî, *Zehru’l-Âdâb ve Semeru’l-Elbâb*, Dâru’l-Cîl, Beyrut, tsz, I-IV.
- el-Ķayrevânî, İbn Raşîk, Ebû Ali el-Hasen el-Ezdî, *el-‘Umde fî Mehâsini’ş-Şi‘r ve Âdâbihî*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, 5.bs., Dâru’l-Cîl, Beyrut, 1981, I-II.
- el-Ķazvînî, el-Hatîb, Celaluddîn Muhammed b. Abdirrahman, *el-İdâh fî ‘Ulûmi’l-Belâga*, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrut, 2003.
- el-Ķazvînî, Zekerîya b. Muhammed, *Âşâru’l-Bilâd ve Aĥbâru’l-‘İbâd*, Dâru Şâdir, Beyrut, tsz.
- Kemal Halaylî, *Cemheratu Ravâi’i’l-Ķazel fî’ş-Şi‘ri’l-‘Arabî*, el-Muessesetu’l-‘Arabiyye li’d-Dirâsâti ve’n-Neşr, Beyrut, 1993.
- Khory, Dina Rizk, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Devlet ve Taşra Toplumunu, Musul 1540-1834*, çev. Ülkün Tansel, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 2003.
- Kılıç, Remzi, *Osmanlı Yönetiminde Irak ve Suriye Tarihi Coğrafyası XIX. Yüzyılda İdari Yapısı*, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2011.

- Kılıçlı, Mustafa, "Hillî, Safiyyüddin", *DİA, Ankara, 1998*, XVIII.
- Krenkow, K. "Kaside", *İA*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1963.
- Ḳudâme b. Ca'fer, Ebu'l-Ferec, *Naḳdu's-Şi'r*, thk. Muhammed Abdulmunim el-Hafâcî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, tsz.
- el-Ḳuraysî, Rıza Muhsin, *el-Muvaşşahâtu'l-'Irâḳiyye Munzu Neş'etih'â ilâ Nihâyeti'l-Ḳarni't-Tâsi'a Aşer*, Dâru'r-Raşîd li'n-Neşr, Irak, 1981.
- el-Ḳuşeyrî, Müslim b. Haccâc, *Sahîhu Müslim*, 2. bs., Çağrı Yayınları-Dâru Sahnûn, İstanbul, 1992, I-III.
- el-Me'arrî, Ebû'l-'Alâ', *el-Lâmi'u'l-'Azizî Şerhu Dîvâni'l-Mutenebbî*, thk. Muhammed Sa'id el-Mevlevî, Merkezi'l-Melik Fayşal li'l-Buhûş ve'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, 2008.
- Mecd el-Efendî, *el-Muvaşşahât fi'l-'Aşri'l-'Uşmânî*, 1. bs., Dâru'l-Fikr, Dimeşk, 1999.
- Mecdî Vehbe, Kâmil el-Muhendis, *Mu'cemu'l-Muštalahâti'l-'Arabîyye fi'l-Luğati ve'l-Edeb*, Mektebetu Lubnan, Beyrut, 1984.
- el-Mevşilî, Davud Çelebî, *Kitabü Maḥḩûḩâti'l-Mevşil*, Matba'atu'l-Furât, Bağdat, 1927.
- el-Mevşilî, Osman Bektaş, *Dîvânu Oşman Bektâş el-Mevşilî*, Kral Suud Üniversitesi, 5-811.
- el-Mueyyed Billâh, Yahya b. Hamza, *eṭ-Tırâzu li Esrâri'l-Belâğa ve 'Ulûmi Haḩâiki'l-İ'câz*, el-Mektebetu'l-'Unşuriyye, Beyrut, h. 1423, I-III.
- Muhammed Abâse, *el Muvaşşahât ve'l-Ezcâl el-Endelûsiyye ve Eşeruhâ fi Şi'ri't-Tirvêbâdûr*, Dâru Ummi'l-Kitab, Cezayir, 2012.
- el-Murâdî, Ebu'l-Fadl Muhammed Halîl b. Ali, *Silkud'-Durer fi A'yâni'l-Karni's-Saniye Aşer*, 3.bs., Dâru's-Şekâfe İbn Hazm, Beyrut, 1988, III.
- Mustafa 'Avad Kerîm, *Fennü't-Tevşîh*, Dâru's-Sekafe, Beyrut, 1959.
- en-Nuveyrî, Şihâbuddîn, Ahmed b. Abdilvehhâb, *Nihâyetu'l-Ereb fi Funûni'l-Edeb*, 1.bs., Dâru'l-Kutubi'l-Veşâiki'l-Ḳavmiyye, Kahire, h. 1403, I-XXXIII.
- Rizḩullah b. Yûsuf b. Abdi'l-Mesîh b. Yakûb Şeyḩû, *Mecâni'l-Edeb fi Hadâiki'l-'Arab*, Matbaatu'l-Âdâbi'l-Yesû'ıyyîn, Beyrut, 1913, I-VI.
- Saatçi, Suphi, *Irak Türkmen Boylari, Oymaklari ve Yerleşme Bölgeleri*, Kerkük Vakfi (bs. Dijital Ofset), İstanbul 2009
- es-Sâdânî, Ahmed Huseyn Muhammed, *Dîvânu Osman Bektâş el-Mevşilî el-Muteveffâ Sene 1222 Cem' ve Tahḩîk ve Dirâse*, Musul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Musul, 1996.

- eş-Sâhib b. ‘Abbâd, *el-Emsâlu’s-Sâira min Şi’ri’l-Mütenebbî*, thk. Muhammed Hasan Âl Yâsîn, Mektebetü’n-Nahda, Bağdat, 1965.
- es-Sekkâkî, Yusuf b. Ebî Bekr b. Muhammed b. Ali, *Miftâhu’l-‘Ulûm*, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrut, 1987.
- es-Subkî, Bahâuddîn Ahmed b. Ali b. Abdi’l-Kâfi, *‘Arûsu’l-Efrâh fi Şerhi Telhîşi’l-Miftâh*, thk. Abdulhamîd Hindâvî, el-Mektebetü’l-Asriyye li’l-‘Tıbbâ‘ati ve’n-Neşr, Beyrut, 2003, I-II,
- es-Suveydî, Ebu’l-Berakât, *en-Nefhatu’l-Miskiyye fi’r-Rihleti’l-Mekkiyye*, el-Mecme‘uş-Şekâfi, Abudabi, h. 1424.
- es-Suyûtî, Celalüddin Abdurrahman b. Ebî Bekr, *Târîhu’l-Hulefâ’*, 2. bs., Vizâratu’l-Evkâf ve’s-Şuûni’l-İslâmiyye, Katar, 2013.
- *ed-Durru’l-Munteşira fi’l-Ehâdîsi’l-Müştehirâ*, thk. Muhammed b. Lutfî eş-Şabbâğ, ‘Îmâdetu Şuûni’l-Mektebât, Riyad, tsz.
- Süleyman Şâig, *Târîhu’l-Mevşil*, Matbaatu’s-Selefiyye, Mısır, 1923.
- Şerîf Beşîr Ahmed, “Harakiyyetu’s-Sûra fi Şi’ri ‘Usmân Bektaş el-Mevşil’”, *Âdâbü’r-Râfideyn*, sayı: 62, 2012, s.107-128.
- Şemseddin Sâmi, *Kâmûsu’l-A‘lâm*, Mihran Matbaası, İstanbul, 1898, I-VI.
- Toprak, M. Faruk, *Endülüs Şiirinde Mersiye*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2014.
- “Mersiye”, *DİA*, Ankara, 2004.
- el-‘Umerî, ‘İsâmuddin Osman b. Ali Murad, *er-Ravdu’n-Nadr fi Tercemeti ‘Udebâi’l-‘Asr*, thk. Selîm en-Na‘îmî, Matbaâtu’l-Mecme‘il ‘İlmi’l-‘Irâkî, 1984, I-III.
- Uzunoğlu, M. Vecih, *Arap Edebiyatında Müveşşah*, Tibyan Yayıncılık, İzmir, 2010.
- Vehb Rûmiyye, *Binyetu’l-Kasîdeti’l-‘Arabîyye Hattâ Nihâyeti’l-‘Asri’l-Emevî (Kaşîdetü’l Medhi Nemuzecen)*, Dâru Sa‘iddîn, Dimeşk, 1997.
- Yakıt, İsmail, *Türk-İslam Kültüründe Ebcad Hesabı ve Tarih Düşürme*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1992.
- ez-Zehebî, Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyeru A‘lâmi’n-Nubelâ*, Beytu’l-Efkâri’d-Devliyye, Lübnan, 2004.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://www.isalna.com/129741/>,12.05.2018.

<https://www.yahosein.com/vb/showthread.php?t=24549>, 13.05.2018

<https://www.yemeress.com/almashhad/1028579>, 15.03.2019

 <p>KONYA</p>	<p>T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü</p>	 <p>SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ</p>
--	--	--

Öz Geçmiş

Ramazan ŞAHİN, 1974 yılında Karaman’da dünyaya geldi. İlk, orta ve lise öğrenimini Karaman’da tamamladıktan sonra 1990 yılında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesine girdi. 1995 yılında lisan öğrenimini tamamladı ve aynı yıl Milli Eğitim Bakanlığı’nda öğretmen olarak göreve başladı. 1995-2015 yılları arasında farklı Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı okullarda öğretmenlik ve idarecilik görevlerinde bulundu. 2011 yılında Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hadis Bilim Dalında yüksek lisansını tamamladıktan sonra 2014/2015 Akademik yılı güz yarıyılında Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arap Dili ve Belagatı Bilim Dalında doktora eğitimine başladı.

2015 yılında Uşak Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Arap Dili ve Belagatı Anabilim dalında öğretim görevlisi olarak çalışmaya başlamış olup halen bu görevine devam etmektedir. Evli ve üç çocuk babasıdır.

